جوتیار تۆفیق

بیبلیۆگرافیای

ڕۆژنامەگەریی کوردی

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دەرەوەیدا

(ئەو گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانەی کە
لە نێوان ساڵانی ١٩٠٨ ـ ١٩٨٨دا دەرکراون)

بنکەی ژین

سلێمانی ٢٠٠٧

٠٧٠
ج ٣٣٤ جوتیار تۆفیق
بیبلیۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دەرەوەیدا/ دانانی جوتیار تۆفیق.
١٨٢ل: ١٦,٥ × 32 سم، پاشکۆ، وێنە، (بنکەی ژین-٦٦)
١-ڕۆژنامەگەریی کوردی ٢-(بنکەی ژین ٦٦) ٣-ناونیشان
کتێبخانەی گشتی سلێمانی زانیاری سەرەتایی پێڕست و پۆلێنی ئامادە کردووە

سەرپەرشتی لەچاپدراوەکانی بنکە: سدیق ساڵح

زنجیرە: ٦٦
کتێب: بیبلیۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی
لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دەرەوەیدا
دانەر: جوتیار تۆفیق
تایپ: دانەر
مۆنتاج: لاس
بەرگسازی: قادر میرخان
خەتی بەرگ: ئەحمەد سەعید
تیراژ: ١٠٠٠
نرخ: ٢٥٠٠ دینار
ژمارەی سپاردن: ٤٣٢ی ساڵی ٢٠٠٧
شوێنی چاپ: سلێمانی، چاپخانەی شڤان

لە بڵاوکراوەکانی
بنکەی ژین
بۆ بووژاندنەوەی کەلەپووری بەڵگەنامەیی و ڕۆژنامەوانیی کوردی
هەرێمی کوردستان: سلێمانی، ئەندازیاران، گەڕەکی ١٠٥، کۆڵانی ٥، خانووی ٢٣
نۆرماڵ: ٣١٨٣٦٣١ ئاسیا: ٠٧٧٠١٥٦٥٨٦٤ یا ٠٧٧٠١٤٦٤٨٣٣ سانا: ١١٢٨٣٠٩
E. Mail: bnkaizhin@yahoo.com ١٤ سنووقی پۆست: rojhelati kurdistan

گوتەیەکی سەرەتا:

سازکردنی بیبلیۆگرافیایەکی دەوڵەمەند و تێروتەسەل کە بەشی زۆری گۆڤار و ڕۆژنامە و بڵاوکراوە کوردییەکان لەخۆ بگرێت، کارێکی هەروا سوک و ئاسان نییەو ماندوبون و گەڕان و وردبونەوەی زۆری دەوێت. هەروەها نوسینەوەی مێژوی ڕۆژنامەگەری کوردیی هەر پارچەیەکی کوردستان هەوڵ و کۆششێکی بێ وچان و چڕوپڕی دەوێت. ئەگەر ئەو کارە لە باشوری کوردستان جۆرە ئاستەنگێکی هەبێت، ئەوا بۆ پارچەکانی دیکەی کوردستان ئاستەنگەکە زۆرترو دژوار ترە. چونکە باشوری کوردستانی لێدەرچێت، هەمیشە لە پارچەکانی دیکەدا زمانی کوردی قەدەغە بوەو پێی نەنوسراوە. ڕۆژهەڵاتی کوردستان، وەک هەر بەشێکی دیکەی کوردستان، لەماوەی سەد ساڵی ڕابوردودا بەردەوام لەژێر سایەی داگیرکەراندا بوەو لە چەند دەرفەتێکی کورتدا نەبوبێت، هەندێک ناوچە ئازادییان بەخۆوە بینیوە، ئیدی بەشی زۆری ناوچەکانی کوردستان لەژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی ئێراندا بوەو هەردەمیش خوێندن و نوسین بە زمانی کوردی قەدەغە بوە.

ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا مێژویەکی پچڕپچڕی هەیەو بەشی زۆری بە ساغنەکراوەیی و تێکەڵوپێکەڵی ماوەتەوە. هەوڵ و ماندوبونی چەند کەسێک نەبێت کە چەند گۆشە لەو مێژوەیان ڕونکردوەتەوە، ئیدی بەشی زۆری بە گومی و نارۆشنیی ماوەتەوە.

نەبونی ئەرشیڤ و کتێبخانەیەکی دەوڵەمەند کە بەشی زۆری گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوە و کتێب و دەستنوسە کوردییەکانی تیادا پارێزرابێت، کێشەیەکە لە زۆربەی بوارە زانستی و ڕۆشنبیرییەکاندا پێمانەوە دیارە.

سەرەتای دەستپێکردنی ئەم کارەم دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ساڵانەی کە لە قۆناغی ئامادەیی دەمخوێند (واتە ساڵانی ١٩٨٢-١٩٨٤). لەو ساڵانەدا لەپاڵ ئەنجامدانی ئەرکەکانی خوێندندا، بەردەوام دەچومە «کتێبخانەی گشتیی سلێمانی» و گۆڤارو ڕۆژنامە کۆنەکانم دەخوێندەوە و هەرچی پەیوەندیی بە مێژوی ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە هەبوایە لای خۆم یاداشتم دەکردو دەمنوسییەوە. هاوکات سودم لە (کتێبخانەی مۆزەخانە) و (کتێبخانەی

ئەوقاف)یش دەبینی و هەرچی لە کتێبخانەی گشتیی سلێمانی دەست نەکەوتایە لەو دو کتێبخانەیە پەیدام دەکرد. هەندێک جاریش پەنام بۆ ئەو دۆست و هاوڕێیانە دەبرد کە لە ماڵی خۆیاندا کتێبخانەیان هەبو. هەروەها لە ئەرشیڤ و کتێبخانە بچکۆلەکەی خۆشمدا هەندێک گۆڤارو ڕۆژنامەی دەگمەنم پاراستبو کە بە ئاسانی دەست نەدەکەوتن و بۆ ئەو کارەی من سودبەخش بون. کاتێک چومە زانکۆی بەغداد، ئەوەندەی کە دەچومە (کتێبخانەی نیشتمانی) و (کتێبخانەی کۆڕی زانیاری) و کتێبخانەکانی زانکۆکان و کۆلیژەکان، ئەوەندە کاتم بۆ سەعیکردن و ئەنجامدانی ئەرکەکانی خوێندن نەبو. بەردەوام بە نێو کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە کۆنەکان (چ کوردی و چ عەرەبییەکان)دا دەگەڕام و زانیاریی جۆراوجۆرم دەربارەی مێژوی ڕۆژنامەگەریی کوردی کۆدەکردەوە. هەر لەو ساڵانەدا چەند وتار و لێکۆڵینەوەم لەو بوارەدا بڵاوکردەوە. زۆر مامۆستاو نوسەرو کەسانی دڵسۆز هانیاندام کە ئەو کارانەم درێژە پێبدەم و خزمەتەکەم بەردەوام بکەم. پاش تەواوکردنی خوێندنی زانکۆش بە شێنەیی درێژەم بەم کارەم داو ئەم بیبلیۆگرافیایە بەشێکی ئەو ڕەنجەمە.

گەلێک فاکتەر هاندەرم بون کە ئەوەندە بایەخ بە مێژوی ڕۆژنامەگەریی کوردی بدەم، سەرەکی ترینیان ئەوەیە کە مێژوی ڕۆژنامەگەری کوردی بە بڕبڕەپشتی مێژوی ڕۆشنبیریی نەتەوەکەمان دەزانم. باوەڕم وایە کە بەشێکی گرنگ لە مێژوی سیاسی، ڕۆشنبیری، ئەدەبی، هونەری... نەتەوەکەمان پەیوەستە بەو گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوە کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی ...یانەوە کە ڕوناکبیران و تێکۆشەرانی نەتەوەکەمان لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان دەریان کردون. چ لە نێو خودی گۆڤارو ڕۆژنامەکانداو چ ئەوەی کە پەیوەندی بە هەلومەرجی دەرکردنیانەوە هەیە، هەمویان بەشێکی گرنگ لە مێژوی سیاسی و ڕۆشنبیریی نەتەوەکەمان پێکدێنن. ئیدی ئەمەم لا ببوە کارێک کە هەرگیز لێی نەوەستم و لێی سارد نەبمەوە. تەنانەت لەم ساڵانەی دواییشدا کە کەوتمە نێو جموجوڵی «چەپی»ـەوە، هەر وازم لەو کارەم نەهێنا. بەڵکو دەستم کرد بە نوسینەوەی مێژوی گۆڤارو ڕۆژنامەو

بڵاوکراوە کوردییە مارکسی و چەپییەکان و زانیارییەکی ئەوتۆم لا کۆبوەوە کە زۆری هەر لەبیرچوبونەوە.

ئەرکی سەرشانی زانکۆو پەیمانگاو دامودەزگا زانستی و ڕۆشنبیرییەکانی کوردستانە کە بیبلیۆگرافیای دەوڵەمەندو پڕ لە زانیاریی بۆ کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە کوردییەکان ساز بکەن. بەڵام کاتێک ئەوان بەڕادەی پێویست بایەخ بەم جۆرە کارانە نادەن، یاخود بە شێوەی پڕ لە هەڵە ئەوکارانە دەکەن. ئیدی کەسانی وەکو من ناچارین بەشێکی زۆر لە کاتەکانمان بۆ ڕاپەڕاندنی ئەم ئەرکە تەرخان بکەین !

لێرەدا دەمەوێت بە ڕۆشنی ئەوە بڵێم کە ئەم کارەی من لە هەڵەو کەموکوڕیی بەدەر نییە. چونکە هەوڵی تاکە کەس لە باشترین حاڵەتدا هەر ناتەواوی پێوە دیاردەبێت. بەتایبەتی لای ئێمەی کورد، کە نە خاوەنی ئەرشیڤ و کتێبخانەیەکی دەوڵەمەندین، نە مێژوشمان بە پوختی و تێروتەسەلی نوسراوەتەوە.

داوام لە خوێنەرانی هێژا ئەوەیە کە هەرچی کەموکوڕی و زانیاریی هەڵە لەم بیبلیۆگرافیایەدا دەکەوێتە بەرچاویان، لە شێوەی وتارو لێکۆڵینەوەدا ئاماژەیان بۆ بکەن و ڕاستیان بکەنەوە. یان بە نامە و ئیمایل ڕاستەوخۆ خۆمی لێ ئاگادار بکەنەوە. منیش لەڕێز و سوپاس بەولاوە، هیچی دیکەم نابێت بۆیان. دیارە ئەوەش بەر لە هەرچی خزمەتە بە ڕۆشنبیریی نەتەوەکەمان.

هەر لێرەشدا دەمەوێت ئەوە بڵێم کە ئەم بیبلیۆگرافیایە بەری ڕەنج و هەوڵ و کۆشش و ماندوبونی چەند ساڵەی خۆمە. هاوکات گەلێک دۆست و هاوڕێ هاوکارییان کردوم و زانیارییم لە گەلێک وتار و کتێب و نامە و دەستنوس وەرگرتوە کە لە جێی خۆیاندا ئاماژەم بۆ هەمویان کردوە. لێرەدا دەمەوێت سوپاسی تایبەتی خۆم ئاڕاستەی: ئەحمەدی شەریفی، سەید محەمەد سەمەدی، عەبدوڵڵای سەمەدی و ڕێناس نەورۆزی، بکەم کە چ لە ڕێگای نامەوەو چ بە ئیمایل زۆر هاوکارییان کردوم. هەروەها سوپاسی ڕوناکبیر و تێکۆشەری نەتەوەکەمان صارم خانی صادق وەزیری دەکەم کە لە چەند نامەیدا کە لەکاتی جیاجیادا بۆی ناردوم، زۆر باس و ڕوداوی بۆ

ڕونکردومەتەوە کە بەشێکیان پەیوەندییان بە بزاڤی ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە هەیەو، بۆ ئەم بیبلیۆگرافیایە سودم لێوەرگرتون. هەروەها پڕبەدڵ سوپاسی ڕەفیق ساڵح، سدیق ساڵح و عەبدوڵڵا زەنگەنە دەکەم کە بەشێوەی جۆراوجۆر هاوکارییان کردوم.

جوتیار تۆفیق هەورامی
سوید ـ ستۆکهۆڵم ـ سۆللێنتونا
٢٠٠٦/٦/٢٩

چەند سەرنجێک:

١. لەم بیبلیۆگرافیایەدا هەندێک جار زاراوەی (بڵاوکراوە)م بەکارهێناوە، ئەویش لەبەر ئەوەی کە ئەو پەخشنامەیەی کە باسم کردوە خەسڵەتەکانی گۆڤار یان ڕۆژنامەی بە ڕۆشنی لەخۆ نەگرتوە، واتە بەئاسانی ناتوانین بڵێین کە ڕۆژنامە بوە یان گۆڤار! هەروەها هەندێک لە پەخشنامەکان تا ئێستا هیچ دانەیەکیان لێدەست نەخراوە، لەبەر ئەوە هەر بە بڵاوکراوە ناوم بردوە، هەتاکو ڕۆژێک بۆمان ساغ دەبێتەوە کە گۆڤار بوە یان ڕۆژنامە.

٢. نیازم بو لە پاشکۆی ئەم بیبلیۆگرافیایەدا بیۆگرافیی زۆربەی ئەو تێکۆشەرو ڕوناکبیرە کوردانە کە لە بواری ڕۆژنامەگەری کوردیدا هەڵسوڕاون بنوسمەوە، بەڵام لەم دەرفەتەدا تەنها توانیم دەربارەی هەندێکیان بنوسم. ئومێدەوارم کە لە چاپێکی دیکەدا بتوانم بیۆگرافیی زۆر کەسایەتی دیکەی وەک: ئەبولقاسم لاهوتی، سەعید ناکام، غەنی بلوریان، دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو، دوکتۆر ڕەحیمی قازی، دوکتۆر عەلی گەلاوێژ، ئەحمەد تۆفیق و گەلێکی دیکە کە لەو بورەدا ڕەنجیانداوە بە تێروتەسەلی بنوسمەوە.

٣. لەم بیبلیۆگرافیایەدا زۆر هەوڵمداوە کە ئاماژە بۆ زۆربەی ئەو وتارو لێکۆڵینەوانە بکەم کە دەربارەی گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵاوکراونەتەوە. لەو باوەڕەدام کە گەلێکی دیکەش بڵاوکراونەتەوەو تا ئێستا دەست من نەکەوتون.

٤. ڕەنگە لەم بیبلیۆگرافیایەدا ئاماژەم بۆ ناوی هەندێک بڵاوکراوەو گۆڤارو ڕۆژنامە کردبێت کە پەیوەندییکی ئەوتۆیان بە کوردەوە نەبێت، بەڵام هەر ئەوەندە کە لە شارەکانی کوردستان دەرچوبن، یان کەسانی کورد دەریان کردبن، پێم باش بوە ئاماژەیان بۆ بکەم. ئەگەر ڕۆژێک بوینە خاوەنی چەند بیبلیۆگرافیای دەوڵەمەند، ئەوسا دەتوانین کار بۆ ئەوەش بکەین کە هەرکام لەوانە کە لە ڕۆشنبیریی کوردیدا جێیان نابێتەوە، وەلایان بنێین !

٥. ناوی گەلێک گۆڤارو ڕۆژنامە و بڵاوکراوەم لای خۆم نوسیوە کە لە تاران و هەندێک شاری دیکەی ئێران بە فارسی و ئینگلیزی و زمانی دیکە دەرکراون و کەسانی کورد دەریان کردون یان لە دەرکردنیاندا ڕۆڵی دیاریان هەبوە، بەڵام لەبەر ئەوەی کە زانیاریی تەواوم دەربارەیان لەبەردەستدا نیەو دڵنیانیم لەوەی کە ئاخۆ پەیوەندییان بە نەتەوەی کوردەوە هەبوە یان نا! لەبەر ئەوە لەم بیبلیۆگرافیایەدا ئاماژەم بۆ هیچکامیان نەکردوە.
٦. ئەگەر لە هەندێک جێدا چەند باسێک دوبارە بوبنەوە، هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە یەکەمجار نیازم بو کە بیبلیۆگرافیاکە سەربەخۆ چاپ بکەم و هیچ باس و بابەتێکی دیکەی لەگەڵ نەبێت. پاشان، بە پرسوڕا لەگەڵ چەند دۆست و هاوڕێ، هاتمە سەر ئەو باوەڕەی کە باشترە کورتەی بیۆگرافیی کۆمەڵێک لەو کەسایەتییە کوردانەی کە لە بواری ڕۆژنامەگەریی کوردیدا هەڵسوڕاون و پێشتر وتار و لێکۆڵینەوەم دەربارەیان نوسیوە، وەک پاشکۆیەک لەگەڵیدا چاپ بکرێت. دواتریش بە پێویستم زانی لێکۆڵینەوەیەکی دیکەم کە ئەویش هەر پەیوەندیی بە بزاڤی ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە هەیە، ئەویشی بخەمە پاڵ و بەم جۆرەی ئێستای لێبێت. ئیدی ئەگەر هەندێک باس دوبارە بونەوەتەوە، هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەو وتار و لێکۆڵینەوانەم بۆ ئەوە نوسیبون کە بە جیا بڵاویان بکەمەوە، نەک هەمویان پێکەوە. هەرچەند هەندێکیان پێشتر لە چەند گۆڤارو ڕۆژنامەو ماڵپەڕی کوردیشدا بڵاوبونەتەوە.

ئەو گۆڤارو ڕۆژنامەو بڵاوکراوانەی کە
لە نێوان ساڵانی ۱۹۰۸ - ۱۹۸۸ دا
لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دەرەوەیدا دەرکراون

(۱) گۆڤاری «کوردستان میشنێری»:

لە ساڵی ۱۹۰۸ دا میسیۆنێکی مەسیحی لۆتەری بە زمانی ئینگلیزیی دەریکردوەو بەشی هەرە زۆری وتارەکانی تایبەت بون بە شاری مەهابادو ناوچەی موکریان و ڕۆژهەڵاتی کوردستان. هەروەها لە گەلێک ژمارەیدا وێنەی مەهابادو خەڵکی مەهابادو دەوروبەری بڵاوکراونەتەوە. هەتاکو ساڵی ۱۹۲۸ بەردەوام بوە. ژمارە ۱۰ی ساڵی پانزەهەمینی لە ئۆکتۆبەری ۱۹۲۳دا دەرچوە.

دوکتۆر ئەمیر حەسەنپور، دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیویەتی: گۆڤاری کوردستان میشنێری، مانگانە بوو و هەوەڵ ژمارەی لە ئۆکتۆبەری ۱۹۱۰ لە شاری شیکاگۆ لە هەشت لاپەڕەدا دەردەچوو و دوایە ژمارەی لاپەڕەکانی گەیشتە ۱٦. مەبەستی گۆڤارەکە ئەوەبوو کە هەواڵی چالاکی میسیۆنەکە، بە لووترەکانی ئامریکاو وڵاتانی تر ڕابگەیێنێ و بەو چەشنە یارمەتی بۆ

میسیۆنەکە کۆبکاتەوە. گۆڤارەکە، پڕە لە نامەو وێنەو ڕاپۆرتی کاری میسیۆنێرەکان (وەک دوکتۆر فۆسووم، مزداڵ/میس داڵ خانم، میس گودار/گودهارت، دوکتور شالک و ئەوانی تر) و وێنەی خەڵک و دیمەنی شاری سابڵاغ و موکریان. ئەو ژمارانەی ئەمن وەدەستم کەوتوون بریتین لە: ساڵی ۱ و ۲ (۱۹۱۲ ـ ۱۹۱۰ چەند ژمارەی کەمە)، ساڵی ٦ و ۷ و ۸ (۱۹۱۷ ـ ۱۹۱٥ تەنیا حەوت ژمارەم هەیە) و ساڵی ۱۰ هەتا ۱۹ (۱۹۱۸ هەتا ۱۹۲۷). {گۆڤاری گزینگ، ژمارە ١٤، زستانی ۱۹۹۷، ل٤٢}.

دوکتۆر ئەمیر حەسەنپور، لێکۆڵینەوەیەکی دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیوە، بڕوانە:

Amir Hassanpour, Kurdistan Missionary, svensk-Kurdisk Journal, nr. 8, 1987, 16-17.

* سوسان مەیسێلاس، وێنەی بەرگی ژمارە ۱۰ی ساڵی پانزەهەمینی ئەم گۆڤارەی بڵاوکردوەتەوە. بڕوانە:

Susan Meiselas, Kurdistan In The Shadow of History, New York, 1997, p 113.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(۲) ڕۆژنامەی «کرمانشاه»:

لە ۱۹۰۹/۱۱/۱٦ دا لە شاری کرماشان بە فارسی دەرکراوە. پاش سێ مانگ وەستاوە. ژمارە ۱۱ی لە ۱۹۰۹/۱۲/۲۰ دا دەرچوە. «صاحب امتیاز و مؤسس: میرزا احمد خان وزیری معتضد الدولە و «مدیر: سید هدایت الله فصیح المتکلمین» بوە. هەتاکو ساڵی ۱۹۱۱ بەردەوام بوە.
{دەربارەی بڕوانە: محمد علی سلطانی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۱، ص۳۳۳}. هەروەها {بڕوانە: محمد صدر هاشمی، تاریخ جرائد و مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ۱۳٦٤، انتشارات کمال، اصفهان، ص۱۳۳ ـ ۱۳٤}.

(٣) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

لە ساڵی ١٩١٣ دا عەبدولڕەزاق بەدرخان لە شاری خوی بە زمانی کوردی دەریکردوە. {لە هەندێک سەرچاوەدا ساڵی ١٩٠٨ و لەهەندێکی دیکەدا ١٩١٢نوسراوە}.

* محەمەد تۆفیق وردی، ساڵی (١٩٦٩) نوسیویەتی: «ڕۆژنامەی کوردستان: ١٩١٣ ـ ١٩١٤ لەلایەن کۆمەڵێك لە لاوانی کوردستان، لە شاری ورمیە ـ رضائیە لە کوردستانی ئیران دەر ئەچوو، خاوەنی ئیمتیازی خواڵێ خوشبوو عبدالڕەزاق بگ بدرخان بوو، لە نووسینا چەند لاویکی خویندەوار و یەکیک لە پیاوە ماقوڵەکانی سابلاغ ـ مهاباد، یارمەتی عبدالرزاق بگ یان ئەدا. دوای گرتنی عبدالرزاق بگ، لەلایەن رووسە قەیسەری یەکانەوەو ناردنی بو رووسیا، ڕۆژنامەکە پەکی کەوت. بەڵام کە سمکو ـ اسماعیل ئاغای شکاک شاری ورمی ی گرت، رۆژنامەکە جاریکی تر دەست کرایەوە بەدەرکردنی، بەڵام هیندەی پی نەچوو، پاش چەند ژمارەیەک بە یەکجاری ڕاوەستا».

{ بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە کوردستانا، گۆڤاری رووناکی - النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤١.}

عەبدوڵڵا سەمەدی لە نامەیەکی چەند لاپەڕەیی خۆیدا کۆمەڵێک سەرنج و تێبینیی گرنگی دەربارەی ئەم بیبلیۆگرافیایە بۆ نوسیوم و چەند هەڵەشی بۆ ڕاستکردومەتەوە، لەو نامەیەدا نوسیویەتی: «ڕۆژنامەی کوردستان، ئەم ڕۆژنامەیە کە عەبدولڕەزاق بەدرخان لە شاری خۆی دەریکردووە، وەک لە هەندێ سەرچاوەدا نوسراوە هەر بە ناوی «خۆی» دەرکراوە«.

{عەبدوڵڵا صەمەدی، نامەکەی لە ٢٠٠٦/١١/١٤دا لە مەهاباد نوسیوە}.

(٤) گۆڤاری «کوردستان»:

چەند میسیۆنێرێکی ئەڵمانی لە مانگی ئاپریلی ١٩١٤دا لە ورمێ بە کوردی دەریانکردوە.

* پرۆفیسۆر ڤ. ف. مینۆرسکی، لە کتێبی کوردەکان دا نوسیویەتی: «ژمارە یەکی ئەم گۆڤارەم هەیەو لە ئاپریلی ١٩١٤ دا دەرکراوە.
«. بڕوانە: البروفیسور، ڤ. ف. مینورسکی، الاکراد ملاحظات و انطباعات، ترجمە و علق علیە وقدم لە: الدکتور معروف خزندار، بغداد، ١٩٦٨، ص٤٤.

(٥) ڕۆژنامەی «غرب ایران»:

لە مانگی سێپتێمبەری ١٩١٦ دا لە کرماشان لە لایەن «میرزا کاظم خان ملک زادە«ەوە، بە فارسی دەرکراوە. گەلێک نوسەری ئازادیخوازی کرماشان، وەک: میرزا مەهدی خانی فەرەهپور، سەید ئەحمەد کزازی، شێخ عەلی (ڕەوشەن)، فەرەجولّلا کاویانی ... وتارو بابەتی جۆراوجۆریان تیادا نوسیوە.

{دەربارەی بڕوانە: محمد علی سلطانی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم، تهران، ١٣٨١، س٣٣٤}.
* لە کتێبی (تاریخ جرائد و مجلات ایران)دا، نوسراوە: "ڕۆژنامەی غرب ایران لە ذیلحجەی ١٣٣٥ (کە دەکاتە ئۆکتۆبەری ١٩١٧) دا دەرکراوە. {بڕوانە: محمد صدر هاشمی، تاریخ جرائدو مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ١٣٦٤، انتشارات کمال، اسفهان، ص٥٨}.

www.zheen.org

(٦) ڕۆژنامەی «بیستون»:

ساڵی ١٩١٧ ئەبولقاسم لاهوتی بە هاوکاریی فەرەجولّلا کاویانی لە کرماشان بە فارسی دەریکردوە. ١٢ ژمارەی لێدەرچوە و ئیدی وەستاوە. دواتر چەند خولێکی دیکەی لێدەرکراوە و چەند ساڵ بەردەوام بوە.
* عەبدوڵڵا مەردوخ، سەبارەت بەم ڕۆژنامەیە نوسیویەتی: «ڕۆژنامەی بێستوون، لە ساڵی ١٩١٧ دا لە لایەن ئەبولقاسم لاهووتی و یارمەتی فەرەجولّلا کاویانیەوە بە زمانی فارسی لە کرماشان دا بڵاو بووەوە پاش دەرکردنی ١٢ ژمارە، دوژمنانی ئازادی زۆریان بۆ لاهووتی هێناو، ئەویش

ناچار کرماشانی بەجێ هێشت و ڕۆژنامەکە داخرا. لە ساڵی ١٩١٨ دا ئەحمەی عەلی خان شەیبانی بوو بە بەرپرسی و نۆ ژمارە تری دەرکرد. هەر لەو ساڵەدا میرزا مەهدی خان سەدیق دەفتەر فەرەهپوور سنەیی ئەرکی بڵاو کردنەوەی گرتە دەست. ڕۆژنامەی بێستوون، ئۆرگانی ئەنجۆمەنی یەکێتی کرێکارانی کرماشانی سەر بە حیزبی توودە بوو. ئەم ڕۆژنامە هەتا ساڵی ١٩٤٨ دەوامی کرد. پاش کودێتای ١٩ ئووتی ١٩٥٣ شاو ئەمریکا لە دژی موسەدیق، ڕژیم مەهدی خان فەرەهپووری بەوە تاوانبار کرد کە لایەنگری حیزبی توودە بووە و پێنج ساڵ زیندانیان بۆ بڕیەوەو، ڕۆژنامەکەش بە تەواوی داخرا». {بڕوانە: ئەحمەد خودادادە، چارەڕەشیی وەرزێر، عەبدوڵڵا مەردوخ کردوویە بە کوردی و پێشەکی و پەراوێزی بۆ نووسیوە، پاریس، ١٩٩٥، لە بڵاوکراوەکانی گۆڤاری بڕوا، ل ج، پەراوێزی ١}.

(٧) ڕۆژنامەی «کورد»:

(واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولا تفرقوا)

جیکی اداره ورمی چاپخانه غیرت

مدیر محمد ترجانی

مقالا تیك منفعت کردان تیدابی ورد گیری

جاری له هرهفته‌دا یکیك چاپ دکری

١٢ مانك شوال ١٣٣٠

حق ڕوزنامه پیشکی ورد گیری

	داخله	خارجه
سالیك	٥٠	٦٠ قران
ششماهك	٢٧	٣٥

قیمت یك نسخه ده شاهی

قیمت اعلانان هر دیری دو قران

ڕوزنامیکه سیاسی ادبی اخباری سرمقالی ترجمه‌دکری بفارسی دینوسی کردیك بوهمو کردان

بنکەی ژین
www.zheen.org

لەلایەن مەلا محەمەد تورجانی لە شاری ورمێ، لە سەردەمی بزوتنەوەکەی سمایل ئاغای شکاکدا، بە کوردی و فارسی دەرکراوە. بەپێی هەندێک زانیاریی گەیشتومەتە ئەو باوەڕەی کە یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٢٢/٦/١ (٥ ی شەوالی ١٣٤٠ بەرامبەر بە ١٠ی خرداد ١٣٠١) و دوەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٢٢/٦/٨ (١٢ی شەوالی ١٣٤٠ بەرامبەر بە ١٧ی خرداد ١٣٠١) دا دەرکراوە. مەلا محەمەد تورجانی (پاشتر بە قزڵجی ناسراوە)، مەلا ئەحمەد تورجانی زادە (برا بچوکی مەلا محەمەد قزڵجی) و سەید عەبدوڵڵای گەیلانی و چەند کەسی دیکە بەشدارییان لە دەرکردنیدا کردوە. تەنها چوار ژمارەی لێدەرکراوە.

* تائێستا کلێشەی (دو) ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیە بلاوکراوەتەوە، بەڵام کۆپیی هەردوکیان نەشارەزایانە وەرگیراون و نازانرێت کام ژمارەن و کەی دەرکراون! یەکەمیان لە کتێبی (محمد تمدن، اوضاع ایران در جنگ اول جهان یا تاریخ رضائیه، تهران، ١٣٥٠) و دوەمیان لە (گۆڤاری گرشەی کوردستان، ژمارە ٩، ١٣٦٠ (١٩٨٠)، ل١١).

*ساڵی ١٩٨٧ لە زانکۆی بەغداد دەمخوێندو دوەم ساڵی خوێندنم بو، ئەودەم بە شێنەیی کەوتمە کۆکردنەوەی زانیاریی دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیەو سەرەنجام لێکۆڵینەوەیەکم دەربارەی نوسی، بەو بۆنەیەوە بە پێویستم زانی کە کورتەیەک دەربارەی بیۆگرافیی مەلا محەمەد قزڵجی بنوسم و لەگەڵ لێکۆڵینەوەکەدا بلاویبکەمەوە. ئیدی بە ڕێنوێنیی مامۆستایان محەمەدی مەلا کەریم و شوکور مستەفا توانیم ماڵە کۆنەکەی مەلا محەمەد قزڵجی لە گەڕەکی (اعظمیە)ی شاری بەغداد بدۆزمەوە کە حەسەن (کوڕی مەلا محەمەد قزڵجی) تێدا دەژیا. پاش چەندین جار هاتوچۆو دەستی دەستی، ئەو کوڕەی هیچ جۆرە هاوکارییەکی نەکردم و بچوکترین سودم لێی نەبینی. پاشتر لێکۆڵینەوەکەم بۆ ڕۆژنامەی هاوکاری نارد، بەڵام لەبەر ئەوەی کە ئاماژەم بۆ چەند سەرچاوەیەکی فارسیی کردبو، بەرپرسانی ڕۆژنامەکە بەبیانوی ئەوەکە عیراق و ئێران لە جەنگدا بون و بابەتی فارسیی لە ڕۆژنامەی کوردیدا جێی گومان بو، بلاویان نەکردبوەوە! دواتر وتارێکم دەربارەی بیۆگرافیی

نیگەی ژین
www.zheen.org

(مەلا محەمەد قزڵجی) نوسی و لە پەراوێزی وتارەکەدا کورتەیەکم دەربارەی ڕۆژنامەی (کورد) نوسی و بە پۆستدا ناردم بۆ گۆڤاری کاروان. ماوەی چەند مانگ تێپەڕی و من بەتەمای ئەویش نەمام، کەچی لە ژمارە (٦٦) دا بڵاویان کردەوە.

بڕوانە: جوتیار تۆفیق، مەلا محەمەد قزڵجی، گۆڤاری کاروان، ژمارە ٦٦، تەموزی ١٩٨٨، ل٨ ـ ١٠.

* عەلادین سجادی ساڵی (١٩٥٢) لە کتێبی (مێژوی ئەدەبی کوردی) دا نوسیویەتی: «کورد، ڕۆژنامەیەکی کوردی و زمانی حالی سمایل ئاغای سمکو بووە، لە ١٩٢١ لە شاری «ورمی» دەرچووە، تەنها سێ چوار ژمارەی لی دەرچو، لەوەدوا پەکی کەوت».

{بڕوانە: علاءالدین سجادی، مێژوی ئەدەبی کوردی، بەغداد، چاپخانەی معارف، ١٩٥٢، ل٥٥٣}.

* هەندێک کەس پێیان وایە کە «ڕۆژنامەی کورد- ورمێ ١٩٢٢» یەکەم ڕۆژنامەی کوردییە کە زاراوەی «ڕۆژنامە»ی لەسەر نوسرابێت. ئەوەندەی من ئاگادارم یەکەم ڕۆژنامەی کوردیی کە زاراوەی «ڕۆژنامە»ی لەسەر نوسرابێت ڕۆژنامەی «تێگەیشتنی ڕاستی»یە کە لە ١٩١٨ دا- واتە چوار ساڵ بەر لە ڕۆژنامەی کورد- دەرکراوە. لە ژێر ناوی ڕۆژنامەکەدا نوسراوە: «رۆزنامەییکی سیاسی و اجتماعی و خادمی یک بون و سربستی کردانە«.

* مەحمود زامدار، لە چەند وتارو لێکۆڵینەوەیەکیدا لەم ڕۆژنامەیەی کۆڵیوەتەوەو زانیاریی گرنگی دەربارە نوسیوە. {بۆ نمونە، بڕوانە: مەحمود زامدار، ڕۆژنامەی کوردو شۆڕشی سمکۆی شکاک، گۆڤاری ڕۆژنامەڤانی، ژمارە (١١- ١٢)، ساڵی ٢٠٠٣}.

* نەوشیروان مستەفا ئەمین، بە پشت بەستن بە کتێبەکەی محمد تمدن «اوضاع ایران در جنگ اول جهان»، کورتەیەکی دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە نوسیوە. بڕوانە: نەوشیروان مستەفا ئەمین، کورد و عەجەم - مێژوی سیاسیی کوردەکانی ئێران، چاپی دوەم، سلێمانی، ٢٠٠٥، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجیی کوردستان، ل٤٣٢ ـ ٤٣٣.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٨) ڕۆژنامەی «نامەی کوردستان»:

میرزا غولام عەلی هۆشمەندی کرماشانی، لە مانگی جولای ساڵی ١٩٢٢ لە شاری سنە دەریکردوە. بەرلەدەرکردنی ئەم ڕۆژنامەیە، میرزا غولام عەلی هۆشمەندی کرماشانی، بە پارە و هەوڵ و کۆششی خۆی ئامێرێکی چاپ دەکڕێت و پاش زەحمەتێکی زۆر لە شاری سنە دایدەمەزرێنێت. ئیدی بە هاوکاریی محەمەد جەوهەری سەعید دیوان و ناسری توانا (کوڕی محەمەد جەوهەری) و شێخ محەمەد مەردوخ، یەکەمین ژمارەی ڕۆژنامەی نامەی کوردستان دەردەکات و بەخۆڕایی بلاوی دەکاتەوە. پاش بلاوبونەوەی ڕۆژنامەکە، میرزا غولام عەلی هۆشمەندی کرماشانی دەکەوێتە بەر هەڕەشەو پیلانگێڕیی کاربەدەستانی دەوڵەتی ئێران و دوچاری کێشە و گرفتارییەکی زۆر دەکرێت. چەند کوردی خۆفرۆش لەو کارە چەپەڵەدا دەستیان دەبێت و لێناگەڕێن ئەو مرۆڤە دڵسۆزە لەسەر کارە پڕ خزمەتەکەی بەردەوام بێت. سەرەنجام چاپخانەکەشی لەژێردەست دەردێنن و توشی قەرزێکی زۆرو دەربەدەری دەکەن. {ئەم ڕاستییە تاڵە لە لایەن ناسری توانا وە لە وتارێکی کورتدا خراوەتە ڕو.

{بڕوانە: ناسر توانا، سرنوشت یک روزنامەنگار، نامه هفتگی کوهستان، شماره ٨، ٢٧ فروردین ١٣٢٤ (دو شەممە ١٩٤٥/٤/١٦)، س٤ - ٥. {هیمدادی حوسێن ئەم وتارەی کردوە بە کوردی و لە گۆڤاری ڕامان، ژمارە (٢٣)، ساڵی ١٩٩٨، ل٢٣١ دا بلاوی کردوەتەوە}. هەروەها (یاسین سەردەشتی)، لێکۆڵینەوەیەکی کورتی دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە نوسیوەو وتارەکەی (ناسری توانا)شی کردوە بە کوردی. بڕوانە: یاسین سەردەشتی، ڕۆژنامەی نامە کردستان قوربانیی ستەم و چەوسانەوەی کاربەدەستانی ئێران، گۆڤاری مەتین، ژمارە ٩٩، نیسان ٢٠٠٠، ل٣٥ـ ٣٨.

(٩) ڕۆژنامەی «کوکب غرب»:

لە ١٩٢٥/٥/٢٧ (٦ خرداد ١٣٠٤) دا لە کرماشان لەلایەن (حاجی میرزا عەبدوڵلا کرماشانی)یەوە، بە زمانی فارسی دەرکراوە. {بڕوانە: محمد صدر

بنکەی ژین
www.zheen.org

هاشمی، تاریخ جرائد و مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ١٣٦٤، انتشارات کمال، اصفهان، ص١٥١}.

(١٠) گۆڤاری «نفحات»:

لە ١٩٢٦/٤/١٩ (٢٩ فروردین ١٣٠٥) دا لە کرماشان لەلایەن (میرزا حەبیبوڵلا خان)ەوە، بە زمانی فارسی دەرکراوە.

{بڕوانە: محمد صدر هاشمی، تاریخ جرائد و مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ١٣٦٤، انتشارات کمال، اصفهان، ص٣٠٨}.

(١١) ڕۆژنامەی «کرمانشاه»:

لە ئاپریلی ١٩٢٧ دا لە کرماشان لە لایەن (فەرەجوڵلا کاویانی)یەوە بە فارسی دەرکراوە. هەر ژمارەیەکی چوار لاپەڕەی قەوارە گەورە بوە. هەتاکو ساڵی ١٩٣٤ بەردەوام بوە. ژمارە ٩٦ی لە ١٩٣٢/١١/١٥ دا دەرچوە.

{دەربارەی بڕوانە: محمد علی سلطانی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفلل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم، تهران، ١٣٨١، س٣٣٣}. هەروەها {بڕوانە: محمد صدر هاشمی، تاریخ جرائد و مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ١٣٦٤، انتشارات کمال، الفهان، ل١٣٣ ـ ١٣٤}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(١٢) گۆڤاری «کوکب درخشان»:

لە ١٩٢٧/٩/٢٢ دا لە کرماشان بە زمانی فارسی دەرکراوە. (مدیر مسئول: میرزا احمد جواهری - بروجردی)، (سردبیر: واحدی).

{بڕوانە: محمد صدر هاشمی، تاریخ جرائد و مجلات ایران، جلد چهارم، چاپ دوم، ١٣٦٤، انتشارات کمال، اصفهان ، ص١٤٩ ـ ١٥٠}. هەروەها {بڕوانە:

شناسنامه مطبوعات ایران، گرداورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ۱۳۷۱، ص۳۳۵}.

(۱۳) گۆڤاری «اخوت»:

ساڵی ۱۹۲۸ لە کرماشان لەلایەن (حاجی میرزا عەبدوڵڵا کرماشانی)یەوە بە زمانی فارسی دەرکراوە. ژمارە ۱۰ و ۱۱ بەیەکەوە لە ۱۹۲۹/٤/۲۱ (۱ اردیبهشت ۱۳۰۸)دا دەرچوە. {بڕوانە: اسناد مطبوعات ۱۲۸٦- ۱۳۲۰، بە کوشش: کاوە بیات - مسعود کوهستانی نژاد، جلد اول، تهران، بهار ۱۳۷۲، انتشارات سازمان اسناد ملی ایران، ص٨٦ ـ ٨٧}. (سەرنج! لە لاپەڕە ٨٧ی ئەم کتێبەدا (تعهد نامە)ی ئەم گۆڤارە نوسراوەتەوە، لەوێدا ناوی تەواوی خاوەنەکەی بەم جۆرە نوسراوە: الحاج عبدالله ابن حاج علی اکبر کرمانشاهانی).

(١٤) ڕۆژنامەی «طاق بستان»:

هەفتەنامەیەکی هەواڵیی بوە، ساڵانی ١٩٣٤-١٩٣٥ لە شاری کرماشان بە زمانی فارسی دەرکراوە. خاوەنەکەی «عبدالرسول پشمی» بوە و چوار ژمارەی لێدەرکراوە.

{بڕوانە: شناسنامه مطبوعات ایران، گرداورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ۱۳۷۱، ص۲۸۱}.

(١٥) گۆڤاری «نیشتمان»:

ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک. بوە، بە زمانی کوردی دەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ۳۰ی پوشپەڕی ۱۳۲۲ (۱۹٤۳/۷/۲۲) دەرکراوە. لەسەر بەرگی خودی گۆڤارەکە تەنها پوشپەڕی ۱۳۲۲ نوسراوە، بەڵام لە «ڕۆژ ئەژمیری تایبەتی کومەڵەی ژ. ک ۱۹٤٤» دا نوسراوە: « ۳۰ی پوشپەر سەرسالی گوواری نیشتمان». ئەم گۆڤارە بە نهێنی لە تەورێز لە چاپخانەی خەلیفەگەری

www.zheen.org

ئەرامینە، بە سەرپەرشتیی عەبدولڕەحمان زەبیحی و هاریکاریی محەمەد شاپەسەندی و مەحمودی وەلیزادەو چەند ئەندامێکی دیکەی کۆمەڵەی ژ. ک. دەرکراوە. ژمارە (٧ و ٨ و ٩)ی لە یەک بەرگدا لە بەهاری ١٩٤٤دا دەرکراوە. هەمو ژمارەکانی دەستخراون و گەلێک لێکۆڵینەوەی دەربارە نوسراوە.

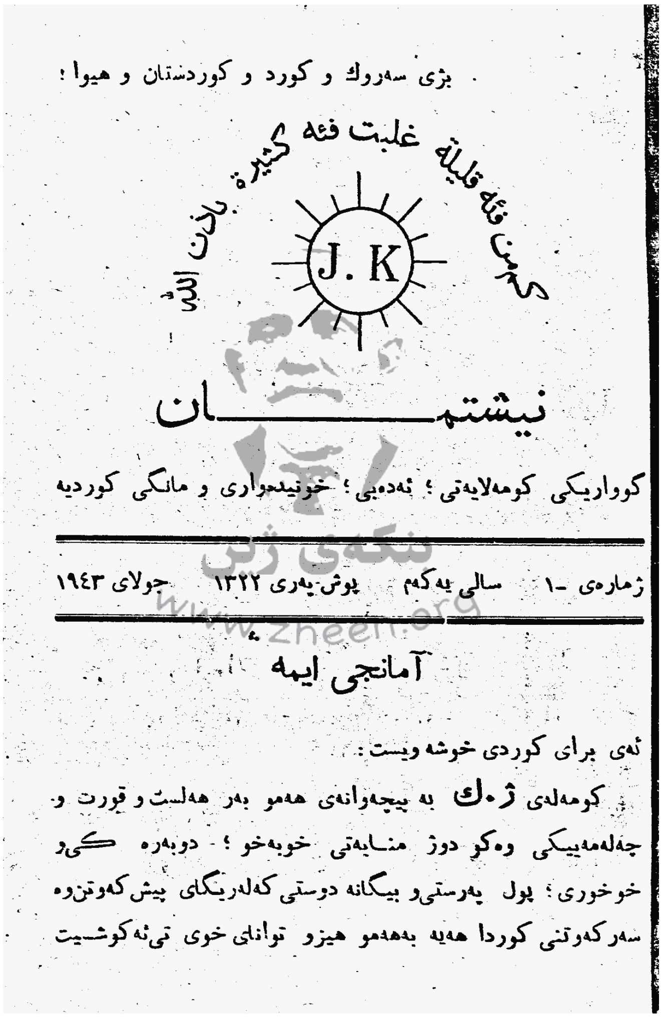
بژی سەروك و کورد و کوردستان و هیوا !

كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله

J. K

نیشتمـــــــان

گوواریکی کومەلایەتی ؛ ئەدەبی ؛ خونیدەواری و مانگی کوردیە

ژمارەی ـ١ سالی یەکەم پوش-پەری ١٣٢٢ جولای ١٩٤٣

آمانجی ایمە

ئەی برای کوردی خوشە ویست :

کومەلەی ژ.ك بە پیچەوانەی هەمو بەر هەلست و قورت و چەلەمەییکی وەکو دوژ منـایەتی خوبەخو ؛ دوبەرەکی و خوخوری ؛ پول پەرستی و بیگانە دوستی کەلەریگای پیش کەوتن و سەرکەوتنی کوردا هەیە بەهەمو هیزو توانای خوی تی ئەکوشیت

* دوکتۆر جەمال نەبەز، ساڵی ١٩٨٥ ژمارەکانی (١، ٢، ٣، ٤، ٥ و ٦)ی بەسەر یەکەوە چاپکردوەتەوەو لێکۆڵینەوەیەکی سەنگینی دەربارەی کۆمەڵەی ژ. ک.

و گۆڤاری نیشتمان (بە کوردی و ئەڵمانی) نوسیوە، بڕوانە: جەمال نەبەز، گۆڤاری نیشتمان (تەمووزی ١٩٤٣ - مایسی ١٩٤٤) زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژیی هوردە بۆرژوای رۆشنبیری ناسیونالیست لە کوردستاندا، سوید، ١٩٨٥، بنکەی چاپەمەنیی ئازاد.

* سەید محەمەد سەمەدی گەلێک زانیاریی وردو گرنگی دەربارەی ئەم گۆڤارەو کۆمەڵەی ژ. ک. تۆمار کردوە، بڕوانە: سید محمد صمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، مهاباد، انتشارات رهرو، ١٣٧٣، ص١١٥ - ١١٦.

* عەلی کەریمی لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی ـ مامۆستا عولەما»دا ژمارە (٧، ٨ و ٩)ی چاپکردوەتەوە و هەندێک زانیاریی جۆراوجۆری دەربارەی سەرجەم گۆڤارەکە و چۆنێتی دەرچونی تۆمارکردوە، بڕوانە: عەلی کەریمی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی «مامۆستا عولەما»، سوید، ١٩٩٩، ل٥٧٥ - ٦٠٦.

* نەوشیروان مستەفا ئەمین، لە چەند کتێبیدا زانیاریی وردو گرنگی دەربارەی کۆمەڵەی ژ. ک. و گۆڤاری نیشتمان نوسیوە. بۆ نمونە لە کتێبی (حکومەتی کوردستان - کورد لە گەمەی سۆڤیەتی دا، ١٩٩٣)دا ئاماژەی بۆ ناوەڕۆکی گشت ژمارەکانی گۆڤاری نیشتمان کردوە. هەروەها بڕوانە: نەوشیروان مستەفا ئەمین، چەند لاپەڕەیەک لە مێژوی ڕۆژنامەوانیی کوردی ١٩٣٨ - ١٩٥٨، ڕۆژنامەوانیی نهێنی، بەرگی یەکەم - بەشی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٠٤، ل١٩- ٦٠.

بنکەی ژین
www.zheen.org

* جگە لە گۆڤاری نیشتمان، کۆمەڵەی ژ. ک. چەند نامیلکەیەکیشی چاپکرد، وەک:

١. دیاری ی کومەلەی ژ.ک بۆ لاوەکانی کورد، ١٩٤٣.

٢. گول بژیریک لە دیوانی حاجی قادری کویی، بلبلی نیشتمانی کورد، ١٩٤٣.

٣ . دەستە گولیکی جوان و بونخوش لە باغی نیشتمان پەروەری، ١٩٤٣.

ئەم سێ نامیلکەیە بەسەریەکەوە ٩٦ لاپەڕەن. {عەلی کەریمی لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی - مامۆستا عولەما»دا هەرسێ نامیلکەکەی بە ڕێکوپێکی، وەک خۆیان چاپکردوەتەوە.
بڕوانە: عەلی کەریمی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی «مامۆستا عولەما»، ل٥٣٦ـ ٥٦٠}.

(١٦) بڵاوکراوەی «دەنگی ڕاستی»:

لە ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٤ دا لە سلێمانی، لە لایەن لقی (کۆمەڵەی ژ. ک. لە باشوری کوردستان)ەوە تەنها (دو) ژمارەی لێدەرکراوە. (ئیبراهیم ئەحمەد کە لێپرسراوی لقی کۆمەڵەی ژ. ک. لە باشوری کوردستان بوە، بەهاوکاریی چەند ڕوناکبیرێکی دیکە دەریکردوە). {هەرچەند ئەم بڵاوکراوەیە لە سلێمانی و لەلایەن ڕوناکبیرانی ئەو شارەوە دەرکراوە، بەڵام چونکە پەیوەندیی بە کۆمەڵەی ژ. ک. وە هەیە پێم باش بو لێرەدا ئاماژەی بۆ بکەم}.

(١٧) ڕۆژنامەی «نامەی هەفتەگی کوهستان»:

ئەم هەفتەنامەیە لە تاران بە فارسی دەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی دو شەممە ٧ی اسفند ١٣٢٣ (١٩٤٥/٢/٢٦) دا دەرکراوە. لە پاڵ ناوی هەفتەنامەکەدا نوسراوە: (صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر اسمعیل اردلان)، (بهیچ حزب - دسته یا جمعیتی بستگی ندارد). دو ساڵ و دو مانگ بەردەوام بوەو، ڕۆژانی دوشەممان بڵاوکراوەتەوە. ڕوناکبیران و شاعیران و نوسەرانی کورد لە زۆر شوێنی جیاجیاوە بەرهەم و نامەیان بۆ ئەم هەفتەنامەیە ناردوە.
دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان لە گەلێک ژمارەیدا لەژێر کاریگەریی ئەو نامانەدا وتارو بابەتی نوسیوە. هەتاکو مانگی ئاپریلی ١٩٤٧ بەردەوام بوەو نزیکەی ٨٥ ژمارەی لێدەرچوە. لە هەندێک ژمارەیدا شیعرو بابەتی کوردی بڵاوکراوەتەوە. جگە لە دوکتۆر ئیسماعیل ئەدەڵان کە زۆربەی بابەتەکانی هەر ژمارەیەکی نوسیوە، چەند کەسایەتی دیکەی کورد بە وتارو بابەتی

جۆراوجۆر بەشدارییان لەم هەفتەنامەیدا کردوە، وەک: ئیحسان نوری پاشا، ئیبراهیمی نادری، محەمەدی قازی، ناسر ئازاد پور و گەلێکی دیکە. چەند شاعیر و نوسەری باشوری کوردستانیش بەرهەمی خۆیان لەم هەفتەنامەیەدا بڵاوکردوەتەوە، لەوانە: شاکر فەتاح، کاردۆخی، محەمەد عەلی کوردی، زەکی ئەحمەد هەناری...

وفیق صالح احمد

سال دوم شماره ٦٦

صاحب امتیاز و مدیر مسئول دکتر اسمعیل اردلان

روز های دوشنبه منتشر میشود

نامەی هەفتەگی کوهستان

تکشماره ۴ ریال

دوشنبه ٧ مرداد ١٣٢٥
» ٢٩ شعبان ١٣٦٥
» ٢٩ ژوئیه ١٩٤٦

روزنامه بهیچ دسته حزب و جمعیتی بستگی ندارد

آیا کردستان نفرین کرده است؟

مسئله کرد در عراق

«این مقاله بقلم آقای دکتر جعفر محمد کریم درشماره ٥ روزنامه السیاسة ارگان حزب اتحادوطنی عراق چاپ بغداد نگارش یافته است»

* ئەحمەد شەریفی، چوار ژمارەی «نامەی هەفتەگی کوهستان»ی بە تێروتەسەلی ناساندوە، ئەوانیش ژمارەکانی: (١٩، ٦٧، ٧١، ٧٦)ن. بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، ناساندنی چوار ژمارە لە ڕۆژنامەی کوهستان، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ٨، هاوینی ١٩٩٥، ل٥١ ـ ٥٢.

* د. هیمدادی حوسێن، لێکۆڵینەوەیەکی دەربارەی نوسیوە، بڕوانە: گۆڤاری سەنتەری برایەتی، ژمارە ٥، ساڵی ١٩٩٨. (دواتر لە نامەی دوکتۆراکەیدا سەرلەنوێ بڵاویکردوەتەوە).

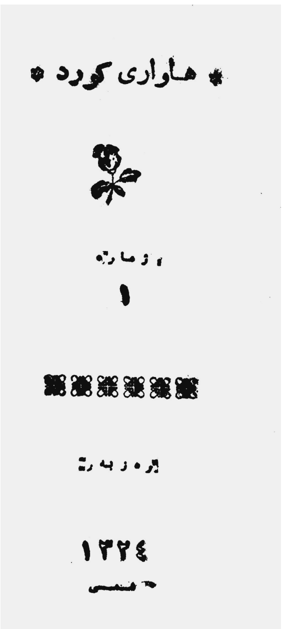

(١٨) گۆڤاری « هاوار... هاواری کورد»:

لە ڕەزبەری ١٣٢٤ (کۆتایی سێپتێمبەر ـ سەرەتای ئۆکتۆبەری ١٩٤٥)دا دەرکراوە. تەنها ئەو ژمارەیەی لێدەرکراوە.

* عەبدوڵلا سەمەدی، لە نامەیەکیدا نوسیویەتی: « گۆڤاری هاواری کورد: لە پێشدا بە ناوی هاوار چاپکراوە. لە دوای چاپکردن و بەر لە بلاوبکردنەوە، کاربەدەستانی کۆماری کوردستان، پێیان باش نەبووە بە ناوی هاوار بلاوبکرێتەوە، سەرلەنوێ بەرگی تازەی بە ناوی هاواری کورد بۆ چاپکراوەو ئینجا بلاوکراوەتەوە. وێنەی بەرگی پێشوو بە ناوی هاوار لە ئارشیوی خۆمدا هەیە. گۆڕینی ئەم ناوە پێوەندی هەیە بە کێشەی نێوان ئەندامانی کۆمەڵەی ژ. ک. و کاربەدەستانی حیزبی دێموکراتی ئەو سەردەم».{عەبدوڵلا سەمەدی نامەکەی لە ٢٠٠٦/١١/١٤دا لە مەهاباد نوسیوە}.

* دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیویەتی: «ژمارە یەکی لە ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٤، ئەیلول - تەشرینی یەکەمی ١٩٤٥دا چاپکراوە. لەسەر بەرگی یەکەمی تەنها «هاوار» و لەسەر بەرگی دووەمی «هاواری کورد» نوسراوە. ژمارە یەکی ٣٠ لاپەڕەیە. (٢٠ × ١٤ سم)ە«. {دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردییدا، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغداد، ١٩٧٨، ل٢٣٨ هەروەها ل٨٢ - ٨٣}.

(١٩) گۆڤاری «ئاوات»:

لەژێر ناوی گۆڤارەکەدا نوسراوە: (گوواریکی ادبی و تاریخی و کومەلایەتی کوردی یە)، (خاوەن امتیاز و مدیری مسئول: محمد اذر). لە ڕۆژی سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤) بە کوردی و فارسی

بنکەی ژین www.zheen.org

لە شاری مەهاباد بە ئامێری چاپەکەی کۆمەڵەی ژ. ک. دەرکراوە. پێوانەکەی (١٥ بە ١٩.٥ سم). وێنەی شێخ عەبدولقادری شەمزینی لەسەر بەرگەکەی چاپ کراوە.

پەنا بە خوای مەزن

آوات

آمانجی ایمه

« ...زشیش لە پێناو سەرخستنی کورد »
« و ژیاند نەوەی فەرهەنگی کوردە »

پەرلانی ئەیوبیان
PERLANI AYYUBIYAN

گوواریکی ادبی و تاریخی و کومەلایەتی کوردی‌یە

ژمارە ١ سالی یەك ١ خەزەلوەی ١٣٢٤ ــ ١٩٤٥

نویسنده گان فارسی بخوانند !

م . ح

قسمتی از اکراد از چهار هزار سال پیش از میلاد مسیح تاکنون همیشه خود را کرد معرفی کرده و مورخین آنهارا بلفظ کرد یاد نموده اند . واین قسمت کردهای هستند که از طرفی آرارات یعنی کوه ... آمده‌اند و در امتداد دجله وفرات غربا تا سوریه و ... و سواحل دریای مدیترانه و شرقا تاخلیج فارس و سواحل دریای عمان پراگنده‌اند .

قسمتی ازاکراد نیز در چهار هزار سال پیش از میلاد ، باهندوها . اروپائیها . پارسها . در یك جا بوده اند که از این محل اصلی بسمت خاور ایران واز آنجاهم بجنوب ... خزر و تا منطقه آذربایجان و نواحی اسپهان و همدان ولرستان پراگنده‌شده اند ، و ... کشور پهناور را « مادایا » یا « میدیا » گفته اند ؛ وکلمه « مادا » در قرن نهم پیش از میلاد برپنج قبیله کرد . ... اطلاق شده وکلمه کرد ... آنست ، ... گروه کرد از ایران امروزه به کردستان کنونی آمده‌اند و این مانع از ... به درهنگام آمدن ایشان یك گروه‌دیگر هم ویا چند تیره دیگر مختلط بنام کاردو در کردستان مرکزی زندگانی کرده ویا گروه جدید امتزاج یافته باشند .

حقوق سیاسی و ... کرد با پارس

از سوابق تاریخی و آراء خاور شناسان روشن‌است که کرد و پارس هردو آری نژاد و باهم برادر و ازیك پلرند ، کردها که همیشه به سلحشوری و شجاعت معروف بوده‌اند گاهی با پارس مشترکا وگاهی به تنهائی دارای استقلال سیاسی واقتصادی واجتماعی ثابت و معین بوده اند

www.zheen.org

زۆربەی بابەتەکانی محەمەد شاپەسەندی بە ناوی (محمد اور)، (اور) و (م. ا.)ەوە نوسیونی. دو پارچە شیعری هێمن، شیعرێکی هەژار بە نازناوی (ر. هـ.) و شیعرێکی (اشکەی) و وتارێکی فارسی لە لایەن (م. ح.) لەم گۆڤارەدا بڵاوکراونەتەوە. تەنها ئەم تاقە ژمارەیەی لێدەرچوە.

ئەم گۆڤارە لەسەر وەختی گۆڕانی کۆمەڵەی ژ. ک بە حیزبی دیموکراتی کوردستان دەرچووە. پاش بڵاوبوونەوەی ئەو ژمارەیەی ئاوات، چەند کەس لەبەرپرسانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، محەمەد شاپەسەندییان بانط کردووەو، ڕەخنەیان لێگرتوە کە چۆن لە خۆیەوە، گۆڤارێکی دەرکردوە! ئەویش مەبەستەکەی خۆی بۆ باسکردون و ڕەخنەکەیانی قبوڵکردوە. ئیدی نەیتوانیوە لەسەری بەردەوام بێت و ژمارەی دیکەی لێدەرکات ! هاوکات پێیان ڕاگەیاندوە کە

بەو نزیکانە لە یەکێتی سۆڤێتەوە ئامێری چاپی پێشکەوتومان بۆ دێت و ئەوسا بە بڕیاری حیزب دەست دەکەین بە دەرکردنی گۆڤار و ڕۆژنامەو تۆش (واتە شاپەسندی- جوتیار) لەو بوارەدا دەبێت ڕۆڵی خۆت ببێت.

محەمەد شاپەسەندی، سەبارەت بەم گۆڤارە گوتویەتی: "ئەوسا ئەوەندەی ئەقڵم پێدەشکا خولیای ئەوەم هەبو مجەلیەکی وەک (خواندنیها) ساز بکەم. خواندنیها، شتی کەم دەنوسی، بەڵام باسی هەمو جەریدەکانی ئێران و دەروەی تیادا بو".

{بڕوانە: هانا (قادر وریا)، مامۆستا محەمەد شاپەسندی، پیتچن و نوسەری ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کورستان، ڕۆژنامەی کوردستان، ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە ٢٥٧، ٢٢ی نیسانی ١٩٩٨، ل٩}.

دەربارەی گۆڤاری ئاوات بڕوانە:

١. جمال خزندار، رابەری رۆژنامەگەری کوردی، بەغداد، ١٩٧٣، ل١٤٣.

٢. عبدالجبار محمد جباری، مێژوی رۆژنامەگەری کوردی، کەرکوک، ١٩٧٠، ل١٤٣.

*حەسەن قزلجی، لە گۆڤاری هەڵاڵەدا، ئامارەی بۆ ئەوە کردوە کە هەژار شیعری لە گۆڤاری ئاوات دا بلأوکردۆتەوە. {بڕوانە: ح. قزلجی، شاعری میللی و بەناوبانگی کورد هەژار، گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە ٣، بانەمەڕی ١٣٢٥، ل١٨}.

*هەروەها هێمن لە دیوانی تاریک و روون، ل٢١دا نوسیویەتی: "کۆمەڵە، گۆواری ئاواتیشی چاپ دەکرد و من لەویشدا نووسیم".

*دلشاد رەسولی لە رۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٤١، کەلە رۆژی دو شەممە ١٩٤٦/٤/٢٩دا دەرکراوە، وتارێکی کورتی لەژێر ناوی (کورد شایانی شانازیە)، نوسیوەو تێیدا ناوی گۆڤاری نیشتمان، هاوار، ئاوات، کوردستان، رۆژنامەی کوردستان، گۆڤاری هەڵالە و گروگاڵی منداڵانی کورد)ی هێناوە.

*سوپاسی عەبدوڵڵای سەمەدی دەکەم کە لە ڕۆژانی ٢٤و ٢٦ی دێسێمبەری ٢٠٠٥دا لە ڕێگای ئیمایلەوە کۆپیی هەمو لاپەڕەکانی گۆڤاری "ئاوات"ی بۆ ناردم. بەوەش کۆمەڵێک کێشەمان بە چارەسەر گەیشت ومێژوی دەرچون و ناوەرۆکی گۆڤارەکەمان بۆ رونبوەوە.

{دەستخستنی ئەم گۆڤارە لەلایەن عەبدوڵڵای سەمەدییەوە جێی ڕێزو سوپاسە}.

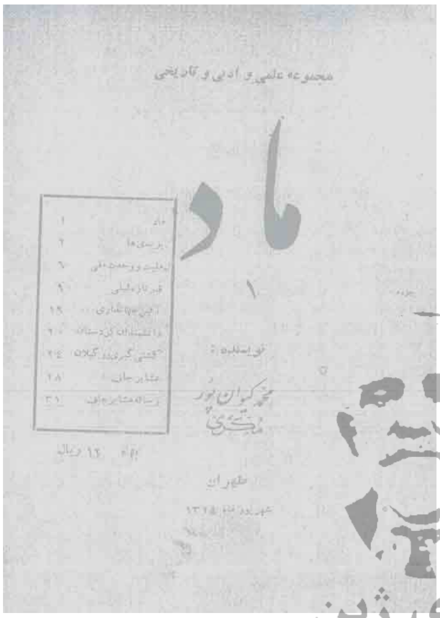

(٢٠) گۆڤاری ماد:

لەلایەن (ناسر ازاد پور و دوکتۆر محەمەد موکری)یەوە لە تاران بە فارسی دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە مانگی سێپتەمبەری ١٩٤٥داو، دوەم ژمارەی لە جێنیوەری ١٩٤٦دا دەرکراوە.

* دەربارەی گۆڤاری «ماد»، بڕوانە: ڕۆژنامەی «ڕۆژا نو»، ژمارە ٦٦، ١٩٤٦/١/١٤، ل ٤، (ڕۆژنامەی ڕۆژانو بە پیتی لاتینی لە بەیروت دەرکراوە).

بنکەی ژین
www.zheen.org

* لە کتێبی (شناسنامه مطبوعات ایران) دا نوسراوە: «سەردبیر: دکتر محمد عسگری». {وای بۆ دەچم کە ناوی «مکری»یەکە کراوە بە عسگری}. {شناسنامه مطبوعات ایران، گرداورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ١٣٧١، س٣٥١}.

* ڕێناس نەورۆزی، لە نامەیەکیدا کە لە ٢٠٠٦/٣/١٤دا نوسیویەتی، زانیاریی وردی دەربارەی چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ نوسیوم. سەبارەت بەم گۆڤارەش نوسیویەتی: «گۆڤاری ماد، گۆڤارێکی ڕۆشنبیری گشتی بووە، گرنگی بە لایەنی مێژوویی کوردو سەرزەمینی مادەکان (کوردستان) داوە. گۆڤاری ماد، بە زمانی فارسی بووە و لە هەندێک لاپەڕەدا بە زمانی کوردیش نووسراو هەبووە. ژمارە: (١)ی لە شهریورماه ١٣٢٤ (کۆتایی مانگی ٨ و سەرەتای مانگی ١٩٤٥/٩) دەرچووە، هەندێک لە بابەتەکانی ئەم ژمارەیە بریتین لە: (یزیدیها، گلکوی تازه لەیلی، دانشمندان کردستان: ملک الکلام المجدی، عشایر جاف ... هتد). ژمارە: (٢)ی

له دی ماه ۱۳۲٤ (کۆتایی مانگی ۱۹٤٥/۱۲ و سەرەتای مانگی ۱۹٤٦/۱) دەرچووە، هەندێک لە بابەتەکانی ئەم ژمارەیە بریتین لە: (سرزمین ماد، ریشه شناسی واژه های کردی، عشایر جاف... هتد). دکتۆر محەممەد موکری، رۆڵێکی گەورەی لە دامەزراندنی ئەم گۆڤارەدا بینیوەو، زۆربەی وتارەکان لەلایەن ئەوەوە نووسراون».

* دوکتۆر محەمەد موکری کە دواتر بە (دوکتۆر محەمەد کەیوان پور) ناسراوە، ساڵی ۱۹۲۱ لە کرماشان لەدایکبوە. قۆناغەکانی خوێندنی لە کرماشان تەواوکردوە، پاشان چوەتە تاران و لە زانکۆی تاران چەند ساڵ خوێندویەتیو سەرەنجام بڕوانامەی دوکتۆرای لە (دیالێکتەکانی ڕۆژئاوای ئێران)دا وەرگرتوە. گەلێک وتارو لێکۆڵینەوەی دەربارەی زمان و ئەدەب و هونەری کوردیی نوسیوە. تا ئێستا لە ژیاندایەو، لە پاریس دەژی.

{دەربارەی ژیاننامەی دوکتۆر محەمەد موکری، بڕوانە: وەصفی حەسەن، چەندەک ژ بزاڤا ڕەوشەنبیری یا زانیارێ کورد د. محەمەد موکری، گۆڤاری کاروان، ژمارە ۱۵۱، نۆڤێمبەری ۲۰۰۰، ل۷٥ ــ ۷٦}.

(۲۱) گۆڤاری «کوردستان»:

ئەم گۆڤارە لە شاری مەهاباد، بە زمانی کوردی و فارسی دەرچوە. لەسەر بەرگەکەی نوسراوە: «کوردوستان، بڵاوکەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردوستان، گوواریکی ئەدەبی کومەلایەتی سیاسی کوردیە، هەر پازدە رۆژ جاریک بڵاودەکریتەوە«. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ۱۹٤٥/۱۲/٦ دەرکراوە. نوسەرەکانی بریتی بون لە: سەید محەمەدی حەمیدی، محەمەد عەتری گلوڵانی،

هێمن، هەژار، عەزیز مەولەوی، دڵشادی ڕەسوڵی، محەمەد تۆفیق وردی، ئەنوەر دڵسۆزو گەلێکی دیکە. تا ئێستا پێنج ژمارەی ئەم گۆڤارە دەستخراوەو بەتەواویش ڕون نەبوەتەوە کە چەند ژمارەی لێدەرکراوە. هەندێک کەس پێیان وایە کە لە ۹ ژمارە زیاتری لێدەرنەچوەو هەندێکی دیکەش نوسیویانە (۱۸) ژمارەی لێدەرکراوە.

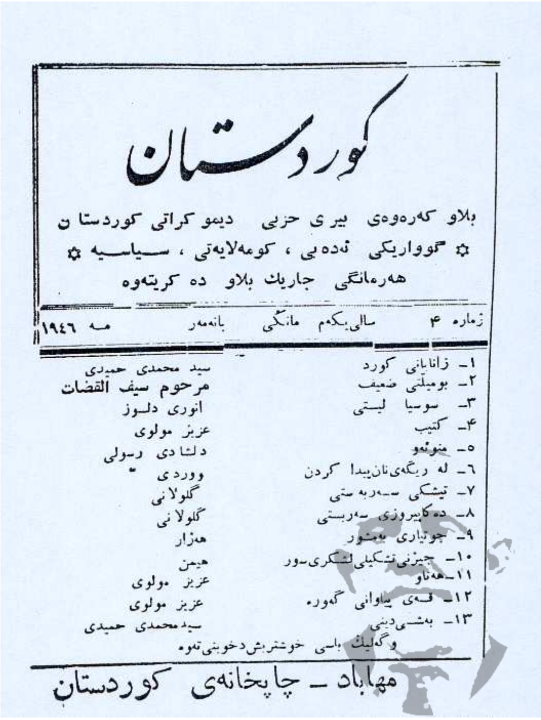

کوردستان

بلاو کەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردستان

✡ گوواریکی ئەدەبی ، کومەلایەتی ، سیاسیە ✡

هەرمانگی جاریك بلاو دەکریتەوە

زمارە ۴ — سالی یەکەم — مانگی بانەمەر — مە ۱۹٤٦

۱- زانایانی کورد	سید محمدی حمیدی
۲- بومیلتی ضعیف	مرحوم سیف القضات
۳- سوسیالیستی	انوری دلوز
۴- کتیب	عزیز مولوی
٥- منونەو	دلشادی رسولی
٦- لە ریگەی نان پیدا کردن	ووردی
۷- تیشکی سەربەستی	گلولانی
۸- دەکا پیروزی سەربستی	گلولانی
۹- جوتیاری بەشور	هەزار
۱۰- جیزنی تشکیلی لشکری سور	هیمن
۱۱- هەتاو	عزیز مولوی
۱۲- قەی پیاوانی گەورە	عزیز مولوی
۱۳- بەشی دینی	سید محمدی حمیدی

وگەلیك باسی خوشتریش دخوینیتەوە

مهاباد ــ چاپخانەی کوردستان

* عەلادین سجادی، ساڵی (١٩٥٢) لە کتێبی (مێژووی ئەدەبی کوردی)دا نوسیویە: «کوردوستان، گوڤاریکی ئەدەبی و پیلانی بووە، لە پاییزی ١٩٤٥ تا کانونی دوەمی ١٩٤٦ بە ناوی کۆمەڵەی دیموکراتی کوردوستانەوە لە سابلاخ ١٨ ژمارەی لی دەرچوهو ئیتر پەکی کەوتوە«. {بڕوانە: علاءالدین سجادی، مێژوی ئەدەبی کوردی، بەغداد، چاپخانەی معارف، ١٩٥٢، ل٥٥٦}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

* محەمەد تۆفیق وردی، نوسیویەتی: «١٨ ژمارەی بلاوکراوەتەوەو لە کانوونی یەکەمی ١٩٤٦ دوای تێکچوونی کۆماری کوردستان پەکی کەوتوە«. {بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە کوردستانا، گۆڤاری ڕووناکی - النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤٣}.

* دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیویەتی: «گۆڤاری کوردوستان، ژمارە یەکی لە ١٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤، ٦ی کانونی یەکەمی ١٩٤٥دا دەرچووە. تا کۆتایی ساڵی ١٩٤٦ چەند ژمارەیەکی لێ دەرچو. ژمارە یەک و دووی هەریەکەیان ٢٠ لاپەڕەیە. ژمارە سێ و چواری هەریەکەیان ٣٨ لاپەڕەیە. ژمارە ٦ و ٧ی پێکەوە دەرچون و بەسەر یەکەوە ٦٠ لاپەڕەن. ژمارە چواری مانگی بانەمەڕ، مایسی ١٩٤٦ چاپ کراوە. (بیست و یەک و نیو بە چواردە سم)ە«. {دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردییدا، ل٢٣٨ -٢٣٩ هەروەها ل٨١}.

* دوكتۆر ئەمیر حەسەنپور، ساڵی (١٩٩٢) لە كتێبی «ناسیۆنالیسم و زمان لە كوردستان ١٩١٨- ١٩٨٥»دا لە چەندین لاپەڕەدا زانیاریی وردو گرنگی دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیوەو كۆپیی یەكەم لاپەرەی ژمارە (٤)یشی بەجوانیی بڵاوكردوەتەوە، بڕوانە:

Hassanpour, Amir, Nationalism and Language in Kurdistan, 1918 – 1985, San Francisco, Mellen Research University Press, 1992, p.262.

* نەوشیروان مستەفا ئەمین، ساڵی ١٩٩٣ پوختەیەكی دەربارەی گۆڤاری كوردستان نوسیوە و ئاماژەی بۆ بابەتەكانی ژمارە (١)، (٢) و (٣) كردوە. {نەوشیروان مستەفا ئەمین، حكومەتی كوردستان-كورد لە گەمەی سۆڤێتی دا، ١٩٩٣، شوێنی چاپ نەنوسراوە، ل١٥٤ - ١٥٦}.
* دوكتۆر هیمدادی حوسێن، لە نامەی دوكتۆراكەیدا ڕۆشنایی خستوەتە سەر زۆر لایەنی ئەم گۆڤارە. {بڕوانە: د. هیمدادی حوسێن، ڕۆژنامەنووسیی كوردی سەردەمی كۆماری دیمۆكراتی كوردستان ١٩٤٢-١٩٤٧، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، ٢٠٠٢، سلێمانی، ل١٢٩- ١٣٩}.

(٢٢) ڕۆژنامەی «كوردستان»:

بنكەی ژین
www.zheen.org

یەكەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/١/١٠دا لە مەهاباد دەركراوە. سەید محەمەدی حەمیدی، سەرنوسەری بوە. ئەوانەی كە لە نزیكەوە ئاگایان لێیە نوسیویانە (١١٤) ژمارەی لێدەرچوە. گومانی نییە كە دوا ژمارەی لە ناوەڕاستی مانگی دیسێمبەری ١٩٤٦دا دەركراوە.

* عەلادین سجادی، ساڵی (١٩٥٢) لە كتێبی (مێژوی ئەدەبی كوردی) دا نوسیویەتی: «١١٣ ژمارەی لی دەرچووە». {بڕوانە: علاءالدین سجادی، مێژوی ئەدەبی كوردی، بەغداد، چاپخانەی معارف، ١٩٥٢، ل٥٥٦}.
* محەمەد تۆفیق وردی، نوسیویەتی: «١١٣ ژمارەی لی بڵاوكراوەتەوە«. {بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە كوردستانا، گۆڤاری ڕووناكی - النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤٣}.

بەنێوی خودای بەرزوبی هاوتا

کوردوستان

آبونمان
یەکساله ٣٠٠ ریال
شەش‌مانگه ١٦٠ ریال
دانەی ١ ریال

کوردوستان له لایەن هەیئەتی تحریریه دەر دەچی

بلاوکەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردوستان

زمارەی ١ — سالی یەکەم — پینج شەمو ٢٠ - ١٠ - ١٣٢٤ — ١١ - ژانویه ١٩٤٦

آمانجی ایمه

سید محمد حمیدی

ژنرالیسموس ستالین (بەبونەی شصت وشەشەمین سالی لەدایك بونی)

گفتوگوی جنابی قاضی محمد

پیشوای بەرزی کوردوستان دەگەل خاوەنانی روژنامەی تاران

هیندیی له مدیرانی جرائدی تاران : آغای تفضلی خاوەنی روژنامەی (ایران‌ما) آغای عباس‌شاهنده خاوەنی روژنامەی (فەرمان) آغایانی بزرك علوی وهرەونوسەرانی دوروژنامەی (رهبر و ایران ما) بو آگاداری له وەضعی کوردوستانی خود مرختار هاتنه مهاباد و له گەل جەنابی قاضی محمد رهبری میللەتی کورد یەکتریان دیت و گفتگویان کرد بو آگاداری‌خوێندەوارە بەرزەکان یەك‌یەك پرسیاری ئەوان و وەرامی جەنابی‌قاضی دەنوسری :

پرسیار — له تاران دەلین کوردان بەرەهبەری‌جەنابت

ماوەی لەلاپەرەی چوار

* سەعید ناکام، لە بیرەوەرییەکانیدا تاڕادەیەک باسی چاپخانەکەی کۆماری کوردستانی کردوە (لاپەڕەکانی ٦١ و ٦٢ و ٦٣ ...)، هەروەها باسی ئەوەی کردوە کە پاش ئەوەی کە لە مەهاباد گیرساوەتەوەو لە چاپخانەکەدا دەستبەکار بوە، سەید محەمەدی حەمیدی (سەرنوسەری ڕۆژنامەی کوردستان) پێشنیاری کردوە کە سەعید ناکام جێگای بگرێتەوەو خۆیشی بچێتەوە سەر کاری پێشوی لە فەرمانگەی ئامار. دوایی سەرۆک کۆماری کوردستان «قازی محەمەد» پێشنیارەکەی پەسەند کردوەو سەعید ناکام بوەتە سەرنوسەری ڕۆژنامەکە. {بڕوانە: بیرەوەرییەکانی سەعید ناکام، بڵاوکراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٣، ل٦٣.}

* سەعید ناکام، لە نامەیەکیدا کە لە ١٩٩٣/٤/٦دا لە شەقلاوە نوسیویەتی و ئاڕاستەی سەرکردە کوردەکان و حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردوە، لە دێڕێکدا نوسیویەتی: «ساڵی ١٩٤٦ خۆم گەیاندە مەهابادی پێتەختی کۆماری کوردستان، لەوێ کرام بە سەرنوسەری ڕۆژنامەی کوردستان». (کۆپی نامەکە لە گۆڤاری دلانپار، ژمارە ٣ و ٤، ساڵی ١٩٩٥دا بڵاوکراوەتەوە). بۆ زانیاریی زیاتر دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە بڕوانە:

* د. هیمدادی حوسێن، ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢-١٩٤٧، ل١٤٠ ـ ١٥٦.

* د. هیمداد حوسێن، ڕۆژنامەی کوردستان زمانحاڵی کۆماری دیموکراتی کوردستان ١٩٤٦ ـ مەهاباد، گۆڤاری ڕۆژنامەڤانی، ژمارە ٨، ٢٠٠٢/٤/٢٢، ل٣١٥ ـ ٣٢٦.

(٢٣) گۆڤاری «هەلالە«:

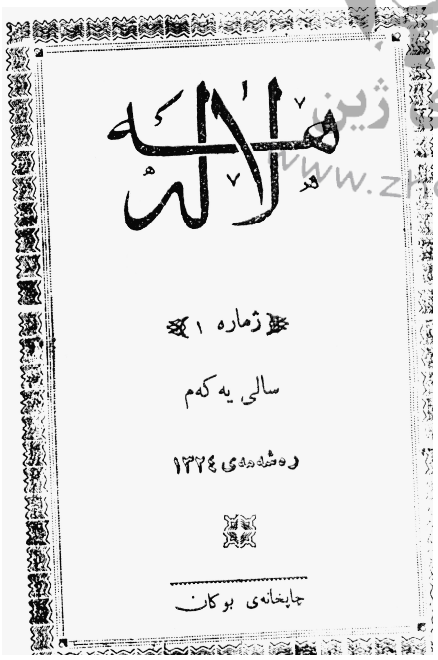

یەکەم ژمارەی لە ڕەشەمەی ١٣٢٤ (کۆتایی فێبروەری ـ سەرەتای مارتی ١٩٤٦) دا لە بۆکان، لە لایەن حەسەنی قزڵجییەوە دەرکراوە. ژمارە ٢ی لە خاکەلێوەی ١٣٢٥ (کۆتایی مارت - سەرەتای ئاپریلی ١٩٤٦) و ژمارە ٣ی لە بانەمەڕی ١٣٢٥ (کۆتایی ئاپریل ـ سەرەتای مای ١٩٤٦)دا دەرچوە.

نوسەرەکانی بریتی بون لە: حەسەنی قزڵجی، هەژار، هێمن، سەید کامیل ئیمامی، حەسەنی مدەرسی، حەقیقی، عەبدولڕەحمانی

بنکەی ژین www.zheen.org

ئیلخانی زادە، ئەبو بەکری ئیلخانی زادەو مەلا محەمەد سادقی قزڵجی بە نازناوی م. ص. قزلجی.

* هەژار لە چێشتی مجێور، (ل٨٧)دا نوسیویەتی: «چوار ژمارەی لێ دەرچووە».
* دوکتۆر کەمال مەزهەر، ساڵی (١٩٧٨) ئاماژەی بۆ «سێ» ژمارەی گۆڤاری هەڵاڵە کردوەو مێژوی دەرچونیانی بە دروستیی نوسیوە. دەربارەی نوسیویەتی: «ژمارە یەکی بەر مانگی رەشەمێی ساڵی ١٣٢٤ دەکەوێ، واتە سەرەتای مارتی ١٩٤٦، لە بۆکان چاپ دەکرا. ژمارە ٢ی مانگی خاکەلێوە و ژمارە ٣ی مانگی بانەمەڕی ساڵی ١٣٢٥ (نیسان و مایسی ١٩٤٦) چاپ کراون. مودیری ئیدارەی ح. قزڵجیی بوو». (تێگەیشتنی ڕاستی، ل٨٢). لە هەمان کتێبداو، لە ل٢٣٩دا دوکتۆر کەمال پێوانەی گۆڤارەکەی نوسیوە (٢٣ × ١٥ سم).
* موحسین قزڵجی، ژمارەکانی (١، ٢ و ٣)ی هەڵاڵەی بە ڕێکوپێکی بڵاوکردوەتەوە. {بڕوانە: سەرجەمی بەرهەمی حەسەن قزڵجی، ئامادەکردنی: موحسین قزڵجی، سلێمانی، ٢٠٠٣، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، ل٤٠٧ -٥٠٨.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٢٤) گۆڤار/ ڕۆژنامەی «هاواری نیشتمان»:

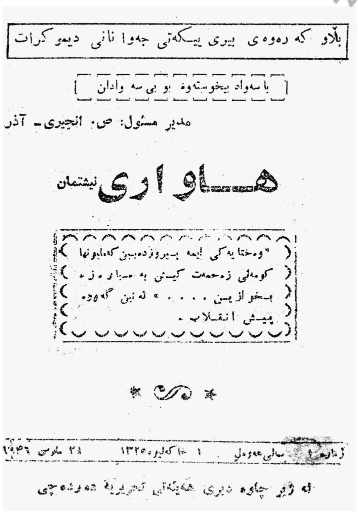

یەکەم ژمارەی ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٣/٢١ دەرکراوە. لەسەر بەرگی گۆڤارەکە نوسراوە: «بڵاوکەرەوەی بیری یەکەتی جەوانانی دیموکرات، گوواریکی: ادبی. سیاسی. کومەلایەتی ، مدیری مسئول: ص. انجیری. اذر». ئەم ژمارەیەی «هاواری نیشتمان» وەک گۆڤار دەرکراوە، پاشتر لەشێوەی ڕۆژنامەدا دەرکراوە، بەڵام لە ژمارە یەکەوە دەستی پێکردوەتەوە، یەکەم

ئۆرگانی یەکیەتی جەوانانی دیموکرات کوردستان

هاواری نیشتمان

لە لایەن
هەیئەتی نوسەران وەدەردەکەوی

میللەتی کورد ئیمانی بەرەهبەری پیشـوای خوی هەیە بویە چەکی هەلگرتووە و دای نانی هەتاحەقی خوی نەستینی ! .

ژمارە ١ — سالی یەك — ٥شەممو ١٩ بانەمەر ١٣٢٥ — ٩ مە ١٩٤٦

آقای
قوام السلطنه

شەهامەتی عشائری
ولاتی کوردەواری

برو بەهێزبەئەگەرسەر بەرزیت دەوی
چونکە لەپەیرووی خورسکاو ضعیف‌پامالە

ژمارە لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٥/٩، دوەم ژمارە لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٦/٥/١٩، سێیەم ژمارە لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٥/٣٠، چوارەم ژمارە لە ڕۆژی شەممە ١٩٤٦/٦/٨ و پێنجەم ژمارە لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٦/٦/٢٣ دا دەرکراون.

* عەلادین سجادی، ساڵی (١٩٥٢) لە کتێبی (مێژوی ئەدەبی کوردی) دا نوسیویە: «هاواری نیشتمان: تاقە ژمارەیەکی بە گۆڤارو ئەوانی تری بە وێنەی ڕۆژنامە لە لایەن لاوانی کوردوستانەوە لە سابلاخ لە ١٩٤٥- ١٩٤٦ چەن ژمارەیەکی لی دەرچوە«. {بڕوانە: علاءالدین سجادی، مێژوی ئەدەبی کوردی، بەغداد، چاپخانەی معارف، ١٩٥٢، ل٥٥٧}.

* محەمەد تۆفیق وردی، ساڵی (١٩٦٩) سەبارەت بە «هاواری نیشتمان»، نوسیویەتی: «ڕوژنامەیەکی هەفتەیی و بڵاوکەرەوەی بیری لاوانی کوردستان بوو. لە لایەن (شەهید سدیق ئەنجیری) لە (سابلاخ - مەهاباد) بڵاوئەکرایەوە، دوای چەند ژمارەیەک ئەنجا بە وێنەی گۆڤار چاپ ئەکرا. (محمد توفیق وردی) سەرەک نووسەری بوو، هەر لە ساڵی (١٩٤٦) دا پەکی کەوتوە«. {بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە کوردستانا، گۆڤاری ڕوناکی- النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤٣}. لێرەدا

محەمەد تۆفیق وردی، کە نوسیویەتی: «سەرەتا وەک ڕۆژنامە و دوای چەند ژمارەیەک ئەنجا بە وێنەی گوڤار چاپ ئەکرا»، کەوتوەتە هەڵەوە، ڕاستییەکەی سەرەتا وەک گۆڤار و پاشان وەک ڕۆژنامە دەرچوە.

* {سەرلەبەیانیی ڕۆژی ٢٠٠٤/١٠/١٨ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفۆنم بۆ لەندەن کردو لەگەڵ عەبدولقادر دەباغی (مامە قالەی دەباغی) سەبارەت بە هەندێک باسی پەیوەند بە کۆمەڵەی ژ. ک. و گۆڤاری هاواری نیشتمان و سدیق ئەنجیری ئازەر وتوێژمان کرد، مامە قالە سەبارەت بە گۆڤاری هاواری نیشتمان گوتی: «سدیقی ئەنجیری ئازەر ئەم گۆڤارەی بە پارەی خۆی و بە تیراژی ٢٠٠ دانە چاپکرد. لەبەر ئەوەی لەو دەمەدا سدیق ئەنجیری ئازەر وەک دۆست و لایەنگری حیزبی تودەی ئێران ناسرابو، لەو گۆڤارەشیدا هەندێک بابەتی لەو جۆرەی بلاوکردبوەوە، ئیدی خەڵک پێشوازیی لە گۆڤارەکە نەکردو هەرچەند کەمیشی لێ چاپکردبو، بەڵام زۆربەی لای خۆی مایەوەو بۆی نەفرۆشرا. سدیق ئەنجیری ئازەر، بەر لەوەی گۆڤارەکە چاپ بکات بە قازی محەمەدی گوتبو نیازم هەیە گۆڤارێکی لەو جۆرەو بەو ناوەرۆکە دەربکەم. قازیش گوتبوی: باشە دەریبکە، بەڵام دەبێت تۆ بڕوات بە دیموکراتیی هەبێت و ئەگەر ڕەخنە لە ناوەرۆکی گۆڤارەکەت گیرا نیگەران نەبیت و ڕەخنەی خەڵک قبوڵ بکەیت...».

www.zheen.org

* ڕۆژی سێ شەممە ٢٠٠٦/٦/٢٠ لە شاری سلێمانی، لە «بنکەی ژین»، مامۆستا «ڕەفیق ساڵح»، پێنج ژمارەی «هاواری نیشتمان» کە وەک ڕۆژنامە دەرچون، خستنییە بەردەستم و بەسەرپێیی هەندێک سەرنج و تێبینیم دەربارەیان نوسی و زۆر سودم لێوەرگرتن.

* دوکتۆر ئەمیر حەسەنپور، ساڵی (١٩٩٢) لە کتێبی «ناسیۆنالیسم و زمان لە کوردستان ١٩١٨ - ١٩٨٥»دا لە چەندین لاپەڕەدا زانیاریی وردو گرنگی دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیوەو کۆپیی یەکەم لاپەڕەی ژمارە (١)ی بلاوکردوەتەوە، بڕوانە:

Hassanpour, Amir, Nationalism and Language in Kurdistan, 1918 – 1985, San Francisco, Mellen Research University Press, 1992, p.262.

(٢٥) گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد»:

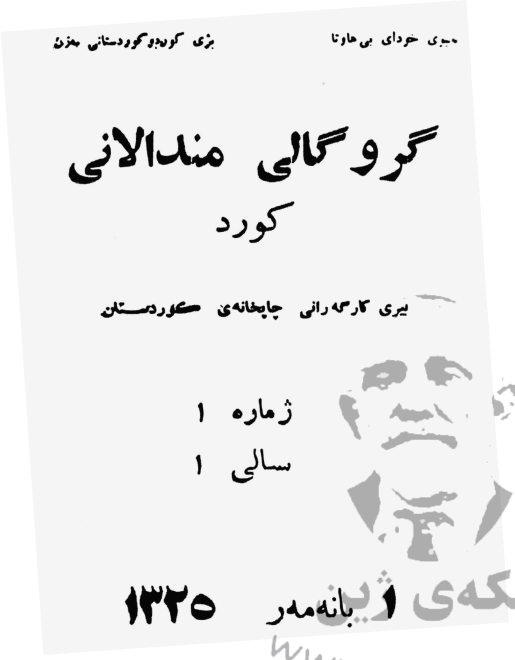

بنکەی ژین
www.zheen.org

یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٦/٤/٢١دا دەرکراوە. ژمارە ٢ ی لە ١ی جۆزەردانی ١٣٢٥ (١٩٤٦/٥/٢١) و ژمارە ٣ی لە پوشپەڕی ١٣٢٥ (کۆتایی جون ــ سەرەتای جولای ١٩٤٦)دا دەرچوە. نوسەرەکانی بریتی بون لە: «قادر مدەرسی، محەمەد تۆفیق وردی، سەعید زەرگەیی (هومێد)، محەمەد ئازەر (محەمەد شاپەسەندی)، محەمەد عطری گلولانی، محەمەد سادق قزڵجی، سدیق بەکری، حسێن فەقێ زادە«.

* دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، ساڵی (١٩٧٣) لە گۆڤاری «کۆڕی زانیاری کورد» دا زانیاریی دروست و پێویستی دەربارەی ئەو گۆڤارە نوسیوەو (دو) ژمارەی گۆڤارەکەی لەبەردەستدا بوەو کلێشەی بەرگی ژمارە (٢)ی بەجوانیی بڵاوکردوەتەوە. {بڕوانە: پاراستنی پاشماوەی کۆنمان لە کاری کۆڕدا ــ یەکەم گۆڤاری منداڵان بە کوردی، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، بەرگی یەکەم، بەشی یەکەم، ١٩٧٣، بەغداد، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، ل ٤١٧ و ٤١٨. دوکتۆر کەمال مەزهەر ناوی خۆی لەسەر ئەو وتارە نەنوسیوە، بەڵکو هەر بە ناوی گۆڤارەکەوە بڵاویکردوەتەوە}. شایانی باسە دوکتۆر کەمال مەزهەر، هەمان ئەم وتارەی لە لاپەڕە (١٥٠)ی کتێبی «چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی

گەلی کورد»دا بلاوکردوەتەوە. {دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد، بەغداد، ١٩٨٥، ل١٥٠} جێی سەرنجە دوکتۆر کەمال مەزهەر لەو لاپەڕەیەدا، (واتە لاپەڕە ١٥٠) لە پەراوێزی ژمارە ٥٦ دا نوسیویەتی: «ژمارە ٢ و ٣ ی گڕوگاڵی منداڵانی کورد لای خۆم هەن، هەر کەسێک بیەوێت دەتوانێت کەڵکیان لێوەربگرێت. هەروەها وێنەیان لە کتێبخانەی کۆڕ هەیە». دوکتۆر کەمال لە کتێبی « تێگەیشتنی ڕاستی»شدا لە لاپەڕەکانی ٨٢، ٨٣، ٢٣٩ و ٢٤٠دا زانیاریی وردو دروستی دەربارەی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» نوسیوە.

* عەبدوڵلا سەمەدی، لە گۆڤاری (ڕامان، ژمارە ٤١، ١٩٩٩/١١/٥) دا لێکۆڵینەوەیەکی تێروتەسەلی دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیوەو وەکو پێویست ناساندویەتی.

(٢٦) بلاوکراوەی «ئاگر»:

مەهاباد، ١٩٤٦. وای بۆ دەچم ئەم بلاوکراوەیە ناوی (ئاگری) بو بێت و لە ماوەی حوکمڕانیی کۆماردا دەرکرابێت.

بنکەی ژین
www.zheen.org

* ساڵی ١٩٩٨ لە وتارێکی کورتدا سەرنجی ڕوناکبیران و لێکۆڵەرانی کوردم بۆ ناوی ئەو بلاوکراوەیە ڕاکێشاوە. بڕوانە: جوتیار تۆفیق، چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی بێسەرو شوێن، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە ١٥٩٩، پێنجشەممە ١٩٩٨/٤/٢٣، ل١٠.

* لە هەندێک کتێب و وتار و لێکۆڵینەوەدا، لە ڕیزی ناوی گۆڤارو ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستاندا ناوی (ئاگر)یش هاتوە، بەبێ ئەوەی لە هیچ کامیاندا زانیارییەکی ئەوتۆ دەربارەی نوسرابێت. گرنگترینی ئەو سەرچاوانە، کتێبەکەی ویلیام ئیگلتۆنە:

William Eagleton Jr, The Kurdish Republic of 1946, Oxford University Press, London, 1963, P.10I.

(٢٧) گۆڤاری «زانست»:

له ژماره ٦١ی ڕۆژنامەی (کوردستان)دا که له ڕۆژی شەممه ١ی پوشپەڕی ١٣٢٥ (١٩٤٦/٦/٢٢)دا دەرکراوه، له لاپەڕه (٢)دا ئاگادارییەک له لایەن دڵشاد ڕەسوڵییەوه بڵاوکراوەتەوه و تیایدا ڕایگەیاندوه که نیازی ئەوەی هەیه گۆڤارێکی مانگانه بەناوی «زانست»ەوه دەربکات، جا بەو بۆنەیەوه داوای هاوکاریی له نوسەران کردوه که به بابەتی ئەدەبی، زانستی، کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی بۆ گۆڤارەکه بنێرن. دەقی ئەو ئاگادارییه بەم جۆرەیه:

بۆ زانین

زانست Zanist

گوواری زانست گوواریکی زانستی، کومەلایەتی، تربیتی ئەدەبیه له مانگی پووشپەری سالی ١٣٢٥ وه مانگی ژمارەییک وەدەردەکەوی. له نوسەرانی بەرزی کوردستان تکا دەکەین مقالاتی ادبی زانستی کومەلایەتی تربیتی به نشانی (وزارەت فەرهەنگ دەفتەری گوواری زانست) بومان بنیرن تا له گوواری زانست دا دەرج بکری.

مدیری مسئول و خاوەنی امتیاز

دلشاد رسولی

www.zheen.org

ئەگەر بێت و پاش ئەم ئاگادارییه، ئەم گۆڤاره دەرکرابێت، ئەوا پێویسته ناوەکەی له ڕیزی ناوی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستاندا بنوسرێت. {ئەوەندەی من ئاگادارم تائێستا له هیچ وتار و لێکۆڵینەوەیەکدا ئاماژه بۆ ناوی ئەم گۆڤاره نەکراوه}.

(٢٨) بڵاوکراوەی «دەنگی کورد»:

ساڵی ١٩٤٦ ئیبراهیم نادری به هاوکاریی مەحمود مەحدود و ساڵح ئیقلیدۆس و چەند کەسی دیکه له مەهاباد دەریکردوه. دوا ژمارەی له کاتی ڕوخانی کۆماری کوردستان دا دەرچوه. {محەمەد عەلی سوڵتانی ئەم زانیارییه کورتەی له زمانی (دوکتۆر عوبەیدوڵڵای ئەیوبیان)ەوه له ڕێکەوتی

١٣٧٤/٤/١٥- ١٩٩٥/٧/٦دا له تاران تۆماركردوه. بڕوانه: محمد علی سلطانی، احزاب سیاسی و انجمن های سری در كرمانشاه، جلد دوم، تهران، ١٣٧٨، ص٤٩٢}.

(٢٩) ڕۆژنامەی «كوردستان»:

یەكەم ژمارەی له ١٩٤٧/١٢/٦دا له باكۆ دەركراوه. دوكتۆر عەلی گەلاوێژو دوكتۆر عەزیز شەمزینی و دوكتۆر ڕەحیمی قازی دەریانكردوه. هەر ژمارەیەكی ئەم ڕۆژنامەیە بریتی بوه له (یەك لاپەڕە) له چوار لاپەڕەی ڕۆژنامەی (ئازەربایجان) كه ئۆرگانی فیرقەی دیموكراتی ئازەربایجان بوه. ١٤ ساڵ بەردەوام بوه و (١٣٣٧) ژمارەی لێدەركراوه. دوا ژمارەی له مانگی ئاپریلی ١٩٦١ دا دەركراوه.

{بڕوانه: دوكتۆر كەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی له ڕۆژنامەنوسی كوردیدا، ل٢٢٣}.

بنكەی ژین
www.zheen.org

(٣٠) بڵاوكراوەی «ڕاوێژ»:

بڵاوكراوەی ڕاوێژ ساڵی ١٩٤٨؟، له سنه دەركراوه.

{دەربارەی بڕوانه: جمال خزندار، ڕابەری ڕۆژنامەگەریی كوردیی، بەغداد، ١٩٧٣، ل ٦١}.
* له بڵاوكراوەی ڕێگا (خەزەڵوەری ١٣٢٧/كۆتایی ئۆكتۆبەر - سەرەتای نۆڤێمبەری ١٩٤٨)دا ناوی (ڕاوێژ) هاتوه.

(٣١) گۆڤاری «نیشتمان - ژماره ١٠»:

له مانگی جولای ساڵی ١٩٤٨دا لەلایەن عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندییەوه، له گوندی سیتەك (نزیك شاری سلێمانی) به هاوكاریی

شێخ لەتیفی حەفید دەرکراوە. لە ژێر ناوی گۆڤارەکەدا نوسیویانە: (ئۆرگانی نەهزەتی مقاوەمەتی کۆمەڵەی ژ. ک.). ئەم ژمارەیەی نیشتمان هیچ پەیوەندییەکی بابەتییانەی بە گۆڤاری نیشتمان (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک.) ەوە نییە. بەم ژمارەیەی نیشتمان نە کۆمەڵەی ژ. ک. زیندوبوەتەوە و نە توانراویشە درێژە بە دەرکردنەوەی گۆڤاری نیشتمان بدرێتەوە. جێی سەرنجە کە لەم گۆڤارەدا هێرش کراوەتەسەر پارتی دیموکراتی کورد-عیراق. هەمزە عەبدوڵلا ـ سکرتێری (پارتی دیموکراتی کورد- عیراق) لە گۆڤاری (مرۆڤ)، ژمارە ٢، ساڵی یەکەم، دیسێمبەری ١٩٤٨ دا وتارێکی توندی لە دژی ئەم (ژمارەیەی گۆڤاری نیشتمان) نوسیوەو تیایدا نوسیویەتی: «گۆڤاری نیشتمان، لە دەورەی دوهەمیدا بوەتە زمانحاڵی دەستەیەک ئاژاوەچی».

* محەمەد شاپەسەندی لە چەند وتاردا زانیاریی کورت و گرنگی دەربارەی ئەم ژمارەیەی نیشتمان و ئەو هەلومەرجەی کە تیای دەرکراوە خستوەتە ڕو. بڕوانە:

١. محەمەد شاپەسەندی، لە پەراوێزی ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی- نهێنییەکانی چاپی ژمارە (١٠)ی نیشتمان، گۆڤاری ڕۆژنامەنووسان، ژمارە ١، بەهاری ٢٠٠٢، ل١٢١ - ١٢٥.

www.zheen.org

٢. محەمەد شاپەسەندی، لە پەراوێزی ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمانی زەبیحی (مامۆستا عولەما)، گۆڤاری هاوار، ژمارە ١٢، بانەمەڕی ٢٠٠٢، ل ٣٦ ـ ٣٩.

* محەمەد تۆفیق وردی، ساڵی ١٩٦٩ لە گۆڤاری (ڕووناکی) دا دەربارەی ئەم ژمارەیەی نیشتمان نوسیویەتی: «ژمارە (١٠)ی دوای تیکچونی کوماری مەهاباد لەلایەن نەهزەتی مقاوەمەتی کومەلەی ـ ژ. ک سالی (١٩٤٨) دەرچووە«. {بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە کوردستانا، گۆڤاری ڕووناکی - النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤٣}.

* جێی سەرنجە غەفوری میرزا کەریم لە چەند بەشی بیرەوەرییەکانیدا ئاماژەی بۆ ئەم ژمارەیەی نیشتمان کردوهو هەندێک وردە زانیاریی دەربارەی

تۆمارکردوە. هەروەها نوسیویەتی گوایا وتارێکی دەربارەی لەسێدارەدانی (فەهد) تێدا بوە! ئەمە زۆر دورە لە ڕاستییەوە، چونکە ئەم گۆڤارە لە مانگی جولای ١٩٤٨دا دەرکراوە، فەهدیش لە ١٤ی فێبروەریی ١٩٤٩دا لەسێدارە دراوە!! {بڕوانە: غەفوری میرزا کەریم، سەرەتاڵێ لە کلافەی مێژووی پڕ هەڵبەز و دابەزی ژیانم، سلێمانی، ١٩٩٨، ل٩٥. هەروەها بڕوانە: غەفوری میرزا کەریم، چۆن چاپمان بۆ حیزب دابین کرد، گۆڤاری هاڤیبون، ژمارە ١٢ و ١٣، ساڵی ٢٠٠٢- ٢٠٠٣، ل٢٤٥}.

* جەمال نەبەز، گۆڤاری نیشتمان (تەمووزی ١٩٤٣ - مایسی ١٩٤٤) زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژیی هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری ناسیونالیست لە کوردستاندا، سوید، ١٩٨٥، بنکەی چاپەمەنی ی ئازاد. ل٢٩ و ٦٨.

* دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، لە کتێبی «تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنوسی کوردیدا» کە دەربارەی گۆڤاری «نیشتمان»ی کۆمەڵەی ژ. ک. ی نوسیوە، زۆر بە کورتی نوسیویەتی: «دوای ڕوخانی کۆماری مەهاباد مامۆستا زەبیحی بە نهێنی ساڵی ١٩٤٨ ژمارەیەکی تری «نیشتمان»ی لە عیراق دەرکرد کە وەک خۆی دەڵێت ٢٤ لاپەڕە بو» {بڕوانە: تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنوسی کوردیدا، ل٨١ و ٢٣٧}.

www.zheen.org

(٣٢) بڵاوکراوەی «ڕێگا»:

لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٧ (کۆتایی ئۆکتۆبەر ـ سەرەتای نۆڤێمبەری ١٩٤٨) لە گوندی سیتەک (نزیک شاری سلێمانی) لەلایەن حەسەنی قزڵجی و غەنی بلوریان و بە هاوکاریی شێخ لەتیفی حەفید دەرکراوە. تاقە یەک ژمارەی لێدەرکراوە. لەژێر ناوی ئەم بڵاوکراوەیەدا نوسراوە: (اورگانی کومەلەی ژیانی کورد)، بەڵام هیچ پەیوەندییەکی بابەتیانەی لەگەڵ کۆمەڵەی ژ. ک. دا نییە! جێی سەرنجە کە هەندێک کەس ویستویانە بەپێی ناوی ئەم بڵاوکراوەیە ناوی کۆمەڵەی ژ. ک. ساغ بکەنەوە! لێکدانەوە و ساغکردنەوەی ناوی کۆمەڵەی ژ. ک. بەپێی ئەم بڵاوکراوەیە، لە بێ ئاگایی بەولاوە هیچی

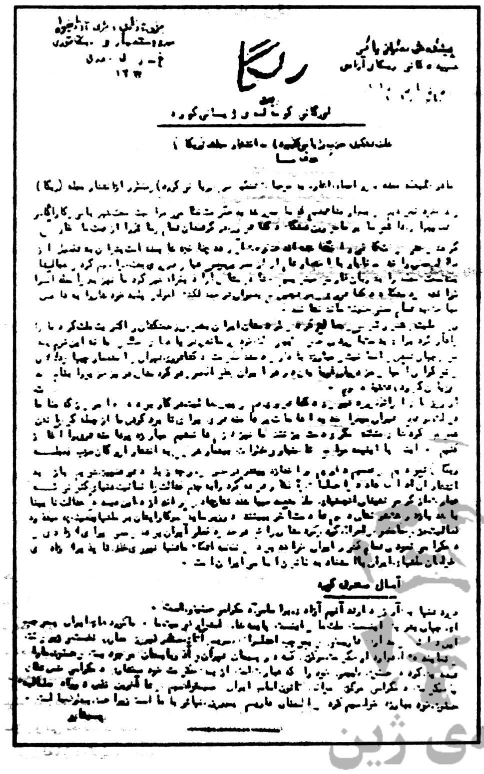

ریگا

دیکە نییە !! کەسێک کە کەمترین شارەزایی دەربارەی کۆمەڵەی ژ. ک. هەبێت، ئەوەی لەلا ڕۆشنە کە بە دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە ١٩٤٥/٨/١٦دا کۆمەڵەی ژ. ک. کۆتایی هات. جیا لەوە غەنی بلوریان زۆر بە ڕۆشنی ئەوەی باسکردوە کە کاتی دەرکردنی (ڕێگا) بۆ ئەوەی کە حکومەتی ئێران نەکەوێتەوە گرتنی کەسانی تێکۆشەری نێو حیزبی دیموکراتی کوردستان، هاتون ناوێکی وەهمیی وەک (کۆمەڵەی ژیانی کورد) یان لەسەر داناوە. ئەگینا ئەوان مەبەستیان زیندوکردنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان بوە.

www.zheen.org

* دەربارەی ئەم بڵاوکراوەیە وتارێکم نوسیوەو بیروڕای خۆمم دەربارە دەربڕیوە، {بڕوانە: جوتیار تۆفیق، چەند سەرنجێک دەربارەی بڵاوکراوەی ڕێگا، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە ١٥٨٢، پێنج شەممە ١٩٩٨/٣/٢٦، ل١٠ ـ ١١}.

* جەمال خەزنەدار، لە ڕابەری ڕۆژنامەگەری کوردی دا ساڵی ١٩٧٣ دەربارەی ئەم بڵاوکراوەیە نوسیویەتی: ڕێگا، ڕۆژنامەیەکی سیاسی بووە، لە شاری مەهاباد دەرچووە، سەرنووسەری حەسەنی قزڵجی بووە. تەنها یەک ژمارەی لە ١٩٤٨دا لێ دەچووە. {جەمال خەزنەدار، ڕابەری ڕۆژنامەگەری کوردی، بەغداد، ١٩٧٣، ل٥٤}.

* کەریمی حسامی، لە بەرگی یەکەمی بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی: زستانی ساڵی ١٣٢٧ گوواری ڕێگا لە مەهاباد بڵاوکرایەوە. گوواری ڕێگا، بەناوی ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد لەلایەن حەسەنی قزڵجی و غەنی بلوریانەوە لە سولەیمانی بە ڕۆنیۆ لە شەش لاپەڕەدا بە کوردی و فارسی بڵاوکرابووەوە. {کەریمی حسامی، لە بیرەوەریەکانم، بەرگی یەکەم، سوید، ئاداری ١٩٨٦، ل١٥٦}.

* دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو، سەبارەت بەم بڵاوکراوەیە نوسیویەتی: ساڵێک پاش شەهید بوونی پێشەوا قازی، لاوانی ناوچەی مەهاباد چالاکی سیاسییان دەست پێ کردەوەو پێوەندییان پێکەوە گرت و یەکەم ڕێکخراوەکانی حیزبی دیموکراتیان زیندوو کردەوە. گۆوارێکیان بەناوی ڕێگا بڵاوکردەوە کە چەند ژمارەی کەمی لێ دەرچوو. ئەم گۆوارە درێژەپێدانی خەباتی حیزبی دیموکراتی لەبەر چاو بوو و خەڵکی بەرەو تێکۆشان هان دەدا. دەرچوونی ڕێگا، شوێنێکی باشی لەسەر لاوەکان دانا. {دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو، چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، چاپی یەکەم، ١٩٩١، ل١٤}.

* لەم کتێبانەشدا ئاماژە بۆ ئەم بڵاوکراوەیە کراوە:

١. کەریمی حسامی، کاروانێک لە شەهیدەکانی کوردستانی ئێران، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، ١٩٧١، ل١١.

٢. كريم حسامي، قافلة من شهداء كردستان ايران، ت: نزار محمود، ١٩٧٣، ص٣٣.

٣. المؤتمر الثالث للحزب الديمقراطي الكردستاني في ايران، ١٩٧٣، ص١٦.

* کۆپیی یەکەم لاپەڕەی بڵاوکراوەی (ڕێگا) لەگەڵ هەندێک زانیارییدا لەم دو کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە:

١. کەریمی حسامی، پێداچوونەوە، بەرگی دووەم، سوید ـ ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل٣٣٨.

٢. غەنی بلوریان، ئاڵەکۆک، سوید ـ ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل٣٧٥.

{جێی سەرنجە کەریمی حسامی، لە کتێبی (گەشتێک بە نێو بیرەوەرییەکاندا) لە ل١١٥ ـ ١١٦ دا نوسیویەتی: «ژمارەی یەکەمی گۆڤاری ڕێگا کە لە لایەن کاک حەسەنی قزڵجی و کاک غەنی بلوریانەوە دەرچوە و تاقە ژمارەی لە لای منە و کاک حامیدی گەوهەری بە ئەمانەت لێی وەرگرتبووم و بەبێ پرس و

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئیجازەی من لە ئاڵەکۆک دا کلێشەی کردوە و بلاوی کردۆتەوە«. هەروەها لە ل١٨٥ یشدا نوسیویەتی: «کاک حامیدی گەوهەری (لە ئامادەکردنی کتێبی ئاڵەکۆک دا ـ جوتیار) داب و نەریتی چاپەمەنیشی لەبەر چاو نەگرتوە. گۆڤاری ڕێگا ی بە ئەمانەت لە من وەرگرتوە، بێ ئەوەی پرس بە من بکا لە ئاڵەکۆک دا چاپی کردوە. کاک حامید، ئەگەر تۆزقاڵێک لەگەڵ داب و شێوازی چاپەمەنی شارەزا بایەو ئوسوڵی هاوکاریی نێوان نووسەرو ناسیارانی ڕەچاو کردبایە، دەبوایە پرس بە من بکاو ئەودەم چاپی کردبایە. {بڕوانە: کەریمی حسامی، گەشتێک بە نێو بیرەوەرییەکاندا، سوید - ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل١١٦ و ١٨٥}.

(٣٣) ڕۆژنامەی «کوەنور»:

سالّی ١٩٤٩ لە تاران لە لایەن «سلێمان نەوشیروانی»یەوە بە فارسیی دەرکراوە. {دەربارەی بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، کورتە بیبلۆگرافی روژنامەگەری ئوستانی کوردستان ١٣٢٠ - ١٣٥٧، هەفتەنامەی ئاویەر، ژمارە ١٠، ٢٣ی خەزەڵوەری ١٣٧٦، ل٧}.

* لە کتێبی (شناسنامە مطبوعات ایران)دا نوسراوە: «روزنامە سیاسی خبری. ارگان حزب وحدت ایران». {بڕوانە: شناسنامە مطبوعات ایران، گرداورندە: مسعود برزین، تهران، پائیز ١٣٧١، س٣٣٦}.

* دوکتۆر سلێمان نەوشیروانی، لە شاری سەقز لەدایک بوە. کوڕی قادر خان نەوشیروانی و لە هۆزی فەیزوڵلابەگی بوە. لە تاران خوێندویەتی و دوکتۆرای لە یاساناسیدا وەرگرتوە. ساڵی ١٩٧٧ لە تاران کۆچی دواییکردوەو لە گوندی کەریم ئاباد لە نزیک شاری سەقز نێژراوە. جگە لە ڕۆژنامەی «کوەنور» لە دەرکردنی چەند ڕۆژنامەو گۆڤارێکی دیکەشدا بەشداربوە، وەک: سەحەر و شیرنامە کە ئەوانیش هەر بە زمانی فارسی بون.{دەربارەی بڕوانە: عمر فاروقی، نظری بتاریخ و فرهنگ سقز کردستان، سقز، ١٣٦٩؟، ص١٢١}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٣٤) ڕۆژنامەی «رهبر کرد»:

لە مانگی جێنیوەری ١٩٥٢ دا لە کرماشان لەلایەن خەسرەو ئەکبەری کوردستانی)یەوە بە فارسی دەرکراوە. تەنها دو ژمارەی لێدەرچوە. {دەربارەی بڕوانە: محمد علی سلطانی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم تهران، ١٣٨١، ص٣٤٢}. هەروەها {شناسنامه مطبوعات ایران، گرداورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ١٣٧١، س٢١٩}.

(٣٥) ڕۆژنامەی «صدی کرد»:

محەمەد عەلی سوڵتانی دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە نوسیویەتی: «ئیمتیازی ڕۆژنامەی (صدي کرد) بە پێی مۆڵەتی ژمارە ٣٢١٢٥/٥٤٥ لە ڕێکەوتی ٣ی ئابانی ١٣٣١ دا بە ناوی (ئیسماعیل شاکری) مامۆستای قوتابخانە سەرەتاییەکانی کرماشانەوە دەرچوە، بەڵام بڵاونەکراوەتەوە. {محمد علی سلطانی، جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاهان، جلد اول، چاپ سوم، تهران، ١٣٨١، ص٣٤٣}. {٣ی ئابانی ١٣٣١ دەکاتە ١٩٥٢/١٠/٢٥}.

www.zheen.org

(٣٦) بڵاوکراوەی «صدای کردستان»:

محەمەد کەریم معتمد وەزیری، لە سنە؟ دەریکردوە.

{دەربارەی بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، کورتە بیبلۆگرافی ڕۆژنامەگەری ئوستانی کوردستان ١٣٢٠ ـ ١٣٥٧، هەفتەنامەی ئاویەر، ژمارە ١٠، ٢٣ی خەزەڵوەری ١٣٧٦، ل٧}.

(٣٧) بڵاوکراوەی «ارین»:

میر موسا موشیری ساڵی ١٩٥٢ لە تاران بە فارسیی دەریکردوە.

{دەربارەی بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، کورتە بیبلۆگرافی ڕۆژنامەگەری ئۆستانی کوردستان ١٣٢٠ - ١٣٥٧، هەفتەنامەی ئاویەر، ژمارە ١٠، ٢٣ی خەزەڵوەری ١٣٧٦، ل٧}.

(٣٨) ڕۆژنامەی «پیک کرد»:

لەلایەن (مەنسوری ئەردەڵان)ەوە، لە شاری سنە دەرکراوە.

{شناسنامه مطبوعات ایران، گردآورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ١٣٧١، س٤٥٥}.

(٣٩) ڕۆژنامەی «زاگروس»:

لەسەر ڕۆژنامەکە نوسراوە (صاحب امتیاز و مدیر مسئول: ناسر آزاد پور). ژمارە ٨ی ساڵی یەکەمی لە ڕۆژی دو شەممە ١٩٥١/١٠/٨ (١٥ مهر ١٣٣٠) دا دەرکراوە. ئەم ڕۆژنامەیە بە فارسی بووەو، لە سنە دەرکراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٤٠) ڕۆژنامەی «خۆرنشین»:

خورنشین
سال اول
شماره هشتم
شنبه ١٣ مهر ١٣٣٠
سیاسی ادبی اجتماعی
مدیر داخلی
مدیر و صاحب امتیاز
عبدالحمید معرفت
قضیه ایران یا سنگ محك شورای امنیت
عزیمت هیئت نمایندگی ایران به لیك ساکسس
جراید فحاش یا دشمنان آزادی مطبوعات
آثار باستان
استرداد لایحه بخشودگی نظام وظیفه

لەسەر ڕۆژنامەکە نوسراوە (مدیر وصاحب امتیاز: عبدالحمید معرفت)، (مدیر داخلی: دکتر وکیل کردستانی). بە زمانی (فارسی و کوردی) لە تاران دەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی شەممە ١٩٥١/٨/١١دا دەرکراوە. عەبدولحەمید مەعریفەت و دوکتۆر وەکیلی کوردستانی و دوکتۆر محەمەد موکری و گەلێک شاعیرو نوسەری دیکە بەرهەمیان تیادا بڵاوکردوەتەوە. ژمارە ١٨ی لە ڕۆژی چوار شەممە ١٩٥٢/١١/١٢دا دەرکراوە. وادیارە ژمارەی دیکەشی لێدەرکرابێت.

{بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، ڕۆژنامەو ڕوژنامەگەری لە ئوستانی کوردستاندا- ناساندنی چەند ژمارەی خۆرنشین، هەفتەنامەی ئاویەر، ژمارە ٥، ١٩ی ڕەزبەر ١٣٧٦، ل٩}.

* ڕێز و سوپاسی زۆرم بۆ ئەحمەد شەریفی کە کۆپیی یەکەم لاپەڕەی چەند گۆڤارو ڕۆژنامەی دەگمەنی بۆ ناردوم کە یەکێکیان یەکەم لاپەڕەی ژمارە ١١ی (خۆرنشین)ە. ئەو ژمارەیە لە ڕۆژی سێ شەممە ١٢ ئازەر ١٣٣٠ (١٩٥١/١٢/٤)دا دەرچوە.

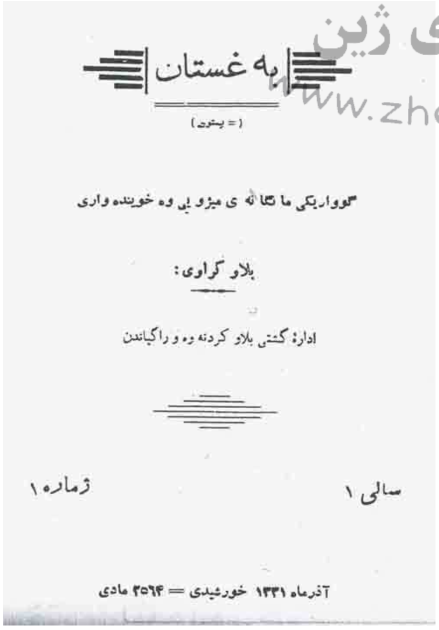
بەغستان

گوواریکی مانگانەی میژوویی وە خوێندەواری

بلاو کراوی:

ادارۂ گشتی بلاو کردنەوە و راگیاندن

سالی ١ ژمارە ١

آذرماه ١٣٣١ خورشیدی = ٢٥٦٤ مادی

(٤١) گۆڤاری «بغستان»:

مانگنامەیەکی فارسی و کوردی بووە، ساڵی ١٩٥٢ لەلایەن ئیدارەی ڕادیۆی ئێرانەوە بە سەرپەرشتیی دوکتۆر محەمەد موکری دەرکراوە.

{دەربارەی بڕوانە: شناسنامه مطبوعات ایران، گردآورنده: مسعود برزین، تهران، پائیز ١٣٧١، ص٨٩}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٤٢) ڕۆژنامەی «برید شمال»:

ڕۆژنامەیەکی هەفتانە بوە لە شاری خۆی لەلایەن (ئاقا سەید مەهدی)یەوە بە فارسی دەرکراوە.

{بڕوانە: اسناد مطبوعات ١٢٨٦ - ١٣٢٠، بە کوشش: کاوە بیات- مسعود کوهستانی نژاد، جلد اول، تهران، بهار ١٣٧٢، انتشارات سازمان اسناد ملی ایران، ص٥٠، ٣٨٣}.

(٤٣) ڕۆژنامەی «کردان»:

ساڵی ١٩٥٣؟ تەیموری ئەفشاری لە تاران بە فارسی دەریکردوە.

{بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، کورتە بیبلۆگرافی ڕۆژنامەگەری ئوستانی کوردستان ١٣٢٠-١٣٥٧، هەفتەنامەی ئاویەر، ژمارە ١٠، ٢٤ی خەزەڵوەر ١٣٧٦، ل٧}.

(٤٤) ڕۆژنامەی «شهباز»:

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئۆرگانی «جمعیت ملی با مبارزە با استعمار» بوە، ئەم کۆمەڵەیە بە شێوەی نهێنی سەربە حیزبی تودەی ئێران بوە. خاوەن ئیمتیازی «ڕەحیم نامور» و سەرنوسەری «صارم الدین صادق وەزیری» بوە و لە ساڵانی ١٩٥٢-١٩٥٣دا لە تاران دەریان کردوە. زۆربەی سەروتارەکانی صارم الدین صادق وەزیری خۆی نوسیویەتی. لەکاتی خۆیدا یەکێک بوە لە ڕۆژنامە بەناوبانگەکانی ئێران. لە گەلێک ژمارەیدا هەواڵی ناوچەکانی کوردستان و بابەتی جۆراوجۆری دەربارەی کوردو کوردستان تیادا بڵاوکراوەتەوە.

{مامۆستا صارم الدین صادق وەزیری لە چەند نامەیدا کە بۆی ناردوم، زانیاریی گرنگی دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە بۆ نوسیوم. بۆ نمونە لە نامەیەکیدا

که له ۲۰۰۳/۱۰/۲۹دا نوسیویەتی، ئەوەی ڕونکردوەتەوە که زیاتر لەهەر ڕۆژنامەیەکی دیکەی ئەو ڕۆژگارە بایەخی بە هەواڵ و ڕوداوەکانی کوردستان داوە}.

(٤٥) ڕۆژنامەی «اریز»:

ڕۆژنامەی ئاریز لە لایەن ناسر ئازاد پور و میر موسا موشیری، لە ساڵی ١٩٥٣؟ لە شاری سنە بە فارسیی دەرکراوە.

{دەربارەی بڕوانە: برهان ایازی، ائینه سنندج، ١٣٧١، چاپ و صحافی پیام، ص٧٩٨}.

(٤٦) ڕۆژنامەی «ندای غرب»:

عەبدولحوسێن مونیعی، ساڵی ١٩٥٣ لە شاری سنە، بە زمانی فارسی دەریکردوە. پاش کودەتای ١٩٥٣/٨/١٦ وەستاوە. چەند ساڵ دواتر سەرلەنوێ و وەک ڕۆژنامەیەکی هەفتانە دەست بە دەرکردنی کراوەتەوە. ئەم جارەیان هەتاکو ساڵی ١٩٧٧ بەردەوام بوە. وێڕای وتارو بابەتی ئەدەبی و ڕۆشنبیری، لاپەڕەکانی زیاتر بە ئاگاداری و (اعلان)ی دامودەزگاکانی حکومەت و هەواڵ پڕکراوەتەوە.

{دەربارەی بڕوانە: برهان ایازی، ائینه سنندج، ١٣٧١، چاپ و صحافی پیام، ص٧٩٨}.

(٤٧) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، دەورەی دوەم، یەکەمین ژمارەی لە ڕۆژی یەک شەممە ٥ی بانەمەڕی ١٣٣٣ (١٩٥٤/٤/٢٥) لە تەورێز لە چاپخانەیەکی نهێنیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان دەرکراوە. ژمارە ٢ی لە

www.zheen.org

١٩٥٤/٥/٥ و ژماره ٣ی له ١٩٥٤/٦/٩ و ژماره ٤ی له جولای ١٩٥٤ و ژماره ٥ی له سێپتێمبەری ١٩٥٤دا دەرکراوە. غەنی بلوریان، سدیق ئەنجیری ئازەر، عەبدولرەحمان قاسملو، عەزیزی یوسفی و دەریان کردوە. صارم الدین صادق وەزیری ڕۆڵی گەورەی لە دەرکردنی ئەم ڕۆژنامەیەدا هەبوەو، بە پێشنیاری ئەو سود لە چاپخانەی نهێنیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان وەرگیراوە. تەنها پێنج ژمارەی لێدەرکراوە، ژمارە پێنجی بەر لەوەی بلاوبکرێتەوە، لەلایەن دەوڵەتی ئێرانەوە لە چاپخانەکەی «فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان»دا دەستی بەسەردا گیراوە.

* مامۆستا صارم الدین صادق وەزیری، لە چەند نامەیەکیدا زانیاریی گرنگی دەربارەی هەلومەرجی دەرکردنی ئەم ڕۆژنامەیەی بۆ نوسیوم، لە یەکێک لەو نامانەدا ئەوەی ڕونکردوەتەوە کە لەو کاتەدا پێویستیان بە کەسێک بوە کە لە پیتچنینی کوردیدا شارەزایی هەبوبێت، بەڵام کەسی شارەزایان دەستنەکەوتوە، دواتر قادری یوسفی برای عەزیزی یوسفی دەنێرن بۆ چاپخانەکەی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لە تەورێزو فێری پیتچنینی دەکەن. بەو جۆرە قادری یوسفی بەشداریی لە دەرکردنی ئەو ڕۆژنامەیەدا دەکات {مامۆستا صارم الدین صادق وەزیری ئەم نامەیەی لە ٢٠٠٢/١٢/١٦دا بۆ نوسیوم}.

* غەنی بلوریان، لە بیرەوەرییەکانیدا بەسەرهاتی دەرکردنی ئەم ڕۆژنامەیەی گێڕاوەتەوەو نوسیویەتی: مانگی ئاپریلی ساڵی ١٩٥٤«خۆم گەیاندە تەورێز. قاسملو و عەزیز لە تەورێز بوون ... دوای چوونی من بۆ تەورێز، «سەدیقی هەنجیری ئازەر»یش لە تارانەوە هات بۆ تەورێز. ئێمە ئەو چوار کەسە کۆ بووینەوەو لەسەر دەرکردنی ڕۆژنامەی کوردستان بڕیارماندا، قاسملو، ئێمە بە ڕێبەرانی فیرقەی دێموکرات بناسێنێ و ئێمەش داوایان لێبکەین بۆ چاپی ڕۆژنامەی کوردستان، یارمەتیمان بدەن. ڕێبەرایەتی فیرقەی دێموکرات، بۆ چاپی ڕۆژنامەی کوردستان یارمەتی پێکردین و ئێمە لە سەرەتای ساڵی ١٣٣٣-١٩٥٤ یەکەم ژمارەی کوردستانمان دەرخست. سەدیقی هەنجیری و عەزیزی یۆسفی بە زمانی فارسی وتاریان بۆ کوردستان دەنووسی و من

www.zheen.org

دەمکردن بە کوردی و بۆ خۆیشم بە کوردی وتارم دەنووسی. ئەو نامە و وتارانەش کە بە زمانی فارسی لە کوردستانەوە دەگەیشتن، من دەمکردن بە کوردی و قاسملو بەسەریاندا دەهاتەوە. قاسملو هەروەها بە زمانی کوردیش وتاری دەنوسی. هەموو بە یەکەوە رۆژنامەکەمان مۆنتاژ دەکردو من دەمبرد بۆ چاپخانەی فیرقەی دێموکرات. ئەوان نوسراوەکانیان تایپ دەکردو پاش تەواو بوونیان من هەڵەکانم راست دەکردەوە و پاشان چاپ دەکران. دوای چاپی کوردستان، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و ئازەربایجان ئۆرگانی فیرقەی دێموکراتی ئەزەربایجان ئەوانمان دەبرد بۆ ماڵی ئەندامێکی فیرقە بە ناوی «حوسێن» کە لە سۆڤێت گەڕابۆوەو لەو ماڵەوە بڵاومان دەکردنەوە. ئێمە کوردستانی ژمارە ١ و ٢مان بە «مەحمودی مەنگوڕی»دا ناردەوە بۆ مەهاباد، بەڵام پاشان لەگەڵ برادەرانی فیرقە بریارمان دا تەتەرێکی هاوبەشمان هەبێ و بۆ ناردنی رۆژنامەکانی کوردستان و ئازەربایجان. لە هەر ژمارەی کوردستان ١٠٠ دانەمان دەنارد بۆ کوردستانەکانی ژێر دەستی عێراق و تورکیەو ١٩٠٠ دانەشمان لە کوردستانی ژێر دەستی ئێراندا بڵاو دەکردەوە. خوێنەرانی رۆژنامەی کوردستان نامەیان بۆ دەناردین. مامۆستا هێمن، لە نامەیەکدا سوپاسی لێکردبووین. رێکخراوەکانی کوردستانی ژێر دەستی عێراق داوای ژمارەیەکی پتریان لێدەکردین، بەڵام ئێمە نەماندەتوانی پتر لە دوو هەزار دانە چاپ بکەین. زۆرمان هەوڵدا چاپخانەیەک لە ورمێ دانێین، بەڵام سەرنەکەوتین. دوای بڵاوکردنەوەی هەشت ژمارەی کوردستان، چاپخانە فیرقە ئاشکرا بوو. «جەعفەری قەوسی» سەرنووسەری رۆژنامەی ئازەربایجان گیراو، رژیم دەستی بەسەر چاپخانەکە داگرت. دوای ئاشکرا بوونی چاپخانەی فیرقە، ئێمە لە ترسی پەلاماری مەئمورەکانی حکومەتی ئێران لەگەڵ قاسملو چووین بۆ تاران. ئەوەش دەبێ بڵێم، کە عەزیزی یۆسفی، بە دوای دەرچوونی دووهەمین ژمارەی کوردستاندا لە مسافیرخانەی «شەبستەری» گیراو، نزیک بە ساڵێک لە زیندان مایەوە«.

{غەنی بلوریان، ئاڵەکۆک، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل١٥٢ ـ ١٥٣}.

* کەریمی حسامی، کلێشەی یەکەم ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیەی بڵاوکردوەتەوە و ئاماژەی بۆ ئەوەش کردوە کە تەنها ٥ ژمارەی لێدەرکراوە. {کەریمی حسامی، پێداچوونەوە، بەرگی دوەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل٣٢٦}. هەروەها بڕوانە: کەریمی حسامی، لە بیرەوەریەکانم، بەرگی یەکەم، سوید، ئاداری ١٩٨٦، ل٢٦٠-٢٦١.

(٤٨) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

لەلندنا لەلایەن ملکەوگەلەڕەمیو انداریێکی بێ وینەلەشاهنشای ایران کرا

کوردستان
ڕۆژنامە یێکی حەوتەیی کوردیە حەوتەی جارێ چلێکی دەرئەچێ ژمارەی دوەم
ساڵی یەکەم

بایی:
ساڵانە: ٨ تمەن
شەش مانگە: ٥ »
چڵ: ٢ قەران

کوردستان
سیاسی-زانیاری-ویژەیی- کۆمەڵایەتی

خاوەنی امتیاز ومدیری لێپرسراو
عبدالحمید. بدیع الزمانی
بەچاودیری
دەسەی نوسەر

یانەی ڕۆژنامە:
تاران - شەقامی امیر کبیر - پاساژی ٢٠
تەلەفون: ٣٠٤٥٦٣

چوارشەمە ٢٢ گولان ٢٥٧١ک ٢٢ اردیبهشت ١٣٣٧ش ٤ ذی القعدە ١٣٧٨ق ١٣ مە ١٩٥٩م

کورتەیی لە هەوالە گرنگەکانی ناوخوودەرەوە لەم حەوتەدا
کپنهاك بو میو انداری لە شاهنشا آمادە ئەبی
ملکەی دانمارك کەلەمە وپیش سفری بوایران کردوە زوربە ایران علاقەی هەیە
تیك چوونی نیوانی عبدالکریم قاسم وشیوعیەکانی عراق
قسەکانی کوری خوالی خوش بو قاضی محمد

سپاس و: ١
بێ خۆهە لکێشان و شانازی ئەڵێین، قەت لامان وانەبو، کە ڕۆژنامەی ایمە ئەوەندەجێگای چاودێری وعلاقەی ها ونیشتمانە خۆشەویستەکانمان بێ، وە وەها پێشواز یکی لێەوەبکرێ، کەتائەم ئەندازە بۆگەیشتن بە وآمانجە خاوێنە، کە والە پێش چاومانا، هەڵ مانێ.
ماوەل٢

بنکەی ژین
www.zheen.org

خاوەنی ئیمتیاز و مدیری لێپرسراو: عەبدولحەمید بەدیعولزەمانی (ناسراو بە مهی فرهی - مەهی فەڕڕەهی) و سەرنوسەری: دوکتۆر محەمەد سدیقی مفتی زادە بوە، لە تاران بە کوردی و فارسیی دەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی چوارشەممە ١٩٥٩/٥/٦دا دەرکراوە. ژمارە ٢٠٩ ی لە ١٩٦٣/٥/٢٩دا دەرکراوە. ڕەنگە ژمارەی دیکەشی لێدەرچوبێت. عەبدولحەمید بەدیعولزەمانی، دوکتۆر محەمەد سدیقی مفتی زادە، عەبدولڕەحمان مفتی

زاده، شوكرولڵای بابان، عابد سیراجەدینی، خەسرەو شێخ کانلویی میلانی، ئیحسان نوری پاشاو هێمن و چەند شاعیر و نوسەری دیکە بەرهەمیان تیادا بڵاوکردوەتەوە. ژمارە ١٩٧ی ئەم ڕۆژنامەیە کە لە ڕۆژی چوارشەممە ١٩٦٣/٢/٢٧ (٨ی اسفند ١٣٤١) دا دەرکراوە، تایبەت بوە بۆ یادی یەکەم ساڵەی کۆچیدوایی (گۆران). لەو ژمارەیەدا گەلێک وتارو بابەتی جۆراوجۆر بڵاوکراونەتەوە کە بەشی زۆریان تایبەت بون بۆ یادی گۆران.

* عەبدولحەمید بەدیعولزەمانی شاعیرو ڕۆژنامەنوسێکی لێهاتوی نەتەوەکەمان بوە. لە ١٩٠٥/١/١١دا لە شاری سنە لەدایکبوە. لە ١٩٧٧/٧/٢٧دا لە تاران کۆچی دواییکردوە. لە پاش خۆی گەلێک دەستنوسی بەنرخی بەجێهێشتوە.
* {خۆم چەند ژمارەیەکی ئەم ڕۆژنامەیەم هەبو، لەگەڵ گەلێک گۆڤارو ڕۆژنامەی دیکەدا لە مەنع تەجەولەکەی ڕۆژی ١٩٨٥/١٠/١٧ شاری سلێمانیدا هەمویان سوتێنران}.
* {ساڵی ١٩٨٥ لە بەغداد، لە کتێبخانەی کۆڕی زانیاریی زۆربەی ژمارەکانی ئەم ڕۆژنامەیەم دیوە کە لە دو بەرگدا هەڵگیرابون. هەر ئەودەم گەلێک سەرنج و تێبینیم لەسەر وتارو بابەتەکان و ناوی نوسەرەکانی نوسیوە. وەکو بزانم مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی کاتێک لە تارانەوە گەڕاوەتەوە بۆ بەغداد، گەلێک کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەی کۆنی لەگەڵ خۆی بۆ کۆڕی زانیاری کورد بردوەو ئەو ژمارانەی ڕۆژنامەی (کوردستان)یش بەشێک بون لەوانە}.

(٤٩) ڕۆژنامەی «سنندج»:

ساڵی ١٩٦٠ بە فارسی لە شاری سنە دەرکراوە. لەژێر ناوی ڕۆژنامەکەدا دەنوسرا: «سیاسی، ادبی، اجتماعی، فکاهی- صاحب امتیاز و مدیر مسئول احمد کمانگر وکیل پایە ١ دادگستری». ژمارە ٤٦ی ئەم ڕۆژنامەیە لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٦١/٧/١٣ (٢٢ی تیر ١٣٤٠)دا دەرکراوە. ئەحمەد خانی کەمانگەر ناسراو بە سالار ئەرشەد، ساڵی ١٩٨٣ کۆچیدا دەریکردوە).

(٥٠) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

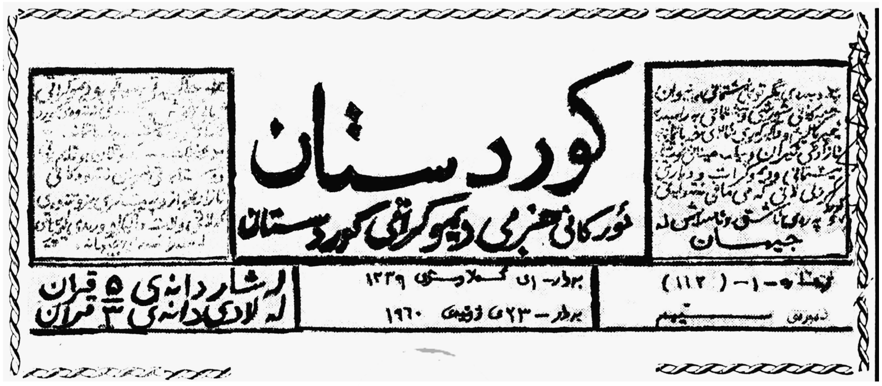

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، دەورەی سێیەم. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی شەممە ١٩٦٠/٧/٢٣ (١ی گەلاوێژی ١٣٣٩) و ژمارە ٤ی لە ڕۆژی هەینی ١٩٦٠/٩/٢٣ دەرکراوە. بەپێی هەندێک زانیاریی ئەم ڕۆژنامەیە لە شاری سلێمانی بە ڕۆنیۆ دەرچوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

{دوکتۆر یاسین سەردەشتی، وتارێکی لەژێر ناوی (لاپەڕەیەکی ون لە مێژووی ڕۆژنامەگەریی سیاسیی کوردی) لە سایتی دیمانە، ڕێکەوتی ٢٠٠٦/٩/٧دا بلاوکردوەتەوەو ڕۆشنایی خستوەتە سەر ئەم ڕۆژنامەیە}.

کەریمی حسامی، لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی: «هەوەلی زستانی ١٩٥٩ من و ئەحمەد توفیق و قادر شەریف و سمایلی قاسملۆ چوینە سولێمانی لە ماڵی قالە تەگەرانی میوان بوین. ناکرێ بڵێم میوان لە راستیدا ماڵەکەی بۆ ئێمە وەک بنکەی حیزبی بوو. هاتینە ئەو باوەرە کە ژمارەیەک ڕۆژنامەی کوردستان دەرکەین. وتارەکانمان نووسی بە رۆنیو چاپمان کرد. ئەحمەد توفیق، دەیبردە نێو شار دەیدا بە خەڵکی دەیگوت لە کوردستانی ئێرانەوە هاتوە...».

{بڕوانە: کەریمی حیسامی، لە بیرەوەریەکانم ١٩٥٧ ـ ١٩٦٥، بەرگی دووەم، ستۆکهۆڵم، چاپخانەی ئارارات، ١٩٨٧، ل٥٩}. هەروەها دەربارەی ئەم ڕۆژنامەیە بڕوانە:

١. ڕۆژنامەی دەنگی کورد، ژمارە ٢٣، ڕۆژی چوار شەممە ١٩٦٠/٨/٣١، ل١.

٢. ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٤٠، بەفرانباری ١٣٥٤ ـ ژانویەی ١٩٧٦، ل٣.

(٥١) بڵاوکراوەی «دیسان بارزانی»:

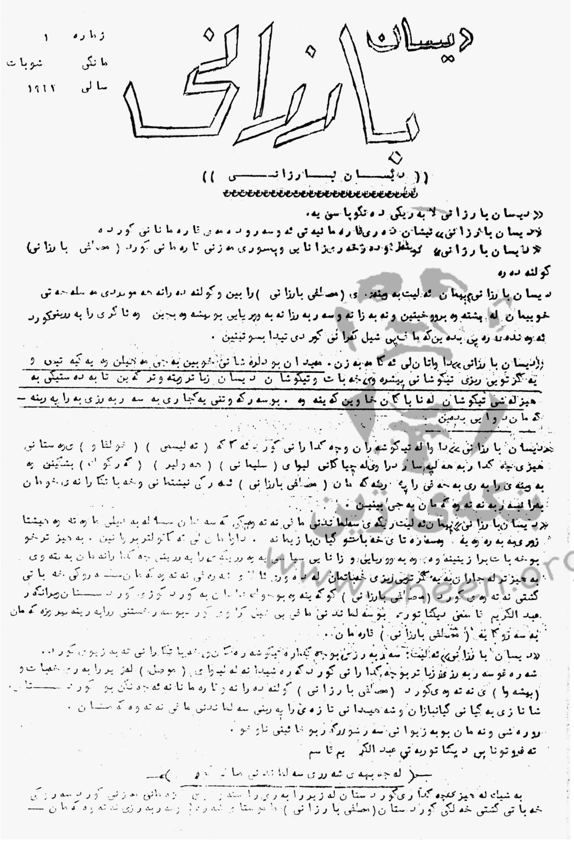

عەبدوڵڵای ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق) وەک بڵاوکراوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پارتی دیموکراتی کوردستان دا دەریکردوە. ناوەرۆکی هەر ژمارەیەکی بریتی بوە لە ستایش کردنی ڕابەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان. یەکەم ژمارەی لە فێبروەریی ١٩٦٢ و ژمارە ٦ی لە ١٩٦٢/٣/٢٩ دا دەرچوە.

(٥٢) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

لە پراگ لە لایەن «دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو، محەمەد موهتەدی، کەریم حسامی و حەسەن قزڵجی»یەوە دەرکراوە. یەکەمین ژمارەی لە مانگی

فێبروەریی ۱۹٦٥ و ژمارە ۲٦ی لە سێپتێمبەری ۱۹۷۰ دا دەرچوە. دوکتۆر مارف خەزنەدارو چەند کەسی دیکە بە وتارو بابەتی جۆراوجۆر هاوکارییان کردوە. کەریمی حسامی، لە بیرەوەرییەکانیدا باسی ئەوەی کردوە کە حیزبی تودەی ئێران ویستویەتی ناوی ڕۆژنامەکە » مەردوم« بێت و وەکو ئۆرگانی کوردیی حیزبی تودەی ئێران بڵاوبکرێتەوە، بەڵام دوکتۆر قاسملوو هاوڕێکانی گوتویانە دەبێت ناوی «کوردستان» و ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان بێت. سەرەنجام لەسەر ئەوە ڕێککەوتون کە ناوی «کوردستان» بێت بەڵام ناوی «حیزبی دیموکراتی کوردستان»ی لەسەر نەبێت.

{بڕوانە: کەریمی حیسامی، لە بیرەوەریەکانم ۱۹٥۷ - ۱۹٦٥، بەرگی دووەم، ستۆکهۆڵم، چاپخانەی ئارارات، ۱۹۸۷، ل١٤٦ - ١٤٧}. هەروەها {کەریمی حیسامی، لە بیرەوەریەکانم ۱۹٦٥ - ۱۹۷۰، بەرگی سێیەم، ستۆکهۆڵم، ۱۹۸۸، ل۷-۹}. هەروەها{بڕوانە: دوکتۆر مارف خەزنەدار، من و ڕۆژنامەی (کوردستان)ی دەورەی ئەوروپا ۱۹٦٥-۱۹۷۰، ڕۆژنامەی کوردستان، ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە ۲٥۷، ۱۹۹۸/٤/۲۲، ل۱۳}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

یەکیەتی خەبات سەربەخویی دیموکراتی

کوردستان خوراده پسکینی وبەسەرهەمو بەرهەلستیک دا زال ئەبیت!!

گوفاری

× ئەنجامی میللی و دیموکراتی ژیانی خوش وبەختیاری نەتەوەی کورد ئامانج و دروشمی خەباتمانە.
× خەبات وسەرنەرشتمان بو قایم بونی دوستایەتی نیوان نەتەوەکانی ئازادیخواز وپشت گری بزوتنەوەی تەلانی ولات داگیرکراو و زیدی ئیمپریالیستی لەسەراسەری جیهانە.

بەرەی یەکگرتوی نیشتمانی نیوان حزبەکانی شورشی ونیشتمانی بەرامبەر بەئیمپریالیزم و داگیرکەری ئالای خەباتمانە بوئازادی ئیران وپیک هینانی حکومەتیکی نیشتمانی و دیموکرات و دیاری کردنی لانی کمی مافی نەتەوایەتی و پەرەی ئاشتی وئاسایش لە جیهان.

ریبەندانی ۱۳٤٥ هەتاوی ژانویە ۱۹٦۷ میلادی	سالی یەکەم ژمارە ۳	ئورگانی لکی ۳ی حزبی دیموکراتی کوردستان	لە شارانەی ۲ تمن لە لادیانەی ۱ تمن

دونیالە چەرخی ۱۸ دا توشی گورانیکی بن چینەیی بوو رژیمی دەرەبەگایەتی کە قەرنها بوو بەشیوەی استبدادی حکومەتی دەکرد بە پشکوتنی ئەفکاری ئازادیخوازی وبەگویرەی جەبری تاریخ دەستی بە هەلتەکاندن و روخاندن کرد. انقلابی سەنعەتی انگلستان وبەوجود هاتنی ریک ترین وپیشکەوتوترین چینی زەحمەتکیش

هیچ شتیک لە خورا بەوجود نایە، دەزگای پروپاگاندەی

لە روژی ۱۹٦٦/۱۱/۱٥ گەورەترین کونگرەی پارتی دیموکراتی کوردستان بەهاوبەشی ۲٥٠ نوینەر لە جیاتی پتر لە ۳۰ هەزار ئەندام لە ژیر سیبەری ئالای شورشگیرانە لە گەلالە بەسترا وبو هەوەلین جار لە میژوی حزبی براماندا شیوەهەی گەلیک دیموکراتی پی درا. لەزور حزب و دەستەجات و شەخصیەتەکانی دیموکرات وشورشگیر ونیشتمانی گیردرابوە بەر پاوترینی هەموان نوینەرانی حزبە دیموکراتیکانی کوردستان و ریکخراوە جور بەجور بولاپەرەی ۸

عاوری حسن سوور
جوتیارانی ناوچەی منگور کە بویان روون بوتەوە تەقسیماتی

(٥۳) بڵاوکراوەی «ڕۆژ»:

کۆمیتەی ئینقیلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە سلێمانی دەریکردوە، سلێمانی موعینی سەرپەرشتی کردوهو خۆیشی زۆربەی بابەتەکانی نوسیوە. لە یەکەم لاپەڕەی ژمارە ۳ی ئەم بڵاوکراوەیە نوسراوە: «گۆڤاری ڕۆژ، ئورگانی لکی ۳ی

حزبی دیموکراتی کوردستان، ریبەندانی ١٣٤٥ هەتاوی- ژانویەی ١٩٦٧ میلادی». لەسەرو ناوی بڵاوکراوەکەوە نوسراوە: «یەکیەتی، خەبات، سەربەخویی، دیموکراتی - کوردستان خۆ رادەپسکینی و بەسەر هەمو بەرهەڵستێك دا زاڵ ئەبیت !!». هەروەها لەملاو لەولای ناوەکەیەوە هەندێک دروشمی دیکەش نوسراوە. یەکەم ژمارەی لە ئۆکتۆبەری ١٩٦٦ و، دوەم ژمارەی لە نۆڤێمبەری ١٩٦٦ و، سێهەم ژمارەی لە جێنیوەری ١٩٦٧ دا دەرکراوە.

* کەریمی حسامی، لە بەرگی سێهەمی بیرەوەرییەکانیدا دەربارەی ئەم بڵاوکراوەیە نوسیویەتی: «پاش بەستنی کونگرەی دووی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەنێو ئەندامانی حیزب دا ناکۆکی پەیدا دەبێ. شەهید سولەیمانی موعینی لەگەڵ دەستەیەکی چەکدار وەک کادری رێبەرایەتی حیزبی دیموکرات دەگەرێتەوە بۆ کوردستانی ئیران و بە چەکەوە لە کوردستان دەسورێتەوەو تێ دەکۆشی هەر لەو کاتەدا رۆژنامەیەکیش بە ناوی ڕۆژ ئۆرگانی لقی سێ حیزبی دیموکرات بە رۆنیو بڵاودەکاتەوە. برادەرانی لە کوردستان بوون سێ ژمارەیان بۆ من ناردبوو. لە نێوەرۆکی رۆژنامەکە لە نامەکەی کاک سولەیمانەوە دەردەکەوێ کە سولەیمانی موعینی کاتیکی لە کوردستانی ئیران بووە هیچ پێوەندی لەگەڵ ئەحمەد توفیق و داورودەستەکەی نەماوەو، سیاسەتیکی سەربەخۆی گرتۆتەپێش». بڕوانە: کەریمی حیسامی، لە بیرەوەریەکانم ١٩٦٥- ١٩٧٠، بەرگی سێیەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٨٨، ل١٩. لەهەمان کتێبدا لە لاپەڕە ٢٠٥دا کەریمی حسامی کۆپی یەکەم لاپەڕەی ژمارە ٣ی ڕۆژی بڵاوکردوەتەوە.

(٥٤) بڵاوکراوەی «تیشک»:

کۆمیتەی ئینقیلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە ١٩٦٧ دا دەریکردوە. سێ ژمارەی لێدەرکراوە.

لە لایەن کۆمیتەی شۆڕشگێڕی حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە دەردەچێ

{عبدالله حسن زادە، نیو سەدە تێکۆشان، بەرگی یەکەم، ل٤٤ و ٤٥}. {عەولای مینایی، مەلا ئاوارە، ل١٨}. {ئەم بلاوکراوەیە بە قەوارەی فولسکاب و لەسەر کاغەزی ڕایزو بە تایپرایتەر تایپ بووەو، ژمارە یەکی، سالی یەک، لە نۆڤەمبەری ١٩٦٦از-سەرماوەزی ١٣٤٥ی هەتاوی، بە چوار لاپەرە، دەرچووە. ڕەفیق سالح. (ئەرشیڤی مامۆستا عەبدوللای حەسەن زادە)}.

(٥٥) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

کوردستان

ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ئەم دەورەیەی ڕۆژنامەی کوردستان لە سەرەتادا لە بەغداد دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە ژانویەی ١٩٧٠ دەرچوە. هەتاکو ئێستا بەردەوامەو زنجیرەی ژمارەکانی لە مانگی ئۆکتۆبەری ٢٠٠٥ دا گەیشتوەتە (٤٢٢). لەماوەی ئەم ٣٥ ساڵەی تەمەنی ئەم ڕۆژنامەیەدا گەلێک جێگۆڕکێ و گۆڕانکاریی بەسەردا هاتوە. پاش جیابونەوەی باڵی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ لە ١٩٨٨/٣/٢١دا لە ژمارە (١٣٤)ەوە درێژەیان بە دەرکردنی داوەتەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٥٦) ڕۆژنامەی «ڕێگای یەکێتی»:

ریگای یەکیەتی

یەکیەتی-تیکوشان-سەرکەوتن

روژنامەیەکی مانگانەیە

• پایەداربێ جەژنی هەوەڵی مانگی ئەیار روژی یەکیەتی کارکەرانی جهان •

ریگای یەکیەتی بە زبانی میللەتە مەزنەکانی ئیران دەردەچیت کە : کوردو فارس و تورکو عەرەبو بلوچن •

جۆزەردان – ١٣٥٢-١٩٧٣ ریگای یەکیەتی ژمارە (٥٢) لاپەرە (١)

بە هۆی سالی سییەم لە بلاو بوونەوەی روژنامەی ریگای یەکیەتی

سەلاو بۆ گیانی شەهیدانی ریگای رزگاری فەلەستین

« پیشرەوەکان دەگورین • یان لەناو دەچن • بەلام بن چینەی ئامانج هەردەمینێ » « کمال ناصر »

سەلاو بۆ دانشجۆیە تیکۆشەرەکان

LONG LIVE THE STUDENT UP HEAVAL IN IRAN

لە شەهید خەسرەوی روژەبە دەبێ دەرس فێر بین

خەباتی میللەتی کورد لە پشتکوە شان بەشانی میللەتانی ژیر دەستی ئیران

• سەلاوی ئاگرین پیش کەش بێ بە کریکارانی تیکۆشەری ئیران کە شان بەشانی هیزەکانی رەهبەری میلی و رەوشەن بیران لە دژی رژیم لە خەباتن •

ئەم ڕۆژنامەیە لە شاری بەغداد لە لایەن عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندی و چەند ڕوناکبیری دیکەی کوردو فارس و ئازەرەوە دەردەکرا. مانگی یەک ژمارەی لێدەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ئاپریلی ١٩٧١ و ژمارە (٣١) کە وا دیارە دوا ژمارەی بوبێت لە نۆڤێمبەری ١٩٧٣ دەرچوە. لەژێر ناوی ڕۆژنامەکەدا دەنوسرا: (یەکیەتی- تێکۆشان- سەرکەوتن).

{دەربارەی بڕوانە: د. کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردیدا، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد، بەغداد، ١٩٧٨، ل٢٢٨}. هەروەها بڕوانە: عەبدوڵلا زەنگەنەو ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٥٠.

(٥٧) گۆڤاری «تێکۆشەر»:

یەکەم ژمارەی لە جۆزەردانی ١٣٥١ (ژوئەنی ١٩٧٢)دا لەلایەن کۆمیسیۆنی تەشکیلاتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوە دەرکراوە. لەم دەورەیەدا (٢٠) ژمارەی لێدەرکراوە. دەورەی دوەم، یەکەم ژمارەی لە خاکەلیوەی ١٣٦١ دا دەرکراوە. تا ئێستا بەردەوامەو گۆڤارێکی وەرزییە.

{بڕوانە: ڕۆژنامەی کوردستان، ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە، ٢٢٤، ئووتی ١٩٩٥، ل٣١}. هەروەها بڕوانە: عەبدوڵڵا زەنگەنە و ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٥١ - ١٥٢.

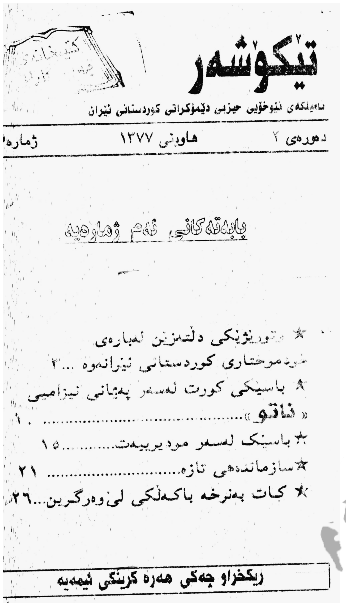
تێکۆشەر
نامیلکەی نێوخۆیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران
دەورەی ٢ هاوینی ١٣٧٧ ژمارە
بابەتەکانی ئەم ژمارەیە
★ ...وتووێژێکی دڵتەزێن لەبارەی خودموختاری کوردستانی ئێرانەوە ...٢
★ باسێکی کورت لەسەر پەیمانی ئیزامیی «ناتو».. ١٠
★ باسێک لەسەر مردیرییەت.......... ١٥
★ سازماندەهی تازە.......................... ٢١
★ کات بەنرخە باکەڵکی لێوەرگرین...٢٦
ڕێکخراو چەکی هەرە گرینگی ئێمەیە

* س. ماکوان، سەبارەت بەم گۆڤارە نوسیویەتی: «نامیلکەی نێوخۆی (حدکا)یە و هەر چەند مانگ جارێک دەردەچێ، دەورەی دووهەمی ئەم گۆڤارە لە ئاوریلی ١٩٨٢ەوە دەستی بە وەشان کردووەو هەر ئێستا بەردەوامە«. ڕاستەوخۆ دوای ئەم زانیارییە نوسیویەتی: «زۆربەی ژمارەکانی ئەم گۆڤارە لای نووسەری ئەم وتارە پارێزراوە«. {س. ماکوان، ڕۆژنامەنووسی کوردی لە چیا، ئەم بابەتە لە «ماڵپەڕی دیمانە«دا بڵاوکراوەتەوە و من لە ٢٠٠٣/١٠/١٣دا خستومەتە سەر کاغەز}.

www.zheen.org

(٥٨) بڵاوکراوەی «کوردستان»:

بڵاوکراوەیەک بوە لەلایەن حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوە لە پاریس و ستۆکهۆڵم بە کوردی دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە ساڵی ١٩٧٨ و ژمارە ١٤٣ی لە ١٩٨٨دا دەرچوە.

{بڕوانە: عەبدوڵڵا زەنگەنە و ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٦٤}

بژی یەکێتی شۆرشگێرانەی گەلانی ئێران

چوارچرا

بلاوکراوەی کوردی زمانی کۆنفدراسیۆنی جیهانی خوێندکارانی ئێرانە

بیرەوەری ٢ی ڕێبەندان

چوارچرا... بۆچی؟

وتاری کردنەوەی

هەژدەهەمین کونگرەی کونفدراسیون

رقی پیرۆز

(٥٩) بڵاوکراوەی «چوارچرا»:

بڵاوکراوەی کوردی زمانی کۆنفیدراسیۆنی کوردی جیهانیی خوێندکارانی ئێرانە، ژمارە یەک، ساڵی یەک، ڕێبەندانی ١٣٥٦ – فوریەی ١٩٧٨. ئەڵمانیای ڕۆژئاوا درەچوە. لەژێر دروشمی بژی یەکێتی شۆڕشگێرانەی گەلانی ئێران.

(٦٠) بڵاوکراوەی «ژین»:

دوکتۆر محەمەد سدیقی مفتی زادە دەریکردوە. تائێستا بۆم ڕون نەبوەتەوە کەی و لە کوێ دەریکردوە.

{سەرچاوە: نامەو دەستنوسێکی ئەحمەد شەریفی، نامەکەی لە مەهاباد لە ٢٠٠١/١٠/١٨ دا نوسیوە}.

www.zheen.org

(٦١) گۆڤار «تروسکە»:

ئۆرگانی مانگانەی کۆمەڵی کوردەکانی دانیشتوی تاران «جمعیت کردهای مقیم مرکز» بو. یەکەم ژمارەی لە بەهاری ١٩٧٩ دا دەرکرا. دو ژمارەی لێدەرچوە. هەردو ژمارەکەی بە زمانی کوردی و فارسی دەرکراون. صارم الدین صادق وەزیری و جەلیل گادانی و چەند کەسی دیکە دەریانکردوە.

{تێبینی: لە هەندێک وتاردا ناوی ئەم ڕۆژنامەیە بە بروسکە هاتوە !}. {جەلیل گادانی لە نامەیەکیدا کە لە ڕۆژی ١٩٩٨/٤/٢دا بۆی نوسیوم، نوسیویەتی: تروسکە، ئۆرگانی کۆمەڵی کوردەکانی دانیشتووی تاران بوو کە بەینێک بەر لە سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە تاران پێک هاتبوو.

مانگانه دەردەچوو. نزیکەی ٢٠ ژمارەی لێ دەرچووە. لە بەهاری ١٣٥٨را دەستی پێکردبوو. من و چەند هەوالێک دەستمان پێ کرد}.

(٦٢) **گۆڤاری «مانگ هەڵات»**:

گۆڤاری مانگ هەڵات ساڵی ١٩٧٩ لە شاری کرماشان بە کوردیی دەرکراوە.

(٦٣) **گۆڤاری «ئەستێرە»**:

ئەم گۆڤارە لە شاری سنە بە کوردی دەرکراوە. ژمارە ٥ی لە ڕۆژی شەممە ١٩٧٩/٢/٣، ژمارە ٦ی لە سێ شەممە ١٩٧٩/٥/٢٢ و ژمارە ٧ی لە ١٩٧٩/٦/٢ دا دەرکراوە.

{خۆم سێ ژمارەی ئەم گۆڤارەم هەبو، لەگەڵ گەلێک گۆڤارو ڕۆژنامەی دیکەدا لە مەنع تەجەولەکەی ڕۆژی ١٩٨٥/١٠/١٧ شاری سلێمانیدا هەمویان سوتێنران}. {دەربارەی بڕوانە: عەبدوڵلا زەنگەنەو ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٦٦}.

www.zheen.org

(٦٤) **ڕۆژنامەی «هیوا»**:

ئەم ڕۆژنامەیە لە شاری تاران بە زمانی کوردی و فارسی دەرکراوە. دوەم ژمارەی ڕۆژی شەممە ١٩٧٩/٥/١٩ (٢٩ی اردیبهشت ١٣٥٨) دەرچوە. لەژێر ناوی ڕۆژنامەکەدا نوسراوە: «هیوا، دەنگی گەلی کوردە«. لەم ڕۆژنامەیەدا هەواڵ و ڕوداوەکانی کوردستان بڵاوکراوەتەوە. لە دوەم ژمارەیدا وتوێژێک لەگەڵ شێخ عیزەدین حوسێنی سەبارەت بە بارودۆخی کوردستان لەو ڕۆژگارەدا سازدراوە. هەروەها وتوێژێکی دیکە لەگەڵ دوکتۆر ڕەحیمی قازی سازدراوەو شیعری گوڵی هیوای «هێمن» و چەند بابەتی دیکەشی تیادا بڵاوکراوەتەوە.

* دوکتۆر ئەمیر حەسەنپور ساڵی (١٩٩٢) کۆپیی یەکەم لاپەرەی دومم ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیەی بلاوکردوەتەوە، بڕوانە:

Hassanpour, Amir, Nationalism and Language in Kurdistan, 1918 – 1985, San Francisco, Mellen Research University Press, 1992, p.259.

(٦٥) ڕۆژنامەی «گڕوگاڵ»:

کرماشان، ١٩٧٩، موحسین شاسواری تەنها دو ژمارەی لێدەرکردوە. یەکەم ژمارەی بە کوردی و دومم ژمارەی بە کوردی و فارسی بوە.

{سەرچاوە: نامەو دەستنوسێکی ئەحمەد شەریفی بۆ نوسەری ئەم بیبلیۆگرافیایە، نامەکەی لە مەهاباد لە ٢٠٠١/١٠/١٨ دا نوسیوە}.
* عەبدوڵلا سەمەدی، لە نامەیەکیدا نوسیویەتی: «ڕۆژنامەی گڕوگاڵ، هەشت لاپەڕەی گەورە بوو. دوو حەوتوو جارێک دەردەچوو. دەبێ یەکەم ڕۆژنامەی (طنز)ی کوردی بووبێ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پتر لە لەسەدا پەنجای بابەتەکانی بە کەڵهوری بوو. زۆر بوێرانە دەینوسی و زمانێکی توند و تیژی بەکار دێنا. دوای دوو ژمارە بەسترا. لە دوای بەستران، هیند پێنەچوو کە هەمان ڕۆژنامە بە ناوێکی تازەوە سەر لەنوێ بلاوکرایەوە. ناوی ئەم جارەی کرماشان بوو. کارگێڕ و نووسەر و بەڕێوەبەرانی، هەمان کەسانی پێشوو بوون. شێواز و زمان و بابەتەکانیشی لەسەر ئوسلووبی گڕوگاڵ دەڕۆیی. کرماشانیش زۆری دەوام نەکردو پاشی چەند ژمارەیەک بەسترا». {عەبدوڵلا سەمەدی نامەکەی لە ٢٠٠٦/١١/١٤دا لە مەهاباد نوسیوە}.

(٦٦) بڵاوکراوەی «ڕاستی»:

١٩٧٨ - ١٩٧٩ لە تاران لەلایەن دەستەیەک لە ڕوناکبیرانی کوردەوە دەرچوە. حەسەنی قزڵجی سەرپەرشتییکردوە.

راستی
بڵاوکراوەی ڕێکخراوەی لاوان و خوێندکارانی دیموکراتی ئێران
زمیمەی ئارمان
گیراوەکانی زیندانی «قەسری قاجار» لە نانخواردن مانیان گرت. خۆپیشاندانی خێزانەکانی گیراوە سیاسیەکان
پیک بگرین و ڕێژیمی دژی نیشتمانی و ئیستیبدادیی شابروخینین!

{سەرچاوە: نامەو دەستنوسێکی ئەحمەد شەریفی، نامەکەی لە مەهاباد لە ٢٠٠١/١٠/١٨ دا نوسیوە}.

لەلایەن ڕێکخراوەی لاوان و خوێندکارانی دیموکراتی ئێران لە خاکەلێوەی ١٣٥٧، وەک پاشکۆی (ئارمان-فارسی)، لەژێر دروشمی یەکێتی خەبات سەرکەوتن، دەرچووە، بە قەوارەی A4.

{ئەرشیفی مامۆستا عەبدوڵڵای حەسەن زادە}

(٦٧) گۆڤاری "خەبەرنامە":

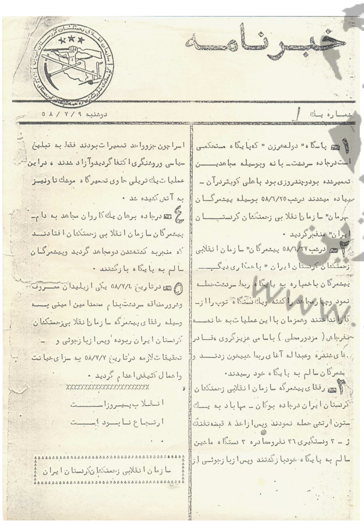
خبرنامه
شماره یک ١ دوشنبه ٩/٧/٥٨

١ پاسگاه "دولەهرزن" کەپایگاه مستحکمی است درجاده سردشت ـ بانه وبوسیله مباهدین تعمیرشده بودوچندروزی بود باهلی کوپتردرآن ـ پیاده میشدند درشب ٥٨/٦/٢٥ بوسیله پیشمرگان "سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران" منفجرگردید.

٢ درشب ٥٨/٦/٢٧ پیشمرگان "سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران" باهمکاری دیگر پیشمرگان باخمپاره به پایگاه ربط سردشت حمله نمود وچهارمجاهد راکشته ویک دستگاه توپ راازکارانداختند وهمزمان بااین عملیات به خانه نفرجاش (مزدورمحلی) باسامی عزیزگروی وقادر غای‌شندره وعبداله آغای ربط شبیخون زدند و پیشمرگان سالم به پایگاه خود رسیدند.

٣ رفقای پیشمرگه سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران درجاده بوکان ـ مهاباد به یک ستون ارتشی حمله نمودند وپس ازاخذ ٨ قبضه تفنگ ژ ـ ٣ ودستگیری ٣٦ نفرومصادره ٣ دستگاه ماشین سالم به پایگاه خودبازگشتند وپس ازبازجوئی از اسرا چون جزوواحد تعمیرات بودند فقط به تبلیغ سیاسی وروشنگری اکتفا گردیدوآزاد شدند، دراین عملیات یک تریلی حاوی تعمیرگاه موشک تاونیز به آتش کشیده شد.

٤ درجاده برهان یک کاروان مجاهد به دام پیشمرگان سازمان انقلابی زحمتکشان افتادند که منجربه کشته‌شدن دومجاهد گردید وپیشمرگان سالم به پایگاه بازگشتند.

٥ درتاریخ ٥٨/٧/٤ یکی ازپلیدان معروف وشرورمنطقه سردشت بنام محمدامین امینی بوسیله رفقای پیشمرگه سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران ربوده وپس ازبازجوئی و تحقیقات لازمه درتاریخ ٥٨/٧/٧ به سزای خیانت واعمال کثیفش اعدام گردید.

انقلاب پیروزاست
ارتجاع نابوداست

سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران

دوای شۆڕشی گەلانی ئێران، کۆمەڵە گۆڤارێکی خەبەری بە ناوی "خەبەرنامە" دەردەکرد. خەبەرنامە، بە دوو شێوە دەردەچو. شێوەیەکی مەحەللی بوو، کە لە شاری سنە ئامادە دەکراو، شێوەیەکی سەرتاسەری کە لە شاری مەهاباد ئامادە دەکراو، لە هەموو کوردستان بڵاو دەکرایەوە. بەدوای هێرشی ڕژیم بۆ سەر کوردستان دەورەی بڵاوبوونەوەی "خەبەرنامەی کۆمەڵە"، لە شاری سنە کۆتایی پێهات و، "خەبەرنامەی کۆمەڵە"، بە شێوەیەکی سەرتاسەری لە هەموو کوردستان بڵاودەکرایەوە، کە لە ناوچە ئازادەکانی کوردستان دا چاپ دەکرا. تەمەنی ئەم خەبەرنامەیەش هەتا دامەزراندنی ڕادیۆی کۆمەڵە، بە ناوی "دەنگی شۆڕشی ئێران" درێژەی هەبوو.

{نامەی ئیبراهیمی عەلی زادە سەبارەت بە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە بۆ ڕەفیق ساڵح}

(٦٨) ڕۆژنامەی «پێشەوا»:

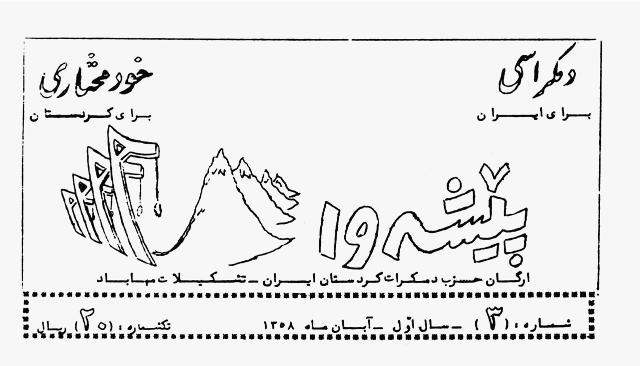

کۆمیتەی شارستانی مەهابادی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، یەکەم ژمارەی لە ئۆگوستی ۱۹۷۹ دا دەرکراوە. ژمارە ۳ی لە خەزەڵوەری ۱۳۵۸ (ئۆکتۆبەر ـ نۆڤێمبەر ۱۹۷۹) و ژ ٢٤ی لە بانەمەڕ ـ جۆزەردانی ١٣٦٢ (بەهاری ۱۹۸۳) دا دەرکراوە. ٢٦ ژمارەی لێدەرچوە. {بڕوانە: عەبدوڵڵا زەنگەنە و ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٦٧}. سەرنج! لەم ڕابەرەدا نوسراوە تەنها ٢٤ ژمارەی لێدەرکراوە.

www.zheen.org

(٦٩) گۆڤاری «شۆڕش»:

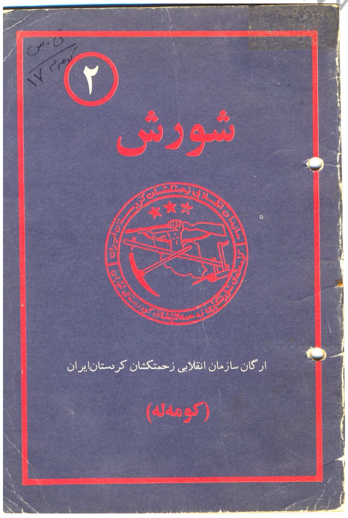

لەژێر ناوی گۆڤارەکەدا دەنوسرا: (ارگان سازمان انقلابی زحمتکشان کردستان ایران - کۆمەلە). یەکەم ژمارەی لە مانگی نۆڤێمبەری ۱۹۷۹ (ابان ماه ١٣٥٨) و دوەم ژمارەی لە فێبروەری ۱۹۸۰ دا دەرچوە. سێ ژمارەی لێدەرکراوە {بەپێی نامەیەکی ئیبراهیمی عەلی زادە، تەنها دوو ژمارەی لێ درچووە - ڕەفیق}. ئەم گۆڤارە بە فارسی دەرچوە.

{لەم سالانەی دواییدا پاش ئەوەی کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران بونە چەند باڵێکەوە، لە مانگی (ئۆکتۆبەری ٢٠٠٠)ەوە کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران دەستی بە دەرکردنەوەی ئەم گۆڤارە کردوەتەوە. لەسەر گۆڤارەکە دەنوسرێت (دەورەی دوەم) و زنجیرەی ژمارەکانی لە ژمارە یەکەوە دەستیپێکردوەتەوە. هەتاکو مانگی جولای ساڵی ٢٠٠٥ ژمارەکانی گەیشتوەتە (٤٨) ژمارە}.

(٧٠) ڕۆژنامەی «مەردم»:

مردم
ارگان مرکزی حزب تودهٔ ایران

حیزبی تودەی ئیران ریگای چارەکردنی هیمنانە و لەسەر بنچینەی نەهێشتنی زولمی میللی لەسەر خەلکی کورد، بە تاقە ریگای چارەکردنی مەسەلەی کوردستان دەزانی. وە ئامادەیە لەم ریگەیەدا بە هەموو توانا و دەرەتانی خویەوە، بە دلسوزی یارمەتی دەوڵەتی کوماری ئیسلامی بدات.

(بەزبانی کردی)
سالی یەکەم ـ ژمارە ١
سی‌شەممە ١ مانگی خەزەلوەری ١٣٥٨
٢٣ ئوکتوبری ١٩٧٩
دانەی بەتمە نیك

براکوژی لە کوردستان، دەبی بەخیرایی ببریندریتەوە

ئاگاداری کومیتەی ناوەندی حیزبی تودەی ئیران بەبونەی سی‌وهەشتەمین سالی دامەزرانی حیزبی تودەی ئیران

راگەیاندنی کومیتەی ناوەندی حیزبی تودەی ئیران لە بارەی کوردستان

راپورتی تەکاندەری نوینەری ئیمام خومەینی لەبارەی رووداوەکانی کوردستان

ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی تودەی ئێران بو، بە کوردی لە تاران دەدەکرا. ئەو وتارو بابەتە سیاسییانەی کە لە ڕۆژنامەی «نامەی مەردم»ی ئۆرگانی حیزبی تودەی ئێران (بە فارسی) دەنوسران، دەکرانە کوردی و لەوێدا بلاودەکرانەوە. هەروەها وردە هەواڵ و هەندێک بابەتی ئەدەبییشی تیادا بلاودەکرایەوە. یەکەم ژمارەی ڕۆژی سێ شەممە ١٩٧٩/١٠/٢٣ دەر کراوە. ژمارە ٢١ی لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٨٠/٦/٨دا دەرکراوە. لە سەر ژمارەکانی سەرەتای تەنها (مەردم) نوسراوە، بەڵام لە ژمارەکانی

دواییدا ناوەکەی بوەتە (نامەی مەردم). سەرجەم (٦١) ژمارەی لێدەرچوە. حەسەنی قزلْجی و حەسەنی ماوەرانی و چەند شاعیرو نوسەرێکی دیکە تیایاندا نوسیوە. حەسەنی قزلْجی بەشی زۆری کارەکانی ئەنجام داوە.

(٧١) گۆڤاری «تیشک»:

کۆمیتەی کوردستانی سازمان چریکهای فدائی خلق، لە مەهاباد، ساڵی ١٩٧٩، سێ ژمارەی لێدەرکردوە.

(٧٢) رۆژنامەی «دەنگی کورد»:

کۆمیتەی تارانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بە کوردی و فارسی دەریکردوە، بە نهێنی لە تاران چاپکراوە. ژمارە١ بەهاری ١٩٧٩ و ژمارە ٤ ئۆگوستی ١٩٧٩ دەرچوە. ٨ ژمارەی لێدەرکراوە. جەلیل گادانی و عەلی کەریمی و چەند کەسێکی دیکە سەرپەرشتییان کردوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٧٣) گۆڤاری «شەهید»:

کۆمیتەی شارستانی بانەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ساڵانی ١٩٧٩ - ١٩٨١ دەرچوە. ژمارە ٩ی لە بەفرانباری ١٣٦٠ (دیسێمبەری ١٩٨١) دا دەرچوە.

٧٤) گۆڤاری «زانیاریی پێشمەرگە»:

کۆمیتەی شارستانی سنەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە ١٩٧٩ ـ ١٩٨٠دا دەریکردوە. ٤ ژمارەی لێدەرکراوە.

٧٥) گۆڤاری «گرشەی کوردستان»:

لێی نوسراوە: گۆڤارێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی، علمی، ئەدەبی، هونەری یە، بە زمانی شیرینی کوردی بڵاودەبێتەوەو سەر بە هیچ حیزب و کۆڕ و تاقمێکەوە نییە. خاوەنی ئیمتیاز و بەڕێوەبەری بەرپرسیار: محەمەد ساڵح ئیبراهیمی (شەپۆل). یەکەم ژمارەی لە ڕەشەمەی ١٣٥٩ و ژمارە ٩ی لە بەفرانبار و ڕێبەندان و ڕەشەمەی ١٣٦٠دا دەرچوە.

{بڕوانە: عەبدوڵلا زەنگەنەو ڕەفیق ساڵح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٧١}.

www.zheen.org

٧٦) گۆڤاری «دەنگی ژنانی کوردستان»:

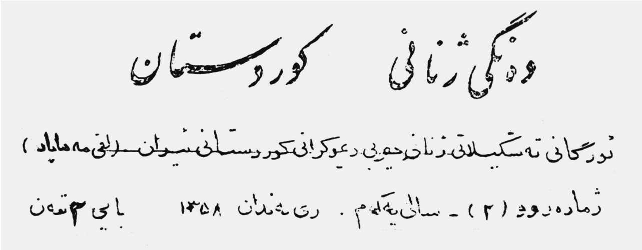

تەشکیلاتی ژنانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لقی مەهاباد دو ژمارەی لێدەرکردوە، ژمارە ٢ی لە ڕێبەندانی ١٣٥٨ (جێنیوەر ـ فێبروەری ١٩٨٠) دا دەرچوە.

(٧٧) گۆڤاری «هاواری نیشتمان»:

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ژمارە ٣ی لە ڕەشەمەی ١٣٥٨ (فێبروەری - مارس ١٩٨٠) دا دەرچوە.

(٧٨) ڕۆژنامەی «دەنگی کورد»:

کۆمیتەی تارانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بە کوردی و فارسی دەریکردوە، بە نهێنی لە تاران چاپکراوە. ژمارە١ بەهاری ١٩٧٩ و ژمارە ٤ ئۆگوستی ١٩٧٩ دەرچوە. ٨ ژمارەی لێدەرکراوە. جەلیل گادانی و عەلی کەریمی و چەند کەسێکی دیکە سەرپەرشتییان کردوە.

(٧٩) گۆڤاری «لاوان»:

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئۆرگانی کۆمیتەی بەڕێوەبەریی گشتیی یەکێتی لاوانی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوە. یەکەم ژمارەی لە خەزەڵوەری ١٣٦٠دا دەرچوە. سەرەتا مانگانە بوەو پاشان هەر دو مانگ ژمارەیەکی لێ بڵاوکراوەتەوە. ژمارە ٥٦ی لە ڕەشەمەی ١٣٧٢دا دەرچوە.

{بڕوانە: ڕۆژنامەی کوردستان، ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە، ٢٢٤، ئوتی ١٩٩٥، ل٣٢}. هەروەها بڕوانە: عەبدوڵڵا زەنگەنەو ڕەفیق سالح ئەحمەد، ڕابەری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەشی دووەم، گۆڤاری ڕۆژنامەنووس، ژمارە ٣، ٢٠٠٥، ل١٧١.
* س. ماکوان، سەبارەت بەم گۆڤارە نوسیویەتی: «ئۆرگانی کۆمیتەی بەڕێوەبەری یەکێتی لاوانی دێمۆکراتی کوردستان بووە. یەکەم ژمارەی لە

١٩٨١ له چیاکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بلاوکراوەتەوە. لە پێشدا بەشێوەی مانگانە بووەو دوایی هەر چەند مانگ جارێک بلاوکراوەتەوە. دەرکردنی هەتا ساڵی ١٩٩٣ درێژەی هەبووەو سەرجەم ٥٦ ژمارەی لێ بلاوکراوەتەوە«. ڕاستەوخۆ دوای ئەم زانیارییە نوسیویەتی: «زۆربەی ژمارەکانی ئەم گۆڤارە لای نووسەری ئەم بابەتە دەست دەکەوێ». {س. ماکوان، ڕۆژنامەنووسی کوردی لە چیا، ئەم بابەتە لە «ماڵپەڕی دیمانە«دا بلاوکراوەتەوە و من لە ٢٠٠٣/١٠/١٣دا خستومەتە سەر کاغەز}.

(٨٠) گۆڤاری «گەلاوێژ»:

مەهاباد، یەکێتی لاوانی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە ١٩٨٠دا دەریکردوە.

(٨١) گۆڤاری «دەنگی لاوان»:

مەهاباد، ساڵی ١٩٨٠ یەکێتی لاوانی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە.

پێشڕەو
ئۆرگانی ناوەندی کۆمەڵە ـ سازمانی کوردستانی حیزبی کۆمونیستی ئێران
ژمارە ١ — ٣٠ی ڕەزبەری ٦٢
☆ لەم ژمارەیەدا:
■ بە بۆنەی دەرچوونی یەکەمین ژمارەی "پێشڕەو"
■ جێگای کۆمەڵە لە حیزبی کۆمونیستی ئێراندا.
بڕیارنامەکان و پەسەندکراوەکانی سێهەمین پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی کۆمەڵە

(٨٢) گۆڤاری «پێشڕەو»:

ئۆرگانی تیۆری و سیاسیی (کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران)، بە فارسی و کوردی دەردەکرا. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی دو شەممە ١٩٨١/٦/٢٢ (ای تیر ١٣٦٠) و دوەم ژمارەی لە ڕۆژی شەممە ١٩٨١/٨/١ (١٠ی مرداد ١٣٦٠) دا دەرچوە.

{پاش ئەوەی کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران بونە چەند باڵێکەوە، ئێستا باڵێکیان بەناوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران (کۆمەڵە) بەردەوامە لە دەرکردنی گۆڤاری پێشڕەو چ بە فارسی و چ بە کوردی. هەتاکو مانگی سێپتێمبەری ٢٠٠٥ (پێشڕەو)ی کوردی ژمارەکانی گەیشتوەتە ٢١١، هەروەها لەم دەورەیەدا دو ژمارەشی بە فارسی لێدەرچوە}.

(٨٣) گۆڤاری «نەکەرۆز»:

کۆمیتەی شارستانی سەقزی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، نزیکی ١٠ ژمارەی لێدەرکراوە. ١٩٨١ ـ ١٩٨٢.

(٨٤) گۆڤاری «جیهان»:

یەکێتی کۆمۆنیستەکانی ئێران (سەربەداران) بە فارسی (١٩٨٢ - ١٩٩٠) دەریدەکرد. لە هەندێک ژمارەیدا وتار و شیعری کوردیش بلاودەکرانەوە.

www.zheen.org

(٨٥) گۆڤاری «کێلە شین»:

کۆمیتەی شارستانی شنۆی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ژ١ زستانی ١٣٦٠، ١٠ ژمارەی لێدەرکراوە. یەکەم ژمارەی بە ناوی (ڕەندۆڵ) دەرکراو دواتر ناوەکەی بوە "کێلە شین".

(٨٦) گۆڤاری «یەکێتی»:

کۆمیتەی شارستانی نەغەدەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، سەرەتای ١٩٨١، ١٠ ژمارەی لێدەرکراوە.

(٨٧) گۆڤاری «ڕوانگەی لاوان»:

بانە، لاوانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ١٩٨١.

(٨٨) هەواڵنامەی «پڵینگ»:

بنکەی ژین
www.zheen.org

کۆمیتەی شارستانی پیرانشاری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ١٩٨٢ - ١٩٨٣.

(٨٩) گۆڤاری «ئارارات»:

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەریکردوە، ٤ ژمارەی لێدەرکراوە.

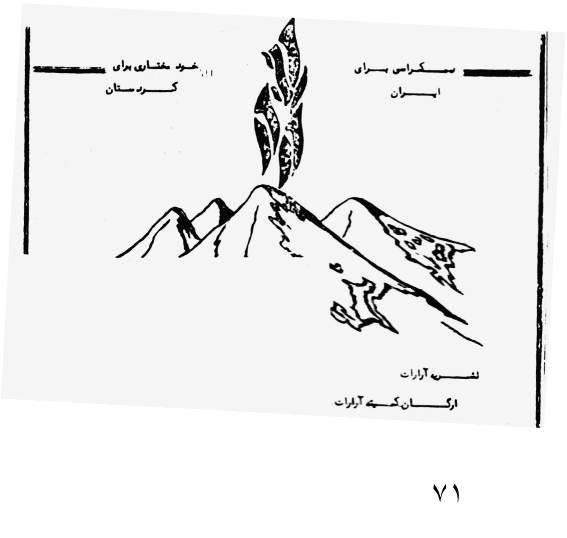

(٩٠) گۆڤاری «تەرەغە»:

کۆمیتەی شارستانی بۆکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران.

(٩١) بڵاوکراوەی «ڕێگای گەل»:

ئۆرگانی شاخەی کوردستانی سازمانی فیدائی خەلقی ئێران، ساڵانی ١٩٨١-١٩٨٣ سەرەتا لە شاری سنەو، پاشان لە شاخ دەرکراوە.

(٩٢) بڵاوکراوەی «تێکۆشان»:

سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران دەریدەکات، ژمارە ١ی لە ١٩٨٦/٣/٢١دا دەرکراوە. تا ئێستا بەردەوامە و ژمارە ١١١ی لە ٢٠٠٦/٥/٢٥دا دەرچوە.

(٩٣) گۆڤاری «٢٦ی سەرماوەز»:

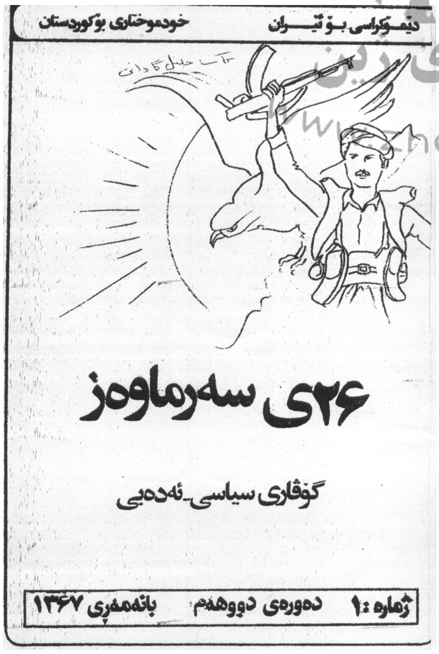

گۆڤارێکی وەرزیی، ئۆرگانی کۆمیسیۆنی پێشمەرگەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوە. یەکەم ژمارەی لە سەرماوەزی ١٣٦٣ (نۆڤێمبەری ١٩٨٤) دا دەرچوە. هەتاکو ڕەشەمەی ١٣٦٦ (فێبروەری ١٩٨٨) بەردەوامبوە و (١٢) ژمارەی لێدەرچوە. پاشتر باڵی (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ) درێژەی پێداوەو (٢٠) ژمارەی دیکەی

بنکەی ژین
www.zheen.org

لێدەرکردوە. ژمارە ٢٠ی لە پاییزی ١٩٩٦ دا دەرکراوە.

(بڕوانە: یادێک لە گۆڤاری ٢٦ی سەرماوەز، ڕۆژنامەی کوردستان، ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە ٤٠٣، ٢٠٠٤/١٢/٢، ل١٢). هەروەها: س. ماکوان، ڕۆژنامەنووسی کوردی لە چیا، ئەم بابەتە لە «ماڵپەڕی دیمانە»دا بلاوکراوەتەوەو من لە ٢٠٠٣/١٠/١٣دا خستومەتە سەر کاغەز).

(٩٤) گۆڤاری «نوچەنامە»:

ساڵی ١٩٨٤ حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە پاریس بە پیتی لاتینی و دیالێکتی کرمانجی سێ ژمارەی لێدەرکردوە. خەسرەو عەبدوڵلاهی سەرپەرشتی کردوە.

{ئەم زانیارییەم لە نامەیەکی جەلیل گادانی وەرگرتوە کە لە ١٩٩٨/٤/٢دا بۆی نوسیوم}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٩٥) گۆڤاری «نوسەری چیا»:

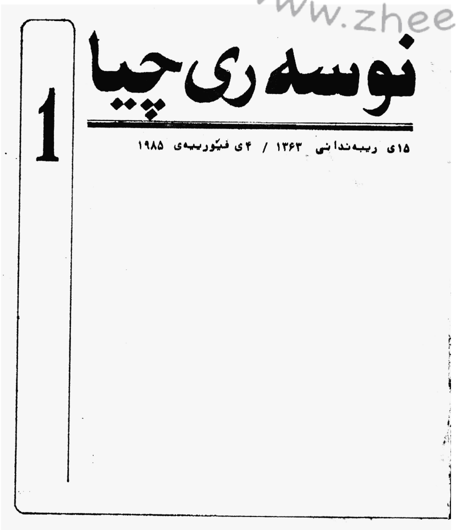

موحسین شاسواری ساڵی ١٩٨٥ لە ناوچە ئازادکراوەکانی ژێر سایەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە باشوری کوردستان بە هاوکاریی کۆمەڵێک نوسەری نێو شارەکان و ئەوانەی کە لە شاخ بون دەریکردوە. سەرجەم چوار ژمارەی لێدەرچوە.

(٩٦) گۆڤاری «پێشەنگ»:

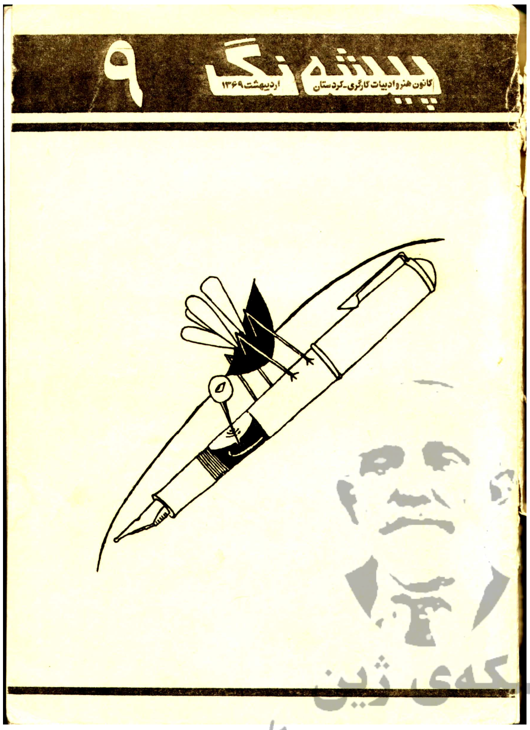

گۆڤارێکی ئەدەبی و هونەری و ڕۆشنبیریی بو، یەکەم ژمارەی لە پایزی ساڵی ١٩٨٥ دا دەرکراوە. ئەم گۆڤارە لەلایەن "کانونی هونەرو ئەدەبیاتی کرێکاریی کوردستان"ەوە دەردەکرا. ژمارەکانی سەرەتای بە کوردی و فارسی بو، پاشان لە ژمارە (٥)ەوە بەشە فارسییەکەی وەک گۆڤارێکی سەربەخۆ دەردەکرا. ژمارە ١٥ی لە خاکەلێوەی ١٣٧٢دا دەرچوە. دەوری دوهەمی، گۆڤاری پێشەنگ بەهاری ٢٠٠٣ی زایینی دەستی پێکردەوەو تا ئێستا بەردەوامە، سەرجەم ١٣ ژمارەی لێ دەرچووە .

{ئەنوەر حسێن ئیندێکسێکی ڕێکوپێکی بۆ هەر پانزە ژمارەکە سازکردوە. بڕوانە: ئیندێکسی بابەتەکانی گۆڤاری پێشەنگ ژمارە ١ - ١٥، گۆڤاری پێشەنگ ژمارە ٩، خولی دوەم، پاییزی ١٣٨٤، ل ٤٣ ـ ٦٤}.

(٩٧) گۆڤاری «سروە»:

ئەم گۆڤارە بە زمانی کوردی، لە شاری ورمێ، لەلایەن دەزگای «انتشارات صلاح الدین»ەوە دەردەچێت. یەکەم ژمارەی لە بەهاری ساڵی ١٩٨٥دا دەرچوە. ئەم ژمارەیە ٩٦ لاپەڕەیە.

"هێمن"ی شاعیر بە هاوکاریی چەند نوسەرو شاعیر بناغەی ئەم گۆڤارەی داناوە. ئەم گۆڤارە تا ئێستا بەردەوامە لە دەرچون. لە گەلێک ژمارەیدا وتارو بابەتی جۆراوجۆر بە زمانی فارسی بڵاوکراوەتەوە.

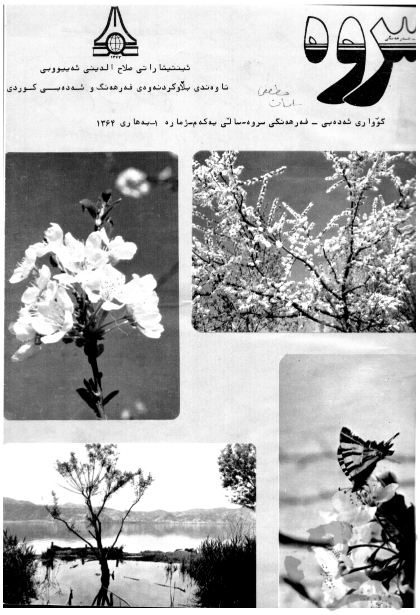

(٩٨) گۆڤاری «ئامانج»:

سالی ١٩٨٤ لە تاران بە کوردی دەرکراوە. ژمارە ٣٧ی لە بەهاری ١٩٨٩دا دەرچوە. لەپاڵ ئەم گۆڤارەدا گۆڤارێکی دیکە بۆ منداڵان بە ناوی «ئامانج بۆ زاروکا» دەرکراوە، کە یەکەم ژمارەی لە مانگی دیسامبەری ١٩٨٥ دا دەرچوە. سەرجەم ٢١ ژمارەی لێدەرکراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٩٨) گۆڤاری "پەیام":

گۆڤاری "پەیام"، بە زمانی فارسی بوو، ٧٩ ژمارەی لە سالّی ١٩٨٧ تا مانگی گولاَنی ١٩٩١، لیّ بلاّوبۆتەوە.

{نامەی ئیبراهیمی عەلی زادە، سەبارەت بە بلاّوکراوەکانی کۆمەڵە بۆ ڕەفیق سالّح}

(١٠٠) گۆڤاری «ئاوێنە»:

ئەم گۆڤارە لە تاران بە کوردی و فارسی دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە فێبروەری ١٩٩٠دا دەرچوە. ژمارە ٣٨ی لە هاوینی ١٩٩٨دا دەرچوە. ٥٤ ژمارەی لێدەرچوە{ احمد قاضی، ژورنالیسم کردی در کردستان ایران در قرن بیستم، گۆڤاری سروە، ژمارە ٢٠٠، ڕەشەمە ١٣٨١، ل٣١}.

(١٠١) گۆڤاری «پێشمەرگە»:

ئەم گۆڤارە لە شاری کرماشان، لە لایەن قەرارگای ڕەمەزانەوە بە کوردی دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە ١٩٨٨/١٢/٣١دا دەرچوە. ژمارە ٣ی لە ١٩٩٠/١/٢٥دا دەرچوە.

{سەرچاوە: نامەو دەستنوسێکی ئەحمەد شەریفی، نامەکەی لە مەهاباد لە ٢٠٠١/١٠/١٨ دا نوسیوە}.

(١٠٢) ڕۆژنامەی «کوردستان»:

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ، لە جۆزەردانی ١٣٦٧ (؟/١٩٨٨/٦)دا لە ژمارە (١٣٤)ەوە درێژەیان بە دەرکردنی دایەوە. دەتوانرێت ئەم ژمارە سەدوسی و چوارە وەک یەکەمین ژمارەی کوردستانی ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ دابنرێت.

{ئەم زانیارییەم لە نامەیەکی جەلیل گادانی وەرگرتوە کە لە ١٩٩٨/٤/٢دا بۆی نوسیوم}.

(١٠٣) گۆڤاری «کوردستان»: (دەورەی سێیەم)

کوردستان
دیموکراسی بۆ ئێران
خودموختاری بۆ کوردستان
ئۆرگانی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ـ ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ
ژمارە ١٢ دەورەی سێهەم پووشپەڕی ١٣٦٧ ـ ژوئیە ـ ئووتی ١٩٨٨ ٥ تمەن
ڕاگەیەندراوی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ـ ڕێبەرایەتیی شۆڕشگێڕ لەسەر کۆتایی پێهاتنی کۆنفرانسی چوارەم
تاڵ و گۆڕەکانی ئێران
ژیانێکی نوێ

ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران -ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ بوە. یەکەم ژمارەی لە پوشپەڕی ١٣٦٧ (؟/١٩٩٨/٧)دا دەرکراوە. ژمارە ٨٠ی لە نۆڤێمبەری ١٩٩٦دا دەرکراوە. (شان بە شانی ئەم گۆڤارە کوردیە، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ، بە فارسیش گۆڤاری کوردستانی دەرکردوە).

{ئەم زانیارییەم لە نامەیەکی جەلیل گادانی وەرگرتوە کە لە ١٩٩٨/٤/٢دا بۆی نوسیوم}.

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆکان

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆی یەکەم:

ژیاننامەی چەند کەسایەتییەکی کورد کە لە بواری ڕۆژنامەگەریدا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کاریان کردوە:

مەلا محەمەد تورجانی (مەلا محەمەد قزڵجی)

مەلا محەمەد تورجانی (پاشتر بە مەلا محەمەد قزڵجی ناسراوە) کوڕی مەلا محەمەد حسێن کوڕی مەلا عەلی قزڵجییە، لە ١٨٩٥/٧/٨ دا لە شاری مەهاباد لەدایکبوە. ساڵی ١٩٢٢ بەشداریی لە بزوتنەوەکەی سمایل ئاغای شکاکدا کردوە. پاش شکستی بزوتنەوەکە خۆی و مەلا ئەحمەد تورجانیی برای لەلایەن عەبدوڵلا تەهماسبی (سەرکردەی هێزەکانی دەوڵەتی ئێران لە ئازەربایجان)ـەوە دەگیرێن و بڕیاری کوشتنیان دەدرێت.

پاشان بەهۆی سەرۆک عەشیرەتێکی دەستڕۆیشتوی کوردەوە ئازاد دەکرێن. چەند ساڵێک لە شاری مەهاباد وانە بە منداڵ و لاوی کورد دەڵێتەوە. دوایی بەمەبەستی درێژەدان بە خوێندن، بەرەو وڵاتی میسر دەڕوات و لە زانکۆی ئەزهەر چەند ساڵێک دەخوێنێت. ئنجا بەرەو شاری سلێمانی دەڕوات. دواتر دەچێتە شاری بەغدادو لەوێ نیشتەجێدەبێت. لە ڕۆژی ١٩٥٩/٩/١٤ دا لە بەغداد کۆچی دواییدەکات.

{ساڵی ١٩٣٨ کتێبێکی دەربارەی مێژوی مزگەوتەکانی شاری سلێمانی بڵاوکردوەتەوە. بڕوانە: محمد القزلجی، التعريف بمساجد السليمانيه و مدارسها، بغداد، ١٩٣٨}. ساڵی ١٩٨٨ وتارێکم دەربارەی ژیاننامەی مەلا محەمەد تورجانی (مەلا محەمەد قزڵجی) بڵاوکردەوە. بڕوانە: جوتیار تۆفیق، مەلا محەمەد قزڵجی، گۆڤاری کاروان، ژمارە ٦٦، تەموزی ١٩٨٨، ل٨ ـ ١٠.

مەلا ئەحمەد تورجانی زادە

مەلا ئەحمەد تورجانی زادە، کوڕی مەلا محەمەد حسێن کوڕی مەلا عەلی قزڵجییە، ساڵی ١٩٠٣ لە سابڵاخ (مەهاباد) لە دایکبوە. سەردەمێک مەلا بوە و پاشان بوەتە فەرمانبەرو دواتر بوەتە مامۆستاو لە ساڵانی دوایی تەمەنیدا بە هۆی شارەزایی لە زمان و ئەدەبی عەرەبیدا بوەتە مامۆستا لە زانکۆی تەورێز لە کۆلێژی زانستە مرۆییەکان.

ڕۆژی چوارشەمە ١٩٨٠/٩/٢٤ لە شاری تەورێز کۆچیدواییکردوەو لە گۆڕستانی وادی ڕەحمەت نێژراوە. خاوەنی گەلێک کتێب و نوسراوی جۆراوجۆرە.
(دەربارەی بڕوانە:
١ ـ بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کرد، جلد دوم، تهران، ١٣٦٦، ص٤٤٢ ـ ٤٤٦.
٢ ـ سید محمد صمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، مهاباد ـ انتشارات رهرو، ١٣٧٢، ص٢٤٦ .
٣ـ محەمەد سالح ئیبراهیمی (شەپۆل)، ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامەتی یا گەنجینەی فەرهەنگ و زانست، تهران، ١٣٦٤ کۆچی، ل٢٤٩ ـ ٢٥٦.

محەمەد شاپەسەندی

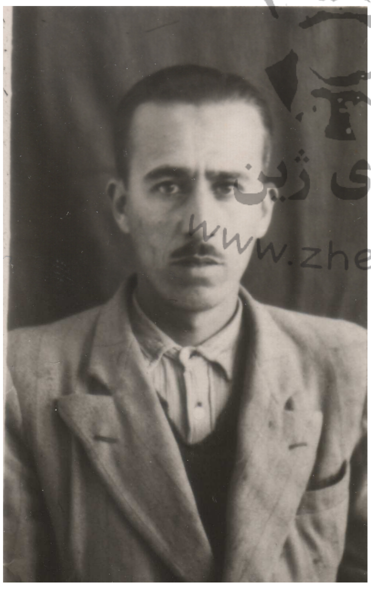

بنکەی ژین
www.zheen.org

محەمەد شاپەسەندی پاییزی ساڵی ١٩٢٠ لە شاری مەهاباد لەدایکبوە. دایکی ناوی ئامینە ڕەحیمی و، باوکی ناوی حەمەساڵح کوڕی سەعیدو، بە «شاپەسەندی» ناسراوە. محەمەد شاپەسەندی بە منداڵی خراوەتە بەر خوێندن و لە قوتابخانەی «سەعادەت» لە مەهاباد خوێندویەتی.

هێشتا مێرمنداڵ بوە کە بوەتە هاوڕێ و هاوبیری کۆمەڵە لاوێکی هوشیارو کوردپەروەی وەک: عەبدولڕەحمان زەبیحی، حوسێن فروهەر، محەمەد نانەوازادە، هێمن، محەمەد ئەمین موعینی، سدیق حەیدەری و گەلێکی دیکە.

شەوانە بەدزیی ئەمنییەکانی حکومەتی ڕەزاشای پەهلەوییەوە، بەناوی یاریکردنەوە هەرجارەی لەماڵی یەکێکیان، یان لە ناوباخ و گوێ چەمی سابڵاخ کۆبونەتەوە و باسی زمان و مێژوو ئەدەبی کوردییان کردوەو زانیارییان ئاڵوگۆڕ کردوە. دواتر هەندێک لەم لاوانە لەگەڵ چەند کەسی بەتەمەنتر لەخۆیان «حیزبی ئازادیخوازی کوردستان»یان دامەزراندوە.

لە مانگی ئۆگوستی ١٩٤١دا دەوڵەتە هاوپەیمانەکان (یەکێتی سۆڤیەت و بەریتانیاو ئەمەریکا) دەست دەگرن بەسەر ئێرانداو ڕەزاشای پەهلەوی لەحوکمڕانیی دەخەن و بە ڕواڵەت محەمەد ڕەزای کوڕی دەکەنە شای ئێران.

لەودەمەدا هەلومەرجێکی تاڕادەیەک ئازاد بۆ سەرجەم خەڵکی ئێران دەخوڵقێت و جموجوڵی سیاسیی و ڕۆشنبیری پەرەدەستێنێت. ڕوناکبیران و تێکۆشەرانی کورد لە شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سود لەو دەرفەتە وەردەگرن و چالاکی سیاسیی دەست پێدەکەن. هاوکات هاتوچوی باشوری کوردستان ئاسان دەبێت و پەیوەندیی سیاسی و ڕۆشنبیریی لە نێوان هەردولادا لەجاران زیاتر بەهێز دەبێت. پاشان بە هاوکاری و ڕێنوێنیی «حیزبی هیوا» لە ڕۆژی یەک شەممە ڕێکەوتی ١٩٤٢/٨/١٦ بەرامبەر بە (٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی) کۆمەڵەی ژ. ک. «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» لە شاری مەهاباد دادەمەزرێنرێت.

محەمەد شاپەسەندی، دوای نزیکی ساڵێک لە دامەزراندنی کۆمەڵە بوەتە ئەندام. خۆی لەم بارەیەوە لە نامەی ڕۆژی (٢٠٠٣/١١/٢٨)یدا نوسیویەتی: «من و باوکم لە یەک کات و شوێندا بوینە ئەندامی کۆمەڵەی ژ. ک. باوکم پێش من سوێندی ئەندامێتیی خوارد. ژمارەی ئەندامێتیی باوکم ٨٢٠ و ناوی نهێنیی (بازرگان) بو. ژمارەی ئەندامێتیی خۆشم ٨٢١ و ناوی نهێنییم (م. ش. ازەر) بو»[1].

[1] لەگەڵێک وتار و لێکۆڵینەوە و بیرەوەرییدا ناوی محەمەد شاپەسەندی لە ڕیزی ناوی دامەزرێنەرەکانی (کۆمەڵەی ژ. ک.)دا نوسراوە. محەمەد شاپەسەندی چەندین جار لە نزیکەوە ئەوەی بۆ باسکردوم کە خۆی و باوکی پاش نزیکی ساڵێک لە دامەزراندنی کۆمەڵە پەیوەندییان کردوەو بونەتە ئەندام. هەروەها لەو نامانەدا کە بۆی نوسیوم و لە ئەرشیڤی خۆمدا پاراستومن، چەند جارێک ئەو ڕاستییەی بۆ دوپاتکردوەتەوە.

محەمەد شاپەسەندی، بەهۆی دڵسۆزیی و وریاییەوە لەنێو ڕیزەکانی کۆمەڵەدا زو جێی خۆی کردوەتەوە. ئەگەرچی لە چاو ئەندامەکانی دیکەی کۆمەڵەدا کەم تەمەن تر بوە، بەڵام چالاک و لەخۆبوردو و دڵسۆز بوە و ئامادەی هەرکارێک بوە کە بۆی دیاری کرابێت.

لە مانگی دیسێمبەری ساڵی ١٩٤٣دا سەرکردایەتیی کۆمەڵە بە محەمەد شاپەسەندی ڕادەگەیەنێت کە بۆ ڕاپەڕاندنی ئیشوکاری گۆڤاری نیشتمان، بچێتە شاری تەورێزو هاوکاریی عەبدولڕەحمان زەبیحی بکات. ئەویش بە ئەوپەڕی لەخۆبوردوییەوە ئەو ئەرکە جێبەجێ دەکات. ئەودەم تەنها چوار ژمارە لە گۆڤاری نیشتمان دەرکرابو[2]. ئیدی چەند هەفتە لە ماڵی قاسمی ئێلخانی زادە لە تەورێز لەگەڵ عەبدولڕەحمان زەبیحی خەریکی ئامادەکردنی ژمارە پێنجی گۆڤاری نیشتمان دەبن و پاشان وەک ژمارەکانی پێشوتر بابەتە ئامادەکراوەکان دەبەن بۆ چاپخانەی خەلیفەگەری ئەرامینەو هەتاکو تەواوبونی چاپی گۆڤارەکە لەوێدا هەڵدەسوڕێن. پاشتریش دەست دەکەن بە چاپکردنی ژمارە شەش و دواتریش ژمارە (٧، ٨، ٩)ی نیشتمان، کە لەیەک بەرگدا (واتە هەرسێکیان بەسەریەکەوە) چاپکراون. لەوەوە سەرەتایەک لە ئیشوکاری چاپ فێردەبێت و بە کارێکی خۆش و بەنرخی دەزانێت.
پاشان کۆمەڵەی ژ. ک. ئامێرێکی چاپی بچکۆلانە دەکڕێت و شاپەسەندی خۆی بە نهێنیی دەیباتەوە مەهاباد. لەو کاتانەدا عەبدولڕەحمان زەبیحی و دڵشاد ڕەسوڵی و قاسم قازی بۆ جێبەجێکردنی کارێکی گرنگی کۆمەڵە بەرەو ورمێ دەچن. لە ڕێگا لەلایەن دەستەیەک سەربازی حکومەتی ئێرانەوە دەسگیردەکرێن و بەرەو تارانیان دەبەن و دەیانخەنە زیندانەوە. بە گیرانی عەبدولڕەحمان زەبیحی، گۆڤاری نیشتمان دەوەستێت.

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[2] گۆڤاری نیشتمان، ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک. بوە، بە زمانی کوردی دەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ٣٠ی پوشپەڕی ١٣٢٢ (١٩٤٣/٧/٢٢) دەرکراوە. ئەم گۆڤارە بە نهێنی لە تەورێز لە چاپخانەی خەلیفەگەری ئەرامینە، بە سەرپەرشتیی عەبدولڕەحمان زەبیحی و هاریکاریی محەمەد شاپەسەندی و مەحمود وەلیزادە و چەند ئەندامێکی دیکەی کۆمەڵەی ژ. ک. دەرکراوە. سەرجەم (نۆ) ژمارەی لێدەرکراوە. ژمارە ٧ و ٨ و ٩ی لە یەک بەرگدا لە بەهاری ١٩٤٤دا دەرکراوە. هەمو ژمارەکانی دەستخراون و گەلێک لێکۆڵینەوەی دەربارە نوسراوە.

بەمەبەستی ئەوەی کە جێی گۆڤاری نیشتمان (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک.) خاڵیی نەبێت، شاپەسەندی بەتەنیا لە ڕۆژی سێشەممە ۲۳ی ئۆکتۆبەری ۱۹٤٥ (ای خەزەڵوەری ۱۳۲٤ ـ ای ئابان ۱۳۲٤) گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات»ەوە دەردەکات. لەو گۆڤارەدا پەخشانێک بەناوی (بە یادی دۆستی دورم!) بە نازناوی «ئازاد» وەک وەفاو ڕێزلێنان لە عەبدولڕەحمان زەبیحی دەنوسێت و باسی ڕۆڵی ئەو لە نێو کۆمەڵەی ژ. ک. دا دەکات. هەروەها بابەتێکی وەرگێڕدراو لە فارسییەوە بەناوی (ژنێکی نیقابدار) و باسێکی دیکە بەناوی (موحاکەمەی هیتلەر) و شیعرێکی هێمن و شیعرێکی هەژار و چەند شیعر و بابەتێکی دیکە کە نیاز بوە لەژمارەی نوێی گۆڤاری نیشتماندا چاپی بکەن، لەو گۆڤارەدا بڵاودەکاتەوە. پاش بڵاوبونەوەی ئەو ژمارەیەی ئاوات، چەند کەس لەبەرپرسانی کۆمەڵە محەمەد شاپەسەندییان بانگکردوە و ڕەخنەیان لێگرتوە کە چۆن بەبێ ڕەزامەندیی ڕابەرانی کۆمەڵە، گۆڤارێکی بەو ئامێرو کەرەستانەی کۆمەڵە دەرکردوە! ئەویش مەبەستەکەی خۆی بۆ باسکردون و ڕەخنەکەیانی قبوڵکردوە. ئیدی نەیتوانیوە لەسەری بەردەوام بێت و ژمارەی دیکەی لێدەربکات !

شاپەسەندی خۆی سەبارەت بەم گۆڤارە گوتویەتی: «ئەوسا ئەوەندەی ئەقڵم پێدەشکا خولیای ئەوەم هەبو مجەلەیەکی وەک (خواندنیها) سازبکەم. خواندنیها شتی کەم دەنوسی، بەڵام باسی هەمو جەریدەکانی ئێران دەرەوەی تیادا بو»[3].

هێندەی نەخایاندوە لەسەر بنەماکانی کۆمەڵەی ژ. ک. «حیزبی دیموکراتی کوردستان» دامەزراوە. محەمەد شاپەسەندی، وەک زۆربەی ئەندامانی دیکەی کۆمەڵە، لە نێو ئەو حیزبەدا چالاکی و تێکۆشانی خۆی درێژەپێداوە. لەو دەمەدا حیزبی دیموکراتی کوردستان ئامێرێکی چاپی گەورەترو باشتر لەوەی پێشوی بۆ دێت و بە هەوڵوکۆششی هەموان

[3] بڕوانە: هانا (قادر وریا)، مامۆستا محەمەد شاپەسەندی پیتچن و نوسەری ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان، ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ۲٥۷، ۱۹۹۸/٤/۲۲، ل۹. {ئەم ژمارەیەی ڕۆژنامەی کوردستان تایبەت بوە بە جەژنی سەد ساڵەی ڕۆژنامەنوسیی کوردی}.

بنکەی ژین www.zbeen.org

چاپخانەیەکی سادە دادەمەزرێنرێت. شاپەسەندی لەیەکەم هەنگاوەوە دڵسۆزانە دەکەوێتە کارکردن و ئەرکی چەند کەس ئەنجام دەدات. کاتێک کۆماری کوردستان دادەمەزرێنرێت، چاپخانەکە گەورەتر دەکرێت و ژمارەی کارمەندەکانی زیاد دەکرێت. شاپەسەندی وێڕای کاری نێو چاپخانە، بەردەوام وتار دەنوسێت و لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەودەمەدا بڵاویان دەکاتەوە. ناوبەناویش بابەتی جۆراوجۆر لە زمانی فارسییەوە دەکات بە کوردی و بڵاویان دەکاتەوە. شاپەسەندی لە نامەی ڕۆژی ٢٠٠٣/١١/٢٨ یدا نوسیویەتی: «لە کۆمەڵی ژ. ک. دا هیچ موچەیەکم وەرنەگرتوە، بەڵکو وەک ئەرکی کوردایەتیی بە دڵسۆزییەوە بەشداریم تێدا کردوە، بەڵام کاتێک کۆماری کوردستان دامەزرا موچەم بۆ دیارییکرابو».

پاش ڕوخانی کۆماری کوردستان، ماوەیەک خۆی دەشارێتەوەو هەوڵدەدات نەکەوێتە بەردەست و نەگیرێت. دواتر لەگەڵ دەستە لاوێکی هاوڕێیدا دێنەسەر ئەو باوەڕەی کە هەوڵی زیندوکردنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان بدەن و نەهێڵن دوژمن سود لەو بۆشاییە سیاسییە وەربگرێت کە لەو دەمەدا دەرکی پێدەکرا. پاش چەند کۆبونەوەو هاتوچۆی ئەملاوئەولا، سەرنجام بڕیاردەدەن بەرەو باشوری کوردستان بڕۆن و لەگەڵ کەسە تێکۆشەر و بە ئەزمونەکانی ئەوێ وتوێژ بکەن و بیروڕایان وەربگرن. ئیدی ڕۆژی ٢١ی مارتی ١٩٤٨ لەگەڵ غەنی بلوریان بەرەو باشوری کوردستان دەڕۆن و پاش چەند ڕۆژ لە گوندی «سیتەک»[4] لەساوسێبەری شێخ لەتیفی حەفیددا دەگرسێنەوە[5].

---

[4] گوندی سیتەک، کەوتوەتە نێوان شاری سلێمانی و شارۆچکەی چوارتا و نزیکەی ١٥ کیلۆمەتر لە سلێمانییەوە دورە.

[5] شێخ لەتیفی حەفید کوڕی شێخ مەحمودی حەفیدە، ساڵی ١٩١٧ لەدایکبوە. لە ١٩٧٢/٥/١٢دا لە بەغداد کۆچیدوایی کردوە. شێخ لەتیف ڕۆڵی دیاری لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەکەماندا هەبوە، لەو ڕێیەشدا گەلێک جار خراوەتە زیندانەوەو دورخراوەتەوە یان دەستبەسەرکراوە. شیعرو وتاری جۆراوجۆری نوسیوە. بەشێک لە بیرەوەرییەکانی لەم ساڵانەی دواییدا چاپکرا و بڵاوکرایەوە.

لە سیتەک لەگەڵ عەبدولڕەحمان زەبیحی یەکدەگرنەوەو ئاڵوگۆڕی بیروڕا دەکەن و دەگەنە ئەوەی کە کۆمەڵەی ژ. ک. زیندوبکەنەوە و وەک یەکەم هەنگاو دەست بە دەرکردنەوەی گۆڤاری نیشتمان بکەنەوە. سەرەتا بیر لەوە دەکەنەوە کە ئامێرێکی چاپی خنجیلانە دروست بکەن. شێخ لەتیفی حەفید ئاسنگەرێکی زیرەکیان بۆ دەدۆزێتەوە بە ناوی شێخ حسێنی ئاسنگەر، کە وەستایەکی ناسراوی نێو ئاسنگەرەکانی شاری سلێمانی بوە[6]. بڕیاردەدەن شاپەسەندی بچێت بیرۆکەی ئامێرەکە بدات بەو وەستایە و لەگەڵ ئەودا پێکەوە دروستی بکەن. شاپەسەندی، خۆی لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «مانگێکی ڕەبەق لە دوکانی شێخ حسێن خەریک بوین، تا توانیم چاپەکە تەواو بکەم. دوایی پێویستمان بە حروف هێندێک کەرەسەی تر هەبو، ئوانیش بە هۆی زەبیحی و شێخ لەتیف ئامادەکران». دواتر شێخ لەتیفی حەفید چەند کەسی وریای خۆی دەنێرێت وئامێرەکە دەگەیەننە گوندی سیتەک.

سەرەتا بەو ئامێرە دەسکردە چەند بەیاننامەیەک دەردەکەن و مژدەی سەرهەڵدانەوەو بوژاندنەوەی خەباتی ڕزگاریخوازیی لە کوردستان لە دژی حکومەتی حەمە ڕەزا شا، بە خەڵکی کوردستان ڕادەگەیەنن. پاشان دەستدەکەن بە چاپکردنەوەی گۆڤاری نیشتمان.

لەبەر ئەوەی کاتی خۆی گۆڤاری نیشتمان لە دوای ژمارە (٧، ٨، ٩) وەستاو نەتوانرا ژمارەی دیکەی لێدەربکرێت. ئەمان هاتنە سەر ئەو باوەڕەی کە گۆڤارەکە بە ژمارە (١٠) بدەنە قەڵەم[7].

---

[6] شێخ حسێنی ئاسنگەر (١٩٠٠ - ١٩٩٤)، لە بنەچەدا خەڵکی گوندی (حاجی مامەند) بوە. یەکێک بوە لە ئاسنگەر و چەخماخسازەکانی سلێمانی و لە گوزەری ئاسنگەرەکاندا دوکانی هەبوە. کەسێکی زیرەک و دڵسۆز و کوردپەروەر بوە.

[7] گۆڤاری نیشتمان (ژمارە ١٠)، لە مانگی جولای ساڵی ١٩٤٨دا لەلایەن عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندییەوە، لە گوندی سیتەک، بە هاوکاریی شێخ لەتیفی حەفید دەرکراوە. لە ژێر ناوی گۆڤارەکەدا نوسیویانە: (ئۆرگانی نەهزەتی مقاوەمەتی کۆمەڵەی ژ. ک.). وەکو من لێکمداوەتەوە ئەم ژمارەیەی نیشتمان هیچ پەیوەندییەکی بابەتییانەی بە گۆڤاری نیشتمان (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژ. ک.) ەوە نییە. بەم ژمارەیەی نیشتمان نە کۆمەڵەی ژ. ک. زیندوبوەتەوە و نە توانراویشە درەێژە بە دەرکردنەوەی گۆڤاری نیشتمان بدرێتەوە. جێی

www.zheen.org

شاپەسەندی، لە نامەی ٢٠٠٢/٨/٢١ دا بۆی نوسیوم: «ژمارە (١٠)ی نیشتمان لە (٥٠٠) نوسخەدا لە ناوەڕاستی مانگی حەوت (جولای ١٩٤٨)دا تەواو بو تەوزیع کرا. (١٠٠) دانەیەکی مابو کاک غەنی بلوریان لە سەرەتای مانگی هەشت (ئۆگوستی ١٩٤٨)دا لەگەڵ خۆی بردیەوە بۆ مەهاباد».

پاش بلاوبونەوەی ئەو گۆڤارە حکومەتی ئێران دەکەوێتە گرتنی ئەو کەسانەی کە بچوکترین گومانیان لێدەکات. هاوکات داوا لە حکومەتی عیراق دەکات کە ڕێگا بە شێخ لەتیفی حەفید نەدات کوردە هەڵاتوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بگرێتەخۆ. حکومەتی عیراق فشار دەخاتە سەر شێخ لەتیفی حەفیدو ئەویش هەریەکەیان بەپێی ویستی خۆیان بۆ ئەو جێیە کە خۆیان دەخوازن بەڕێ دەکات. شاپەسەندی دڵی بەرایی نادات بچێتەوە ژێر سایەی حکومەتی ئێران، بۆیە بڕیار دەدات بەرەو بەغداد بڕوات.

لە شاری بەغداد بە هۆی وریایی خۆی و هاوکاریی چەند کەسی دڵسۆزەوە لە چاپخانەیەکدا کاری دەستگیردەبێت و چەند ساڵ بە ناوێکی دیکەوە خۆی دەژیەنێت. ساڵی ١٩٥٥ لە شاری دیوانییەی عیراق لەگەڵ کچە کوردێکدا بەناوی (قومری شەریف) زەماوەند دەکات. بەرهەمی ئەو هاوسەرییە چوار کوڕ و پێنج کچە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاش ڕوخانی حکومەتی مەلیکی و هاتنە سەرکاری حکومەتی عەبدولکەریم قاسم، حیزبی شیوعی عیراق بە ئاشکرا دەکەوێتە تێکۆشان و ڕۆژنامەی (ئازادی) و چەند گۆڤارو ڕۆژنامەی دیکە دەردەکات. محەمەد شاپەسەندی لە ڕوانگەی ئەوەوە کە کوردستان یەک وڵاتە و ڕوناکبیران و تێکۆشەرانی کورد لە هەرکوێی ئەو وڵاتە بن دەتوانن تێکۆشانی خۆیان درێژە پێبدەن، لە شاری کەرکوک چالاکانە بەشداریی لە چاپکردنی ڕۆژنامەی ئازادی و گۆڤاری شەفەق و گۆڤار و ڕۆژنامەکانی دیکەدا دەکات. پاشان

سەرنجە کە لەم گۆڤارەدا هێرش کراوەتە سەر پارتی دیموکراتی کورد. لەسەر ئەوە هەمزە عەبدوڵڵا ـ سکرتێری ئەو دەمی پارتی دیموکراتی کورد ـ لە گۆڤاری (مرۆڤ)، ژمارە ٢، ساڵی یەکەم، کانونی یەکەم ١٩٤٨دا وتارێکی توندی لە دژی ئەم (ژمارە ١٠ی گۆڤاری نیشتمان)ە نوسیوە و تیایدا گوتویەتی: «گۆڤاری نیشتمان لە دەورەی دوهەمیدا بوەتە زمانحاڵی دەستەیەک ئاژاوەچی».

ڕۆژنامەی ئازادی دەگوێزرێتەوە بۆ بەغداد و ئەویش لەگەڵ نافیع یونس دا بەرەو بەغداد دەچێت و هەتاکو کۆتایی ساڵی ۱۹٦۰ لەگەڵ ئەو ڕۆژنامەیەدا خەریک دەبێت.

کاتێک لە مانگی سێپتێمبەری ۱۹٦۱دا حکومەتی عەبدولکەریم قاسم شەڕ لە دژی گەلی کورد ڕادەگەیەنێت. پارتی دیموکراتی کوردستانی عیراق بڕیاردەدات ڕێگای خەباتی چەکدارانە بگرێتەبەر و هێزی پێشمەرگە سازدەدات. هاوکات کۆمەڵێک لە ڕوناکبیران و نوسەرانی کورد دەچنە شاخ و شانبەشانی هێزی پێشمەرگە خەبات دەکەن. محەمەد شاپەسەندی بێ دودڵیی ماڵومنداڵی خۆی جێدەهێڵێت و بەرەو چیا سەختەکانی کوردستان دەڕوات و بەهاوکاریی چەند کەسی ڕوناکبیر بناغەی یەکەمین چاپخانەی شۆڕش دادەمەزرێنن و دەست بە دەرکردنەوەی ڕۆژنامەی خەبات دەکەنەوە. پاشان چاپخانەکە پەرەپێدەدەن و دەتوانن وێڕای ڕۆژنامەی خەبات چەند گۆڤارو ڕۆژنامەی دیکە دەربکەن.

ساڵی ۱۹٦٤ کێشە لەنێو ئەندامانی سەرکردایەتیی پارتی دیموکراتی کوردستانی عیراقدا سەرهەڵدەدات و سەرەنجام پارتەکە دەبێتە دو کەرتەوە. محەمەد شاپەسەندی لەگەڵ باڵی مەکتەبی سیاسیدا درێژە بە تێکۆشانی خۆی دەدات و دڵسۆزانە ئەرکەکانی سەرشانی ئەنجام دەدات. پاشان شەڕی براکوژیی لە نێوان ئەو دو باڵەدا سەرهەڵدەدات و هەلومەرجەکە وایلێدێت کە هەندێک بەرەو ئێران و ئەوانی دیکە بەرەو ناو شارەکان بچن. شاپەسەندی و کۆمەڵێک لە هاوڕێکانی بە نهێنیی دەچنە شاری سلێمانی و پاشان خۆ دەگەیەنێتەوە لای ماڵومنداڵی لە بەغداد. پاش ساڵێک باڵی مەکتەبی سیاسی بە شێوەی نیمچە نهێنی دەست بە چالاکی سیاسی دەکەنەوە و ڕۆژنامەی (خەباتی کوردستان) و چەندین بڵاوکراوەی دیکە دەردەکەن. شاپەسەندی لەو دەمەشدا لێهاتویی و وریایی دەنوێنێت و بێ ماندوبون بەردەوام کار دەکات.

لە ساڵی ۱۹۷۱ هەتاکو ساڵی ۱۹۷۳ لەگەڵ عەبدولڕەحمان زەبیحی و چەند ڕوناکبیری فارس و ئازەر دێنە سەر ئەو باوەڕەی کە ئەوەندەی دەرفەت هەیە خەباتی سیاسیی لە دژی حکومەتی حەمە ڕەزا شا دەستپێبکەن. ئیدی لەسەر ئەوە پێکدێن کە ڕۆژنامەیەکی مانگانە بەناوی (ڕێگای یەکێتی - راه اتحاد) بە

دروشمی: (یەکیەتی - تێکۆشان - سەرکەوتن) لە شاری بەغداد دەربکەن. محەمەد شاپەسەندی بەشی زۆری کارەکانی ئەو ڕۆژنامەیە لە ئەستۆ دەگرێت. جیا لە ئەرکی ڕێکخستن و چاپکردنی ڕۆژنامەکە، بەرپرسی دارایی و هەواڵ کۆکردنەوە بوە و بەردەوامیش وتار و بابەتی تیادا نوسیوە یان وەرگێڕاوە[8].

بەدرێژایی ساڵانی ١٩٧٥ هەتاکو ڕاپەڕینی ئازاری ١٩٩١ ژیانێکی زۆر سادە و ساکار دەژی و هەمیشە هەست و نەستی لەگەڵ شۆڕشی نەتەوەکەیدا بوهو بەهەر ڕێگایەک بۆی کرابێت لە خزمەت بەو شۆڕشە درێغیی نەکردوە. بەڵام بە هۆی پیرییەوە نەیتوانیوە لە کۆڕی خەباتدا بێت.

لە دوای ڕاپەڕینی ئازاری ١٩٩١ و ڕامالینی دامودەزگا سەرکوتگەرەکانی ڕژێمی بەعس، شاپەسەندی پاش ساڵەها ژیانی نهێنی دەرفەتی ئەوەی بۆ ڕەخسا خۆی ئاشکرا بکات و لای دۆستان و ڕوناکبیران بڵێت: «من محەمەد شاپەسەندیم و لاوێکی نێو کۆمەڵەی ژ. ک. بوم و دواتر بومە ئەندامی حیزبی دیموکراتی کوردستان و لە چاپخانەی کۆماردا بەشداریی چاپکردنی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەوەدەمم کردوە و جارجار وتار و بابەتی ئەدەبیم بڵاوکردوەتەوە و پاشان ئاوارەی باشوری کوردستان بوم و ناوی خۆم گۆڕی و تا ئێستا بە ناوی (حاجی عەبدوڵڵا) خۆمم بە خەڵک ناساندوە و نەمتوانیوە ڕاستیی خۆم لای هەمو کەس بڵێم...».

www.zheeri.org

«محەمەد فەریق حەسەن»ی چیرۆکنوس و «کەژاڵ ئەحمەد»ی شاعیر و ڕۆژنامەنوس بەر لە هەرکەسێکی دیکە بەرەوپیری شاپەسەندی چون و بەسەریانکردوەتەوە و وتوێژیان لەگەڵ سازکردوە[9].

---

[8] ڕۆژنامەی ڕێگای یەکێتی (راه اتحاد)، ئەم ڕۆژنامەیە لە شاری بەغداد لە لایەن عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندی و چەند ڕوناکبیری دیکەی کورد و فارس و ئازەرەوە دەرکراوە. مانگی یەک ژمارەی لێدەرچوە. یەکەم ژمارەی لە ئاپریلی ١٩٧١ و ژمارە (٣١) {کەوا دیارە دوا ژمارەی بوبێت} لە نۆڤێمبەری ١٩٧٣ دەرچوە. لە ژێر ناوی ڕۆژنامەکەدا دەنوسرا: (یەکیەتی - تێکۆشان - سەرکەوتن). {دەربارەی بڕوانە: د. کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنوسی کوردیدا، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد، بەغداد، ١٩٧٨، ل ٢٢٨}.

[9] بڕوانە: (گفتوگۆیەک لەگەڵ سەربازی نەناسراو محەمەد شاپەسەندی، ئامادەکردنی: محەمەد فەریق حەسەن و کەژاڵ ئەحمەد، ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی، خولی دوەم، ژمارە ٢٤،

پاشتریش چەند دەستە لە ڕوناکبیران و تێکۆشەرانی نێو لایەنە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەردانیان کردوە و هەریەک بەجۆرێک ڕێزیان لێناوە و وتوێژیان لەگەڵدا کردوە.

دواتر خۆی چەند بەشێک لە بیرەوەرییەکانی لە ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ) و (ئاڵای ئازادی) و چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی دیکەدا بڵاوکردەوە. لەم دواییانەشدا بە هاوکاریی نوسەری چالاک و دڵسۆز «سدیق ساڵح»، بەشی زۆری بیرەروەرییەکانی خۆی نوسیوەتەوە. ئاواتەخوازم هەرچی زوە لە کتێبێکی قەشەنگ و سەنگیندا چاپ بکرێت[10].

شایانی باسە کە محەمەد شاپەسەندی نرخی وێنە و بەڵگەنامەی مێژویی زانیوەو سەرباری ئەو هەمو دەربەدەری و ژیانە سەختەی هەیبوە، ئەوەندەی لە توانایدا بوە کۆمەڵێک وێنە و بەڵگەنامەی لای خۆی پاراستوە، کە لە نوسینەوە و ساغکردنەوەی مێژوی نەتەوەکەماندا زۆر بەسودن. هەروەها کۆمەڵێک گۆڤار و ڕۆژنامەی کۆنی لای خۆی پاراستبون کە لەم ساڵانەی دواییدا بە ئاگاداریی من، بەبێ هیچ بەرامبەرێک ناردنی بۆ یەکێک لە کتێبخانەکانی کوردستان.

ساڵی ١٩٩٦ جەلیل گادانی لێپرسراوی ئەودەمی (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ) بە ئاگاداریی نوسەری ئەم وتارە، وەک ڕێزلێنان و بەسەرکردنەوە، چەند ئەندامێکی حیزبەکەی بە کامێرایەکی ڤیدیۆییەوە بۆ ماڵی محەمەد شاپەسەندی نارد، هەتاکو بەشێک لە

١٩٩٢/٥/٢٤ و ژمارە ٢٥، ١٩٩٢/٥/٣١). هەروەها بڕوانە: (محەمەد فەریق حەسەن، محەمەد شاپەسەندی شۆڕەسواری بواری چاپخانەو ڕۆژنامەگەری، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە ٤٨٤، ١٩٩٣/٩/١٠).

[10] بۆ ئەم کورتەی ژیاننامەیە سودم لە زۆربەی ئەو نامانە وەرگرتوە کە محەمەد شاپەسەندی چەند ساڵ لەمەوپێش بۆی ناردوم. ڕۆژی شەممە ٢٠٠٥/١/٢٩ کاتژمێر ٤ی پاشنیوەڕۆ ـ بەکاتی سوید ـ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفۆنم بۆ سلێمانی کردو لەگەڵیدا قسەمکرد و بۆ دڵنیایی زیاتر سەبارەت بە هەندێک لایەنی ژیانی پرسیارم لێکرد. هەروەها سەرلە ئێوارەی ڕۆژی پێنج شەممە ٢٠٠٥/١٠/٢٠ تەلەفونم بۆ کرد و سەبارەت بە هەندێک لایەنی ژیانی خۆی و بنەماڵەیان پرسیارم لێکرد، ئەویش زۆر بە خۆشحاڵییەوە وەڵامی دامەوە.

بیرەوەرییەکانی لە زمانی خۆیەوە تۆماربکەن. ئەودەم شاپەسەندی لەگەڵ خێزانەکەی لە خانویەکی کرێدا لە شاری سلێمانی، لەگەڕەکی ئیبراهیم پاشا دەژیان. ئەگەرچی تەمەنی (٧٥) ساڵ بو، بەڵام سەربەرزانە لە نێو ماڵەکەی خۆیدا لەگەڵ کوڕەکانیدا بەکاری بەرگ دورینەوە خەریک بون و بەو جۆرە بژێوی ژیانیان دابین دەکرد. ساڵی ١٩٩٨ «شاهۆ حەسەن پور» بەشی زۆری ئەو بیرەوەرییەی خستوەتە سەر کاغەزو قادر وریا بەنازناوی (هانا) ئامادەیکردوەو لە ژمارە (٢٥٧)ی ڕۆژنامەی (کوردستان)دا بڵاوکراوەتەوە[11].

شاپەسەندی، لە بەشێک لەو بیرەوەرییەیدا گوتویەتی: «کە پێشەوایان ئیعدامکرد، من لە چوارچرا دو سەعاتان ڕاوەستام. من دەمگوت ئێمە چین و ئەوان کێن؟ خەڵک خۆی بۆ ڕانەدەگیرا. ئەوسا نزیکەی دو سەعات ڕاوەستام بۆ ئەوەی ئەو دیمەنەم قەت لەبیر نەچێتەوە!».

ڕۆژی یەک شەممە ٢٠٠٦/١/١٥ لە شاری سلێمانی محەمەد شاپەسەندی کۆچیدواییکرد و لە گردی سەیوان بە خاک سپێردرا.

چەند وتار و بەرهەمی بڵاوکراوەی محەمەد شاپەسەندی:

١. خۆشبەختی چیە؟، م. ش. اژەر ٨٢١، گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٦، ڕەشەمەی ١٣٢٢، ل ٧.

٢. هاوار!، م. ش. ازەر ٨٢١، گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٧، ٨ و ٩، بەهاری ١٣٢٣، ل ٨.

٣. سەمەند سیامەندوف، وەرگێڕانی: محەمەد شاپەسەندی، ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٦، ١٩٤٦/١/٢١، ل١ و ل٤.

٤. لەنینی دانشجو، وەرگێڕانی: محەمەد شاپەسەندی، هاواری نیشتمان، ژمارە ١، ١٩٤٦/٣/٢١، ل ٢٣ ـ ٢٨.

٥. فیلد مارشال کوتوزوف، وەرگێڕانی: محەمەد شاپەسەندی، گۆڤاری کوردستان، ژمارە ٣، مارتی ١٩٤٦، ل ٩ ـ ١٣.

---

[11] مامۆستا محەمەد شاپەسەندی - پیتچن و نووسەری ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان، ڕۆژنامەی کوردستان، (ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران)، ژمارە ٢٥٧، ١٩٩٨/٤/٢٢، ل ٨ - ٩.

بنکەی ژین
www.zheen.org

٦. وتاری محەمەد شاپەسەندی بەبۆنەی (جەژنی سەربەخۆیی کوردستان)ەوە، رۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٢١، ١٩٤٦/٣/٢، ل١ و ل.٢
٧. مامۆستا عولەما و بەیعەت !، محەمەد شاپەسەندی، هەفتەنامەی ئاڵای ئازادی، ژمار ٥٦٩، دو شەممە ٢٠٠٤/٦/٢١، ل .٤
٨. لە پەراوێزی ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمانی زەبیحی (مامۆستا عولەما)، محەمەد شاپەسەندی، گۆڤاری هاوار، ژمارە ١٢، بانەمەڕی ٢٠٠٢، ل ٣٦ ـ ٣٩.
٩. لە پەراوێزی ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمانی زەبیحی - نهێنییەکانی چاپی ژمارە (١٠)ی نیشتمان، محەمەد شاپەسەندی، گۆڤاری ڕۆژنامەنووسان، ژمارە ١، بەهاری ٢٠٠٢، ل ١٢١-١٢٥
١٠. دەربارەی حکومەتی کوردستان ـ کورد لە گەمەی سۆڤێتیدا، محەمەد شاپەسەندی، رۆژنامەی کوردستانی نوێ، یەک شەممە ١٩٩٤/٤/٢٤.
١١. بە یادی دۆستی دوورم، بە نازناوی «ئازاد»، گۆڤاری «ئاوات»، ژمارە ١، سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ی خەزەڵوەری ١٣٢٤- ای ئابان ١٣٢٤).
١٢. (ژنێکی نیقابدار)، لە فارسییەوە وەریگێڕاوە، گۆڤاری «ئاوات»، ژمارە ١، سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤ - ای ئابان ١٣٢٤).
١٣. موحاکەمەی هیتلەر، لە فارسییەوە وەریگێڕاوە، گۆڤاری «ئاوات»، ژمارە ١، سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤ - ای ئابان ١٣٢٤).

www.zheen.org

دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان

دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان، کوڕی محەمەد خانی ئەردەڵان (ناسراو بە سەردار مکەڕەم)ە و ساڵی ١٩١٠ لە شاری سنە لەدایکبوە. سەرەتا چوار ساڵ لە سنە خوێندویەتی پاشان ماڵیان بۆ تاران گواستوەتەوە و لەوێ لە خوێندن بەردەوام بوە. دواتر بۆ درێژەدان بە خوێندن چوەتە فەڕەنساو لە دانشگای پاریس چەند ساڵ خوێندویەتی و بڕوانامەی دوکتۆرای لە «پزیشکی گیانەوەر»دا وەرگرتوە. ئنجا بۆ ئێران گەڕاوەتەوەو لە وەزارەتی کشتوکاڵ و دامودەزگاکانی دیکەی دەوڵەتی ئێراندا

کاریکردوه. دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان بەشی زۆری تەمەنی لە تاران بەسەربردوه و لە کاتی کۆماری کوردستان دا (لەو دەمەدا کە لە تاران «نامەی هەفتەگی کوهستان»ی دەرکردوه) چوەتە ناوچەکانی ژێر سایەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و لەگەڵ کاربەدەستانی کۆماردا وتوێژی کردوه. دواتر لە حکومەتی ئێراندا چەند پلەو پایەی جۆراوجۆری پێدراوه. هەروەها ڕۆڵێکی دیاری لە دامەزراندنی «حیزبی ڕەستاخیز»دا هەبوه، کە ئەم حیزبە یەکێک شاپەرستترین حیزبەکانی ئێران بوه. پاش ڕوخان و لەناوچونی حکومەتی حەمە ڕەزا شا، یەکێک بوه لەو نوێنەرانەی حکومەتی کاتیی ئێران (بە سەرۆکایەتیی موهەندیس بازرگان) کە بە مەبەستی ئارامکردنەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە ۱۹۷۹/۲/۱۸ دا لە تارانەوه بە فڕۆکە بەرەو ورمێ و ئنجا بۆ نەغەدەو پاشان بۆ مەهاباد چون و لەگەڵ شێخ عیزەددین حوسێنی و دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو چەند تێکۆشەری دیکەدا وتوێژیانکردوه. هەر لەو سەردەمەدا سەردانی شاری سنەی کردوەو، لاوانی ئەو شارە دروشمیان لە دژی داوەو بە «شاپەرست» ناوزەدیان کردوه.

گەلێک لێکۆڵینەوەی زانستی و مێژویی نوسیوه، تا خۆی لەژیاندا بوه، گەلێکیانی بڵاوکردوەتەوه و هەندێکیشیان بە دەستنوسیی لای نەوەکانی ماونەتەوه. لە مانگی نۆڤێمبەری ۱۹۸۸ دا کۆچی دواییکردوه.

www.zheen.org

حەسەنی قزڵجی

مامۆستا هێمن لە پێشەکیی کۆمەڵە چیرۆکی «پێکەنینی گەدا»دا نوسیویەتی: لە سەردەمی کۆماری دیموکراتی کوردستاندا «ڕۆژێکی ساردو سەهۆڵبەندانی مەهاباد بو، زریانێکی ساردی دەهات و کەڕەسیسەی دەکرد. خۆم کوزو کرد بو و بە پەلە دەڕۆیشتم جێگایەکی گەرم و گوڕ ببینمەوه.

تەماشام کرد پێشەوا «قازی محەمەد» لە بەربێلاکەی هاتوچۆ دەکا و ڕۆژنامەی «کوردستان»ی بەدەستەوەیە و یەکێک لە نوسەرانی ڕۆژنامەکەی لەلایە. خەریک بوم فیزمالّکی دەمێ و خۆم ببوێرم. دیتمی و بانگی کردم. هێشتا دور بوم، فەرموی:

ـ دیوتە ئەو قزلّجی یە چۆنی نوسیوە؟

زانیم مەبەستی ئەو پارچە ئەدەبی یە جوانەی قزلّجی یە کە لەو ژمارەدا چاپ کراوە. گوتم:

ـ بەلّێ دیومەو بەڕاستی چاکی نوسیوە. کاکی نوسەر هەلّی دایە و گوتی:

ـ بەلّێ! چاک دەنوسێ، بەلام کەم دەنوسێ. پێشەوا بزێکی هاتێ. سەری ڕاوەشاندو (پارچە شیعرێکی «سەعدی» گوت)، دیسان ڕوی لە من کرد و فەرموی:

ـ بریا زۆری وامان هەبان... ئەگەر بۆخۆمان بین زۆری وامان لێ هەلّدەکەون»[1].

حەسەنی قزلّجی، نەوەیەکی هەلّکەوتوی بنەمالّەی قزلّجی بو. ئەو بنەمالّەیەش ناو و ناوبانگیان بە زیرەکی و لێهاتویی بلّاوبوەتەوە. هەر وەک مامۆستا هێمن نوسیویەتی، لە موکریان دەلّێن: «بنەمالّەی قزلّجی وەک بێچوە مراوی وان، هەر لە هێلکە هاتنەدەر، مەلەوانن». مەبەستیان ئەوەیە ئەوی لەو بنەمالّەیە بێت، هەر لە مندالّییەوە زیرەک و وریا و لێهاتوە[2].

حەسەنی قزلّجی کوڕی مەلا عەلی کوڕی مەلا حەسەن کوڕی مەلا عەلی کوڕی مەلا محەمەد قزلّجییە. ڕۆژی سێ شەممە ڕێکەوتی ١٥ی سێپتێمبەری ١٩١٤ لە شاری بۆکان هاتوەتە دنیاوە[3].

---

[1] حەسەنی قزلّجی، پێکەنینی گەدا، لە بلّاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغداد، ١٩٧٢، ل٨ـ ٩.

[2] سەبارەت بە بنەمالّەی قزلّجی بڕوانە: مەلاعەبدولا ئەحمەدان، عەللامە قزلّجی و زانکۆی تورجان، گۆڤاری سروە، ژمارە ١١٩، جۆزەردان ١٣٥٧، ل٢٥ ـ ٣٠.

[3] مێژوی لەدایکبونی حەسەنی قزلّجی بەچەند جۆرێک نوسراوە:

١. «١٩١٣» (عوسمان مەحمود ئەحمەد، لە یادی نەمراندا ـ حەسەنی قزلّجی، گۆڤاری کاروان، ژمارە ٣٩، کانونی یەکەمی ١٩٨٥، ل١٧).

له تەمەنی شەش ساڵییەوە خراوەتە بەر خوێندن. سەرەتا لای باوکی دەستی بە خوێندن کردوە. پاشان نێردراوەتە لای مامۆستا مەلا ئەحمەد فەوزی[4] و دواتریش لای مامی «مەلا ئەحمەد تورجانی»[5] خوێندویەتی. پاشان

---

٢. «١٥ی ئەیلولی ١٩١٤» (جۆیس بلاو، مرنا حەسەنی قزلْجی، گۆڤاری هیوا- هیڤی، ژمارە٤، ئەیلولی ١٩٨٥، ل٧).

[4] مەلا ئەحمەد فەوزی، کەسێکی ڕوناکبیرو تێکۆشەر بوە. ساڵی ١٨٧٥ لە گوندی عەبابەیلێی نزیک هەڵەبجە لەدایک بوە. لە سەردەمی حکومەتی شێخ مەحمود دا یەکێک لە منەوەرەکانی ئەو دەمی سلێمانی بوە. پاش لەناوچونی حکومەتەکەی شێخ مەحمود، وەک زۆر تێکۆشەری دیکەی ئەودەمە، سلێمانی بەجێدەهێڵێت و لە ناوچەی موکریان، لە گوندی «حاجیکەند» دەگیرسێتەوە. لەوێ بە پەروەردەو فێرکردنی منداڵان و مێرمنداڵانی ئەو دەڤەرەوە خەریک دەبێت. قازی محەمەد، هێمن، حەسەنی قزلْجی و گەلێک ڕوناکبیرو تێکۆشەری دیکەی نەتەوەکەمان شاگردی ئەو بون.

هێمن لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی: « فەوزی بەبڕوای من یەکێکە لە گەورەپیاوانی مێژوی کوردستان، کە داخەکەم شوێنەوارەکانی فەوتاون و خۆشی لەبیر چۆتەوە. ئەو لاوە کوردانەی لەسەردەمی پاشایەتی ڕەزاخانی پەهلەوی دا... ئازایانە کوردایەتییان دەکرد، یا ڕاستەوخۆ شاگردی فەوزی بون یا شاگردی شاگردەکانی ئەو. بەتایبەتی پێشەوا قازی موحەمەدی شەهید شانازی بەوەوە دەکرد کە شاگردی فەوزی بوە. مەلا ئەحمەد فەوزی یا مەلای سولێمانی کێ بو؟ چکارە بو؟ بۆ پەڕیوەی مەڵبەندی ئێمە ببو ؟ نازانم ... دەیان گوت خەڵکی شاری سولێمانی یەو لە کوردستانی عێراقەوە لەگەڵ شێخەلیسلامی گەورەدا... هاتۆتە موکریان . پاش مردنی شێخەلیسلام ژنەکەی ئەوی مارە کردبۆوە و کچێکی لێ هەبو... بۆ خۆی لە ساڵی ١٩٤٣- ١٣٢٢دا لە گوندی حاجی کەند مردو لە خانەقای شێخی بورهان نێژراوە. کتێب و نوسینەکانی وەگیر زاواکەی کەوتن کە هیوادارم نەفەوتابن ... فەوزی زانایەکی گەورە، ئەدیبێکی کەم وێنە، کوردێکی پاک و بێ باک بو...» (هێمن، تاریک و ڕون، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغداد، ١٩٧٤، ل١١ ـ ١٢).

هەژار، لە بیرەوەرییەکانیدا بە کورتی باسیکردوە و نوسیویەتی: «مامۆستا فەوزی زۆر عالم، زۆر کورد، شاعیر، ئیتر وەک ئاردی بەهار بۆ هەمو شت دەبو. نسیحەت و ڕێنیشاندانی ئەو، بیری کوردایەتی خستە مێشکی زۆر لە لاوانی ئاشنای. دنەدانی ئەو هێمنی کردە شاعیر». (هەژار، چێشتی مجێور، ل٣٩).

سەید محمدی سەمەدی، دو پارچە شیعری مەلا ئەحمەد فەوزیی لە زمانی مەلا قادری مدەرسییەوە بڵاوکردوەتەوە. (سید محمد صمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، مهاباد ـ انتشارات رهرو، ١٣٧٣، ل٣٠٤).

[5] مەلا ئەحمەد تورجانی زادە (مەهاباد، ١٩٠٣-تەورێز، چوارشەممە ١٩٨٠/٩/٢٤). دەربارەی ژیاننامەی بڕوانە:

به مەبەستی درێژەدان بە خوێندن چەند شار و شارۆچکە و دێهاتی کوردستان گەڕاوە. پاش چەند ساڵ خوێندن لە فەرمانداری مەهاباد بوەتە فەرمانبەر. لە ساڵەکانی دوایی حوکمی ڕەزاشای پەهلەویدا بوەتە جێگری فەرمانداری مەهاباد[6].

لە ساڵانی ١٩٢٧ ـ ١٩٣٥دا لە مەڵبەندی موکریان بزوتنەوەیەکی ڕۆشنبیری و سیاسی بە ڕابەریی: «مەلا ئەحمەد فەوزی، شێخ ئەحمەد سریلاوا، مەلا محەمەد سادقی قزڵجی (قازی کاکە حەمەی بۆکان)، قازی محەمەد» و چەند ڕوناکبیر و تێکۆشەری دیکەی ئەو مەڵبەندە سەری هەڵداوە[7].

ئامانجی سەرەکی ئەو بزوتنەوەیە ئەوە بوە کە دژایەی سیاسەتە شۆڤینییەکانی حکومەتی ڕەزاشا بکەن و لە پێناو بوژاندنەوەی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیریی کوردیدا تێبکۆشن. ئەو کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە کوردییانەی کە لە بەشەکانی دیکەی کوردستاندا بڵاوکراونەتەوە، لە ڕێگای هەندێک قاچاخچیی تێکۆشەرو دڵسۆزەوە بە دەستییان گەیشتوە و لە نێو لاوە ئازادیخواز و باوەڕپێکراوەکاندا بڵاویانکردونەتەوە هەتاکو فێری خوێندنەوە و نوسینی کوردی و شارەزای زمان و ئەدەب و مێژوی نەتەوەکەیان بن.

عەبدولڕەحمان زەبیحی، محەمەد نانەوازادە، قاسم قازی، هێمن و حەسەنی قزڵجی و چەندین لاوی دیکەی وەک ئەوان جێی بڕوا و متمانەی ڕابەرەکانی ئەو بزوتنەوەیە بون، بۆیە هەرچی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی کوردییان دەست کەوتوە داویانە بەوانیش و هانیان داون کە دەربارەی زمان و ئەدەب و مێژوی کورد وتوێژ بکەن.

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

١ . بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کرد، جلد دوم، تهران، ١٣٦٦، ص٤٤٢ ـ ٤٤٦.

٢ . سید محمد صمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، مهاباد ـ انتشارات رهرو، ١٣٧٢، ص ٢٤٦ .

٣. محەمەد سالح ئیبراهیمی (شەپۆل)، ژیناوەری زانایانی کورد لە جیهانی ئیسلامەتی یا گەنجینەی فەرهەنگ و زانست، تهران، ١٣٦٤ کۆچی، ل٢٤٩ ـ ٢٥٦.

[6] فەرمانداری ئەودەمەی شاری مەهاباد ناوی «سریع القلم» بوە.

[7] لەو بارەیەوە بڕوانە: پێشەکی هێمن بۆ کۆمەڵە چیرۆکی «پێکەنینی گەدا»، ل ٧. هەروەها: کەریمی حیسامی، کاروانێک لە شەهیدانی کوردستانی ئێران، ١٩٧١، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، ل٦.

بەو جۆرە حەسەنی قزڵجی هەر زو چاو و گوێی کراوەتەوە و شارەزای زمان و ئەدەب و مێژوی نەتەوکەی بوە و هەر لەو دەمانەوە وردە وردە دەستی بە شیعر و پەخشان نوسین کردوە و بە دەستنوسی پیشانی هاوڕێ و هاوبیرەکانی خۆی داوە.

لە ساڵەکانی ١٩٣٦ ـ ١٩٤١ دا چەند دەستە و کۆمەڵەیەکی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە گشتی و ناوچەی موکریان بەتایبەتی کەوتونەتە چالاکی و شەوان بە نهێنیی و بە ناوی یاریکردن و کات بەسەر بردنەوە کۆبونەتەوە و سەبارەت بە هەلومەرجی کوردستان گفتوگۆ و وتوێژیان کردوە و هەواڵ و دەنگوباسی بەشەکانی دیکەی کوردستانیان بە یەکتر ڕاگەیاندوە. حەسەنی قزڵجی هەمیشە لەگەڵ ئەوانەدا بوە و کەسێکی خۆشەویست و جێ باوەڕیان بوە[8].

هەر لەو ساڵانەدا لەگەڵ کچی مامێکی خۆی خێزان پێکدێنێت، کە بەرهەمی ئەو هاوسەرییە سێ کچ بوە. هاوسەرەکەشی ناوی ڕەزیە کچی مەلا محەمەد قزڵجی بوە.

لە ١٩٤٢/٨/١٦دا کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان «کۆمەڵەی ژ . ک» بە هاوکاری و ڕێنوێنی «حیزبی هیوا» لە شاری مەهاباد لە لایەن دەستەیەک لاوی وریا و تێکۆشەرەوە دامەزراوە[9]. زۆری نەخایاندوە کۆمەڵەی ژ.ک. پەلی

---

[8] دەربارەی چالاکی سیاسی حەسەنی قزلجی لە هەلومەرجی پێش دامەزراندنی کۆماری کوردستان دا، بڕوانە: (ئەحمەد شەریفی، سوارە لەبەر تیشکی نوسراوەکانیدا، گۆڤاری مامۆستای کورد، ژمارە ٤ ـ ٥، تەموزی ١٩٨٧، ل ١٤٦). هەروەها بڕوانە: (حەسەنی ماوەرانی، بەیادی نوسەر و ئەدیب و تێکۆشەری شەهید مامۆستا حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری هاوار، ژمارە ٩، بەفرانباری ٢٠٠٠، ل٣٤).

[9] سەبارەت بە کۆمەڵەی ژ.ک.، لێکۆڵینەوەیەکم نوسیوە، کاتی خۆی لە ڕۆژنامەی «کوردستانی نوێ، ژمارەی ١٤٠١، دوشەممە ٧ ـ ٤ ـ ١٩٩٧»دا کورتەیەکیم بلاو کردەوە. پاشتر لە گۆڤاری گزینگ ـ سوید، ژمارە ٣١، بەهاری ٢٠٠١، ٣٦ ـ ٣٩»دا بە زانیاریی زیاترەوە بڵاوکردەوە، ئێستا ئەو لێکۆڵینەوەیە لەگەڵ لێکۆڵینەوەیەکی دیکەمدا کە دەربارەی «حیزبی ئازادیخوازی کوردستان»ە و هەردوکیان تەواوکەری یەکترین ئامادەن بۆ چاپ لە دو توێی کتێبێکدا.

بۆ شار و شارۆچکەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کێشاوە و چالاکییەکانی بەرفراوان بوە. عەبدولڕەحمان ئیلخانی زادە و حەسەنی قزڵجی و عەبدولقادر دەباغی و قازی کاکە حەمەی بۆکان و چەند کەسی ئازادیخوازو ڕوناکبیری دیکەی شاری بۆکان، لقی کۆمەڵەیان لە بۆکان دامەزراندوە و زۆر چالاکانە تێکۆشاون. حەسەنی قزڵجی ئەندامێکی کارا و لێهاتوی کۆمەڵە بوە و ناوی نهێنیی «ژیر» بوە[10].

دواتریش کە لەسەر بنەماکانی کۆمەڵەی ژ. ک.، حیزبی دیموکراتی کوردستان دامەزراوە، حەسەنی قزڵجیش وەک زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵە لە نێو ئەو حیزبەدا چالاکی خۆی درێژە پێداوە.

لە سەردەمی کۆماری کوردستان (١٩٤٦)دا، لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماردا گەلێک وتار و پەخشان و کورتە چیرۆکی جوان و سەنگینی بڵاوکردوەتەوە. ماوەیەکیش لە دەرکردنی ڕۆژنامەی «کوردستان»دا هاوکاریی سەید محەمەدی حەمیدیی کردوە[11]. هەر لەو سەردەمەدا لە شاری بۆکان بە هاوکاریی چەند شاعیر و نوسەرێک گۆڤاری «هەڵاڵە»ی دەرکردوە[12]. هەژاری

[10] سەبارەت بە ئەندامێتی و چالاکی حەسەنی قزڵجی لە نێو کۆمەڵەی ژ. ک. دا شەوی هەینی ٢٠ ـ ٨ ـ ٢٠٠٤ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفۆنم بۆ لەندەن کرد و لەگەڵ بەڕێز عەبدولقادر دەباغی «مامەقالە»دا قسەم کرد. مامەقالە لەو بارەیەوە گوتی: «حەسەنی قزڵجی ئەندامێکی کارا و لێهاتوی کۆمەڵەی ژ. ک. بو، ناوی نهێنی (ژیر) بو، بەڵام ژمارەی ئەندامێتیم لەبیر نەماوە...». پێشتریش لە ٦ ـ ٤ ـ ٢٠٠٤ دا بە تەلەفۆن لەگەڵ مامۆستا سەلاحەدینی موهتەدی وتوێژمکرد. ئەویش گوتی: «حەسەنی قزڵجی ئەندامی کۆمەڵەی ژ. ک. بوە و لە بۆکان چالاکانە لە نێو ڕیزەکانی کۆمەڵەدا تێکۆشاوە».

[11] (دەربارەی بیۆگرافیی سەید محەمەدی حەمیدی بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، سەید مەحەمەدی حەمیدی سەرنوسەری ڕۆژنامەو گۆڤاری کوردستان، گۆڤاری هاوار، ژمارە ١٥، ڕێبەندانی ٢٠٠٤، ل ١٧ هەتاکو ل٢١).

[12] گۆڤاری هەڵاڵە: گۆڤارێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی بوە، لە شاری بۆکان دەرکراوە. حەسەنی قزڵجی سەرنوسەر و بەڕێوەبەری بوە. یەکەم ژمارەی لە ڕەشەمەی ١٣٢٤ (کۆتایی فێبروەری ـ سەرەتای مارتی ١٩٤٦) دا دەرکراوە و ٣١ لاپەڕە بوە. ژمارە ٢ی لە خاکەلێوەی ١٣٢٥ (کۆتایی مارت - سەرەتای ئاپریلی ١٩٤٦) دەرکراوە و ٣٤ لاپەڕە بوە. ژمارە ٣ی لە بانەمەڕی ١٣٢٥ (کۆتایی ئاپریل ـ سەرەتای مای ١٩٤٦)دا دەرچوە و ٣٠ لاپەڕە بوە.

شاعیر یەکێک لە هاوکارەکانی قزڵجی بوە و لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «کە هەوەڵ ژمارەمان بۆ پێشەوا برد، تۆنێک کاغەزی خەڵات کردین»[13].

حەسەنی قزڵجی، بێئەوەی سینگ دەرپەڕێنێ و خۆهەڵکێشێ، لای پێشەوا قازی محەمەد ڕێزدار و خۆشەویست بوە. پێشەوا لە ئاخرین ڕۆژانی دەسەڵاتیدا بەنیاز بوە حەسەنی قزڵجی و چەند شاعیرو نوسەری لاو و تازەپێگەیشتوی ئەودەمە بۆ خوێندن بنێرێتە دەرەوە، تا بە قەولی خۆی چاو و گوێیان بکرێتەوە و شتی تازە فێر ببن، بەڵام بەداخەوە نەگەیشت و ئەم ئاواتەشی وەک زۆر لە ئاواتەکانی دیکەی نەهاتە دی.

کاتێک کۆماری کوردستان لەناو براو سوپای ئێران کەوتە داگیرکردنەوەی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان، هەر لە یەکەم هەنگاوەوە دەستیان بە گرتن و زیندانی کردنی کەسانی تێکۆشەر و ئازادیخوازی کوردستان کرد و پاشتریش چەندین سەرکردەو ڕابەری کۆماریان لە نێو شارەکانی کوردستان و بە بەرچاوی خەڵکی ئازادیخوازی کوردستانەوە لەسێدارە دا. چەند دەستەیەک لە تێکۆشەران و ڕوناکبیران خۆیان نەدا بە دەست سوپای داگیرکەرەوە و بەرەو دێهاتەکانی سەرسنور هەڵهاتن و خۆیان حەشاردا، هەندێکیشیان بەرەو شار و شەرۆچکەکانی باشوری کوردستان ڕۆیشتن و پەنایان بۆ تێکۆشەرانی ئەوێ برد.

لەو دەمانەدا حەسەنی قزڵجی خۆ دەگەیەنێتە شارۆچکەی «بیارە» لە ناوچەی هەورامان و ماوەیەک لە خانەقای شێخ عەلادینی نەقشبەندی دەمێنێتەوە. پاشان کە دەبیسێت عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسندی و غەنی بلوریان و هەژار و قازی کاکە حەمەی بۆکان و چەند کەسی دیکەی وەک ئەوان، پەنایان بۆ شێخ لەتیفی حەفید بردوە و لە گوندی«سیتەک» جێوڕێی بۆ کردونەتەوە، ئەویش خۆ دەگەیەنێتە لای ئەوان[14].

---

13 هەژار لە چێشتی مجێور، (ل٨٧)دا نوسیویەتی: گۆڤاری هەڵاڵە، چوار ژمارەی لێ دەرچوە».

14 شێخ لەتیف کوری شێخ مەحمودی حەفیدە. ساڵی ١٩١٧ لە دایک بوە. لە مێردمنداڵییەوە تێکەڵی کۆڕ و کۆمەڵی سیاسی بوە. لە ١٩٣٧دا لەگەڵ چەند کەسی ڕوناکبیر و تێکۆشەردا

هەژار، لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «ڕۆژێک دیتم کابرایەکی ملپانی، پاڵتۆیەکی بەرگنە وشتری هەشتەرۆیانە لەبەردا و کەوشێکی پانیە درێژی قەتارچییانە دەپێدا هاتە ژور. پاش تاوێک ناسیمەوە حەسەن قزڵجی یەو ماوەیەک لە بیارە سۆفی بوە و ئێستا هاتوە پێی شاد و شوکور بوین»[15].

لەو ڕۆژگارەدا حکومەتی ئێران گەلێک لە تێکۆشەران و ڕوناکبیرانی کوردی بە بیانوی بەشداریکردن لە کۆماری کوردستان دا خستبوە زیندانەکانەوە و ئازار و ئەشکەنجەی دەدان. چەند ڕابەر و سەرکردەشی لە نێو جەرگەی شاری مەهاباد و بۆکان و سەقزدا لە سێدارەدا و نیازی بو گەلێکی دیکەش لە سێدارە بدات.

هەواڵی لە سێدارەدانی ئەو تێکۆشەرانە لە سەرتاسەری کوردستاندا بڵاوببوەوە. کوردی هەمو پارچەکانی کوردستان بەو هەواڵانە دڵتەنگ و نیگەران بون. ئەو دەستە ڕوناکبیرەش کە لە سیتەک گیرسابونەوە بەو هەواڵانە زۆر خەمبار بون. لەگەڵ ڕابەرانی «پارتی دیموکراتی کورد» و ئەندامە کوردەکانی نێو «حیزبی شیوعی عێراق» دا کەوتنە وتوێژ و بیروڕا گۆڕینەوە، هەتاکو لە بەرامبەر ئەو وەحشیگەرییەی کە حکومەتی ئێران دەرهەق بە گەلی کورد دەستی دابویە، بێدەنگ نەوەستن. پاشان بڕیار دەدەن کە سەر لەنوێ دەست بە خەبات بکەنەوە و لە دژی ڕژێمی حەمە ڕەزاشا چالاکی سیاسی دەستپێبکەنەوە.

ئەم دەستە ڕوناکبیرە لە هەندێک ڕوەوە تەبا و لە هەندێک لایەنیشەوە ناکۆک دەبن، بۆیە دەبنە دو گروپ و هەر یەکەیان بە جۆرێک چالاکی خۆی

ڕێکخروێکی سیاسییان بەناوی «کۆمەڵەی برایەتی»یەوە دامەزراندوە و لە پێناوی بوژاندنەوەی هەستی نەتەوەییدا تێکۆشاون و لاوانی کوردییان بە بیر و باوەڕی کوردایەتی گۆشکردوە. پاشتریش لە چەند کۆمەڵە و پارتێکی سیاسیدا ڕۆڵی بەرچاوی نواندوە. سەردەمێک ژیانی بە دورخراوەیی بردۆتە سەر و چەند ساڵیش خراوەتە زیندانەوە. ڕۆژی ١٩٧٢/٥/١٢ لە بەغدا کۆچی دواییکردوە. ڕۆژی دواتر لە مەراسمێکی پڕشکۆدا تەرمەکەی بەرەو سلێمانی براوەتەوە و لە تەنیشت شێخ مەحمودی باوکی نێژراوە. شێخ لەتیف گەلێک شیعر و وتار و بابەتی مێژویی بەنرخی نوسیوە.

[15] چێشتی مجێور، ل١٠٣.

دەستپێدەکات[16]. حەسەنی قزڵجی و غەنی بلوریان و چەند کەسێکی دیکە سەرەتا لەسەر ئەوە ساغ دەبنەوە کە بڵاوکراوەیەک بەناوی «ڕێگا»وە دەربکەن. پاش هەوڵ و کۆششێکی زۆر یەک ژمارە لەو بڵاوکراوەیە دەردەکەن[17]. غەنی بلوریان بەشێک لە دانەکانی بلاوکراوەکە لەگەڵ خۆی دەبات و بە مەبەستی گەیاندنی بە ڕوناکبیران و تێکۆشەرانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرەو مەهاباد دەکەوێتە ڕێ. غەنی بلوریان خۆی لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «دوای چاپ کردنی گۆڤاری ڕێگا، لە کۆتایی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٧ ـ ١٩٤٨ دا... بە یارمەتی «هەمزە عەبدوڵڵا» سکرتێری ئەوکاتی پارتی گەڕامەوە بۆ مەهاباد، لە گەڕانەوەم دا محەمەد مەحمود کە ئەویش ئەندامی پارتی و وەک بزانم مامۆستای قوتابخانەیەکی سلێمانی بو، بۆ ئەوەی لە ڕێگادا سەرمام نەبێ پاڵتۆیەکی دامێ و هەمزە عەبدوڵلاش دەمانچەیەکی بچوکی شەش تیری دامێ و لەگەڵ «قادر تەگەرانی» و «حەمەپۆلیس»یان خستم، کە بگەڕێمەوە ناوچەی موکریان... بە »ئالان» و لای «بانە»دا هاتینە «گردی گلان»، لە گردی گلان چومە لای «سەید کامیل» و میوانی ئەو بوم... لەگەڵ سەید کامیل دوام و داوام لێکرد ئەو بەستە گۆڤارو بانگەوازە لە لای خۆی ڕاگرێ، تا من لە مەهابادەوە کاکە »مینە»ی خزمەتکاری ماڵمان بنێرم و ئەوان بێنێتەوە بۆ مەهاباد... شەو بە »کانی مام قەمبەران»دا... چومەوە مەهاباد... کاکە مینەم وەشوێن گۆڤار و بانگەوازەکان خست و ئەوانی

[16]غەنی بلوریان لە بیرەوەرییەکانیدا کە بەناوی «ئاڵەکۆک»ەوە بڵاوی کردوەتەوە تا ڕادەیەک باسی ئەو دەمانەی کردوە. هەروەها محەمەد شاپەسەندی لەچەند وتاری خۆیدا گەلێک سەرنج و ڕونکردنەوەی گرنگی لەوبارەیەوە تۆمار کردوە. (بۆ نمونە بڕوانە: محەمەد شاپەسەندی، لە پەراوێزی ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی ـ نهێنییەکانی چاپی ژمارە »١٠«ی نیشتمان، گۆڤاری ڕۆژنامەنوسان، ژمارە١، بەهاری ٢٠٠٢، ل١٢١ ـ ١٢٥).

[17] ڕێگا: بلاوکراوەیەکی کوردی و فارسی بوە، لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٧ (کۆتایی ئۆکتۆبەر و سەرتای نۆڤێمبەری ١٩٤٨) دا لەلایەن حەسەنی قزڵجی و غەنی بلوریانەوە لە گوندی سیتەک ـ نزیک سلێمانی تەنها یەک ژمارەی لێدەرکراوە. ئەگەرچی لەژێر ناوی بلاوکراوەکەدا نوسروە: «ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد»، بەڵام هیچ پەیوەندییەکی بە «کۆمەڵەی ژ.ک.»ەوە نییە؛ هەندێک ئەمەیان لێتێکەڵ بوە و بەستویانەتەوە بە کۆمەڵەی ژ. ک.ەوە!!

هێناوه»، پاشان باسی ئەوەی کردوه کە کاتێک دەستیان بە بڵاوکردنەوەی دانەکانی بڵاوکراوەی ڕێگا کردوه، کاربەدەستانی حکومەتی حەمەڕەزاشا بە کارەکەیانی زانیوه و گەلێک کەسیان دەستگیرکردوه، کە یەکێکیان غەنی بلوریان خۆی بوه[18].

هەر لەو دەمانەدا عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندی و چەند کەسی دیکە گۆڤارێک بەناوی«نیشتمان»ەوە دەردەکەن و ژمارە »١٠»ی لەسەر دەنوسن؛ ئەویش بەنیازی ئەوە کە کۆمەڵەی ژ.ک «کۆمەڵەیَ ژیانەوەی کوردستان» زیندوبکەنەوە و دەست بە دەرکردنەوە گۆڤاری نیشتمان بکەنەوە[19]. پاشان بەشێکی زۆری دانەکانی ئەو گۆڤارە دەگەیەننە شاری مەهاباد و لە نێو بەشێک لە لاوانی ئازادیخواز و خەباتگێڕ دا بڵاودەکرێنەوە. بڵاوبونەوەی گۆڤاری نیشتمان و بڵاوکراوەی ڕێگا لەو هەلومەرجەدا دەنگ دەداتەوە. لەلایەک دەبێتە هۆی ئەوەکە خەڵکی ئازادیخوازی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئومێدی پەرەسەندنەوەی خەباتەکەیان لا دروست ببێتەوە، لەلایەکی دیکەشەوە حکومەتی ئێران بەوە بە ئاگا دێتەوە و هەست بە مەترسی مەسەلەکە دەکات و دەکەوێتە گرتن و زیندانی کردنی کۆمەڵێک لاوی ئازا و تێکۆشەر. لەو شاڵاوی گرتنەدا غەنی بلوریان و چەند هاوڕێ و هاوبیری دەگیرێن و دوچاری لێپرسینەوە و ئازار و ئەشکەنجە دەبن[20].

کاتێک هەواڵی گیرانی غەنی بلوریان و هاوڕێکانی دەگاتە حەسەنی قزلجی و ئەوانی دیکە، هەمو نائومێد دەبن و چیدیکە ناتوانن لەسەر کارەکانیان بەردەوام بن. هاوکات حکومەتی عێراق بە شێخ لەتیفی حەفید

---

[18] غەنی بلوریان، ئاڵەکۆک ـ بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم ـ ستوکهۆڵم ـ ١٩٩٧، ل٩٣ ـ ٩٨ و چەند لاپەڕەی دواتریش.

[19] ژمارە ١٠ی نیشتمان: لە مانگی یولیساڵی ١٩٤٨دا لە لایەن عەبدولڕەحمان زەبیحی و محەمەد شاپەسەندییەوە لە گوندی سیتەک ـ نزیک سلێمانی دەرکراوە. لەژێر ناوی گۆڤارەکەدا نوسیویانە: «ئۆرگانی نەهزەتی مقاومەتی کۆمەڵەی ژ.ک.».

[20] لە ژمارە (١٥)ی هەفتەنامەی «هاوپەیمانی»دا هەندێک سەرنج و تێبینیم دەربارەی «ئاڵەکۆک» نوسیوە. {جوتیار حاجی تۆفیق، وردبونەوە لە چەند باسێکی کتێبی ئاڵەکۆک، هەفتەنامەی هاوپەیمانی، ژمارە (١٥) ، شەممە ١٩٩٨/٦/٢٧}.

ڕادەگەیەنێت کە بۆی نییە دالدەی کوردە هەلهاتوەکانی «ئێران» بدات و لای خۆی گلیانبداتەوە.

شێخ لەتیف بە پارە و بە هەولی چەند دۆست و ئاشنایەکی خۆی ناسنامەی عێراقی بۆ حەسەن قزلجی و هەژار و ئەوانی تریش ساز دەکات هەتاکو لە گرتن و ڕاونانی پۆلیسی عێراقی ڕزگاریان ببێت. هەژار نوسیویەتی: «قزلجی و من لەبیرم نەماوە کێی تریش (پێم وایە هەمزەی سلەمان ئاغا بو) ناوی خۆمان گۆڕی. قزلجی ناوی «سەید ڕەحیم» و من «عەزیز قادر»م هەلبژارد و شێخ لە »چوارتا» پێناسی عێراقی بۆ وەرگرتین و بوینە عێراقی و ترس و لەرزمان لە گرتن بەسەر چو». دواتریش نوسیویەتی: «قزلجی و من هەردوکمان لەو ژیانە پەنابەرییە وەڕەز ببوین ... (شێخ لەتیف)، نامەیەکی بۆ عەلی کەمال بەگ نوسی کە ملیونێرێک بو، نوسی کارم بداتێ. قزلجیش بەو هەوایە کە مام و ئامۆزای لە بەغدان، ملی دا و چوینە بەغدا»[21].

لە بەغدا ماوەیەک هەژار و قزلجی پێکەوە دەبن و بۆ کار دەگەڕێن. پاش گەڕان و ئەملاو ئەولا، کارێکی ئەوتۆیان دەستگیر نابێت، ئیدی لێک جیا دەبنەوەو هەر یەکە بۆخۆی بە شوێن کاردا وێلدەبێت.

حەسەنی قزلجی، لەو ماوەیەدا چەندین کاری وەک: کرێکاری، حەمالی، شاگردی، فرۆشیاری... دەکات و هەرچی چۆنێک بێت خۆی دەژیەنێت و خۆی لە پۆلیس و جاسوسەکانی حکومەت دەشارێتەوە. پاشان لە ژیانی بەغدا بێزار دەبێت و بەرەو سلێمانی دەڕوات. ماوەیەک لەوێ دەمێنێتەوە و بە کاری وێنەگرییەوە خەریک دەبێت. ئینجا لەوێش بێزار دەبێت و بەرەو بەغدا دەڕواتەوە. ئەم جارە لەگەل عەبدولڕەحمان زەبیحی و هەژار یەک دەگرنەوە و هەر یەکە کارێک بۆ خۆی دەدۆزێتەوە و هەرسێکیان لە خانویەکدا پێکەوە دەژین. لەو بارەیەوە هەژار نوسیویەتی: «بەهۆی مستەفا کویر ناوێکی بە چاوێک کە خۆی بەخزمی زەبیحی دەزانی، زەبیحی و قزلجی لە کافە

---

[21] چێشتی مجێور، ل١١٣.

رستورانێکی هەرە بەناوبانگی بەغدایە کە خاوەنەکەی عەبدوڵڵا شەریفی کۆنە سابڵاغی و ملیۆنێر بو ، بە نوسەر دامەزران»[22].

ماوەیەک بەوکارەوە خەریک دەبن. لەپڕ ڕۆژێک لەکاتی کارکردندا پۆلیسی عێراقی دەدات بەسەریاندا و هەردوکیان دەستگیر دەکات و بەرەو زیندانیان دەبەن. نزیکەی ساڵێک لە زیندان دا دەیانهێڵنەوە. بە درێژایی ئەو ماوەیە خاوەن رێستورانەکە ئاگای لێیان دەبێت و یارمەتییان دەدات. لەبەر ئەوەی لەو ڕۆژگارانەدا زیندانەکانی عێراق پڕ دەبن لە کەسانی تێکۆشەر و ڕوناکبیری کورد؛ لە نزیکەوە گەلێک لەوانە دەناسن و دۆستایەتییەکی باش لە نیوانیاندا دروستدەبێت.

لە مانگی ئاپریلی ١٩٥٤دا حکومەتی عێراق لە ڕێگای خانەقین ـ قەسری شیرنەوە هەردوکیان دەداتە دەست حکومەتی ئێران. لەوێ کاتێک لێیاندەکۆڵنەوە، دەڵێن ئێمە عێراقین و ئەوەش پێناسەکانمان. کە سەرنجی پێناسەکانیان دەدەن، باوەڕیان پێدەکەن و بەو مەرجە کە خۆیان بەرەو عێراق بڕۆنەوە، ئازادیان دەکەن. ئیدی هەردوکیان بەرەو تاران دەچن و دەچنە ماڵی عەبدوڵڵا ئاغای ئێلخانیزادە (پورزای حەسەنی قزڵجی). پەش چەند ڕۆژێک زەبیحی بەرەو سنە و قزڵجیش بەرەو کرماشان دەڕوات. زەبیحی زو خۆ دەگەیەنێتەوە عێراق. قزڵجیش لە کرماشان دەچێتە ماڵی سەعیدی حافیدیی ئامۆزای[23].

---

[22] چێشتی مجێور، ل١٨٠.

[23] سەعیدی حافیدی کوڕی مەلا ڕەحیم کوڕی مەلا محەمەد حەسەن کوڕی مەلا عەلی قزڵجییە، لە شاری بۆکان لەدایک بوە. هەر زو خراوەتە بەر خوێندن و بۆ خوێندن زۆر شوێنی کوردستان گەڕاوە. ساڵی ١٩٣٢ چوەتە سلێمانی و ماوەی دو ساڵ لەوێ خوێندویەتی. پاشان چوەتە مەهاباد و لەگەڵ حەسەنی قزڵجیدا لەلای مەلا ئەحمەد تورجانی زادە خوێندویانە. ساڵی ١٩٣٨ بوەتە فەرمانبەر و دواتر چوەتە شاری کرماشان و لە دادگادا کاری کردوە. ئەندامێکی چالاکی کۆمەڵەی ژ. ک. بوە. ساڵی ١٩٦٤ لە کرماشان کۆچیدواییکردوە. جگە لە زمانی دایکیی زمانی فارسی، تورکی، عەرەبی و ئینگلیزیی زانیوە. گەلێک شیعر و بەرهەمی بلاونەکراوەی لەپاش بەجێماوە. (دەربارەی بروانە : بابا مەردوخ روحانی، تاریخ مشاهیر کرد، ص ٣٦٥ - ٣٦٦).

سەعیدی حافیدی، یارمەتی دەدات و دەیداتە دەست شێخ موعتەسەمی حسامی کە پیاوێکی دەسترۆیشتو و ناسراو بوە[24]. شێخ موعتەسەم لەگەڵ خۆی بەرەو سنەی دەبات و دەیگەیەنێتە ناوچەی جوانرۆ. دو سێ هەفتە لەو دێهاتانەی هەورامان خۆ حەشار دەدات. دوایی بڕیار دەدات بەرەو باشوری کوردستان بڕواتەوە[25].

لە مانگی جونی ١٩٥٤دا لە هەڵەبجە سەر هەڵدەداتەوە. ماوەیەک لە تەکیەی شێخ ئەحمەد دەمێنێتەوە. ئینجا بەرەو ناوچەی بازیان (نێوان سلێمانی و کەرکوک) دەڕوات. لەوێ نزیکی سێ ساڵ بە توتنەوانی و کشتوکاڵەوە خەریک دەبێت[26].

---

[24] شێخ موعتەسەمی حسامی (١٩٠٣ - ١٩٩٢) کەسایەتییەکی ناسراوی کوردستان و کوڕی شێخ حسامەدینی نەقشبەندی، لە شاری سنە لە دایکبوە. پاشان ماڵیان بەرەو باشوری کوردستان گواستوەتەوە و لەوێ دەستی بە خوێندن کردوە. دواتر چوەتەوە سنە. وێڕای زمانی دایکیی، زمانی فارسی، عەرەبی و ئینگلیزی زانیوە.

[25] حەسەنی قزڵجی کورتەیەکی ئەم بەسەرهاتەی خۆی لە دو توێی چیرۆکی «هێلکەی هادی خانی» دا باس کردوە. بە مەبەستی ساغ کردنەوەی مێژوی ئەو بەسەرهاتە و چۆنیێتیی گیرانەکەیان ئەم سەرەنجانەم لەو چیرۆکە بە دەستهێناوە:

١. بەوەدا کە نوسیویەتی: «هاوڕێکەی من گوتی: کوڕم ئەم قسانە پار ئەکران - واتە کە زەمانی موسەدیق بو ». کەواتە ئەو ڕوداوەی کە حەسەنی قزڵجی گێڕاویەتییەوە، ساڵی ١٩٥٤ ڕویداوە.

٢ . بەوەشدا کە نوسیویەتی: « لە چایخانەکەی (ملەمرواری) هەرچەند ڕەمەزانیش بو، دابەزین». کەواتە کاتی بەسەرهاتەکە ڕەمەزانی ساڵی ١٩٥٤ بوە. وەکو لێکم داوەتەوە ١ی ڕەمەزانی ١٣٧٣ دەکاتە (سێ شەممە ١٩٥٤/٥/٤) و ٣٠ی ڕەمەزانی ١٣٧٣ دەکاتە (چوار شەممە ١٩٥٤/٦/٢). دەتوانین وا دابنێین ئەو ڕوداوە کە حەسەنی قزڵجی لە چیرۆکەکە دا گێڕاویەتەوە دەور و بەری ڕۆژی شەممە ١٩٥٤/٥/١٥ بوە.

٣ . بەوەدا کە نوسیویەتی: « ئەم دیمەنە بۆ من، بەتایبەتی دوای ماوەیەک زیندان، ئەوەندە جوان و خەم ڕەوێن بو». کەواتە ماوەیەک لە زینداندا بوە و دواتر بە هەر شێوازێک بوە ئازاد بوە و ئێستا وا بەڕێوەیە بەرەو دێهاتە سنورییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بۆ ئەوەی خۆ بگەیەنێتەوە دیوی باشوری کوردستان.

[26] خۆی لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «... ماوەی چەند ساڵێکیش لە تاوی پۆلیسی ئەوسا لە بازیان خەریکی توتن کردن بوم و لەناو وەرزێرەکاندا دەژیام. دەمدی کە وەرزێرەکان گەلێ نەقڵ و حیکایەتیان دەزانی و زۆر بە تام و لەزەت بۆ یەکتریان دەگێڕایەوە». (گۆڤاری

پاش ڕاپەڕینی ١٩٥٨/٧/١٤، هەلومەرجێکی تا ڕادەیەک ئازاد و ئارام بەرقەرار دەبێت و کوردە ئاوارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە چەند ساڵ بو نەیاندەوێرا بەئاشکرا بێن و بچن، ئەودەم توانیان بە ئازادی بژین. هەژار نوسیویەتی: «دەگەڵ زەبیحی کەوتینە نیگەرانی: خوایە قزڵجی لە ماوەی ئەم سێ ساڵەدا چی بەسەرهات؟ دەیانگوت بۆتە فاڵچی لە کرماشان، تور و گێزەر دەفرۆشێ، سۆراغمان هەر نەکرد. دوای دو مانگ هاتینەوە بەغدا، قزلجی پەیدا بو. کە دەگەڵ زەبیحی لێک هەڵبڕابون، ببوە میوانی حافیدی ئامۆزای و خۆی گەیاندبوە هەڵەبجە. ئەو هەمو مابەینە بۆتە سۆفیەکی ڕیش درێژ لە تەکیەی شێخێک و نوشتەی لەباتی شێخ نوسیوەو نان و دۆی تەکیەی خواردوە تا کودەتای قاسم چەند مانگی بەسەردا تێپەڕیوە، تازە وێراویە دەرکەوێ. دیسان سێ تفەنگدار گەیشتنەوە یەک!»[27].

حەسەنی قزڵجی، لە پاڵ کارەکەیدا لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی ئەو دەمە دا وتار و کورتەچیرۆک بڵاو دەکاتەوە. لەگەڵ زەبیحیشدا چەند کتێبێک دەکەنە کوردی و نیازیان دەبێت درێژە بەکاری وەرگێران بدەن، بەڵام زۆر ناخایەنێت هەلومەرجەکە دەگۆڕێت و ناتوانن ئەوەی وەریانگێڕاوە چاپی بکەن و بڵاویبکەنەوە[28].

ساڵی ١٩٦١ حکومەتی عەبدولکەریم قاسم بەرەو دیکتاتۆرییەت هەنگاو دەنێت و دەکەوێتە بەر تەسککردنەوەی مافە سیاسی و ڕۆشنبیرییەکانی کورد. ئیدی سەرلەنوێ ژیانی کوردە پەنابەرەکانیش دژوار دەبێتەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

نوسەری کورد، حەسەنی قزڵجی و بیرەوەری و هەڵوێستێک بەرامبەر چیرۆکی کوردی، ژمارە ١٠، ئەیلولی ١٩٧٣، ل٧).

[27] چێشتی مجێور، ل٢٨٣.

[28] بۆ نمونە لە سەر بەرگی دواوەی نامیلکەی «ئاشتیخوازی لادێیی و پەیمانی دو لایی» نوسراوە: «قاموسی سیاسی ... قاموسی سیاسی کتێبێکی زۆر بەنرخ و نایابە، لە ژێر چاوەدێری (ما ـ پروفسور)ی سوەتی «ب.ن. پانوماریفا»دا بە زمانی روسی دانراوە. هەمو باسێکی اقتڵادی، فەلسەفی و سیاسی، گرینگی تێدایە. لە لایەن ح. قزڵجی و ر. ڕەبیحی، کراوە بە عەرەبی، بەشی یەکەمی لە بابەت (مسائل المادية الدياليكتيكية)وە، بەم زوانە دەرئەچی و پێشکەشی خویندەوارانی بەریز ئەکریت».

حکومەتی عەبدولکەریم قاسم بەو پەنابەرانە ڕادەگەیەنێت یان دەبێت لە عێراق بچنە دەرەوە، یان دەستگیریان دەکات و دەیانداتەوە بە حکومەتی ئێران. ئیتر هەر یەکەیان بۆ خۆی ڕێگایەک دەدۆزێتەوە. حەسەنی قزڵجی بۆ ئەوەی جارێکی دیکەش نەگیرێت و نەدرێتەوە بە حکومەتی ئێران، بڕیار دەدات بەرەو ئەڵمانیای دیمۆکراتی بڕوات. حیزبی شیوعی عێراق و حیزبی تودەی ئێران هاوکاریی دەکەن و پاسپۆرتی بۆ ساز دەکەن و دوکتور ڕەزای ڕادمەنیش لەگەڵ خۆی بەرەو ئاڵمانیای دیموکراتیی دەبات.

پاش چەند مانگێک بۆ بولگاریای دەنێرن هەتاکو لە »ڕادیۆی پەیکی ئێران»دا کار بکات[29]. چەند ساڵێک بەو ڕادیۆیەوە خەریک دەبێت. ڕۆژانە هەواڵەکانی جیهان و ئێران و هەندێک جار هەواڵی کوردستانیش بە کوردی و عەرەبی ئامادە دەکات و خۆیشی وەک گۆیندە دەیانخوێنێتەوە، پاشتریش کەریمی حیسامی و چەند کەسێکی دیکە دەبنە هاوکاری. لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٤دا حەسەنی قزڵجی و دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملو و کەریمی حیسامی، پاش پرسوڕا بە حیزبی تودەی ئێران، بڕیار دەدەن کە ڕۆژنامەیەک بە ناوی «کوردستان»ەوە دەربکەن. پاش مشتومڕێکی زۆر لە مانگی جێنیوەری ١٩٦٥دا یەکەم ژمارەی ئەو ڕۆژنامەیە دەردەکەن. ئیدی بەردەوام دەبن لە دەرکردنی ئەو ڕۆژنامەیە هەتاکو مارتی ١٩٧٠ و بەسەریەکەوە »٢٦» ژمارەی لێدەردەکەن. حەسەنی قزڵجی بە نازناوی «موکری»یەوە گەلێک وتار و کورتە چیرۆک و پەخشانی ئەدەبیی تیادا بڵاودەکاتەوە.

هەر لەو ساڵانەشدا دەبێتە ئەندامی حیزبی تودەی ئێران؛ هاوکات دۆستایەتی خۆیشی لەگەڵ حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا دەپارێزێت و هەندێک جار لە کۆبونەوە تایبەتی و نهێنییەکانیشیاندا بەشدار دەبێت[30].

---

[29] ڕادیۆی پەیکی ئێران: دەنگی حیزبی تودەی ئێران بوە. لە نێوان سالانی ١٩٦١ ـ ١٩٧٠دا لە بولگاریاوە پەخش کراوە. سەرەتا تەنها بە فارسی بوە، پاشان بە عەرەبی و کوردیش وتار و هەواڵی بلاوکردوەتەوە. (دەربارەی بڕوانە: کژراهە، احسان طبری. تهران، ١٣٧٨، ص٢١٣ - ٢١٧).

[30] کەریمی حسامی، لەو بارەیەوە نوسیویەتی: «کاک حەسەنی قزڵجی، هەرچەند لە دەربەدەریدا لە ڕادیۆ پەیکی ئێران کاری دەکرد، هەر خۆی بە ئەندامی حیزبی دیموکرات

بەردەوام وتار و کورتەچیرۆک و بابەتی وەرگێڕاو بۆ گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکانی باشوری کوردستان دەنێرێت و پەیوەندییەکی پتەوی لەگەڵ چەند نوسەر و شاعیر و ڕوناکبیری ئەوێدا دەبێت[31].

ساڵی ١٩٧٩ ڕاپەڕینی جەماوەری ئێران پەرە دەستێنێت و حکومەتی حەمەڕەزاشا دەڕوخێنرێت و لەناو دەبرێت. ئیدی خەڵکی ئێران وا چاوەڕوان دەکەن کە لە جێی حکومەتی دیکتاتۆڕیی شادا حکومەتێکی دیموکراتیک و پێشکەوتو دێتە سەر کار و خەڵکی ئێران بە ئاشتی و ئازادی و دور لە ستەم و زۆرداریی دەژین. هەر بەو ئومێدەوە هەزاران ڕۆشنبیر و نوسەر و تێکۆشەری فارس و ئازەر و بەلوچ و کورد و عەرەب، کە ساڵەها بو لە دەربەدەریدا دەژیان دەستە دەستە بەرەو ئێران چونەوە. حەسەنی قزڵجیش بەو ئاواتەوە بەرەو ئێران ڕۆیشتەوە. ماوەیەک لە شاری بۆکان لە نێو خزم و دۆستانیدا ژیا، دوایی لەسەر داوای سەرکردایەتیی حیزبی تودە چوە تاران.

ئەودەم حیزبی تودەی ئێران وەک زۆربەی حیزب و لایەنە سیاسییەکانی دیکەی ئێران بە ئاشکرا دەستی بە چالاکی کردبو. تا ڕادەیەک خەڵکی لە دەور کۆ ببوەوە و چەندین گۆڤار و ڕۆژنامەی سیاسی و ڕۆشنبیریی دەردەکرد و لە زۆربەی شارەکانی ئێراندا بنکە و بارەگای هەبو.

لە حەڤدەهەمین پلنۆمی حیزبی تودەی ئێراندا حەسەنی قزڵجی بە ئەندامی لیژنەی ناوەندیی هەڵدەبژێردرێت و لە بەشی پەیوەندییە نێو نەتەوەییەکاندا دادەندرێت[32]. هاوکات لەگەڵ کۆمەڵێک لە ئەندامە کوردەکانی نێو حیزبەکەدا

دەزانی و لە هەمو کۆبونەوەیەکدا کە پێوەندی بە حیزبی دیموکراتەوە بوبێ بەشداری کردوە. کاک حەسەن تەنیا پاش شۆڕشی ئێران کە حیزبی دیموکرات ئامێزی بۆ نەکردەوە، حیزبی تودە هێنایەوە ئێران و کردیە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و لە تاران هێشتیەوە تا گیراو شەهید کرا». (کەریمی حسامی، پێداچونەوە، بەرگی دوەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧. ل٢٤٤ ــ ٢٤٥).

[31] هەروەک مامۆستا محەمەدی مەلاکەریم چەند جار بە دەمی بۆی باسکردم، حەسەنی قزڵجی بەردەوام لە بولگاریاوە نوسین و بەرهەمی وەرگێڕاوی بۆ ئەو و چەند دۆستێکی دیکە دەنارد و ئەوانیش لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکاندا بڵاویان دەکردەوە.

[32] نورالدین کیانوری، لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی: «قزلجی تا سال ١٣٥٨ در بلغارستان بود. در این سال او داوطلبانە بە ایران امد و در شعبە روابط بین المللی حزب بە فعالیت

بیر لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەک بە زمانی کوردی دەکەنەوە. لەبەر پرینسیبی حیزبی، بە سەرکردایەتی حیزبی تودە ڕادەگەیەنن کە نیازیان هەیە ڕۆژنامەیەک بە زمانی کوردی دەربکەن، بەڵام حیزبی تودە بە بیانوی جۆراوجۆر داواکەیان ڕەد دەکاتەوە. دواتر بڕیار دەدەن کە لە ژێر چاوەدێریی سەرکردایەتی حیزبەکەدا ڕۆژنامەی «مەردم» بە کوردی دەربکەن[33]. حەسەنی

پرداخت. قزلجی در پلنوم حفدهم به عضویت کمیته مرکزی حزب برگزیدەشد»، (خاطرات نورالدین کیانوری، انتشارات اطلاعات، تهران، ١٣٧٢، ص٥٣٢ ـ ٥٣٣).

{سەرلەئێوارەی ڕۆژی هەینی ٢٠٠٤/٨/٢٠ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفونم بۆ لەندەن کردو لەگەڵ عەبدولقادر دەباغی «مامەقالەی دەباغی» سەبارەت بە هەندێک لایەنی ژیانی حەسەنی قزڵجی وتوێژمان کرد. لەناو قسەوباسدا مامە قالە باسی ئەوەی بۆ کردم کە ساڵی ١٩٧٩ دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملو بەو (مامە قالە)ی گوتوە هەوڵبدە بە هەر ڕێگایەک بێت حەسەنی قزڵجی لە حیزبی تودە دوربخەرەوە، هەروەها گوتوشیەتی کە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران مانگانە ئەوەندە یارمەتیی دەدات کە بە باشی پێی بژی و با لە بۆکان بەکاری نوسینەوە خەریک ببێت و ئێمەش هاوکاریی دەکەین. مامەقالە گوتی: «هەوڵێکی زۆرم لەگەڵدا، تەنانەت خۆیشی (واتە حەسەنی قزڵجی) لە حیزبی تودە نیگەران بو، بەڵام لەبەر هەر هۆیەک بو ڕیزی حیزبی تودەی بەر نەدا».

هەر لەم ڕوەوە کەریمی حسامی نوسیویەتی: لە سەرەتای مانگی مای ١٩٨٠دا لە تاران لەگەڵ خێزانەکەم دو جار سەردانی حەسەنی قزڵجیمان کرد«کاک حەسەنی قزڵجی لە دەفتەری حیزبی تودە لە ژورێکی پچوکی بەر تاوی پڕ لە دوکەڵ، وتارەکانی ڕۆژنامەی مەردومی دەکرد بە کوردی. نەخۆشی ئیکزیما بەجارێک دەستەکانی شپرزە کردبوو. نارەحەت و بێزار لە سیاسەتو لە ژیانو لە کارەکەی خۆی. بە کوڵی گریانەوە گوتی: ئەگەر ئەوجاریش رزگار دەبم و دەگەمەوە سوفیا تا مردن روو لەم لایە ناکەمەوە. تکای لە خێزانم کرد کە لە سوفیا تا ٣ مانگی دیکەش کرێ خانوەکەی بۆ بدا، بەڵکو لەو ماوەیەدا لەو بەزمە رزگاری بێتو بگاتەوە بولغارستان. بەداخەوە لەدەست حیزبی تودەو کۆماری ئیسلامی رزگاری نەبوو تا لە زیندان سەری نایەوە». {کەریمی حیسامی، لە بیرەوەرییەکانم ١٩٧٩ - ١٩٨٣، بەرگی حەوتەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٣، ل٤٥}.

[33] مەردم، ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی تودەی ئێران بو، بە کوردی لە تاران دەدەکرا. ئەو وتار و بابەتە سیاسییانەی کە لە ڕۆژنامەی «نامەی مەردم»ی ئۆرگانی حیزبی تودەی ئێران (بە فارسی) دەنوسران، دەکرانە کوردیو لەوێدا بلاَودەکرانەوە. هەروەها وردە هەواڵو هەندێک بابەتی ئەدەبییشی تیادا بڵاودەکرایەوە. یەکەم ژمارەی ڕۆژی سێ شەممە ١٩٧٩/١٠/٢٣ دەر کراوە. ژمارە ٢١ی لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٨٠/٦/٨ دا دەرکراوە. لە سەر ژمارەکانی سەرەتای

قزڵجی و حەسەنی ماوەرانی و چەند نوسەرێکی دیکە هاوکاریی یەکتر دەکەن و نزیکەی دو ساڵ لە دەرکردنی بەردەوام دەبن. تا ئەو دەمی کە حکومەتی جمهوری ئیسلامی ئێران شالاوێکی کتوپڕ بۆ سەر حیزبی تودە دەست پێدەکات و،زۆربەی ئەندامە چالاک و دیارەکانی حیزبەکە دەستگیر دەکات.

ڕۆژی شەممە ١٩٨٣/٢/٥ حەسەنی قزڵجیش دەگیرێت و دەخرێتە زیندانەوە. ئەودەم تەمەنی گەیشتبوە حەفتا ساڵ، بەڵام بەو پیرییەش لێیناگەڕێن و نزیکەی (دە مانگ) لە ژێر ئەشکەنجەی فسیۆلۆژی و دەرونیدا دەهێڵرێتەوە و زۆر دلڕەقانە لەگەڵی ڕەفتاردەکەن. تا لە یەکێک لە ڕۆژەکانی مانگی نۆڤێمبەری ساڵی ١٩٨٣دا کۆچیدواییدەکات[34]. چەند کەسێک لە دۆست و ناسیاوەکانی بە ئاگاداریی و چاودێریی حکومەتی ئێران، تەرمەکەی لە تاران، لە گۆڕستانی بەهەشتی زەهرا دەنێژن!...

حەسەنی قزڵجی نوسەر:

حەسەنی قزڵجی چیرۆکنوس، ڕۆژنامەنوس، وەرگێڕ و شارەزای زمانی کوردی بو. لە سەردەمی کۆماری کوردستانەوە هەتاکو ئەودەمی کە دەستگیرکرا، دەیان وتارو کورتەچیرۆک و بابەتی ئەدەبی و زمانەوانی و مێژویی لە گۆڤارو ڕۆژنامە کوردییەکاندا بڵاوکردوەتەوە. جگە لە زمانی

تەنها (مەردم) نوسراوە، بەڵام لە ژمارەکانی دواییدا ناوەکەی بوەتە (نامەی مەردم). سەرجەم (٦١) ژمارەی لێدەرچوە. حەسەنی قزڵجیو حەسەنی ماوەرانیو چەند شاعیرو نوسەرێکی دیکە تیایاندا نوسیوە. حەسەنی قزڵجی بەشی زۆری کارەکانی ئەنجام داوە.

[34] مێژوی کۆچی دوایی حەسەنی قزڵجی بە چەند جۆرێک نوسراوە؛ هەژار نوسیویەتی: «لە ٢٧ی سپتامبری١٩٨٤دا بیستمان کە لە زیندانی (ئەوین) دا وەفاتی کردوە»، (چێشتی مجێور،ل٥٧٦). حەسەنی ماوەرانی نوسیویەتی: «لە ١٦ی مانگی ڕێبەندانی ١٣٦١دا، وێڕای زۆربەی بەڕێوەبەرانی حیزب گیرا و پاش چەند مانگان، واتا لە پاییزی ١٣٦٢دا خەبەری مردنیان دا بە کەسو کاری». (حەسەن ماوەرانی، هاوار، ل٣٤) هەروەها کاک حەسەن ماوەرانی لە نامەیەکدا بۆی نوسیوم: «مامۆستا قزڵجی لە هێرشی ١٦ ـ ١١ ـ ١٣٦١ (٥ ـ ٢ ـ ١٩٨٣)ی پاسداران بۆ سەر حیزبی تودە... گیراو لەکۆتایی مانگی ٨ی ١٣٦٢دا ئێمە لە چیا بە شەهید بونیمان زانی، واتە ماوەی ١٠ مانگ پاش گیرانی زیندو ماوەتەوە».

دایکیی خۆی، زمانی فارسی و عەرەبی و بولگاری و تا ڕادەیەک تورکیشی زانیوە. هەروەها زۆربەی دیالێکتە کوردییەکانی زانیوەو قسەی پێکردون.

ئەگەرچی لە زۆر بواری جیاجیادا توانا و لێوەشاوەیی خۆی نیشان دابو، بەڵام زیاتر وەک چیرۆکنوس ناوبانگی بڵاوببوەوە. لە ڕاستیشدا چیرۆکنوسێکی بەتوانا بو. ئەو لەبارەی ئەزمونی چیرۆکنوسی خۆیەوە نوسیویەتی: «لە تەمەنی بیست ساڵیدا بوم، لەگەڵ ئامۆزایەکم (کە بەداخەوە لەم سالانەدا لە کرماشان لە دنیا دەرچو) لەلای مامێکمان مەلا ئەحمەد تورجانی زادە لە مەهاباد دەمانخوێند. تورجانی زادە، بۆ پێ خوێندنی ئێمە میتۆد و شێوەیەکی تایبەتی بەکار دەهێنا. ڕێزمانی عەرەبی «نحو-صرف»ی فێردەکردین، دوای فێرکردنی هەندێ «قاعدە»، یەکێک لە چیرۆکەکانی مەنفەلوتی پیشان دەداین. دەبو لەو چیرۆکەدا دیاریی بکەین کە ئەو قاعیدانە چۆن بەکار هێنراون. لەپاشان دەبو تەواوی چیرۆکەکە بگێڕینەوە و ڕونی بکەینەوە مەبەستی نوسەر، لە نوسینی ئەم چیرۆکە چ بوە. ئەگەر بمان زانیایە ئافەرینی دەکردین، ئەگەر نەمان زانیایە خۆی ئەو مەبەستەی بە درێژیی بۆ ڕون دەکردینەوە و تێی دەگەیاندین. تورجانی زادە، بایەخێکی زۆری بە چیرۆک دەدا، خۆشی لە کتێب و گۆڤاراندا چیرۆکی بخوێندایەوە، گەلی جار بۆمانی دەگێڕایەوەو بە درێژی لێی دەکۆڵیەوە. ئەمە بوە هۆی ئەوە کە هەر لەو وەختەوە حەز بە چیرۆک بکەم. ماوەی چەند ساڵێکیش لە تاوی پۆلیسی ئەوسا لە بازیان خەریکی توتن کردن بوم و لە ناو وەرزێرەکاندا دەژیام. دەمدی کە وەرزێرەکان گەلێ نەقڵ و حیکایەتیان دەزانی و زۆر بەتام و لەزەت بۆ یەکریان دەگێڕایەوە. لەمەش بۆم دەکەوت کە چیرۆک لە ناو کۆمەڵانی ڕەنجدەر و زەحمەتکێشی کورد دا تەئسیرێکی زۆری هەیە»[35]

لێرەدا دەتوانین ئاماژە بۆ بەشێک لە نوسینەکانی بکەین:

١. ئاشتیخوازی لادێیی و پەیمانی دولایی، ئەم بەرهەمە ناملکەیەکە دو شیعری درێژی لەخۆگرتوە، یەکێکیان حەسەنی قزڵجی و ئەوی دیکە

---

[35] گۆڤاری نوسەری کورد، حەسەنی قزڵجیو بیرەوەری و هەڵوێستێک بەرامبەر چیرۆکی کوردی، ژمارە ١٠، ئەیلولی ١٩٧٣، ل٧.

عەبدولرەحمانی زەبیحی نوسویەتی، لە بەغدا ساڵی ١٩٥٩، لە چاپخانەی«النجاح» چاپ کراوە، محەمەد تۆفیق وردی پێشەکیی بۆ نوسیوە.

٢ . پێکەنینی گەدا، کۆمەڵە چیرۆکێکە، کاتی خۆی حەسەنی قزڵجی لە گۆڤارو ڕۆژنامە کوردییەکانی عێراقدا بڵاویکردبونەوە، ساڵی ١٩٧٢ لە بەغدا چاپکراوە، هێمنی شاعیر پێشەکیی بۆ نوسیوە. ساڵی ١٩٨٥ مامۆستا محەمەد مەلاکەریم سەرلەنوێ چاپی کردوەتەوە و پێشەکییەکی کورتیشی بۆ نوسیوە.

وتار و لێکۆڵینەوەکانی:

١ . پێشەکی بۆ ڕۆمانی «پێشمەرگە»، نوسینی: دوکتۆر ڕەحیمی قازی، بەغدا، ١٩٦١.

٢ . پێشەکی بۆ کتێبی «مەم و زینی خانی»، هەژار کردویە بە موکریانی، بەغدا، ١٩٦٠.

٣ . پێشەکی بۆ کتێبی «کاروانێک لە شەهیدانی کوردستانی ئێران»، کەریمی حیسامی، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغدا، ١٩٧١.

وەکو ئێمە ئاگادارین ئەم بەرهەمە چاپ نەکراوانەشی هەبوە:

١ . تیئۆری ئەدەبی، لە بولگارییەوە وەریگێڕاوە بۆ کوردی، ٥٠٠ لاپەڕەی دەستنوس بوە.

٢ . زاراوەکانی سیاسی ـ کۆمەلایەتی، وەرگێڕاوە بۆ کوردی[36].

٣ . کورتە چیرۆکەکانی ئەنگێل کاراڵچیڤ، لە بولگارییەوە کردویەتی بە کوردی[37].

---

[36] ڕەنگە ئەم بەرهەمەی ئەوە بێت کە لە پەراوێزی ژمارە (٢٨)دا ئاماژەم بۆ کرد. (ساڵی ٢٠٠٢ مامۆستا جەلال دەباغ بەرهەمێکی حەسەنی قزڵجی بەناوی «هەندێ زانیاری مارکسی لینینی» لە سلێمانی بە چاپ گەیاند، هەروەک لە پێشەکییەکەیدا ڕونیکردوەتەوە کاتی خۆی حەسەنی قزڵجی بە خەتی خۆی نوسیویەتەوەو لە کۆتایی شەستەکاندا دەسنوسەکەی بۆ ئەو ناردوەو ئەویش پاراستویەتی و دواتر بە چاپی گەیاندوە.

[37] دەربارەی ئەم بەرهەمەی بڕوانە: عوسمان مەحمود ئەحمەد، لە یادی نەمراندا ـ حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری کاروان، ژمارە ٣٩، کانونی یەکەمی ١٩٨٥، ل١٩.

www.zheen.org

وەک هەندێک لە هاوڕێ نزیکەکانی ئاماژەیان بۆ کردوە، حەسەنی قزڵجی بەرهەمی چاپ نەکراوی دیکەشی هەبوە و ساڵی ١٩٧٩ کە گەڕاوەتەوە بۆ ئێران هەمویانی لەماڵەکەی لە بولگاریا بەجێهێشتوە. ئیدی پاش مردنی کتێبخانەکەی و بەرهەمەکانی کەوتونەتە لای حیزبی تودەی ئێران و تا ئێستا بێسەرو شوێن ماونەتەوە. دۆزینەوە و چاپکردنی بەرهەمەکانی حەسەنی قزڵجی باشترین ڕێز و وەفایە بەرامبەر ئەو مرۆڤە نەمرەمان.

بیروڕای چەند کەسایەتییەک سەبارەت بە حەسەنی قزڵجی و بەرهەمەکانی:

* محەمەدی مەلا کەریم: «حەسەنی قزڵجی، یەکێکە لە بنووس و چیرۆکنووسە بەناوبانگەکانی کورد و هەر لە سەردەمی کۆماری مەهابادەوە کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانیا کاری ئەکرد تا ئەم دواییە کە کەوتە بەر شاڵاوی زەبروزەنگی ڕژێمی کۆنەپەرست و خوێنخۆر و فاشست مەشرەبی وڵاتەکەی، هەر ئەوەندەی دەرفەتێکی دەسگیر بووبێ قەڵەمی لە نووسینی وتاری سیاسی و ئەدەبی و ڕۆشنبیری و چیرۆکی ڕیالیستی و وەرگێڕانی ئەدەبی پێشکەوتخوازی جیهانی کۆڵ نەبوە»[38].

* هێمن: «حەسەنی قزڵجی لە کوڕی خەباتدا قاڵ بووە، خاراوەو لە گڵ هاتۆتەدەرێ. لەو هەموو کوێرەوەری و دەربەدەری و چەرمەسەرییە شت فێربووە. زانستی بەرەوژوورتر چووە، تەجرەبەی وەسەریەک ناوە، کۆمەڵی خۆی باشتر ناسیوە. هەستی بە ئێش و ئازاری کردووە و دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە و بۆتە فەیلەسووفێکی پسپۆڕ و نووسەرێکی ڕیئالیست و واقیع بین»[39].

* کەریمی حسامی: «بە مردنی حەسەنی قزڵجی زانایەکی مەزن، نووسەرێکی هەڵکەوتوو، کوردی زانێکی بێهاوتا،چیرۆکنووسێکی شارەزا،کوردێکی نیشتمانپەروەر، ئینتەرناسیونالیستێکی بەبیروبڕوا، شەخسییەتێکی بێ

---

[38] حەسەنی قزڵجی، پێکەنینی گەدا، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغداد، ١٩٨٥، چاپی دووەم، ل٣.

[39] حەسەنی قزڵجی، پێکەنینی گەدا، چاپی دووەم، ل١٣.

فیزو بێ فرۆفێڵ، مرۆڤێکی دڵسۆزی نەتەوەکەی، بلیمەتێکی قسەخۆش و دەست و دڵ ئاواڵە ئێمەی بەجێهێشتووە. لەو ماوەیەدا کە دوور لە نیشتمان و لە دەربەدەریدا دەژیا، لەگەڵ خوێندکارە کوردەکان پێوەندی بەتینی هەبووە، خوێندکارە کوردەکان دەچوونە لای، لە ڕێنوێنیو شارەزاییو پەند و ئامۆژگارییەکانی کەڵکیان وەردەگرت»[40].

* نورەدین کیانوری: «حەسەنی قزڵجی، مرۆڤێکی شەرەفمەند و کۆمۆنیستێکی بە بیروباوەڕ و شێلگیر و لێهاتو بو. ئەو لەو تێکۆشەرانەی دژی ڕژێمی شا بو کە ناچار بو بۆ عیراق هەڵبێت. لە عیراق حیزبی شیوعی دەیپاراست. دکتۆر ڕادمەنیش لە یەکێک لە سەفەرەکانیدا بۆ عیراق، قزڵجی ناسی و ئەوی بۆ ڕێکخستنی بەشی کوردیی ڕادیۆی پەیکی ئێران برد. قزڵجی هەتاکو ساڵی ١٩٧٩ لە بولگاریا بو. لەو ساڵەدا داوای لێکرا بۆ ئێران بگەڕێتەوەو لە بەشی پەیوەندییە نێونەتەوەییەکانی حیزبی تودەی ئێران کاریکرد. لە پلینیۆمی حەڤدەهەمیندا بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزب هەڵبژێردرا»[41].

* جۆیس بلاو: «بە مردنی تراژیدیی حەسەنی قزڵجی گەلی کورد یەکێک لە کوڕە ڕاستگۆو بەوەفاکانی خۆی و ئەدەبی کوردی و جیهان یەکێک لە چیرۆکنوسە مەزنەکانی لە کیسچو»[42].

www.zheen.org

چەند سەرنجێک !

* ئەم لێکۆڵینەوەیە ساڵی ١٩٩٧ لە هەفتەنامەی (ڕێگای کوردستان)دا بڵاوکراوەتەوە. پاشان بە هەندێک زانیاریی دیکەوە لە سوید لە گۆڤاری (ئاڤا شین)دا، بە پیتی لاتینی بڵاوکراوەتەوە. بڕوانە:

١. جوتیار حاجی تۆفیق، حەسەن قزڵجی، دڵێکە لەلێدان ناکەوێت، ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە ٢٣٩، ١٩٩٧/٢/١٩.

---

[40] کەریم حیسامی، شەهیدی نەمر حەسەن قزڵجی، گۆڤاری پەیڤ، لەندەن، ژمارە ٣، ١٩٨٦، ل٣١٠.

[41] خاطرات نورالدین کیا نوری، انتشارات اطلاعات، تهران، ١٣٧٢، ص٥٣٢ ـ ٥٣٣.

[42] جۆیس بلاو، مرنا حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری هیوا - هیڤی، ژمارە ٤، سێپتێمبەری ١٩٨٥، ل١٠.

٢. جوتیار حاجی تۆفیق، کورتەیەک لە ژیانو بەرهەمەکانی حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری ئاڤاشین، ژمارە ١٣، ساڵی ٢٠٠٠ ، ل٨٢ ـ ٩٢. {ئەم گۆڤارە لەستۆکهۆڵم، بە دیالێکتی کرمانجی و سۆرانی، بەپیتی لاتینی دەردەچێت}.

* لە مانگی ئۆکتۆبەری ٢٠٠٥ دا سەرلەنوێ ئەم لێکۆڵینەوەیەم نوسیوەتەوە.

* لە گەلێک ڕووەوە سودم لە کتێبی (سەرجەمی بەرهەمی حەسەن قزڵجی، ئامادەکردنی: موحسین قزڵجی، سەرپەرشتیکردنی: سدیق ساڵح، سلێمانی، ساڵی ٢٠٠٣، دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، ٥٤٦ لاپەڕە) وەرگرتوە.

هێمن

هێمن ناوی محەمەد ئەمین کوڕی سەید حەسەنی شێخەلیسلامی موکرییە، دایکی ناوی زەینەب کچی شێخی بورهانە. هێمن لە شەوی ٤ لەسەر ٥ی مانگی مای ساڵی ١٩٢١ لە گوندی «لاچین»ی نزیک شاری مەهاباد لەدایکبوە. هەر بە منداڵی دەخرێتە بەرخوێندن و چەند ساڵ لە قوتابخانەی «سەعادەت» لە شاری مەهاباد دەخوێنێت.

ئنجا باوکی لە قوتابخانە دەریدەهێنێت و دەینێرێت بۆ خانەقای شێخی بورهان بەمەبەستی ئەوەکە لە دوارۆژدا ببێتە مەلا و جێی «مەلا جامی» باپیرە گەورەی بگرێتەوە.

چوار ساڵ لە خانەقا دەخوێنێت. لەوێ چاووگوێی دەکرێتەوە. لەگەڵ زۆر کەس دەبێتە دۆست و ئاشناو گەلێک کەسی ڕوناکبیرو تێکۆشەرو شاعیر دەناسێتو بە دیداریان شاد دەبێت.

پاشان باوکی دەینێرێت بۆ گوندی کولیجە و لەوێ لای مامۆستا «مەلا ئەحمەد فەوزی» درێژە بەخوێندن دەدات. ساڵو نیوێکیش لای فەوزی دەخوێنێت و لەوەوە شارەزایی لە زمان و ئەدەبی کوردیدا پەیدا دەکات و هەستی شاعیریی چەکەرە دەکات. فەوزی خۆشەویستیی نیشتمان و نەتەوە لە ناخیدا دەچێنێت.

ساڵی ١٩٣٨ کە تەمەنی دەگاتە ١٧ ساڵی دەست لە خوێندن هەڵدەگرێت و دەگەڕێتەوە بۆ گوندی شیلانئاوێ. بە ڕۆژ لەگەڵ باوکیدا بە کشتوکاڵ و شەوانیش خۆ بە خوێندنەوەی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەی فارسییەوە خەریکدەکات. وردە وردە هاتوچۆی مەهاباد دەکات و لەگەڵ کۆمەڵە لاوێکی هوشیار و ئازادیخواز دەبێتە هاوڕێ. ئەو لاوانە کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردییان گیردەکەوێت و بۆ خوێندنەوە دەیاندەن بە هێمنیش.

ساڵی ١٩٤١ لەپاڵ کشتوکاڵ و ئاژەڵدارییدا دەست بە شیعرنوسین دەکات و هێدی هێدی شیعرەکانی لە دەفتەرێکدا دەنوسێتەوە. بەڵام باوکی پێی خۆشنابێت کە کوڕەکەی بە شیعر نوسینەوە خەریک ببێت و ببێتە شاعیر، بۆیە کاتێک دەفتەری شیعرەکانی هێمنی دەکەوێتە دەست، دەمودەست دەیسوتێنێت و لێی زویر دەبێت و سەرزەنشتی دەکات.

ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤١/٨/٢٤ لە کێڵگەکەی خۆیان دەبێت، لەپڕێکدا دو فڕۆکە پەیدا دەبن و بەیاننامە فڕێدەدەنە خوارێ. کاتێک هێمن دانەیەکی لەو بەیاننامەیە دەست دەکەوێت و دەیخوێنێتەوە، دەبینێت بە زمانی کوردی نوسراوە. ئیدی لەخۆشییاندا شاگەشکە دەبێت. لە ناوەرۆکی بەیاننامەکەوە ئەوەی بۆ ڕوندەبێتەوە کە فڕۆکەکان هی دەوڵەتی سۆڤێت بوون و مەبەستیشیان لە بڵاوکردنەوەی ئەو بەیاننامەیە ئەوەیە کە بە خەڵکی

کوردستان ڕاپیگەیەنن لەشکری سور هاتوەتە خاکی ئێرانەوەو وا بەرەو ناوچەکانی کوردستان بەڕێوەیە و با خەڵکی کوردستان بە هێزی داگیرکەریان نەزانن و وەک هێزێکی ڕزگارکەر پێشوازییان لێبکەن.

ئیدی یەکێتی سۆڤێت ناوچەکانی سەروی ئێران و دەوڵەتی بەریتانیاش ناوچەکانی خوارو و ناوەڕاستی ئێران دەخەنە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە. بەوەش لەشکری دەوڵەتی ئێران لە بەشی سەروی کوردستان دەردەپەڕێنرێت و پاش ساڵەها سەرکوت وکوشتنی بێ ڕەحمانە، خەڵکی ئەو ناوچانە بە ئازادیی لە وڵات و شوێنی خۆیاندا دەژین.

ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٢/٨/١٦ دەستەیەک لە کەسە ڕوناکبیرو چالاکەکانی شاری مەهاباد، کۆمەڵەی ژ. ک. «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» دادەمەزرێنن. «حوسێن فروهەر» بە سەرۆکی کۆمەڵە هەڵدەبژێرن. لەو ڕۆژانەدا هێمن لە تەورێز دەبێت. کاتێک بۆ مەهاباد دەگەڕێتەوە، لەڕێگای «عەبدولڕەحمان زەبیحی»یەوە و لە ماڵی حوسێن فروهەر پەیوەندیی بە (کۆمەڵەی ژ. ک.)ەوە دەکات و ناوی نهێنیی (هێمن) بۆ خۆی هەڵدەبژێرێت و ژمارەی ئەندامێتیشی (٥٥) دەبێت.

لە کۆبونەوەی ئاپریلی ١٩٤٣دا کە لە بناری چیای خواپەرست سازدەدرێت، کۆمەڵەی "ژ. ک" بڕیاردەدات کە ئۆرگانی خۆی بە ناوی (نیشتمان)ەوە دەربکات. هێمن وەک ئەندامێکی بەدیسیپلین و وەک شاعیرێکی نیشتمانپەروەر لە یەکەم ژمارەی گۆڤاری نیشتمانەوە هەتاکو دوا ژمارەی بە شیعر و وتار بەشدارییدەکات. کاتێکیش لەسەر بنەماکانی کۆمەڵەی ژ.ک. «حیزبی دیموکراتی کوردستان» دادەمەزرێنرێت، هێمن لە ڕیزەکانی ئەو حیزبەدا تێکۆشانی خۆی درێژەپێدەدات. دواتریش لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستان دا وتار و شیعر دەنوسێت و ئەرکە حیزبییەکانی خۆیشی ئەنجام دەدات. هەروەها لە بۆنە و کۆبونەوەکاندا بەردەوام شێعر دەخوێنێتەوە و جۆشوخرۆش دەخاتە ئەو بۆنانەوە.

لە ١٩٤٦/١١/١٦ دا هێمن لەگەڵ کچی خاڵی خۆی بەناوی «ئایش» زەماوەند دەکات و خێزان پێکدێنێت. بەرهەمی ئەو هاوسەرییە کوڕێک دەبێت کە ناوی دەنێن سەلاح.

بنکەی ژین
www.zheen.org

مانگێک دوای زەماوەندی هێمن، کۆماری کوردستان دەڕوخێت، بەوەش نائومێدی باڵ بەسەر خەڵکی کوردستان بەگشتی و خەڵکی ژێر سایەی کۆمار بەتایبەتی دەکێشێت. ڕۆژی ١٩٤٦/١٢/١٧ سوپای داگیرکەری ئێران دەگەڕێتەوە شاری مەهابادو شارو گوندە ئازادکراوەکانی دیکە. سوپای داگیرکەری ئێران وەک پیشەی هەمیشەیی خۆی دەست بە گرتن و ڕاونانی تێکۆشەران و ڕوناکبیران دەکاتەوە.

هێمن لەو دەمەدا خۆ دەگەیەنێتە لای خاڵی (شێخ محەمەد کوڕی شێخی بورهان)و لە خانەقای شێخی بورهان دەمێنێتەوە. بەو جۆرە لە گرتن و زیندان ڕزگاری دەبێت. لە خانەقا توشی نەخۆشی کەوتویی دەبێت و دو مانگ لەجێدا دەکەوێت. دوایی تاڕادەیەک باش دەبێت و دەچێتەوە گوندەکەی خۆیان و لە نێو خێزان و کەسوکاریدا ماوەیەک دەگوزەرێنێت.

ڕۆژی ١٩٤٧/٣/٣١ لەکاتێکدا کە هێمن لە ماڵی خۆی خەریکی کتێب خوێندنەوە دەبێت، هەواڵ لە گوندەکەیاندا بڵاودەبێتەوە کە قازی محەمەدو سەدری برای و محەمەد حوسێنی ئامۆزای، لە مەهاباد لەسێدارە دراون. ئەو ڕوداوە دڵتەزێنە کار لەناخی هێمن دەکات و ناسۆرێکی گەورە لە دڵیدا دروست دەکات. سێ ڕۆژ دواتر، لە ١٩٤٧/٤/٣دا هێمن لەگەڵ کەسێکی هەژار و تێکۆشەری هاوڕێیدا بەرەو شارۆچکەی قەڵادزێ بەڕێدەکەون. کاتێک هێمن دەگاتە نێو قەڵادزێ، دەمودەست پۆلیس دەیگرێت. دو کەس بەبێ ئەوەی هێمن بناسن بۆی تێدەکەون و لەچنگی پۆلیس ڕزگاریدەکەن. یەکێک لەو دو کەسە مەلایەک دەبێت، هێمن دەباتە لای خۆی و ماوەیەک وانەی پێدەڵێتەوە و لای خۆی دەیپارێزێت. دوای ماوەیەک بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی کوردستان تاڕادەیەک ئارام دەبێتەوە. ئیدی هێمن بۆ ناو کەسوکاری خۆی دەگەڕێتەوەو دەست بە کشتوکاڵ و ئاژەڵداریی دەکاتەوە.

لەو دەمەدا حیزبی تودەی ئێران بە ئاشکرا خەبات دەکات و گۆڤار و ڕۆژنامەی جۆراوجۆر بڵاودەکاتەوە. هێمن لە پاڵ ئیشوکاری ڕۆژانەیدا بە خوێندنەوەی ئەو چەشنە بڵاوکراوانەوە خۆی سەرگەرمدەکات. هاوکات دەستە لاوێک بە هاوکاری و ڕێنوێنیی حیزبی تودەی ئێران، وردە وردە حیزبی

www.zheen.org

دیموکراتی کوردستان زیندوده‌که‌نه‌وه. هێمنیش ئه‌وه‌نده‌ی ده‌رفه‌تی ده‌بێت هاوکار و هاوبیری ئه‌و لاوانه ده‌بێت و پشتیوانیی خۆی بۆیان دوپات ده‌کاته‌وه.

ڕۆژی ١٩٤٩/٢/٤ حه‌مه ڕه‌زا شا به‌شداریی له یادی دامه‌زراندنی دانشگای حقوق له تاران ده‌کات. له‌ناوه‌ختێکدا لاوێک به‌ناوی ناسر فه‌خراریی شا ده‌داته به‌ر گولـــه و برینداری ده‌کات. هاوکات پاسه‌وانه‌کانی شا ده‌سترێژ له‌و لاوه ده‌که‌ن و به‌سه‌ختیی برینداری ده‌که‌ن و پاش چه‌ند سه‌عات ده‌مرێت. هه‌ر ئه‌و ڕۆژه به ئاشکرا حیزبی توده‌ی ئێران تاوانبار ده‌کرێت و شالاوی گرتن و ڕاونانی ڕابه‌ران و ئه‌ندامانی ئه‌و حیزبه له‌سه‌رتاسه‌ری ئێراندا ده‌ست پێده‌کات. گرتن و زیندانی کردنی ڕوناکبیران و تێکۆشه‌ران، کوردستانیش ده‌گرێته‌وه. گه‌لێک که‌س ده‌گیرێت و هه‌ندێکیش دیسان ئاواره ده‌بنه‌وه. هێمن وه‌ک سه‌دان مرۆڤی ئازادیخوازی کورد، ماوه‌یه‌ک خۆی ده‌شارێته‌وه.

له‌و سه‌روه‌خته‌دا له ئێراندا گرانی داده‌که‌وێت و ژیانی هه‌زاره‌ها خێزان ده‌که‌وێته به‌ر هه‌ڕه‌شه‌ی له‌برسا مردن. هێمن به‌چاوی خۆی زۆر دیمه‌نی تراژیدی و دڵته‌زێنی ئه‌و ڕۆژانه ده‌بینێت و ناسۆرێکی گه‌وره له دڵیدا دروستده‌کات. خۆی و که‌سوکاره‌که‌ی ئه‌وه‌نده‌ی له توانایاندا ده‌بێت به‌پیر ئه‌و خه‌ڵکه برسیانه‌وه ده‌چن که ڕوو له گونده‌که‌یان ده‌که‌ن. فریایان ده‌که‌ون و تێریان ده‌که‌ن.

ساڵی ١٩٥١ بزوتنه‌وه‌ی خۆماڵی کردنی نه‌وتی ئێران به ڕابه‌ریی دوکتۆر موسه‌دده‌ق په‌ره‌ده‌ستێنێت و په‌ل بۆ گشت شار و شارۆچکه‌یه‌کی ئێران ده‌هاوێت. له ١٩٥٢/٧/٢٢دا دوکتۆر موسه‌دده‌ق ده‌بێته سه‌رۆک وه‌زیرانی ئێران و خه‌ڵک پشتیوانیی خۆیان له حکومه‌ته‌که‌ی ده‌رده‌بڕن. به‌وه‌ش جێ به شاو داروده‌سته‌که‌ی له‌ق ده‌بێت. ورده ورده هه‌لومه‌رجێکی تاڕاده‌یه‌ک ئازاد و دیموکرات له ئێراندا جێگیر ده‌بێت. له کوردستانیش هێدی هێدی چالاکی سیاسیو ڕۆشنبیریی ده‌ست پێده‌کاته‌وه‌و لاوانو ڕوناکبیرانی کورد به نهێنی و نیمچه ئاشکرا ده‌که‌ونه کارکردن. هێمن هه‌میشه له‌گه‌ڵ ئه‌و ڕوناکبیر و تێکۆشه‌رانه هاوده‌م و هاوبیر ده‌بێت. به‌ڵام ئه‌و له‌وه‌دا له‌گه‌ڵیان ناکۆک ده‌بێت که ئه‌وان بیر له‌وه ناکه‌نه‌وه که به زمانی کوردیی گۆڤارو ڕۆژنامه‌و

بڵاوکراوە دەربکەن و لەو هەلومەرجەدا بە کارێکی گرنگی نازانن. هێمن ڕێنوێنییان دەکات و هانیاندەدات هەرچی زوە گۆڤار و ڕۆژنامە بە زمانی کوردیی دەربکەن و لە نێو خەڵکی کوردستاندا بڵاویانبکەنەوە. سەرەنجام دەستەیەک لەو لاوە تێکۆشەرانە بۆچونەکەی هێمن دەسەلمێنن و بڕیادەدەن کە دەست بە دەرکردنەوەی ڕۆژنامەی کوردستان بکەن. بەڵام بەر لەوەی کە ئەوان یەکەم هەنگاو بنێن، ڕۆژی ١٩٥٣/٨/١٩ کۆمەڵێک ئەفسەری بەکرێگیراو بەپاڵپشتیی ئەمەریکاو بەریتانیا کودەتایەک لە دژی حکومەتی دوکتۆر موسەدیق بەرپا دەکەنو جارێکی دیکە حەمەڕەزا شا بۆ سەر حوکم دەگێڕنەوە. بە گەڕانەوەی حکومەتی شا، گرتن و ڕاونانی ئازادیخوازان دەست پێدەکاتەوە. هێمن وەک سەدان لاوی تێکۆشەری کورد، جارێکی دیکە خۆی دەشارێتەوە. پاشان هەرچۆنێک بێت دەچێتەوە نێو ماڵ و منداڵی خۆی. بەڵام هەمیشە لە ژێر چاوی پۆلیسدا دەبێت و گەلێک جار ئەمسەر و ئەوسەری پێدەکەن.

هەر لەو ساڵانەدا دوچاری نائومێدی و ڕەشبینیی دەبێت و ماوەی چەند ساڵ پێوەی دەتلێتەوە. ئەوەش وای لێدەکات کە هێزو توانای دەربڕین و شیعرنوسینی نەمێنێت و ژیانێکی گۆشەگیرانە بۆخۆی هەڵبژێرێت.

ساڵانی ١٩٦٧ - ١٩٦٨ بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێدەنێتە قۆناغێکی نوێ و دەستەیەک لاوی شۆڕشگێڕ خەباتی سیاسی و چەکداریی پێکەوە گرێدەدەن و لەبەرامبەر لەشکری داگیرکەری دەوڵەتی شادا دەست بە شەڕی پارتیزانیی دەکەن. لە هەندێک لەو شەڕو پێکدادانانەدا چەند لاوێکی ئازاو ڕوناکبیر شەهید دەبن و تەرمەکانیان دەکەوێتە دەست ژاندارمەکانی ڕژێمی شاو زۆر دڕندانە بەسەر جادەو شەقامەکاندا ڕایاندەکێشن و بێحورمەتییان پێدەکەن.

ئەم چەشنە دیمەنە جەرگبڕانە لە چەند ناوچە و شوێنی کوردستان دوبارە دەبنەوەو لە سەرتاسەری کوردستاندا ڕق و بێزاریی خەڵک دەگاتە ئەوپەڕی.

هێمن وەک هەر مرۆڤێکی ئازادیخوازی کورد، بەو هەواڵانە خەم و پەژارە دایدەگرێت. هاوکات کۆمەڵێک لاوی هوشیار خۆ لە هێمن و گەلێک ڕوناکبیری دیکە نزیک دەکەنەوەو هێزو تین بەبەریاندا دەکەنەوە و بەرەو تێکۆشان

هانیاندەدەنەوە. هێمن زوو دێتەوە سەر خۆو لە جاران شێلگیرتر دەستبە تێکۆشان دەکاتەوە. سەرنجام ماڵ و منداڵی خۆی جێدەهێڵێت و ڕو لە چیاکانی کوردستان دەکات. ماوەیەک لەگەڵ هەژار پێکەوە دەژین. پاشان بڕیاردەدات کە لەنێو ڕیزەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دا درێژە بە تێکۆشانی خۆی بداتەوە. کادیرو ئەندامانی ئەو حیزبە بە سنگ فراوانییەوە پێشوازیی لێدەکەن.

لە مانگی جونی ١٩٦٩دا کۆنفرانسی دوەمی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە گوندێکی نزیک قەڵادزێ دەبەسترێت. هێمن یەکێک لە بەشدارانی ئەو کۆنفرانسە دەبێت و لەگەڵ چەند کەسی تێکۆشەری دیکەدا تێدەکۆشێت بۆ وەلانانی کێشە شەخسی و لاوەکییەکان و وەگەڕخستنەوەی حیزبەکە. هەر لەوێشدا بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵدەبژێردرێت.

پاش چەند مانگ لە کارکردن و چالاکیی، دەست بەدەرکردنەوەی ڕۆژنامەی «کوردستان» دەکەنەوەو لە جێنیوەری ١٩٧٠ دا یەکەم ژمارەی دەردەکەن.

هەر لەو دەمانەدا، لە باشوری کوردستان، «یەکێتی نوسەرانی کورد» دادەمەزرێت. هێمن وەک شاعیرو نوسەرێکی خاوەن هەڵوێست و کوردپەروەر بە ئەندام وەردەگیرێت و لە زۆربەی کۆڕو کۆبونەوە و بۆنەکانی ئەو ڕێکخراوەدا هەڵدەسوڕێت و لە گۆڤار و بڵاوکراوەکانیشیدا شیعرو وتاری ئەدەبی بڵاودەکاتەوە.

ڕۆژانی ٢١- ١٩٧١/٦/٢٤ لە شاری کۆیە کۆنفرانسی سێهەمی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەبەسترێت، لەو کۆنفرانسەدا هێمن بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و دەفتەری سیاسی حیزبەکە هەڵدەبژێررێت. هاوکات کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزب پێکدەهێنرێت و هێمن یەکێک لە ئەندامە چالاکەکانی دەبێت.

ساڵی ١٩٧٣ هێمن دەبێتە ئەندامی «کۆڕی زانیاری کورد«و چەند کاری بەنرخ ئەنجام دەدات، کە یەکێکیان ساغکردنەوەی تێکستەکانی کتێبی (تحفە مظفریە) دەبێت کە کاتی خۆی «ئۆسکارمان» کۆیکردبوەوە.

ڕۆژی ١٩٧٣/٩/٢٢ کۆنگرەی سێهەمی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە شاری بەغداد دەبەسترێت. سەرەتا هێمن وەک بەتەمەنترین ئەندامی بەشدار، لەو کۆنگرەیەدا وتارێکی بەنرخ دەخوێنێتەوە. پاشتریش لە کاروبارەکانی کۆنگرەکەدا چالاکانە بەشداریی دەکات. لەکۆتایی کۆنگرەکەشدا بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵدەبژێردرێت.

کۆتایی ساڵی ١٩٧٣ دەست بە نوسینەوەی بیرەوەرییەکانی دەکات و بەشێکی لێدەخاتە سەر کاغەز. لە ١٩٧٤/١/٢٤دا لە نوسینەوەی بیرەوەرییەکانی دەبێتەوە. پاشان دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملو شیعرەکانی دەخوێنێتەوەو لێکۆڵینەوەیەکی کورت و شایستە دەربارەی ناوەڕۆکی شیعرەکانی دەنوسێت. ئیدی هەمو ئەمانە پێکەوە لە هاوینی ساڵی ١٩٧٤دا لە کتێبێکدا بە ناوی (تاریک و ڕوون)ەوە چاپدەکرێن و دەخرێنە بەردەستی خوێنەرانی کورد. کتێبی (تاریک و ڕوون) لەلایەن لاوان و ڕوناکبیرانەوە دەقۆزرێتەوەو وەک دیارییەکی بەنرخ دەیخوێننەوە و وتوێژی لەسەر دەکەن. هاوکات چەند نوسەرو شاعیر بیروڕای خۆیان دەربارەی دەنوسن و مشتومڕێکی گەرم دەخولقێنێت.

سەرەتای ساڵی ١٩٧٨ جوڵانەوەی جەماوەریی دژ بە ڕژێمی حەمە ڕەزا شا لەنێو شارە گەورەکانی ئێراندا، دەستپێدەکات و زۆر بە خێرایی سەرانسەری ئێران دەگرێتەوەو مەرگی ئەو ڕژێمە دیکتاتۆرییە نزیک دەبێتەوە.

هێمن وەک هەر تێکۆشەرێکی کوردی ئاوارە، حەزی گەڕانەوە بۆ نێو کەسوکار و خێزانی خۆی، دەکەوێتە سەری. هەر لەو دەمانەشدا حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەستە دەستە ئەندامەکانی خۆی ڕەوانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکاتەوە. ئیدی هێمنیش بڕیاری خۆی دەدات و لەگەڵ هاوڕێیەکیدا بەڕێدەکەون.

ڕۆژی ١٩٧٩/٢/١٨ لە ئۆردوگای «بەستەسێن»ی نزیک قەڵادزێ لەماڵی دۆستێک دەمێننەوە. بۆ شەوەکەی بەرەو سەردەشت دەکەونەڕێ. ڕۆژی ١٩٧٩/٢/٢٠ دەگەنە سەردەشت و لەگەڵ پێشوازییەکی گەرمدا، لەماڵی چەند دۆست و ناسیاو دەمێنێتەوە. هاوکات تەلەفون بۆ مەهاباد دەکەن و هەواڵی

گەڕانەوەی هێمن بە کەسوکاری و خەڵکی مەهاباد ڕادەگەیەنن. ئەو هەواڵە خۆشە لەو دەمەدا زۆر بە خێرایی لە نێو خەڵکدا بڵاودەبێتەوە. دەستە دەستە لاوان و ڕوناکبیران و خەڵک خۆ سازدەدەن بۆ پێشوازییکردن لە هێمن. دەمودەست «سەلاح»ی کوڕی لەگەڵ کۆمەڵێک خزم و دۆست بەرەو سەردەشت دەکەونەڕێ.

سەرلەبەیانیی ڕۆژی ١٩٧٩/٢/٢١ هێمن لە گەڵ خزم و کەسەکانی و کۆمەڵێک لە خەڵکی سەردەشت بەرەو مەهاباد بەڕێدەکەوێت، کۆمەڵ کۆمەڵ خەڵک بە ئوتومبیل دێن بەپیریەوە و دەیکەنە ڕۆژی شایی و ئاهەنگ. دەمەو عەسری ئەو ڕۆژە کاتێک کەژاوەی ئوتومبیلەکان دەگەنە «تاقەدار»ی نزیک مەهاباد، تێکەڵ بە کۆڕی شیعرخوێندنەوەو شایی و هەڵپەڕکێ دەبن و هەمو بەچاوی پڕ لە فرمێسکی شادییەوە پێشوازیی لە هێمن دەکەن‌و بۆ ناو مەهابادی دەبەنەوە.

چەند ڕۆژ کۆمەڵ کۆمەڵ و دەستە دەستە خەڵک لە شارو شارۆچکەو دێهاتەکانی کوردستانەوە بۆ سەردانی هێمن بەرەو مەهاباد دەچن و بەردەوام ماڵی هێمن پڕ لە میوان و دۆستان دەبێت.

ئیدی لەو ساتەوە ماڵەکەی وەک بنکەیەکی ئەدەبیی لێدێت و دەبێتە جێی شیعرو باسی ئەدەبی‌و شوێنی بەیەک گەیشتنی ئەدیبان و ڕوناکبیران.

ڕۆژی ١٩٨٠/٢/١٩ لە شاری مەهاباد چوارهەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەبەسترێت. هێمن لەو کۆنگرەیەدا بەشداریی دەکات. لەکۆتایی کۆنگرەکەدا بە ئەندامی کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران هەڵدەبژێردرێت.

لە سەرەتای مانگی جونی ١٩٨٠دا چەند ئەندامێکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بە هاندان و ڕێنوێنیی حیزبی تودەی ئێران، بەیاننامەیەک دەردەکەن و جیابونەوەی خۆیان لە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ڕادەگەیەنن. هێمن، یەکێک دەبێت لەو ئەندامانەو بەهەر هۆیەک بێت پشتگیرییان دەکات. ئەم دەستەیە پاشتر بە ناوی (تاقمی حەوت کەسی)یەوە ناویان بڵاودەبێتەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

زۆر نابات هێمن بڕیار دەدات کە خۆ لە کاری حیزبایەتی بدزێتەوەو لە بواری ئەدەب و نوسیندا خزمەتی نەتەوەکەی بکات. بەدرێژایی ساڵانی ١٨٧٩-١٩٨٦ هێمن لە زۆربەی کۆڕ و کۆبونەوەو بۆنەکاندا، لە شارەکانی سنە، کرماشان، ورمێ و مەهاباد...دا چالاکانە بەشداری دەکات و بەشیعرو وتاری جوان ئەو بۆنانە ڕازاوە دەکات.

سەرەتای ساڵی ١٩٨٣ لەگەڵ چەند شاعیر و نوسەردا وتوێژ دەکات و پێیان دەڵێت با بەهەمومان هەوڵبدەین دەزگایەکی چاپەمەنی ساز بکەین و گۆڤار و ڕۆژنامە و کتێبی کوردیی تیا چاپبکەین. هەر بۆ ئەو مەبەستە لەگەڵ چەندین کاربەدەستی حکومەتی ئێراندا قسەوباس دەکات و هەوڵدەدات کە ڕەزامەندیی ئەوان بەدەستبێنێت. ئەم وتوێژ و هەوڵانە درێژەدەکێشێت و حکومەتی ئێران بە بیانوی جۆراوجۆر داواکەیان ڕەتدەکاتەوە. بەڵام هێمن و هاوکارەکانی کۆڵنادەن، تا سەرەنجام بە ئیمکاناتێکی کەمەوە بنکەیەک بەناوی (ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی- ئینتیشاراتی صلاح الدینی ئەییووبی) لە ورمێ دادەمەزرێنن و گۆڤارێک بە ناوی «سروە»وە دەردەکەن. هەتاکو هێمن خۆی لە ژیاندا دەبێت، چوار ژمارە لەو گۆڤارە دەردەکەن، پاشتریش کەریمی قەیومی و چەند نوسەر و شاعیری دڵسۆز لەسەر دەرکردنی سروە بەردەوام دەبن. ئنجا دەست بەچاپکردنی هەندێک کتێب دەکەن و وردە وردە کارەکانیان گەشەپێدەدەن و بەنیازدەبن زیاتریش گەورە و فراوانی بکەن. بەڵام لەگەرمەی کارکردنیاندا، شەوی ١٨ لەسەر ١٩٨٦/٤/١٩ لە شاری ورمێ هێمن کۆچیدوایی دەکات. بەرەبەیانی ڕۆژی شەممە ١٩٨٦/٤/١٩ تەرمەکەی بەرەو مەهاباد بەڕێدەکرێت. پاشنیوەڕۆی هەمان ڕۆژ لە مەراسیمێکی پڕ شکۆداو لە نێو ئاپۆرەی جەماوەردا لە گۆڕستانی بوداق سوڵتان دەنێژرێت.

بۆ نوسینی ئەم کورتە بیۆگرافیایەی هێمن، سودم لەم کتێب و وتارو لێکۆڵینەوانە وەرگرتوە:

(١) هێمن، (لە کوێ وە بۆ کوێ؟)، تاریک و ڕوون، لە بڵاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، بەغداد، ١٩٧٤.

(٢) هێرش (سلێمانی چیره)، هێمن و من، سوید، ١٩٩٢.
(٣) کەریمی حیسامی، یادی هێمن، لە بڵاوکراوەکانی سەردەمی نوێ، سوید، ١٩٨٧.
(٤) کەریمی حیسامی، لە بیرەوەریەکانم ١٩٧٠ - ١٩٧٥، بەرگی چوارەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٠. (هەروەها سودم لە بەرگەکانی پاشتریش وەرگرتوە).
(٥) ناسری ڕەزازی، یادێک لە مامۆستا هێمن، گۆڤاری مامۆستای کورد، ژمارە ٢٢، هاوینی ١٩٩٤، ل ٦٩ - ٧٦.
(٦) شەوی شین - وتووێژ دەگەڵ خێزانی مامۆستا هێمن، ئامادەکردنی: مێهری پاکزاد، نوسینەوە و پێداهاتنەوەی: هێدی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ١٥، بەهاری ١٩٩٧، ل٤٩ - ٥٢.
(٧) وتووێژێکی بڵاونەکراوە دەگەڵ مامۆستا هێمن، پێشەکی: ئەحمەد شەریفی، ئامادەکردنی: سەید سمایلی حوسێنی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ٢٣، بەهاری ١٩٩٩، ل ٣٧ - ٤٢.

عەزیزی یوسفی

عەزیزی یوسفی ساڵی ١٩٢٧ لە شاری مەهاباد لە خێزانێکی کوردپەروەردا لەدایکبوە. هەمو ژیانی خۆی لە تێکۆشان و زینداندا بەسەربردوەو نەیپەرژاوەتە سەر ئەوەی کە بۆخۆی بژی و وەک خەڵکی ئاسایی خێزان پێکبێنێت و ماڵ و منداڵی ببێت. لە زینداندا دەبێت کە دایک و باوکی کۆچی دواییدەکەن و لە مردنی هیچ کامیان ئاگادار نابێت.

ڕۆژی دو شەممە ١٩٤٩/١/١٠ عەزیزی یوسفی دەگیرێت و دەخرێتە ژێر ئازارو ئەشکەنجەوە. چوار ساڵ لە زینداندا دەمێنێتەوە. پاش ئازاد بونی سەرسەختانەتر لە جاران دەچێتەوە کۆڕی تێکۆشان و درێژە بە خەبات و تێکۆشانی خۆی دەدات.

ڕۆژی سێ شەممە ١٩٥٩/٨/٤ جارێکی دیکە دەگیرێت و زۆر بە سەختی ئازار و ئەشکەنجە دەدرێت. پاشان حوکمی ئیعدامی بۆ دەردەکرێت. لە ڕۆژی سێ شەممە ١٩٦٠/١١/٢٩ بە بۆنەی لەدایکبونی ڕەزا (کوڕی محەمەد ڕەزا شا)وە بڕیاری لێبوردن بۆ زیندانییەکان دەردەکرێت و حوکمەکەی ئەویش لە ئیعدامەوە دەکرێت بە زیندانی هەتاهەتایی. پاش بەسەربردنی ٢٥ ساڵ لە زیندانە جۆراوجۆرەکانی ئێراندا، ڕۆژی یەک شەممە ١٩٧٦/٣/٢١ ئازاد دەکرێت.

عەزیزی یوسفی «دوای ئازادبوونی لە زیندان، لە (ئینتیشاراتی روز) کە خاوەنەکەی کوردێک بوو بە ناوی قوبادی، کاری ئێدیتۆری دەکردو سەرەڕای توندوتیژیی نەخۆشییەکەی بەردەوام بوو لەسەر کاری وەرگێڕانەوە و ئێدیت کردنی کتێبی جۆراوجۆر». {قاسمی چیرە، ئاخرین ساتەکانی ژیانی عەزیزی یوسفی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ٢٠، هاوینی ١٩٩٨، ل ٦١}.

ڕۆژی شەممە ١٩٧٨/٦/٣ لە تاران دڵی عەزیزی یوسفی لەلێدان دەکەوێت و بۆ دواجار چاولێکدەنێت. ڕۆژی دواتر بەشێکی زۆر لە کوردەکانی دانیشتوی تاران و گەلێک ڕوناکبیر و تێکۆشەری فارس بە ئەوپەڕی ڕیز و شکۆوە تەرمەکەی بەرەو شاری مەهاباد بەڕێدەکەن. خەڵکی شاری مەهاباد و دەوروبەری دەچن بە پیری تەرمەکەیەوە و پێشوازییەکی گەرمی لێدەکەن. ڕۆژی دو شەممە ١٩٧٨/٦/٥ لە مەراسیمێکی پڕ شکۆدا لە گۆڕستانی گونبەزان بە خاک دەسپێردرێت. سێ ڕۆژ لە شاری مەهاباد پرسەی بۆ دادەنرێت و لە گشت لایەکەوە خەڵک ڕو لە مەهاباد دەکەن و هاوخەمی و هاودەردیی خۆیان بۆ لەدەستدانی ئەو مرۆڤە سەربەرز و هەمیشە زیندوە دەردەبڕن. ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٧٨/٦/٨ بە سەرپەرشتیی دەیان ڕوناکبیر و تێکۆشەری نەتەوەکەمان، میتینگێکی جەماوەریی فراوان لەسەر ئارامگاکەی سازدەکرێت

و چەند وتارو شیعری بەنرخ دەخوێنرێتەوە و پاشان میتینگەکە دەبێتە خۆپیشاندانێکی جەماوەریی گەورە.

عەزیزی یوسفی لە زینداندا خۆی بە خوێندنەوەوە سەرگەرم دەکات. پاشان بیر لەوە دەکاتەوە کە کاتەکەی لە زینداندا سودێکی گشتیی تێدابێت و دەست دەکات بە وەرگێڕانی چەند بەرهەمێک، بە نیازی ئەوەی کە ڕۆژێک لە چاپ بدرێن و خەڵک سودیان لێببینێت.

یەکێک لە نوسینەکانی عەزیزی یوسفی نامیلکەیەک بوە کە ساڵی ١٩٥٥ نوسیویەتی و تیایدا باسی ئەوەی کردوە کە پێویستە حیزبی دیموکراتی کوردستان خۆی لە حیزبی تودەی ئێران جیابکاتەوە و وەکو حیزبێکی سەربەخۆ کاربکات و بەهیچ جۆرێک خۆی بە بیروباوەڕ و سیاسەتەکانی (حیزبی تودەی ئێران)ەوە نەبەستێتەوە. ئەم نوسراوەی عەزیزی یوسفی دراوە بە ئەندامە چالاکەکانی ئەودەمی حیزبی دیموکراتی کوردستان و وتوێژی لەسەر کراوە و لە یەکەمین کۆنفرانسی حیزبی دیموکراتی کوردستان دا کە لە مانگی یونی ساڵی ١٩٥٥ لە گوندێکی نزیک لاجان بەستراوە، وەک بیروڕای خودی حیزبی دیموکراتی کوردستان قبوڵکراوە.
{دەربارەی ئەم نوسراوە بڕوانە: جەلیل گادانی، با نەبێتە درۆی پاش مردوو، ساڵی ٢٠٠٠ چاپکراوە، شوێنی چاپی لەسەر نەنوسراوە، لاپەڕە ٢٣ و ١٢٣}.

بۆ ژیاننامەی عەزیزی یوسفی بڕوانە:

١. قاسمی چیرە، ئاخرین ساتەکانی ژیانی عەزیزی یوسفی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ٢٠، هاوینی ١٩٩٨، ل٦١ ـ ٦٢.
٢. خاطرات صفرخان (صفرخان قهرمانیان) در گفتوگو با: علی اشرف درویشیان، تهران، ١٣٧٨.
٣. غەنی بلوریان، ئاڵەکۆک - بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم -، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧.

سەید محەمەد حەمیدی

سەید محەمەد حەمیدی کوڕی عەبدوڵلا کوری سەید فەیزوڵلا کوڕی سەید شوکوروڵلای پارسانیایە، لە ١٩٠٣دا لە گوندی شالوجەی سەقز لە دایک بوە. لە ڕۆژی ٢٧ـ ٤ـ١٩٧٩ دا لە شاری سنە کۆچیدواییکردوە و لە گۆڕستانی شێخ محەمەد باقری غیاسی نێژراوە.

سەید محەمەد حەمیدی یەکێکە لە هەزاران ڕوناکبیر و تێکۆشەری گومناوی نەتەوەکەمان! (دەربارەی بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، سەید مەحەمەدی حەمیدی سەرنوسەری ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردستان، گۆڤاری هاوار، ژمارە ١٥، ڕێبەندانی ٢٠٠٤، ل١٧ هەتاکو ل٢١).

www.zheen.org

سەعید ناکام، لە بیرەوەرییەکانیدا باسی ئەوەی کردوە کە ساڵی ١٩٤٦ بۆ بەشداریی لە کۆماری کوردستان چوەتە مەهاباد و لەوێ گیرساوەتەوە و لە چاپخانەکەدا دەستبەکار بوە. پاشان سەید محەمەدی حەمیدی (سەرنوسەری ڕۆژنامەی کوردستان) پێشنیاری کردوە کە سەعید ناکام جێگای بگرێتەوەو خۆیشی بچێتەوە سەر کاری پێشوی لە فەرمانگەی ئامار. دوایی سەرۆک کۆماری کوردستان «قازی محەمەد»، پێشنیارەکەی پەسەند کردوە و سەعید ناکام بوەتە سەرنوسەری ڕۆژنامەکە. {بڕوانە: بیرەوەرییەکانی سەعید ناکام، بڵاوکراوەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٣، ل٦١، ٦٢، ٦٣، ٦٤ هەروەها پەراوێزی لاپەڕە ١٦}.

سدیق ئەنجیری ئازەر

سدیق ئەنجیری ئازەر ساڵی ١٩٢٤ لە شاری مەهاباد لەدایکبوە. باوکی ناوی حەمەڕەسوڵ و دایکی ناوی ئایشێ خاتون بوە. لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا لاوێکی چالاک و تێکۆشەر بووەو وەک کەسێکی خاوەن بیروباوەڕی مارکسی ناسراوە. لەو دەمانەدا کەڵکەڵەی دەرکردنی گۆڤارێکی پێشکەوتنخواز کەوتوەتە مێشکییەوە. سەرەنجام بە هاوکاریی چەند شاعیر و نوسەرێک گۆڤاری «هاواری نیشتمان»ی دەرکردوە.

پاش ڕوخانی کۆماری کوردستان خۆی گەیاندوەتە تاران و لە گوندی (گلندوک) کە دەکەوێتە نزیک تارانەوە، بوەتە مامۆستا و بەوجۆرە خۆی گوم کردوە و لەگرتن و زیندان ڕزگاری بوە. لەو دەمانەدا چالاکانە لەنێو حیزبی تودەی ئێراندا تێدەکۆشێت. پاشان وازی لە کاری مامۆستایی هێناوە و بوەتە کارمەند (فەرمانبەر) لە وەزارەتی فەرهەنگ. چەند ساڵێک پاش لەناوچونی کۆمار بەهاوکاریی حیزبی تودەی ئێران، لەگەڵ چەند کەسی تێکۆشەری دیکەدا حیزبی دیموکراتی کوردستانیان زیندوکردوەتەوە. تا لە مانگی ئاپریلی ١٩٥٤دا توانیویانە دەستبکەنەوە بە دەرکردنی ڕۆژنامەی کوردستان وەک ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان.

www.zheen.org

ئیدی هەر لە تاران ژیاوە هەتاکو ساڵی ١٩٦٤. لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٤دا لەسەر داوا و پێشنیاری « سلێمانی معینی» بۆ بەشداریی لە دوەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان، لە تارانەوە هاتوەتە ناوچەی قەڵادزێ و یەکێک بوە لە ڕێکخەرو سەرپەرشتیکەرانی کۆنگرەی دوەمی حیزبی دیموکراتی کوردستان و دواتر نەیتوانیوە بگەڕێتەوە و ویستویەتی درێژە بە تێکۆشانی خۆی بدات. لە سەرەتای مانگی مای ١٩٦٦ بەبڕیاری ئەحمەد توفیق «عەبدوڵای ئیسحاقی» و بەدەستی سەید حەسەن (برازای ئەحمەد تۆفیق) تیرۆرکراوە. چەند کەسی دیکەش دەستیان لەوکارە تیرۆریستییەدا هەبوە کە هەندێکیان مردون و ئەوانی دیکەش لە ژیاندان!

صارم الدین صادق وەزیری

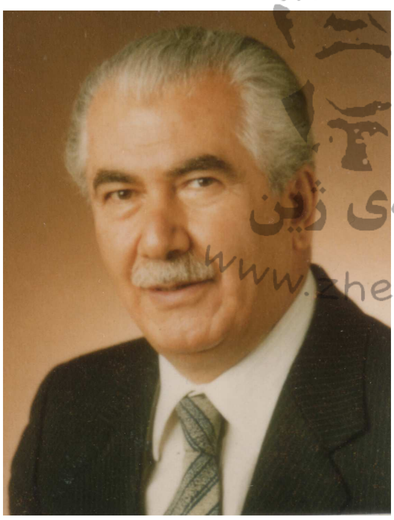

صارم الدین یان صارم خان صادق وەزیری ڕوناکبیرو تێکۆشەرو سیاسەتمەدارێکی هەڵکەوتوی کوردە. ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٢١/٦/٢ (١٢ی خردادی ١٣٠٠) لە شاری سنە لەدایکبوە. خوێندنی سەرەتایی و ناوەندیی لە سنە، ئامادەییشی لە شاری تەورێز تەواوکردوە.

دواتر ماوەی ساڵێک بەڕێوەبەری قوتابخانەکانی سنە بوە. ئنجا لە کۆلێژی حقوق وەرگیراوە و پاش چەند ساڵ بوەتە دادوەر و گەلێک پۆستی جودا جودای دادوەریی وەرگرتوە. ساڵی ١٩٤٩ بوەتە ئەندامی حیزبی تودەی ئێران. هاوکات یەکێک بوە لە ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەری کۆمەڵەی میللی بۆ خەبات لە دژی ئیمپریالیزم و کراوەتە سەرنوسەری ئۆرگانی کۆمەڵەکە کە

ناوی (شهباز) بوە. ساڵی ١٩٥٢ کۆمیتەیەک بە ناوی (کۆمیتەی ئازەربایجان و کوردستان - کاک) لەلایەن سەرکردایەتیی حیزبی تودەی ئێرانەوە دادەمەزرێت کە لە سێ کەس پێک دێت. صارم خان یەکێک لەو کەسانە دەبێت و دەکرێتە بەرپرسی کۆمیتەی کوردستان. دواتر حکومەتی ئێران دەیگرێت و دەیخاتە ژێر ئازارو ئەشکەنجەوە. پاش چەند ساڵ زیندان، لەبەر سەرسەختی و چاونەترسیی حوکمی ئیعدامی بۆ دەردەکرێت. دواتر بە هەوڵوکۆششی کۆمەڵێک مافناس حوکمەکەی بۆ دەکرێت بە زیندانی هەتاهەتایی و پاش چەند ساڵێک بە سەختیی نەخۆش دەکەوێت و دواتر ئازاد دەکرێت. کاتێک لە زیندان دێتە دەرێ، سەرباری نەخۆشیی لە تێکۆشان کۆڵنادات. ساڵی ١٩٧٨ یەکێک دەبێت لە دامەزرێنەرەکانی (بەرەی دیموکراتیی ئێران). پاش ڕوخان و لەناوچونی حکومەتی شای ئێران و هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامیی ئێران، صارم خان بەگەرمی تێدەکۆشێت بۆ چەسپاندنی مافەکانی نەتەوەی کورد لە دەستوری حکومەتی ئێراندا. دواتر دەکەوێت ژێر فشار و زەبروزەنگی حکومەتی کۆماری ئیسلامیی ئێران و بە ناچاری پەنا بۆ وڵاتی سویسرا دەبات و تا ئێستا لەوێ ژیان بەسەردەبات. شایانی باسە کە صارم خان لە گەلێک گۆڤار و ڕۆژنامەی سەنگینی کوردی و فارسیدا کاری کردوە و بە سەدان وتار و لێکۆڵینەوە و بابەتی یاسایی و سیاسی و هی دیکەی بڵاوکردوەتەوە.

www.zheen.org

کەریمی حسامی

کەریمی حسامی لە ڕۆژی ١٩٢٧/١/١٠ لە گوندی بەیرەم، سەر بە شاری مەهاباد لەدایکبوە. بە منداڵی دەخرێتە بەر خوێندن و لای چەند مەلای ئەودەمە دەخوێنێت. بە لاوی تێکەڵی جموجوڵی سیاسی دەبێت و دواتر لە ڕیزەکانی

حیزبی دیموکراتی کوردستاندا تێدەکۆشێت.

یەکێک دەبێت لەو کەسانەی کە ساڵی ۱۹٥۳ بەشداریی ڤیستیڤاڵی لاوان لە بوخارست دەکەن. ڕۆژی ۱۹٥٤/۷/٦ لەلایەن حکومەتی حەمە ڕەزا شاوە دەگیرێت و دەخرێتە زیندانەوە. نزیکەی سێ ساڵ لە زیندانەکانی ئێراندا بەسەر دەبات. لە ۱۹٥۷/٦/٦دا ئازاد دەکرێت. پاش هاتنەدەری لە زیندان، سەرلەنوێ لەگەڵ ئەندامە چالاکەکانی ئەودەمی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا پەیوەندیی دەبەستێتەوە. هاوکات لەژێر چاودێریی سیخوڕەکانی حکومەتی ئێراندا دەبێت. ئیدی لەگەڵ چەند تێکۆشەری دیکە بەرەو باشوری کوردستان دەڕۆن. نزیکی ساڵێک بە چالاکی سیاسییەوە بەڕێدەکات و دواتر لەژێر فشاری حکومەتی عەبدولکەریم قاسمدا بەرەو چیکوسلۆڤاکیا دەڕوات. پاش نزیکی سێ ساڵ بە ڕێنوێنی حیزبی تودەی ئێران بۆ بولگاریا دەنێردرێت، هەتاکو لەگەڵ حەسەنی قزڵجی و چەند کەسی دیکەدا کار لە ڕادیۆی پەیکی ئێراندا بکات. هەر لەو دەمانەدا لەگەڵ دوکتۆر قاسملو و حەسەنی قزڵجی و چەند کەسێکی دیکە دەستدەکەن بە دەرکردنی ڕۆژنامەیەک بە ناوی «کوردستان». کە هەتاکو ساڵی ۱۹۷۰ لەدەرکردنی بەردەوام دەبن. پاش بڵاوبونەوەی بەیاننامەی ۱۱ی ئازاری ۱۹۷۰ لە باشوری کوردستان، تاڕادەیەک دەرفەت بۆ تێکۆشەرانی بەشەکانی دیکەی کوردستان دەڕەخسێت کە چالاکی سیاسیی دەست پێبکەن.

ئیدی کەریمی حسامی وەک زۆر تێکۆشەری دیکە، بەرەو باشوری کوردستان دەڕوات و حیزبی دیموکراتی کوردستان دەبوژێننەوە. هەر لەو دەمانەدا سێیەمین کۆنفرانسی حیزبەکە دەبەسترێت و ئەو بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و دواتر دەفتەری سیاسی هەڵدەبژێردرێت. ئیدی هەتاکو ساڵی ۱۹۷۹ کە گەلانی ئێران دژ بە حکومەتی حەمە ڕەزاشا ڕاپەڕین، ماوەیەک لە کوردستان و ماوەیەک لە بولگاریا لای ماڵ و منداڵەکانی بوە. ساڵی ۱۹۷۹ بەرەو ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەگەڕێتەوە و چالاکانە لە نێو ڕیزەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا تێدەکۆشێت. دواتر دیسان بەرەو بولگاریا دەگەڕێتەوە. هەر لەو سەروەختەدا بە بڕیارێک لە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەردەکرێت. ساڵی ۱۹۸٦ خۆی و خێزانەکەی لە سوید داوای

بنکەی ژین
www.zheen.org

مافی پەنابەرێتی دەکەن و هەتاکو ئەودەمی کۆچی دواییدەکات لەوێ دەمێنێتەوە.

کەریمی حسامی، لەبواری نوسیندا لە زۆربەی ڕوناکبیر و تێکۆشەرەکانی دیکەی ڕۆژهەلاتی کوردستان لێوەشاوەتر بوە و گەلێک کتێبی نوسیوە و گەلێکیشی وەرگێڕاوە. بەردەوامیش لە گۆڤار و ڕۆژنامە کوردییەکاندا وتار و بابەتی جۆراوجۆری بلاوکردوەتەوە. هەتاکو خۆی لە ژیاندا بو (١٠) بەرگی لە بیرەوەرییەکانی بلاوکردەوە.

ڕۆژی ٢٠٠١/١٠/٦ لە ستۆکهۆلم کۆچی دواییدەکات. ڕۆژی ٢٠٠١/١٠/١٤ بە بەشداریی گەلێک لە کوردەکانی سوید، لە گۆڕستانی تێنستا لە ستۆکهۆلم دەنێژرێت.

دوکتۆر محەمەد سدیقی مفتی زادە

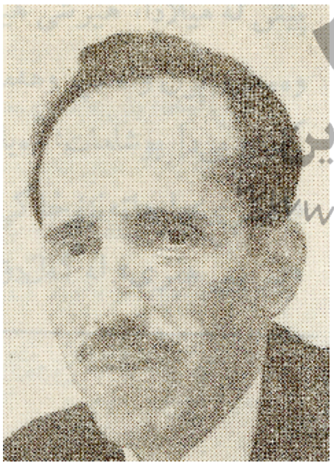

دوکتۆر محەمەد سدیقی مفتی زادە سالی ١٩١٢ لە گوندی دشە لەدایکبوە. لێکۆلەرو ڕۆژنامەنوس، شارەزای زمان و مێژو و ئەدەبی کوردی و سەردەمێک لە زانکۆی تاران مامۆستای زمان و ئەدەبی کوردی بوە. خاوەنی چەندین لێکۆلینەوەی ئەدەبییە. سەرنوسەر و بەڕێوەبەری ڕۆژنامەی «کوردستان»ی تاران بو، کە لە ١٩٥٩/٤/٢٩دا دەستی بە بلاوبونەوە کردو هەتاکو ١٩٦٢/٧/٥ بەردەوام بو. ڕۆژی دو شەممە ١٩٨٤/١١/٢٧ لە تاران کۆچی دواییدەکات. ڕۆژی دواتر لە گۆڕستانی «وەیسولقەرەنی»ی شاری کرماشان دەنێژرێت.

دەربارەی ژیان و بەرهەمەکانی دوکتور محەمەد سدیقی مفتی زادە، بڕوانە:

www.zheen.org

١ . بابا مردوخ روحانی، تاریخ مشاهیر کرد، جلد دوم، تهران، ١٣٦٦، ل٤٧٥ـ٤٧٨.
٢ . زانایانی بەناوبانگی کورد محەمەد سەدیقی مفتی زادە، گۆڤاری سروە، ساڵی دوەم، ژ٧، پاییزی ١٣٦٥، ل ٢٦ـ٢٨.
٣. صدیق بۆرەکەیی، مێژووی وێژەی کوردی، بەرگی دووەم، ل٣٥١ـ٣٥٧.

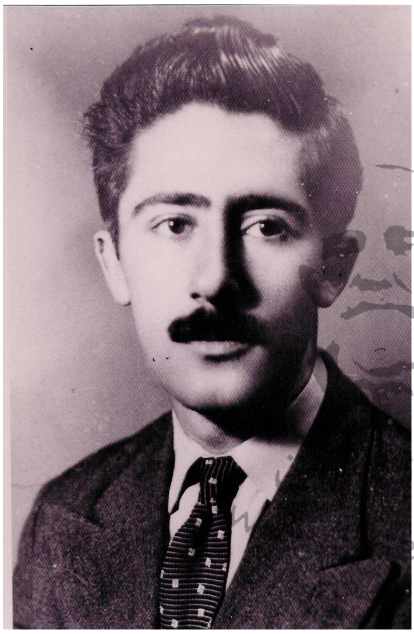

سلێمانی موعینی

سلێمانی موعینی، ڕۆژی هەینی ١٩٣٣/٢/١٧ (١٣١١/١١/٢٨ هەتاوی) لە گەڕەکی سەهۆڵخانەی شاری مەهاباد لە دایکبوە. سلێمان کوڕی محەمەد ئەمین کوڕی حاجی عەبدوڵلا، کوڕی موعینودەولە، کوڕی حاجی خانەیە. محەمەد ئەمین موعینی (باوکی سلێمان) لە ساڵی ١٩٠٨ لە شاری سابلاغ (مەهاباد) لەدایکبوە. ساڵی ١٩٣١ لەگەڵ خاتو «زارا قادری» خێزان پێکەوەدەنێن. پاش ساڵێک کوڕێکیان دەبێت و ناوی دەنێن «سلێمان». پاشتر، بەدوای یەکدا سێ کچیان دەبێت بە ناوەکانی: «فاتمە، پەریزاد و ئامین». دوای سێ کچەکان کوڕێکی تریان دەبێت و ناوی دەنێن «سەعید»، بەڵام زیاتر بە «خانە«ی بانگدەکەن.

محەمەد ئەمین لە سەفەر بۆ تەورێز و بەردەوامبونی لە کاری بازرگانیدا، ساڵی ١٩٤٢ لە شاری تەورێز ژنێکی دیکەش دێنێت کە ناوی «زەری خانم»ە. لەو خانمەیش چوار کوڕ و سێ کچیان دەبێت، کە ئەوانیش: «عەبدوڵلا، جەعفەر، نەوید، مستەفا، سورەییا، ڕەعنا، فەریبا»ن.

محەمەد ئەمین موعینی یەکێک دەبێت لە ئەندامە چالاک و لێهاتوەکانی «کۆمەڵەی ژ.ک». لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا، پلەی وەزیری ناوخۆی پێدەدرێت و بەبێ ئەوەی هیچ مانگانە و پارەیەک لە حکومەتی کوردستان وەربگرێت، زۆر دڵسۆزانە ئەرکەکانی جێبەجێدەکات. تەنانەت لە باری ئابورییەوە هەمیشە ئەو کۆمەک و یارمەتی پێشکەش حکومەتەکە دەکات. ئەوەی کە لە حکومەتی کوردستان وەری گرتوە، تەنیا یەک «تمەن»ی کاغەزی بوە کە لە دەستی پێشەوای وەرگرتوە و لە هەمو تەمەنی دواییدا ئەو تاک «تمەن»ەی پاراستوە و زۆر شانازیی پێوەکردوە.

دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان، محەمەد ئەمین موعینی وەک زۆربەی لێپرسراوان و کاربەدەستانی کۆمار، دەگیرێت و دەخرێتە زیندانەوە. سەرەتا حوکمی لەسێدارەدان دەدرێت. دواتر کەسوکاری بە ڕازی کردنی کاربەدەستانی حکومەتی ئێران و دانی پارە و بەرتیل، حوکمەکەی بۆ دەکەن بە زیندانیی هەتاهەتایی. سێ ساڵ لە بەندیخانەکانی مەهاباد، ورمێ و تەورێزدا دەمێنێتەوە و دواییش بۆ شاری شیراز دور دەخرێتەوە. ئەم جارەش بڕێک پارەی لێدەستێنن و لە بری چونی بۆ شیراز، ڕێگای دەدەن لە تاران لەژێر چاودێریدا بژی. لە تاران دوکانێکی کوتاڵفرۆشتنی دەکاتەوە و بەوجۆرە بژێوی خێزانەکەی دابیندەکات. تا لە ساڵی ١٩٥٠دا دەرفەتی بۆ هەڵدەکەوێت و بۆ مەهاباد دەگەڕێنەوە. ئیدی هەر لە مەهاباد دەژی و بەردەوامیش لە ژێر چاودێریی سیخوڕەکانی ڕژێمی ئێراندا دەبێت، تا لە ڕۆژی چوارشەممە ١٩٩١/١٢/٢٥ (١٣٧٠/١٠/٤) لە شاری مەهاباد کۆچیدواییدەکات.

سلێمانی موعینی، لە نێو ئەو خێزانە کوردپەروەرەدا چاوی دەکرێتەوە و پێدەگات. لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا بۆ خوێندن دەنێردرێتە شاری تەورێز. دوای ڕوخانی کۆمار و گیرانی باوکی، دەگەڕێتەوە بۆ مەهاباد. کاتێک کە باوکی بۆ تاران دور دەخرێتەوە، سلێمان لە تاران درێژە بە خوێندن دەدات.

سلێمان لە تەمەنی لاوی و لە سەردەمی خوێندکاریدا، تێکەڵ بە دەستە لاوێکی چالاک و کوردپەروەر دەبێت و پێکەوە دەکەونە جموجوڵی سیاسی. هاوکات لە بواری چالاکییە وەرزشییەکانیشدا لێهاتو و کارامە دەبێت.

www.zheen.org

ساڵی ۱۹۵۳، لە سەردەمی دەسەڵاتی دوکتور محەمەد موسەدیقدا، سلێمان ڕۆڵێکی بەرچاوی لە ڕێکخستنی گەنج و لاوان و سازدانی خۆپێشاندان و میتینگەکانی شاری مەهابادا دەگێڕێت.

ڕۆژی ۱۹۵۳/٦/۱۵ ڕێکخراوی لاوانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد، بە ڕێبەرایەتیی سلێمان و عەبدوڵلای ئیسحاقی و چەند لاوی تێکۆشەری دیکە کۆبونەوەیەکی بەرین لە باغی میکائیل سازدەدەن. مەبەست لەو کۆبونەوەیە ئەوە دەبێت کە لاوانی نێو ڕیزەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، نوێنەری خۆیان بۆ بەشداریی لە چوارەمین فیستیڤاڵی جیهانیی یەکێتی لاوانی دیموکراتی هەڵبژێرن. بەڵام لەگەرمەی کۆبونەوەکەدا کاربەدەستانی ڕژێمی ئێران هەڵدەکوتنە سەریان و پاش لێدان و ئازاردانیان، لولەی تفەنگەکانیان ئاڕاستەیان دەکەن و مێرمنداڵێک بەناوی «حەسەن ڕەمەزانی» شەهید و چەند کەس بریندار دەکەن. ئیدی ئەو لاوە شۆڕشگێڕانە، ڕێپێوان و بزوتنەوەیەکی جەماوەری گەورە بەڕێدەخەن و بە ئەوپەڕی ڕێز و شکۆوە تەرمی حەسەن بە خاک دەسپێرن.

دوای ڕوخانی حکومەتی دوکتور موسەدیق، شاڵاوی گرتن و ڕاونان دەستپێدەکاتەوە. سلێمان و گەلێک کەسی چالاکی دیکە دەگیرێن. بەڵام کەسوکارەکەی نازانن کە گیراوە. دوای چەند هەفتە، عەبدوڵلای حەکیمزادە وێنەی سلێمان لە لاپەڕەی ڕۆژنامەیەک لە نێو زیندانییەکانی ژێردەستی ڕژێمدا دەبینێت و بنەماڵەکەیان ئاگاداردەکات. سلێمان لەژێر ئازارو ئەشکەنجەدا دەمێنێتەوە هەتا ڕۆژی ۱۹۵۷/۳/۱ کە لە بری ئەسپاردنی بارمتەیەکی دەهەزار تمەنی ئەو سەردەمە، ئازاد دەکرێت. پاش ئازاد بونی، ماوەیەک لە تاران دەمێنێتەوە و لەگەڵ هاوبیرێکی خۆی بەناوی «بەحری» دەست بە چالاکی دەکەنەوە، بەڵام بۆ داپۆشینی هەڵسوڕانی سیاسی، دوکانێکی وێنەگری دەکەنەوە و بە وێنەگرتنەوە خۆ خەریکدەکەن. پاش ماوەیەک لەویَ ئۆقرەناگرێت و بۆ مەهاباد دەگەڕێتەوە.

لە ساڵی ۱۹۵۹، دەگەڵ کچێکی خەڵکی گوندی سیاقۆڵ، بەناوی «مریەمی عومەری»، زەماوەند دەکات و ساڵی ۱۹٦۰ دەبنە خاوەنی کوڕێک و ناویدەنێن «سیامەند».

www.zheen.org

هەر لەو ساڵەدا ڕژێمی پاشایەتیی ئێران هێرشێکی هەمە لایەنە و بەربڵاو دەکاتە سەر لاوان و ڕوناکبیرانی کوردستان و گەلێک کەس دەسگیردەکات و لە زیندانەکانیان دەئاخنێت. سلێمان، ماوەیەک خۆدەشارێتەوە. دواتر بڕیار دەدات کە بەرەو باشوری کوردستان بڕوات و لەوێ درێژە بە تێکۆشانی خۆی بدات. ئیدی هەر بە گەیشتنی بۆ ئەوێ، لەگەڵ کۆمەڵێک لە ئەندامەکانی دیکەی حیزبی دیموکراتی کوردستان دەکەونە کار و حیزبەکە دەبوژێننەوە. هاوکات زۆر دڵسۆزنە و لێبڕاوانە دەکەونە خزمەت کردنی شۆڕشی باشوری کوردستان و لە نزیکەوە لە گەڵ مەلا مستەفا بارزانی کاردەکات. پاشان بە مەبەستی دەربڕینی هەستی خۆشەویستیی بۆ شۆڕشی کوردستان، لەگەڵ عەبدوڵڵای ئیسحاقی و چەند کەسی دیکە دەستدەکەن بە دەرکردنی بڵاوکراوەیەک بەناوی «دیسان بارزانی».

لەو دەمانەدا سلێمانی موعینی و چەند تێکۆشەری دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەگەرمیی تێدەکۆشن بۆ ڕێکخستنەوە و بوژاندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان. تا سەرنجام لەسەر ئەوە ساغدەبنەوە کە کۆنگرەیەک بگرن و تیایدا کێشەکان چارەسەر بکەن و بەرنامەیەکی نوێ و پێشکەوتو بۆ حیزبەکە دابڕێژن. لە ١٩٦٤/١١/٢٠دا لە نزیک گوندی سونێ کە دەکەوێتە باکوری قەڵادزێ، دوەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان، بە ئامادەبونی نزیکەی پەنجا ئەندام، دەگیرێت. سلێمانی موعینی و عەبدوڵڵای ئیسحاقی و سدیق ئەنجیری ئازەر و چەند کەسی دیکە ڕۆڵی گەورە لە بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی کۆنگرەکەدا دەگێڕن. کۆنگرەکە ١٢ ڕۆژ درێژە دەکێشێت و لەسە بەرنامەیەک و هەندێک بڕیار پێکدێن. پاش بەستنی ئەو کۆنگرەیە، کۆمەڵێک کێشەی دیکە لە نێو ڕێزەکانی حیزبەکەدا سەر هەڵدەدات و ئەوەندەی دیکە پشێوی دەکەوێتە نێوانیان.

دواتر سلێمانی موعینی و سمایلی شەریفزادە و مەلا ئاوارەو خەلیل شەوباش و مەلامەحمود زەنگەنە و چەند کەسی دیکە بڕیاردەدەن «کۆمیتەی ئینقلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان» دابمەزرێنن و هاوشانی خەباتی سیاسی، ڕێگای خەباتی چەکدارانەش بگرنەبەر. بەڵام سەرکردایەتی شۆڕش،

ئاگاداریان دەکاتەوە کە نابێت شەڕ لە دژی حکومەتی ئێران بکەن، چونکە ئەوە دەبێتە هۆی تێکچونی پەیوەندیی شۆڕش بەو حوکمەتەوە.

دواتر چەند دەستە لە ئەندامان و پێشمەرگەکانی کۆمیتەی ئینقلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان بە نهێنی دەچنەوە نێو گوند و دێهاتەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستان و بیروباوەڕی کوردایەتی و شۆڕشگێڕیی لە نێو خەلکدا بلاودەکەنەوە.

لە مانگی ئۆکتۆبەری سالی ١٩٦٦دا سلێمانی موعینی بە هاوکاریی چەند پێشمەرگەیەک، دەست دەکات بە دەرکردنی بلاوکراوەیەک بەناوی «ڕۆژ» کە دروشمی «یەکیەتی، خەبات، سەربەخۆیی، دیموکراتی - کوردستان خۆ ڕادەپسکێنی و بەسەر هەمو بەرهەلستێکدا زال دەبێت» لە خۆدەگرێت. ئەو بلاوکراوەیە وەک ئۆرگانی «کۆمیتەی ئینقیلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان» وادەبێت. سلێمان خۆی سەرپەرشتییدەکات و زۆربەی بابەتەکانیشی دەنوسێت. هەتاکو مانگی جێنیوەری ١٩٦٧ لەسەردەرکردنی ئەو بلاوکراوەیە بەردەوام دەبێت و سێ ژمارەی لێدەردەکات.

لەو سەروەختەدا مریەم خانمی خێزانی سلێمانی موعینی و سیامەندی کوڕیان کە لە گوندی دێرێ دەبن، بە یارمەتیی محەمەد مەلاعەلی بێژوێی دەگەنە گوندی سونێ. سەرکردایەتی شۆڕش بۆ ئەوەی فشار بخاتە سەر سلێمان و لە کۆمیتەی ئینقلابیی حیزبی دیموکراتی کوردستان دوریبخاتەوە، خێزان و کوڕەکەی دەگرێت و لە سەنگەسەر دەسبەسەریان دەکات. لەو ژیانی دەستبەرییەدا لە گوندی سەنگەسەر دوەمین مندالیان کە سامڕەندی ناوە، لەدایک دەبێت. لەو ماوەیەدا، سەید ڕەسولی بابی گەورە (دێهقان) زۆر بایەخیان پێدەدات و بەهانایانەوە دەچێت.

پاش ماوەیەک، سلێمان نامەیەک بۆ سەرکردایەتی شۆڕش دەنێرێت و داوایان لێدەکات کە ژن و مندالەکەی ئازاد بکەن. بەلام داواکەی بێ وەلام دەمێنێتەوە. بۆیە چەند پێشمەرگە دەنێرێت و ژن و مندالەکەی ڕزگاردەکات. لە ڕاگواستن و جێگیرکردنی ژن و مندالەکانیدا، شێخ لەتیفی حەفید ئەوپەڕی هاوکاری نیشان دەدات و لە نزیک مالەکەی خۆی خانویەکیان بۆ بەکرێدەگرێت.

لەودەمانەدا سلێمان و خەلیل شەوباش بۆ کارێکی حیزبەکەیان دەچنە شاری سلێمانی. لەکاتی گەڕانەوەیاندا، لەلایەن چەند کاربەدەستێکی شۆڕشەوە دەگیرێن و بەرەو بارەگای بارزانییان دەبەن. بەرلەوەی بگەنەجێ و لە ڕێگا خەلیل شەوباش شەهید دەکەن و سلێمان دەگەیەننە گوندی دیلمان، کە بنکەی سەرکردایەتی شۆڕشی لێدەبێت. چەند ڕۆژێک لە بەندیخانەی شۆڕش، وەک تاوانبارێک لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا دەکەن. سەرەنجام ڕۆژی چوارشەممە ١٩٦٨/٥/١٥ (١٣٤٧/٢/٢٥) شەهید دەکرێت. هەر ئەو ڕۆژەش تەرمەکەی بە هێلیکۆپتەر دەگوازرێتەوە بۆ ئەو دیوی سنور و لە پادگانی پیرانشار دادەندرێت و بۆ ورە بەرزکردنەوەی هێزی نیزامیی شاهەنشاهی، نیشانی سەرباز و ژاندارمەکان دەدرێت و بەو شێوەیە وێنەی دەگیرێت و پاشان ڕەوانەی شاری مەهاباد دەکرێت.

ڕۆژی هەینی ١٩٦٨/٥/١٧ (١٣٤٧/٢/٢٧) هەواڵی شەهیدکرنی سلێمان لە نێو مەهاباد و دەور و بەر یدا دەنگدەداتەوە. دواتر بۆ خەڵک دەردەکەوێت کە تەرمی سلێمان هێنراوەتەوە مەهاباد و ڕژێم نیازی هەیە بە بۆ ترساندن و نائومێدکردنی خەڵکی کوردستان لە شوێنێکی گشتی و بە بەرچاوی خەڵکەوە هەڵیبواسێت! ئیدی خەڵکی مەهاباد بە ئەوپەڕی تورەیی و بێزارییەوە، دەڕژێنە نێو شەقام و کۆڵانەکان و بە ئاشکرا بە ڕژێم ڕادەگەیەنن کە ئەگەر ڕەفتارێکی لەو جۆرەی لێبوەشێتەوە، لەگەڵ جەماوەر ڕوبەڕو دەبێتەوە.

ئیدی لە ئاکامی خۆڕاگری و کۆڵنەدانی خەڵک، ڕژێم ناچار دەبێت تەرمی سلێمان بداتەوە کەس و کارەکەی. خەڵکی مەهاباد بە ئەو پەڕی ڕێز و شکۆوە تەرمی سلێمانی موعینی لە گۆڕستانی بداغ سوڵتان بە خاک دەسپێرن.

* بۆ نوسینی ئەم کورتە بیۆگرافیایە سودم لە دەستنوسێکی سیامەند موعینی وەرگرتوە.

پاشکۆی دوەم:

خوێندنەوەی کتێبی

«ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان ۱۹٤۲-۱۹٤۷»

(پێداچونەوە و ڕاستکردنەوەی هەندێک لە هەڵەکانی)

«ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان ۱۹٤۲-۱۹٤۷» کتێبێکی (۳٤۸) لاپەڕەییە، «د. هیمدادی حوسێن» نوسیویەتی و دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ساڵی ۲۰۰۲ لە سلێمانی چاپیکردوە. لەسەر بەرگی ناوەوەی ئاماژە بۆ ئەوە کراوە کە «ئەم کتێبە نامەیەکی دکتۆرایە لەلایەن نووسەرەوە بۆ ئەنجومەنی کۆلیجی زمان لە زانکۆی سلێمانی بە سەرپەرشتی پ. د. عیزەددین مستەفا ڕەسوڵ ئامادەکراوە«. هەروەک لە کۆتایی کتێبەکەدا نوسراوە، نامەی دوکتۆراکە ساڵی ۲۰۰۱ لە زانکۆی سلێمانی پێشکەشکراوە.

ئەم کتێبە بەسەر چوار فەسڵدا دابەشکراوە:

فەسڵی یەکەم ـ «مێژووی ئابووری و سەربازی و پەروەردەو فەرهەنگی و دیمۆکراسی کوردستانی ڕۆژهەڵات ۱۹٤۲ ـ ۱۹٤۷».

فەسڵی دووەم ـ «چاپخانە و ڕۆژنامەنووسیی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان».

فەسڵی سێیەم ـ «ڕۆژنامەنووسیی کوردیی بە زمانی فارسی لە دەرەوەی کۆمارو هاوکاری نووسەرانی کوردستانی باشوور لەگەڵ ڕۆژنامەنووسیی کۆماردا».

فەسڵی چوارەم ـ «ڕۆژنامەنووسیی سەردەمی کۆمارو ئەدەبیاتی کوردی».

هەرچەند کتێبەکە لە ٢٠٠٢ دا چاپکراوە و بڵاوکراوەتەوە، بەڵام من لە ڕۆژی ٢٠٠٤/١٢/١٥ دا دەستمکەوت. پاش ئەوەی کە بە وردیی خوێندمەوە، بڕیارمدا کە بەشێک لە هەڵەکانی ڕاستبکەمەوە و هەندێک لە باسەکانی زیاتر ڕونبکەمەوە. دەبێت ئەوەش بڵێم کە من نامەی دوکتۆراکەم نەدیوەو نازانم جیاوازیی لەگەڵ ئەم کتێبەدا هەیە یان نا؟! خودی نوسەرەکەشی ئاماژەی بۆ ئەوە نەکردوە کە ئاخۆ نامەی دوکتۆ راکەی وەک خۆی چاپکردوە یان گۆڕانکاریی تیادا کردوە! لەبەر ئەوە سەرنجەکانم بەپێی دەقی ئەم کتێبە دەنوسم، نەک نامەی دوکتۆراکە!

سەرەتا بەپێویستی دەزانم کە چەند سەرنجێکی گشتیی دەربارەی کتێبەکە بخەمەڕو:

<u>یەکەم :</u>

ناوی کتێبەکە بەم جۆرەیە: «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢-١٩٤٧». لای هەموومان ڕۆشنە کە ماوەی حوکمڕانیی کۆماری کوردستان، کەمتر لە ساڵێک بوە. ئەگەر ڕۆژی سێ شەممە ڕێکەوتی ١٩٤٦/١/٢٢ بە ڕۆژی دامەزراندنی و ڕۆژی پێنج شەممە ڕێکەوتی ١٩٤٦/١٢/١٢ بە ڕۆژی کۆتایی هاتنی دابنێین، ئەوا دەتوانین بڵێین کە کۆماری کوردستان تەمەنی نزیکەی (١١) مانگ بوە. بەڵام هەروەک لە ناوی کتێبەکەدا دەردەکەوێت، سنوری مێژویی ئەم لێکۆڵینەوەیە (ساڵی ١٩٤٢ هەتاکو ساڵی ١٩٤٧)ە. لێرەدا دەگەینە ئەوەی کە بڵێین هەر لە خودی ناوی کتێبەکەدا، ناکۆکییەک هەیە! چونکە سنورە مێژوییەکەی «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان» دەکاتە ماوەی نێوان (١٩٤٦/١/٢٢ هەتاکو ١٩٤٦/١٢/١٢) نەک (١٩٤٢ ـ ١٩٤٧). هەرچەند نوسەر لەسەرەتای کتێبەکە، لە لاپەڕە (١٢)دا بە کورتی باسی ئەوەی کردوە کە لێکۆڵینەوەکەی لە دامەزراندنی «کۆمەڵەی ژ. ک.»ەوە دەست پێدەکات هەتاکو ڕۆژی لەسێدارەدرانی قازییەکان لە ١٩٤٧/٣/٣١، بەڵام ئەم ڕونکردنەوەیە ناتوانێت ئەو ڕاستییە وەلابنێت کە ناوی کتێبەکە ناکۆکی تێدایە! بۆ نمونە ئەگەر ناوەکەی بەم جۆرە بوایە: «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٦/١/٢٢ ـ ١٩٤٦/١٢/١٢» و لە پێشەکییەکەیدا ئەوەی

ڕونبکردایەتەوە لەبەر ئەوەی کۆمەڵەی ژ. ک. و کۆماری کوردستان پەیوەندییەکی تەواویان بەیەکەوە هەیە، واپێویست بوە کە لەسەرەتادا باس لە گۆڤاری نیشتمان و بڵاوکراوەکانی دیکەی کۆمەڵەی ژ. ک. بکرێت. ئەوسا کەس سەرنجێکی ڕەخنەگرانەی لەو جۆرەی نەدەبو. تەنانەت ئەگەر ناوەکەی بەم جۆرەش بوایە: «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان ١٩٤٣- ١٩٤٦» تاڕادەیەک دروستتر بو لەوەی کە لەسەر ئەو کتێبە نوسراوە! چونکە هیچ بڵاوکراوەیەکی کۆمەڵەی ژ.ک. پێش ساڵی ١٩٤٣ دەرنەکراوە و هیچ بڵاوکراوەیەکی کۆماری کوردستانیش پێی نەناوەتە ساڵی ١٩٤٧! کتێبەکەش (یان لێکۆڵینەوەکە) تایبەتە بە «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان» نەک «ڕووداوە مێژوییەکانی» ئەو سەردەمە.

دوەم:

نوسەری ئەم کتێبە لە گەلێک جێدا (وەکو سەرچاوە) سودی لە وەرگێڕراوەکانی کتێبی «کۆمارە کوردییەکەی ١٩٤٦، نوسینی: ویلیام ئێگڵتۆن»[1] و «کۆمارە کوردییەکەی مەهاباد، نوسینی: ئارشێ ڕۆزڤێڵت»[2] وەرگرتوە و لە دەیان لاپەڕەدا زانیاریی لێیانەوە وەرگرتوە. لەو باوەڕەدام ئەگەر ڕاستەوخۆ سودی لە تێکستە ئینگلیزییەکان (واتە کتێبە ئۆریگێناڵەکان) وەربگرتایە خۆی لە گەلێک هەڵە و کەموکوڕیی دوردەخستەوە. چونکە تێکستە وەرگێڕراوەکانی ئەو دو کتێبە هەڵە و کەموکوڕییان زۆرە و گاریگەرییان بۆسەر باسەکان هەیە. باوەڕیش ناکەم پەیداکردنی ئۆریگێناڵەکانیان لە ناوەوەی وڵات کارێکی هێندە سەخت بێت! وەکو من بزانم کتێبەکەی ویلیام ئێگڵتۆن لە کتێبخانە گشتییەکان و لە کتێبخانەکانی زانکۆکانی کوردستان پەیدا دەبێت. بۆ نمونە ساڵانی١٩٨٧ ـ ١٩٩٠ چەندین جار لە کتێبخانەی گشتیی سلێمانی وەرمگرتوە، تا جارێکیان سەرجەم کتێبەکەم

---

[1] William Eagleton, Jr., The Kurdish Republic of 1946, Oxford University Press, London, 1963.

[2] Archie Roosevelt, Jr., The Kurdish Republic of Mahabad, The Middle East Journal, Volume1, July 1947, nmuber 3.

کۆپیکرد، که تا ئێستاش ئەو کۆپییەم ماوە. یاخود دەیتوانیی سود لە وەرگێڕانە عەرەبییەکەی جەرجیس فەتحوڵلا وەربگرێت، کە زۆر لە وەرگێڕانە کوردی و فارسییەکەی سەید محەمەد سەمەدی باشترە[3]. وتارە درێژەکەی «ئارشیٚ ڕۆزڤێڵت»یش ئەگەرچی یەکەمجار ساڵی ١٩٤٧ بڵاوکراوەتەوە، بەڵام دواتر وەک کتێب و لە چەند گۆڤاری ئینگلیزییدا سەرلەنویٚ چاپکراوەتەوە[4].

سێیەم:

لەم کتێبەدا ئەگەر وێنەی کەسەکان و کلێشەی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان و دەقی ئەو پەرەگرافانە کە لە وتار و لێکۆڵینەوەی کەسانی دیکەوە وەرگیراون، لابدەین، دەبینین لێکدانەوە و ڕونکردنەوە و سەرنجەکانی نوسەرەکەی ئەوەندە نین کە بۆ نامەی دوکتۆرایەک بەشبکەن! دەبوا لێکدانەوە و ڕونکردنەوەی نوسەری ئەم کتێبە، پانتاییەکی زیاتری لە لێکۆڵینەوەکەدا بگرتایە. کاتێک مرۆڤ بەوردیی کتێبەکە دەخوێنێتەوە گەلێک باس و بابەتی ئەوتۆ دێنە بەرچاوی کە دەبوا زیاتر ڕونبکرانایەتەوە، کەچی بە چەند دێڕێک و بە زانیارییەکی کەمەوە بەڕێکراون ! {پاشان ئاماژە بۆ هەندێک لەو باسانە دەکەم}.

چوارەم:

لەم کتێبەدا بەم جۆرە ڕیزبەندییە، لە گۆڤارو ڕۆژنامەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان کۆڵراوەتەوە: (گۆڤاری نیشتمان، گۆڤاری هاواری کورد، گۆڤاری هاواری نیشتمان، گۆڤاری هەڵاڵە، گۆڤاری گروگاڵی منداڵانی کورد، گۆڤاری کوردستان)، ئنجا ڕۆژنامەی (کوردستان) و بەدوای ئەویشدا دەربارەی ڕۆژنامەی (کوهستان)ی نوسیوە.

سەبارەت بەو بەشە ئەم تێبینیانەم هەیە:

بنکەی ژین
www.zheen.org

---

[3] ولیم ایغلتن الابن، جمهورية مهاباد – جمهورية ١٩٤٦ الكردية، ترجمة و تعليق: جرجيس فتح الله المحامي، دار الطليعه، بيروت، سبتمبر ١٩٧٢، ٢٤٠ص. {دەزگای ئاراس لە شاری هەولێر، ساڵی ٢٠٠٠ دا سەرلەنویٚ چاپیکردوەتەوە}.

[4] بۆ نمونە لە ژمارە ٣ و ٤ی گۆڤاری (کوردستان تایمێز) دا بە دو بەش، دەقاودەق بڵاوکراوەتەوە. {تێبینی: ژمارە ٣ی ئەم گۆڤارە لە دێسێمبەری ١٩٩٣ و ژمارە ٤ یش لە نۆڤێمبەری ١٩٩٥ دا دەرکراوە}.

یەکەم/ لە لێکۆڵینەوەی زانستییدا زۆربەی جار واباشترە کە لێکۆڵەر بەپێی (زنجیرەی مێژویی) لە ڕوداو و باسەکان بکۆڵێتەوە. نوسەری ئەم کتێبەش هەروەک لە لاپەڕە (١٤)دا ئاماژەی بۆکردوە، ویستویەتی هەمان میتۆد پەیڕەو بکات. بەڵام لە واقیعدا نەیتوانیوە بە دروستیی پەیڕەوی ئەو میتۆدە بکات. ئەگەر ئەوەی ڕەچاوبکردایە ئەوسا گۆڤارەکان بەجیا و ڕۆژنامەکانی بەجیا دانەدەنا! بەڵکو هەمویانی بەپێی زنجیرەی مێژوییان دادەنا و بەرودوا لێیانی دەکۆڵییەوە. تەنانەت بۆ گۆڤارەکانیش زنجیرەی مێژویی لەبەرچاو نەگرتوە، ئەگینا گۆڤاری هەڵاڵەی نەدەخستە دوای گۆڤاری هاواری نیشتمان و گۆڤاری «کوردستان»ی نەدەخستە کۆتایی! باشتر وابو کە سەرجەم گۆڤارو ڕۆژنامەکانی بەپێی مێژوی دەرچونی (یەکەمین ژمارە)یان ڕیز بکردایە، پاشان دەربارەی هەریەکەیانی بنوسیایە. بەو پێیە دەبوا گۆڤار و ڕۆژنامەکان بەم جۆرە ڕیزبکرانایە:

(١) گۆڤاری «نیشتمان»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ٣٠ی پوشپەڕی ١٣٢٢ (١٩٤٣/٧/٢٢) دەرکراوە[5].

(٢) «نامەی هەفتەگی کوهستان»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی دو شەممە ٧ی اسفند ١٣٢٣ (١٩٤٥/٢/٢٦)دا دەرکراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

(٣) گۆڤاری «هاواری کورد»: یەکەم ژمارەی لە ڕەزبەری ١٣٢٤ (کۆتایی سێپتێمبەر ـ سەرەتای ئۆکتۆبەری ١٩٤٥)دا دەرکراوە.

(٤) گۆڤاری «کوردستان»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٥/١٢/٦دا دەرکراوە.

(٥) ڕۆژنامەی «کوردستان»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/١/١٠دا دەرکراوە. {لەسەر خودی ئەو ژمارەیە ١١ی ژانویە ١٩٤٦ نوسراوە، دیارە ئەوە هەڵەیە و لە چەند ژمارەی دواتریشدا ڕویداوە}[6].

---

[5] لەسەر بەرگی خودی گۆڤارەکە تەنها پوشپەڕی ١٣٢٢ نوسراوە، بەڵام لە «روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ. ک ١٩٤٤» دا نوسراوە: ٣٠ی پوشپەر سەرسالی گوواری نیشتمان.

[6] لە ژمارەکانی سەرەتای «گۆڤاری کوردستان» و «ڕۆژنامەی کوردستان»ی سەردەمی کۆماری کوردستاندا، ناوەکانیان بە «کوردوستان» نوسراوە. کە نوسینی ئەو (و)ە لەباری ڕێزمانی و زمانەوانییەوە هەڵەیە، هەروەک چۆن نابێت بنوسین: (پاکوستان، عەرەبوستان،

(٦) گۆڤاری «هەڵاڵە«: یەکەم ژمارەی لە ڕەشەمەی ١٣٢٤ (کۆتایی فێبروەری ـ سەرەتای مارتی ١٩٤٦) دا دەرکراوە.
(٧) گۆڤاری «هاواری نیشتمان»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٣/٢١دا دەرکراوە. {پاشتر هاواری نیشتمان وەک ڕۆژنامە دەرچوە و لە یەکەم ژمارەوە دەستی پێکردوەتەوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٥/٩ دەرچوە}.
(٨) گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد»: یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٦/٤/٢١دا دەرکراوە.
***دوەم/* پێویست بو دوای گۆڤاری هاواری کورد، دەربارەی گۆڤاری «ئاوات»ی بنوسیایە، چونکە ئەم گۆڤارەش بەیەکێک لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی ژ.ک. دادەنرێت و لە ڕۆژی سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤ ـــ ای ئابان ١٣٢٤) دا لەلایەن محەمەد شاپەسەندییەوە تاقە یەک ژمارەی لێدەرکراوە. {دواتر دەچمەوە سەر باسی ئەم گۆڤارە}.**
***سێیەم/* لەهەندێک کتێب و وتار و لێکۆڵینەوەدا، لە ڕیزی ناوی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستاندا ناوی «ئاگر»یش هاتوە، بەبێ ئەوەی لە هیچکامیاندا زانیارییەکی ئەوتۆ دەربارەی نوسرابێت. گرنگترینی ئەو سەرچاوانە، کتێبەکەی ویلیام ئێگڵتۆنە[7]. دەبوا لەم کتێبەدا کە تایبەتە بە ڕۆژنامەنوسیی کوردی سەردەمی کۆماری کوردستان، سەرنج و ڕونکردنەوەیەک دەربارەی «ئاگر» بنوسرایە. لەو باوەڕەدام کە ویلیام ئێگڵتۆن لەخۆیەوە ئەو ناوەی لە ڕیزی ناوی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستان دا نەنوسیوە! بەڵکو ناوەکانی لە کەسانی شارەزای ئەو سەردەمە وەرگرتوە.**

هیندوستان ...). جێی سەرنجە کە نوسەری ئەم کتێبە کاتێک لەو گۆڤار و ڕۆژنامەیەی کۆڵیوەتەوە، دیقەتی ئەو (واو)ەی نەداوە و لە ڕوی (ڕێزمانی)یەوە ڕونکردنەوەیەکی لەبارەیەوە نەنوسیوە !

{وەکو خۆم دیقەتم داوە لە ژمارە (١) ی ڕۆژنامەی کوردستان هەتاکو ژمارە (٩) ی ناوەکەی بە (کوردوستان) نوسراوە، بەڵام لە ژمارە (١٠) بە دواوە بە (کوردستان) نوسراوە و (واو)ەکە لابراوە}.

[7] William Eagleton Jr, The Kurdish Republic of 1946, P.10I.

وای بۆ دەچم ئەم بڵاوکراوەیە ناوی «ئاگری» بو بێت و لە ماوەی حوکمڕانیی کۆماردا دەرکرابێت. {شایانی باسە ساڵی ١٩٩٨ لە وتارێکی کورتدا سەرنجی ڕوناکبیران و لێکۆڵەرانی کوردم بۆ ئەوە ڕاکێشاوە}[8].

چوارەم/ لە ژمارە ٦١ی ڕۆژنامەی «کوردستان» دا کە لە ڕۆژی شەممە ١ی پوشپەڕی ١٣٢٥ (١٩٤٦/٦/٢٢) دا دەرکراوە، لە لاپەڕە (٢)دا ئاگادارییەک لە لایەن «دڵشاد ڕەسوڵی»یەوە بڵاوکراوەتەوە و تیایدا ڕایگەیاندوە کە نیازی ئەوەی هەیە گۆڤارێکی مانگانە بەناوی «زانست»ەوە دەربکات، جا بەو بۆنەیەوە داوای هاوکاریی لە نوسەران کردوە کە بە بابەتی ئەدەبی، زانستی، کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی بۆ گۆڤارەکە بنێرن. دەقی ئەو ئاگادارییە بەم جۆرەیە:

بۆ زانین

زانست Zanist

گوواری زانست، گوواریکی زانستی، کومەلایەتی، تربیتی ئەدەبیە لە مانگی پووشپەری سالی ١٣٢٥ وە مانگی ژمارەییک وەدەردەکەوی. لە نوسەرانی بەرزی کوردستان تکا دەکەین مقالاتی ادبی زانستی کومەلایەتی تربیتی بە نشانی (وزارەت فەرهەنگ دەفتەری گوواری زانست) بومان بنیرن تا لە گوواری زانست دا دەرج بکری.

مدیری مسئول و خاوەنی امتیاز

دلشاد رسولی

ئەگەر بێت و پاش ئەم ئاگادارییە، ئەم گۆڤارە دەرکرابێت، ئەوا دەبێت ناوەکەی لە دوای «گۆڤاری گرۆگاڵی منداڵانی کورد» بنوسرێت، بەڵام لەبەر ئەوەی کە تا ئێستا هیچ ژمارەیەکی ئەم گۆڤارە نەدۆزراوەتەوە و دەستنەخراوە، ناتوانین لە خۆمانەوە ناوەکەی لە ڕیزی ناوی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی سەردەمی کۆماری کوردستاندا تۆماربکەین، بەڵام پێویستە ئاماژەی بۆ بکەین !

---

[8] جوتیار تۆفیق، چەند گۆڤار و ڕۆژنامەیەکی بێسەروشوێن، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە ١٥٩٩، پێنجشەممە ١٩٩٨/٤/٢٣، ل١٠.

پێنجەم/ لەم کتێبەدا کە دەربارەی «گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستان»ە، زیاتر لە (٢٦) لاپەڕە دەربارەی «نامەی هەفتەگی کوهستان» نوسراوە (ل١٦٩ هەتاکو ل ١٩٥ و چەند لاپەڕەی دیکەش)، لە حاڵێکدا ئەو ڕۆژنامەیە لە (تاران) و بە زمانی (فارسی) دەرکراوە! بەڵام کەمتر لە (١٤) لاپەڕە دەربارەی ڕۆژنامەی «کوردستان»ی کۆماری کوردستان نوسراوە! ئایا دەبێت لە کتێبێکی ئاوادا کە دەربارەی «گۆڤارو ڕۆژنامەکانی کۆماری کوردستان»ە، زیاتر لە (٢٦) لاپەڕە دەربارەی «نامەی هەفتەگی کوهستان» بێت، بەڵام (١٤) لاپەڕە دەربارەی ڕۆژنامەی کوردستان بێت! پێویستە ئاماژە بۆ ئەوەش بکەم کە ئەم بەشە لە نامەی دوکتۆراکە پێشتر (ساڵی ١٩٩٨) لە ژمارە (٥)ی گۆڤاری «سەنتەری برایەتی»دا بلاوکراوەتەوە و لە باری زانستییەوە نەدەبوا تێهەڵکێشی نامەی دوکتۆراکە بکرێت!

شایانی باسە کە نوسەری ئەم کتێبە کاتێک لە ڕۆژنامەی «کوردستان»ی کۆڵیوەتەوە، لە یەکەم پەرەگرافدا نوسیویەتی: «یەکێک لە کارە گرنگ و پڕ بایەخەکانی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان لە ڕووی ڕۆشنبیری و کلتوورییەوە دەرکردنی ڕۆژنامەی (کوردستان)ە، هەوڵدانێکی سەرکەوتوو بوو، بناغە دانانێک بوو بۆ ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەی کوردی، کە ئەرکێکی قورس و توانایەکی ماددی و مەعنەوی زۆری گەرەکە ...».

باشە کە ئەو ڕۆژنامەیە هێندە گرنگ بوە، چۆن تەنها بەوەندە بەرێکراوە! بەراوردێکی دیکە بۆ سەلماندنی ئەو لاسەنگییە ئەوەیە کە ڕۆژنامەی کوردستان (١١٤) ژمارەی لێدەرکراوە، بەلام (نامەی هەفتەگی کوهستان) ٨٤ ژمارەی لێدەرکراوە.

جێی سەرنجە کە لەم کتێبەدا لەهەمو ئەو جێیانەدا کە ناوی ڕۆژنامەکە یان هەفتەنامەکە هاتوە، تەنها «کوهستان» نوسراوە! ڕاستییەکەی ناوەکەی «نامەی هەفتەگی کوهستان» بوە، نەک «کوهستان»! {پاشان دەچمەوە سەر ئەم باسە، لێرەدا هەر ئەمەندە بە پێویستدەزانم}.

شەشەم/ وەکو دیقەتمداوە لەسەر هەندێک لە ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستان مێژوە (زاینییەکان) بە هەڵە نوسراون. دەرکنەکردن بەم حاڵەتە زۆر کەس لەوانەی بە هەڵەدا بردوە کە دەربارەی ئەو ڕۆژنامەیەیان نوسیوە ! تائێستا

www.zheen.org

کۆپیی (٦٤) ژمارەی ئەو ڕۆژنامەیەم دەستکەوتوە و سەرنج و تێبینیی جۆراوجۆرم دەربارە نوسیوە. لەسەر هەندێک ژمارە (بەتایبەت ژمارەکانی دوایی) تەنها مێژوی هەتاوی نوسراوە. لەسەر گەلێک ژمارەشی مێژوی هەتاوی و کۆچی و زایینیش نوسراوە. بەڵام لەسەر گەلێک ژمارەی مێژوە زایینییەکە بە هەڵە نوسراوە. لێرەدا (وەک نمونە) ئاماژە بۆ چەند دانەیەک لەوانە دەکەم:

یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستان لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/١/١٠دا دەرکراوە، بەڵام لەسەر خودی ئەو ژمارەیە ١١ی ژانویە ١٩٤٦ نوسراوە. ژمارە ٢ی لە ڕۆژی شەممە ١٩٤٦/١/١٢دا دەرکراوە، لەسەر ئەو ژمارەیە ١٣ی ژانویە ١٩٤٦ نوسراوە. ژمارە ٥ لە ڕۆژی شەممە ١٩٤٦/١/١٩دا دەرکراوە، لەسەر ئەو ژمارەیە ٢٠ی ژانویە ١٩٤٦ نوسراوە. هەروەها لە گەلیک ژمارەی دیکەشدا.

<u>پێنجەم:</u>

لە لێکۆڵینەوەی ئەکادیمیدا دەستنیشانکردنی سەرچاوە بەگشت زانیارییەکانیەوە، خاڵێکی گرنگە و دەبێت بەوردی ڕەچاوبکرێت. ئەگەر دیقەتی پەراوێز و سەرچاوەکانی ئەم کتێبە بدەین، دەبینین هەندێک لە سەرچاوەکان بەتەواوی و دروستیی نەنوسراون. من لای خۆم چەند دانەم لەوانە دەستنیشانکردوە، بەڵام لێرەدا تەنها ئاماژە بۆ دوان لەوانە دەکەم:

١. لە ل(٢٥٩)دا بۆ ژیاننامەی دڵشاد ڕەسوڵی سودی لە یەکێک لە ژمارەکانی گۆڤاری بەیان وەرگرتوە و لە ل(٢٨٢)دا لە پەراوێزی ژمارە (٤٨)دا بەم جۆرە ئاماژەی بۆ کردوە: «گ بەیان، ژ ١٤٨، ١٩٨٨، ل٨٠». دەبینین نە ناوی نوسەر و نە ناوی وتارەکەی نەنوسیوە!

٢. لە ل(٥٥)، لە پەراوێزی (٩)دا ئاماژەی بۆ چەند سەرچاوەیەک کردوە، یەکێکیان وتوێژێکی ڕۆژنامەییە کە محەمەد فەریق حەسەن و کەژاڵ ئەحمەد ساڵی ١٩٩٢ لەگەڵ «محەمەد شاپەسەندی»دا سازیانکردوە. لەوێدا سەرچاوەکەی بەم جۆرە دەستنیشانکردوە: «محەمەد شاپەسەندی، ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی، ژ٢٤، ١٩٩٢/٥/٢٤، ل٧». ڕاستتر و دروستتر بو کە بەم جۆرە بینوسیایە: «گفتوگۆیەک لەگەڵ سەربازی نەناسراو محەمەد شاپەسەندی، ئامادەکردنی: محەمەد فەریق حەسەن و کەژاڵ ئەحمەد، ڕۆژنامەی ئاڵای

ئازادی، خولی دوەم، ژمارە ٢٤، ١٩٩٢/٥/٢٤، ل٧». هەرچەند لەم کتێبەدا ئاماژەی بۆ نەکراوە، لە ڕاستیدا ئەو وتوێژە دو بەشە، بەشەکەی دیکەی لە هەمان ڕۆژنامە، لە ژمارە ٢٥، ١٩٩٢/٥/٣١دا بڵاوکراوەتەوە. شایانی باسە محەمەد فەریق حەسەن لە ڕۆژنامەی «کوردستانی نوێ»شدا دەربارەی ڕۆڵی محەمەد شاپەسەندی لە بواری کاری چاپەمەنییدا نوسیوە[9].

شەشەم:

لە لێکۆڵینەوەی ئەکادیمیدا دەسنیشانکردنی سەرچاوەی ئەو وێنە و دۆکۆمێنتانەی کە لە لێکۆڵینەوەکەدا سودیان لێوەرگیراوە خاڵێکی گرنگە و دەبێت بەئەمانەتەوە ڕەچاوبکرێت. لەم کتێبەدا ئاماژە بۆ سەرچاوەی هیچ کام لە وێنەکان نەکراوە. هەروەها لە ل (٥٢)دا کۆپیی بەیاننامەیەکی کۆمەڵەی ژ. ک. بەرچاودەکەوێت، بەبێ ئەوەی ئاماژەی بۆ سەرچاوەکەی کردبێت! وەکو من بزانم کۆپیی ئەو بەیاننامەیەی لە کتێبی «نگاهی به تاریخ مهاباد»، نوسینی: سەید محەمەد سەمەدی، وەرگرتوە[10]. هەروەها لە ل (٢٣)شدا کۆپیی وێنەیەکی سەردەمی کۆمەڵەی ژ. ک. بەرچاودەکەوێت کە ئاماژەی بۆ سەرچاوەکەی ئەویش نەکردوە! دڵنیام کە ئەو وێنەیەی لە ل (٦٥٩)ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی، عەلی کەریمی» وەرگرتوە[11]. لێرەدا بە پێویستی دەزانم ڕاستییەک بخەمە ڕو، ئەویش ئەوەیە کە ئەو وێنەیە و چەند وێنەی زۆر بەنرخی دیکە، کە زۆربەیان هی دەورانی چالاکیی (کۆمەڵەی ژ. ک.)ن، محەمەد شاپەسەندی پاش ساڵەها ژیانی ئاوارەیی و دەربەدەری پاراستبونی و نەیهێشتبو بفەوتێن، ساڵی ١٩٩٨ بە ئەمانەتەوە داینی بە من کە بە سکانەر وێنەیان لێبگرمەوە و گەورەشیان بکەم. پاشان لە دەزگای «خاک» لە هەر وێنەیەکیان چەند دانەیەکمان لێ کۆپیکرد و وێنە

[9] محەمەد فەریق حەسەن، محمدی شاپەسەندی شۆڕەسواری بواری چاپخانەو ڕۆژنامەگەریی، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە ٤٨٤، ڕۆژی هەینی ١٩٩٣/٩/١٠، دوا لاپەڕە (ل١٦).

[10] سید محمد ڵمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، مهاباد، انتشارات رهرو، ١٣٧٣، ڵ٥٥١.

[11] عەلی کەریمی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی «مامۆستا عولەما»، سوید، ١٩٩٩.

www.zheen.org

ئۆریگناڵەکان و هەندێک لە کۆپییە گەورەکراوەکانم بۆ محەمەد شاپەسەندیی گەڕاندەوە. دواتر بە ئاگاداریی خۆی کۆپیی (چەند) دانەیەکیانم بۆ عەلی کەریمی نارد، کە ئەودەم نیازی چاپکردنی کتێبەکەی هەبو. ئەوەبو پاشان وێنەکانی لە پاشکۆی کتێبەکەیدا دانابو، بەڵام بەهەر هۆیەک بو، ناوی محەمەد شاپەسەندی وەک «خاوەنی وێنەکان» لەبیرکرابو! ئەو وێنانە لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی»دا لە لاپەڕەکانی «٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠ و ٦٧٦»دا دانراون.

حەوتەم:

نرخ و بەهای لێکۆڵینەوەی لەم جۆرە بەوە زیاد دەکات کە بەرلەهەرچی بە شێوەیەکی ورد و زنجیرەیی ئاماژە بۆ (پێشینەی مێژویی) ئەو باسە بکرێت کە نوسەرەکە مەبەستێتی لێیبکۆڵێتەوە. لەم کتێبەشدا باشتر و زانستییانەتر بو کە لە سەرەتادا، ئەگەرچی بە کورتییش بوایە، لە دوتوێی چەند لاپەڕەیەکدا ئاماژە بۆ پێشینەی ڕۆژنامەنوسیی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان (بەرلە کۆماری کوردستان) بکرایە. هەرچەند لە هەندێک جێدا ئاماژەی لەو جۆرە بەرچاو دەکەون، بەڵام لە هیچ کامیاندا زانیاریی ورد و پێویست نەنوسراون و باسەکان بە شێوەی زنجیرەی مێژویی نین. بۆ نمونە لە ل (١٦٩)دا بەپشت بەستن بە چەند وتارێکی ئەحمەد شەریفی کە لە هەفتەنامەی «ئابیدەر»دا بڵاویکردوەتەوە، ناوی چەند گۆڤار و ڕۆژنامەی نوسیوە کە هەندێکیان نە لەدور و نە لە نزیک پەیوەندییان بە کوردەوە نییە و ئەحمەد شەریفی لە خۆڕایی لە نێو ڕۆژنامەنوسی کوردیدا جێی بۆکردونەتەوە ! {لەم ڕوەوە نامەم بۆ چەند کەسی شارەزا ناردوە. لەوەڵامی نامەکانمدا زانیاریی بەسود و باسنەکراویان بۆ نوسیوم، بەڵام بۆ ئەوەی لێرەدا باسەکە لەوە زیاتر درێژە نەکێشێت، هەڵیان دەگرم بۆ کات و شوێنی خۆیان}. هەروەها لە ل(٦٧)دا نوسیویەتی: «زۆربەی سەرچاوەکان، ڕۆژنامەنووسیی و چاپخانە لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا، لە ڕووی مێژووییەوە، دەدەنە پاڵ ئەو هەوڵە جوامێرانەیەی نەوەی بەدرخانیەکان و بە تایبەتی (عەبدولڕەزاق بەدرخان) لە شاری (خوی)، کە لە ساڵی (١٩١٣)دا هەوڵیداوە یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی لە ئێراندا بە ناوی (کوردستان) بڵاوبکاتەوە... ». لێرەدا بۆمان دەردەکەوێت

کە نوسەری ئەم کتێبە ئاگای لەوە نەبوە کە لە ساڵی ١٩٠٩ دا میسیۆنێکی مەسیحی لۆتەری گۆڤارێکی مانگانەی بەناوی «کوردستان میشنێری» بە زمانی ئینگلیزیی دەرکردوە و بەشی هەرە زۆری وتارەکانی تایبەت بوون بە شاری مەهاباد و ناوچەی موکریان و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە گەلێک ژمارەیدا وێنەی مەهاباد و خەڵکی مەهاباد بڵاوکراونەتەوە. ئەگەرچی ئەم گۆڤارە بە ئینگلیزیی بوە و لە ئەمەریکا چاپکراوە، بەڵام چونکە هەمو بابەتەکانی پەیوەندییان بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و شاری مەهابادەوە هەیە و بەشی زۆری وتار و وێنەکانی لە مەهاباد نوسراون و نێردراون، ناکرێت لە ڕیزی ناوی گۆڤارو ڕۆژنامە و بڵاوکراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ئاماژەی بۆ نەکرێت. لە هەندێک سەرچاوەشدا ئاماژە بۆ ئەوە کراوە کە چەند میسیۆنێرێکی ئەڵمانی لە مانگی ئاپریلی ١٩١٤دا لە ورمێ گۆڤارێکیان بە ناوی «کوردستان»وە دەرکردوە.

لە ل(٦٧) و (٦٨)دا چەند دێڕێکی دەربارەی ڕۆژنامەی «کورد» نوسیوە کە لە ورمێ لە سەردەمی بزوتنەوەکەی سمایل ئاغای دا لەلایەن «مەلا محەمەد قزڵجی»یەوە دەرکراوە، لەوێدا نەینوسیوە ئەو ڕۆژنامەیە لە (چ ساڵ و مانگ و ڕۆژێک)دا دەرکراوە!

لێرەدا من بەکورتیی تیشکێک دەخەمە سەر ئەو ڕۆژنامەیە:

ڕۆژنامەی «کورد»، لەلایەن مەلا محەمەد تورجانی (مەهاباد، ١٨٩٥/٧/٨ ـ بەغداد، ١٩٥٩/٩/١٤) لە شاری ورمێ، لە سەردەمی بزوتنەوەکەی سمایل ئاغای دا دەرکراوە. یەکەم ژمارەی لە ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٢٢/٦/٨ (١٢ی شەوالی ١٣٤٠ بەرامبەر بە ١٧ی خرداد ١٣٠١) دا دەرکراوە. مەلا محەمەد تورجانی (کە پاشتر بە مەلا محەمەد قزڵجی ناسراوە)، مەلا ئەحمەد تورجانی زادە (برا بچوکی مەلا محەمەد قزڵجی)، مەلا حەسەن سەیفی قازی، محەمەد جەمالەدین هەکاریی و سەید عەبدوڵڵای شەمزینی چەند کەسی دیکە بەشدارییان لە دەرکردنیدا کردوە. تەنها چوار ژمارەی لێدەرکراوە. تائێستا کلێشەی (دو) ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیە بڵاوکراوەتەوە، بەڵام کۆپیی هەردوکیان ناشارەزایانە وەرگیراون و نازانرێت کام ژمارەن و کەی دەرکراون! یەکەمیان لە کتێبی (محمد تمدن، اوضاع ایران در جنگ اول جهان یا تاریخ رضائیە،

بنکەی ژین
www.zheen.org

تهران، ١٣٥٠) و دوەمیان لە (گۆڤاری گرشەی کوردستان، ژمارە ٩، ١٣٦٠ (١٩٨١)، ل١١)[12].

ڕاستکردنەوەی هەندێک لە هەڵەکانی نێو کتێبەکە:

* لە ل(١٢)دا نوسیویەتی «کۆمەڵی ژێ. کاف لە ١٦ی ئەیلولی ١٩٤٢دا دامەزراوە«. بەڵام لە ل(٢٤)دا (٢٥ی گەلاوێژی ١٩٤٢)ی نوسیوە.

چەند ساڵ لەمەوپێش لە لێکۆڵینەوەیەکمدا لە ناوی تەواوی «کۆمەڵەی ژ. ک.» و مێژوی دامەزراندنی و ناوی دامەزرێنەرەکانیم کۆڵیوەتەوە[13]. لەوێدا بەبەڵگەوە سەلماندومە کە کۆمەڵەی ژ. ک. لە ڕۆژی یەک شەممە ڕێکەوتی ١٩٤٢/٨/١٦ بەرامبەر بە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢١ی هەتاوی دامەزراوە، نەک ١٦ی ئەیلولی ١٩٤٢. هەروەها دەبوا بیزانیایە کە ٢٥ی گەلاوێژ دەکاتە (١٦ی ئاب)، نەک (١٦ی ئەیلول)!

* لە ل(٢٤) و (٨٧)دا وای بۆچوە کە پیتی (ژ) و (ک)ی ناوی «کۆمەڵەی ژ. ک.» کورتکراوەی «ژیانەوەی کورد»ن. هەروەها لە دەیان لاپەڕەی دیکەشدا هەر «کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد»ی نوسیوە. لەو لێکۆڵینەوەیەمدا کە دەربارەی «کۆمەڵەی ژ. ک.»ە لە ناوی تەواوی کۆمەڵەی ژ. ک. م کۆڵیوەتەوە. لەوێدا

بنکەی ژین
www.zheen.org

[12] کورتەیەکی ژیاننامەی مەلا محەمەد قزڵجی و هەندێک زانیاریم دەربارەی ڕۆژنامەی (کورد) لە گۆڤاری کاروان دا بڵاوکردوەتەوە. بڕوانە: جوتیار تۆفیق، مەلا محەمەد قزڵجی، گۆڤاری کاروان، ژمارە ٦٦، تەموزی ١٩٨٨، ل ٨ ـ ١٠}.

[13] سەبارەت بە کۆمەڵەی ژ. ک. لێکۆڵینەوەیەکم نوسیوە، کاتی خۆی کورتەیەکیم لە ڕۆژنامەی (کوردستانی نوێ)دا بلاوکردەوە، پاشتر لە گۆڤاری (گزینگ)دا سەرلەنوێ بە هەندێک زانیاریی دیکەوە بڵاومکردەوە.

بڕوانە:

١. جوتیار تۆفیق، تیشکێک بۆ سەر کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، کوردستانی نوێ، ژمارە ١٤٠١، دوشەممە ١٩٩٧/٤/٧، لاپەڕە ٦ و ١١.

٢. جوتیار، چەند ڕونکردنەوەیەک دەربارەی کۆمەڵەی ژ. ک.، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ٣١، بەهاری ٢٠٠١، ٣٦ - ٣٩. هەروها بڕوانە: ئەو لێکۆڵینەوەیەم کە دەربارەی (حیزبی ئازادیخوازی کوردستان)ە و کورتەیەکیم لە هەفتەنامەی ئاڵای ئازادی، ژمارە ١٩٨ (١٩٩٥/١٢/٣) و ژمارە ١٩٩ (١٩٩٥/١٢/١٠)دا بلاوکردوەتەوە.

بەبەڵگەوە سەلماندومە کە کۆمەڵەی ژ. ک. کورتکراوەی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» بوە. ئەمەش دوان لە بەڵگەکان:

یەکەم ـ لە بەڵگەنامەیەکی نێو ئەرشیڤی یەکێتی سۆڤێتدا کە بریتییە لە وتوێژێکی نێوان سەرکونسوڵی سۆڤێت لە شاری ورمێ، لە ٩ی سێپتامبەری ١٩٤٤دا لەگەڵ دو نوێنەری کۆمەڵەی ژ. ک.، کە ئەوانیش «عەبدولڕەحمان زەبیحی» و «قاسم ئیلخانیزادە»ن، لەوێدا لە زمانی ئەو دو نوێنەرەوە نوسراوە: «... ئەم ڕێکخراوە (واتە کۆمەڵەی ژ. ک. - جوتیار) نزیکەی دو ساڵە پێکهاتوەو ناوی پارتی ژ.ک. بە مانای پارتی ژیانەوەی کوردستانە...»[14].

دوەم ـ عەبدولڕەحمان زەبیحی، کە یەکێک لە دامەزرێنەران و ئەندامە چالاک و دیارەکانی سەرکردایەتیی کۆمەڵەی ژ. ک. بوە، لە وتارێکی کورت و بەنرخدا کە ساڵی ١٩٦٠ بە عەرەبیی لە ڕۆژنامەی «خەبات»دا بڵاویکردوەتەوە، سەبارەت بە ناوی کۆمەڵەی ژ. ک.، هەڵەی «ئارشێ ڕۆزڤێلت»ی ڕاستکردوەتەوە[15]. چونکە ئارشێ ڕۆزڤێلت لەو وتارەیدا کە ساڵی ١٩٤٧ لە «گۆڤاری خۆرهەڵاتی ناوەڕاست»دا بڵاویکردوەتەوە، ناوەکەی بەم جۆرە نوسیوە: «کۆمەڵە ـ ی ـ ژیان ـ ی ـ کورد»[16]. عەبدولڕەحمان زەبیحی لە وتارەکەی خۆیدا ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە کە ئارشێ ڕوزڤێلت بەهەڵە ناوەکەی نوسیوە، ئنجا نوسیویەتی: «ناوی دروستی کۆمەڵەی ژ. ک. بەم جۆرەیە: کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، کە دەبێتە حزب احیاء کردستان،

---

[14] هێندێ بەڵگە و بۆچون لەسەر کۆمەڵەی ژێکاف، وەرگێڕانی: ئەفراسیاو هەورامی، گۆڤاری ڕابون، سوید، ژمارە ٢٢، ساڵی ١٩٩٧، ل٥٣}.

[15] رد علی کراس السید ڕرشی روزفلت، بقلم: زەبیحی، جریدە خەبات، العدد ١٩٢، الجمعە ١٨ مارت ١٩٦٠، ل٣. هەروەها بڕوانە: (جوتیار حاجی تۆفیق، وەڵامی زەبیحی بۆ نامیلەکەی ئارشێ ڕۆزڤێلت و چەند ڕونکردنەوەیەک، گۆڤاری ئایندە، ژمارە ٤٠، ساڵی ٢٠٠٣، ل١٤٥ - ١٤٩). {شایانی باسە کە ئەو وتارەی عەبدولڕەحمان زەبیحی، نوسەر و لێکۆڵەر سدیق ساڵح لە عەرەبییەوە کردویەتی بە کوردی و لە گۆڤارەکەدا ناوی لەبیرکراوە، لەوێدا من تەنها ڕونکردنەوە و پەراوێزەکانم نوسیوە - جوتیار}.

[16] Archie Roosevelt, Jr., The kurdish Republic of Mahabad, P 250.

نەک ژیانی کورد»[17]. سەرنج دەدەین کە عەبدولڕەحمان زەبیحی ئەگەرچی وتارەکەی بە عەرەبیی نوسیوە، کەچی ناوەکەی بە کوردی و عەرەبیش نوسیوە، چونکە زانیویەتی گەلێک جار ناوەکەی بە هەڵە نوسراوە. دیارە تەنها مەبەستی ئەوە نەبوە کە هەڵەی ئارشێ ڕۆزڤێلت ڕاستبکاتەوە! بەڵکو ویستویەتی سەرنجی مێژونوس و ڕوناکبیرانی کوردیش بۆ ئەوە ڕابکێشێت و چیدیکە ئەو هەڵەیە چەندبارە نەبێتەوە!

* لە ل(٢٥)دا نوسیویەتی: «ئەوانەی لەدامەزراندنی (کۆمەڵە)دا دەوریان بوو، ئەمانە بوون:" (١) ڕەحمانی حەلەوی. (٢) موحەممەد ئەمین شەرەفی. (٣) موحەممەدی نانەوازادە. (٤) ڕەحمانی زەبیحی. (٥) حوسێنی فروهەر (زەرگەری). (٦) عەبدولڕەحمانی ئیمامی. (٧) قاسمی قادری. (٨) مەلا عەبدللای داودی. (٩) ئەحمەد عیلمی. (١٠) عەزیزی زەندی. (١١) موحەممەدی یاهوو. (١٢) میرحاج»..

هەر لەدرێژەی ئەم باسەدا، لە ل(٥٤)، لە پەراوێزی (٦)دا نوسیویەتی: «ویلیام ئیگلتۆن جونێر، کۆماری کورد لە ساڵی ١٩٤٦، وەرگێرانی سید محمد صمدی، ب١، ل١٤٤، و. ف، ل٢٤٤. لەوەرگێڕانە فارسی یەکەدا، لەناوەکاندا ناوی قادری مودەریسی تێدایەو ناوی عەزیزی زەندی تێدا نی یە«.

دەبینین بۆ ناوی دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژ. ک. پەنای بردوەتە بەر وەرگێرانە کوردی و فارسییەکەی کتێبەکەی ویلیام ئێگڵتۆن، کە سەید محەمەد سەمەدی وەریگێڕاوە. لە حاڵێکدا ئەو دو وەرگێڕانە هەڵە و کەموکڕییان یەکجار زۆرە. سەید محەمەد صەمەدی لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا پاشکۆیەکی بۆ کتێبەکە زیادکردوە و چەند بەشی گرنگی کتێبە ئۆریگێناڵەکەشی فەرامۆشکردوە! ڕاستییەکەی ئەو ناوانەی کە لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا نوسراون، لە زمانی «مەلا قادری مودەرسی»یەوە نوسراون و ئەو ناوانە نین کە ویلیام ئێگڵتۆن لە کتێبەکەیدا نوسیونی! {ئەم هەڵەیە بەسەر نوسەری ئەم کتێبەشدا تێپەڕیوە و دەرکی بەوە نەکردوە کە ئەو ناوانە لە زمانی مەلا قادری مودەرسییەوە تۆمارکراون!}. جیا لەوەش ئەوەی کە لە چاپە کوردییەکەدا

[17] جریدە خەبات، العدد ١٩٢، الجمعە ١٨ مارت ١٩٦٠، ل٣.

ناوی مەلا قادری مودەرسی نەنوسراوە، ئەوە هەڵەی سەید محەمەد سەمەدی بوە! لێرەدا دەگەینە ئەو باوەڕەی ئەگەر دەقە ئینگلیزییەکەی کتێبەکەی «ویلیام ئیگڵتۆن»ی لەبەر دەستدا بوایە، لایەنی کەم لەوە دڵنیا دەبو کە لەوێدا ناوەکان چۆن نوسراون!

ویلیام ئیگڵتۆن، لەپاشکۆی کتێبەکەیدا، لە لاپەڕە (١٣٣)دا، ناوی دامەزرێنەرەکانی کۆمەڵەی ژ. ک. ی بەم جۆرە نوسیوە:" «ڕەحمان حەلەوی، محەمەد ئەمین شەرەفی، محەمەد نانەوا زادە، ڕەحمان زەبیحی، حوسێن فروهەر (زەڕگەری)، عەبدولڕەحمان ئیمامی، قاسم قادری، مەلا عەبدوڵلا داودی، قادر مودەریسی، ئەحمەد عیلمی، عەزیز زەندی، محەمەد یاهو، میرحاج ـ خەڵکی عیراق-»"[18].

بەڵام وەک من بەم باسەوە خەریک بوم و لێمکۆڵیوەتەوە، چەند کەسێک لەوانەی کە ویلیام ئیگڵتۆن ناویانی لەڕیزی دامەزرێنەرانی کۆمەڵەدا نوسیوە، دواتر پەیوەندییان کردوە بەکۆمەڵەوە و لەدەستەی دامەزرێنەر نەبون، وەک: «ڕەحمان حەلەوی، محەمەد ئەمین شەرەفی، ئەحمەد عیلمی، محەمەد یاهو». هەروەها کە ناوی میرحاج و هەندێک جار ناوی مستەفا خۆشناو لە ڕیزی ناوی دامەزرێنەران نوسراوە، ئەوان ئەندام و نوێنەری «حیزبی هیوا» بون. تەنانەت «عیزەت عەبدولعەزیز» یشیان لەگەڵ بوە و بەمەبەستی ڕێنوێنی و هاوکاریی ڕوناکبیرانی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٢/٨/١٣ دەگەنە شاری مەهاباد و چەند ڕۆژێک لە ماڵی حوسێن فروهەر دەمێننەوە[19]. لە ڕێگای حوسێن فروهەر و عەبدولڕەحمان زەبیحیەوە چاویان بەدەستەیەک لە کەسە ڕوناکبیر و چالاکەکانی شاری مەهاباد دەکەوێت و ئاڵوگۆڕی بیروڕایان لەگەڵدا دەکەن. ئەوان سەرەتا نیازیان دەبێت لقێکی «حیزبی هیوا» لە موکریان دابمەزرێنن.

---

[18] William Eagleton Jr, The Kurdish Republic of 1946, P.133.

[19] دەربارەی حوسێن فروهەر، بڕوانە: (جوتیار تۆفیق، حسین فروهەر تێکۆشەرێکی گومناو، کوردستانی نوێ، ١٩٩٨/٤/١٩). هەروەها (جوتیار حاجی تۆفیق، حسێن فروهەر تێکۆشەرێکی گومناو، گۆڤاری ئاڤاشین، ژمارە ١٢، ساڵی ٢٠٠٠ ، ل١٣٦-١٤١). {ئەم گۆڤارە لە ستۆکهۆڵم، بە دیالێکتی کرمانجی و سۆرانی و بەپیتی لاتینی دەردەچێت}.

www.zheen.org

پاش وتویژ و هەڵسەنگاندنی هەلومەرجەکە، دەگەنە ئەو باوەڕەی ڕێکخراوێکی دیکە دابمەزرێنن کە لەگەڵ حیزبی هیوادا هاوبەرنامە و هاوئامانج بن. سەرەنجام ڕۆژی یەک شەممە ١٩٤٢/٨/١٦ کۆمەڵەی ژ. ک. «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» دادەمەزرێنن. حوسێن فروهەر بە سەرۆک و عەبدولڕەحمان زەبیحی بە سکرتێری کۆمەڵە هەڵدەبژێردرێن. پاش سێ ساڵ تێکۆشانی بەردەوام، لەسەر بنەماکانی کۆمەڵەی ژ. ک.، «حیزبی دیموکراتی کوردستان» دادەمەزرێنرێت.

«عەزیز زەندی»ش لەدامەزرێنەرانی کۆمەڵە نەبوە، چونکە عەزیز زەندی بەر لەوەی کۆمەڵەی ژ. ک دابمەزرێنرێت، هەر ئەو دەم کە بەناوی «حیزبی ئازادیخوازی کوردستان»ەوە کاریان کردوە، لەگەڵ چەند کەسی هاوبیروباوەڕی خۆی لە حیزبەکە چونەتە دەرەوە و بەجیا تێکۆشاون[20].

* لە ل(١٣)دا وای دەربڕیوە کە توانیویەتی (لەسەدا نەوەدی ـ ٩٠%) گۆڤارو ڕۆژنامەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان بەدەستبێنێت!! دەبێت ئەو ڕێژەیەی لە کوێ هێنابێت و چۆنی لێکدابێتەوە؟! ئاخۆ لە (١١٤) ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستان چەند ژمارەی دەست ئەو کەوتوە؟ یان لە سەرجەم ژمارەکانی گۆڤاری کوردستان چەند ژمارەی دەست ئەو کەوتوە؟ هەروەها چەند ژمارەی (نامەی کوهستان، گۆڤاری هاواری کورد، گۆڤاری هاواری

www.zheen.org

[20] عەزیز زەندی، کە بە عەزیز ئەڵمانیش ناسراوە، روناکبیرێکی هەڵکەوتوی مەڵبەندی موکریان بوە. ساڵی ١٨٩٨ لە گوندی قالوێی زەندان، کە دەکەوێتە نزیک شاری مەهابادەوە، لەدایکبوە. لە ساڵانی ١٩٢٥ ـ ١٩٢٨دا لەگەڵ چەند میسیۆنێرێکدا چوەتە ئەوروپا و ماوەیەک خوێندویەتی، پاشان گەڕاوەتەوە کوردستان و بەکاری سیاسییەوە خەریک بوە. لەبەر ئەوەی لە یاسادا شارەزا بوە، پێیانگوتوە دوکتۆرعەزیز زەندی. زمانی ئینگلیزی و ئەڵمانی و فارسی و تورکی زانیوە. ساڵی ١٩٢٦ هەڵبژاردەیەکی لە ئایەتەکانی ئینجیل کردوە بە کوردی و ساڵی ١٩٤٥ چاپ کراوە و بڵروکراتەوە.

عەزیز زەندی خۆی بە نوێخواز و پێشکەوتنخواز زانیوە، بۆیە گەلێک جار لەگەڵ روناکبیران و سیاسەتمەدارانی موکریاندا کەوتوەتە وتوێژی توندەوە. لە سەردەمی کۆماری دیموکراتی کوردستان ١٩٤٦ دا ماوەیەک لە تەورێز بوە، پاشان چوەتە تاران و بوەتە دادوەر. ڕۆژی ١٩٧٢/٧/١٦ دا لە تاران کۆچیدواییکردوە.

نیشتمان، گۆڤاری ئاوات، گۆڤاری هەلاڵە و گۆڤاری گڕوگاڵی منداڵانی کورد ...)ی دەستکەوتوە؟..

لەوباوەڕەدام کە ئەو ڕێژەیە، واتە (٩٠%)، زیادەڕۆیی تیادایە و زۆر لە ڕاستییەوە دورە. باشتر بو نوسەری ئەم کتێبە وردتر و ڕیالیستیانە ئەو لایەنەی لێکبدایەتەوە!

* لە ل(٢٢)دا نوسیویەتی: «لە ٢٥ی ئەیلولی ١٩٤١دا سۆڤیەت و ئینگلستان بەناوی هێزی هاوپەیمانانەوە ئێرانیان داگیرکرد». ڕاستییەکەی هێزەکانی یەکێتی سۆڤیەت و بەریتانیا لە ڕۆژی دو شەممە ڕێکەوتی ١٩٤١/٨/٢٥ دا شاڵاویان کردە سەر ئێران، نەک ٢٥ی ئەیلولی ١٩٤١.

* لە ل(١٢٣) دا دەربارەی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» نوسیویەتی: «ئەم گۆڤارە زۆر کەمی لە بارەوە نووسراوەو ئەوانەی کە نووسراویشن پڕ لە زانیاری هەڵەن و ئاماژەیان بۆ تاقە ژمارەیەکی کردووەو ئەوانی دیکەیان پشت گوێ خستووە. یان هەر ئاماژەیەکە، کە لەو ساڵەدا دەرچووەو هیچی تر...». ئەم زانیارییە دورە لە ڕاستییەوە و لە بێئاگاییەوە ئەوەی نوسیوە! بۆ نمونە دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد ساڵی (١٩٧٣) لە گۆڤاری «کۆڕی زانیاری کورد» دا زانیاریی دروست و پێویستی دەربارەی ئەو گۆڤارە نوسیوە و (دو) ژمارەی گۆڤارەکەی لەبەردەستدا بوە و کلێشەی بەرگی ژمارە (٢)ی بەجوانیی بڵاوکردوەتەوە[21]. شایانی باسە دوکتۆر کەمال مەزهەر هەمان ئەم وتارەی لە لاپەڕە (١٥٠)ی کتێبی «چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد»دا بڵاوکردوەتەوە[22]. جێی سەرنجە دوکتۆر کەمال مەزهەر لەو لاپەڕەیەدا، (واتە

---

[21] بروانە: پاراستنی پاشماوەی کۆنمان لە کاری کۆڕدا ـ یەکەم گۆڤاری منداڵان بە کوردی، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، بەرگی یەکەم، بەشی یەکەم، ١٩٧٣، بەغداد، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، ل ٤١٧ و ٤١٨. (سەرنج! دوکتۆر کەمال مەزهەر ناوی خۆی لەسەر ئەو وتارە نەنوسیوە، بەڵکو هەر بە ناوی گۆڤارەکەوە بڵاویکردوەتەوە).

[22] دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد، بەغداد، ١٩٨٥، ل ١٥٠.

شایانی باسە کە دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد لە کتێبی «تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا» ساڵی (١٩٧٨) زانیاریی پێویستی دەربارەی ئەو گۆڤارە نوسیوە.

لاپەڕە ١٥٠) لە پەراوێزی ژمارە ٥٦ دا نوسیویەتی: «ژمارە ٢ و ٣ ی گڕوگاڵی منداڵانی کورد لای خۆم هەن، هەر کەسێک بیەوێت دەتوانێت کەڵکیان لێ وەربگرێت. هەروەها وێنەیان لە کتێبخانەی کۆڕ هەیە». هەروەها عەبدوڵڵا سەمەدی لە گۆڤاری (ڕامان، ژمارە ٤١، ١٩٩٩/١١/٥)دا لێکۆڵینەوەیەکی تێروتەسەلی دەربارەی ئەم گۆڤارە نوسیوە و وەکو پێویست ناساندویەتی.

* لە باسی «باری پەروەردەو فەرهەنگی»ی کۆماری کوردستاندا لە ل (٣٨) و (٣٩)دا نوسیویەتی: «لە بواری ڕۆشنبیریدا جووڵانەوەی شانۆیی گڕو تینێکی تازەی بە خۆوە بینی و لەو ماوە کورتەدا سێ شانۆگەری کوردیی نمایش کران ... شانۆگەری صلاح الدین، لە نووسینی پێشەوا قازی محەمەدە، کە لە شاری مەهاباد پێشکەشکراوەو سەرکەوتنێکی گەورەی بە دەست هێناوە ... شانۆگەری دووەم بەناونیشانی (دایکی نیشتمان)ە، کە لە نووسینی پێشەوا قازی محەمەدەو لەمەهاباد پێشکەشکراوە ...». لە ل(٤٠)دا نوسیویەتی: «شانۆگەری سێیەم، لە شاری سەقز، لە ١٩٤٦ لە دەبیرستانی شاهپوور بە ناوی (تەبیبی ئیجباری) لە نووسینی مۆلێر پێشکەشکراوەو داهاتی شانۆگەرییەکەش بۆ خوێندکارە هەژارەکان بووە ... شانۆگەریی (دایکی نیشتمان) گومان هەیە لەوەی قازی محەمەد نووسیبێتی، من بۆ خۆم لە (کامەران موکری)م بیستووە لەشانۆگەری ناوبراودا ڕۆڵی بینیووەو لەمەهابادو شارەکانی دیکەدا پێشکەشیان کردووە«.

لێرەدا چەند باس و ڕوداوێک تێکەڵکراون، هەوڵدەدەم هەندێکیان ڕونبکەمەوە:

یەکەم ـ شانۆگەریی سەلاحەدین و دایکی نیشتمان لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا پێشکەش نەکراون و بە هەڵە لەم کتێبەدا لە ڕیزی چالاکییە ڕۆشنبیرییەکانی کۆماردا دانراون!

بەپێی هەندێک بەڵگەنامەی مێژویی دەوڵەتی ئێران کە کۆپییان لای من هەیە، لە چەند دانەیەکیاندا ناوی شانۆگەریی «سەلاحەدین» هاتوە و ئاماژە

(بڕوانە: دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا، بەغداد، ١٩٧٨، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد، ل٨٢، ٢٣٩ ـ ٢٤٠).

بۆ ئەوە کراوە کە لە مانگی فێبروەریی ۱۹٤۲ (واتە بەر لە دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ. ک.) لە مەهاباد شانۆگەرییەک بەناوی «سەلاحەدین»ەوە پێشکەش کراوە. نوسراویشە کە لەو نمایشەدا سوکایەتیی بە سوپای ئێران کراوە، هەروەها باسی ئەوەش کراوە کە ئەو نمایشە لە ڕوی هونەری و ناوەڕۆکیشەوە لاواز بوە. شانۆگەریی «دایکی نیشتمان»یش لە مانگی مارسی ساڵی ۱۹٤٥ دا لە لایەن ئەندامانی «کۆمەڵەی ژ. ک.»ەوە سەرەتا لە شاری مەهاباد و پاشان لە نەغەدە و دواییش لە شنۆ پێشکەش کراوە. ویلیام ئیگڵتۆن لە لاپەڕە (۳۹ ـ ٤۰)ی کتێبەکەیداباسی ئەم نمایشەی کردوە و نوسیویەتی کەوا لە مارسی ۱۹٤٥ دا لە مەهاباد پێشکەشکراوە و تەواوی خەڵکی مەهاباد دیویانە، پاش چەند مانگ، لە جولای ۱۹٤٥ دا لە شاری شنۆ نمایشکراوە.

دوەم ـ ئەگەر لەوە دڵنیانەبوە کە تێکستی دایکی نیشتمان قازی محەمەد نوسیبێتی، دەبوا لە (۳۹)دا وا بەدڵنیاییەوە نەینوسیایە: «شانۆگەری دووەم بەناونیشانی (دایکی نیشتمان)ە، کە لە نووسینی پێشەوا قازی محەمەدەو لەمەهاباد پێشکەشکراوە«.

سێیەم ـ زۆر ڕونکردنەوە هەن کە دەیسەلمێنن تێکستی شانۆگەریی «دایکی نیشتمان» لەباشوری کوردستانەوە بۆ مەهاباد نێردراوە. غەنی بلوریان کە ڕۆڵێکی گرنگی هەبوە لەئامادەکردن و دەرهێنانی ئەو شانۆگەرییەدا، لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویەتی: «سەرکردایەتی ژ. ک. نومایشنامەیەکی دەستکەوتبوو بەناوی «دایکی نیشتمان» کە من نەمزانی ئەو نومایشنامەیە لەکوێوە هاتبوو. دەگوترا لەگەرمێنەوە هاتووە، بەڵام من لام وابوو «میرحاج ئەحمەد» ئەوی لەسلێمانی هێناوە و داوییەتی بەکۆمەڵە«[23].

---

[23] غەنی بلوریان، ئاڵەکۆک - بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم ـ، ستۆکهۆڵم، ۱۹۹۷، ل۳٥.

غەنی بلوریان، لە وتارێکیدا نوسیویەتی: «لە ساڵی ۱۹٤۳ی زایینی دا لە شاری مەهاباد لەلایەن ڕێکخراوەی لاوانی کورد، سەر بە کۆمەڵەی (ژێ کاف) نمایشێک بەناوی (دایکی نیشتمان) هاتە سەر شانۆ کە مەڵبەندی موکریانی ڕاتڵەکاند، ناوبانگی دەرکرد. ئەسڵی نمایشنامەکە لە گەرمێنەوە ناردبوو -واتە لە عێراق، بەڵام ناوەڕۆکی گۆڕانێکی، دیموکراتی بەسەردا هات». {بڕوانە: مامۆستا بلوریان و چەند بیرەوەریەکی تێکۆشان، گۆڤاری

کوردستان - گۆڤاری کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا، ژمارە ٧، ئۆکتۆبەری ١٩٨٧، ل ١٩}. غەنی بلوریان لای دوکتۆر عەبدوڵڵا مەردوخ ئەوەی دوپاتکردوەتەوە کە تێکستی ئەو نمایشە لە لایەن «حیزبی هیوا»وە بۆ کۆمەڵەی ژ. ک. نێردراوە. {د. عەبدوڵڵا مەردوخ، کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد و کۆمەڵەی هیوا، بەشی دووەم و کۆتایی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە ١٤، زستانی ١٩٩٧، ل٣٠ و ٣٤}.

غەنی بلوریان لە وتوێژێک لەگەڵ گۆڤاری (کوردستانی ئیمڕۆ)دا لە وەڵامی پرسێکدا سەبارەت بە تێکستی شانۆیی (دایکی نیشتمان)، گوتویەتی: «لەڕاستیدا تەکستی نومایشنامەکە نیشانیدەدا کە دەبێ زۆر قەدیمی بووبێ چۆن لە بەشی یەکەم لەدووایی روپەلی تەکستەکەدا لە کوردستاندا (مەلیک) چێ دەبوو و ئەمە نیشانی دەدا کە لەژێر تەئسیری چاخی حوکمداری شێخ مەحموددا هاتۆتە نووسین کە خۆی بە (مەلیکی کوردستان بووە ناساندن. بەڵام ئێمە ئەو تەکستەمان بە هێندێک گۆڕانکاری پێویست گۆڕی کە لەئاخری سەحنەکەدا کۆمار پێکدەهات. ناوەرۆکی نومایشنامەکە لە کوردستانی ئێراق و لەگەڵ بارزانیدا هێنرابوو و درا بە کۆمەڵەی (ژ . ک) کە رێبەرانی کۆمەڵە ئەویان بەمندا و ئێمە بە هاوکاری سازمانی جەوانانی کورد شانۆکەمان هێنایە سەر سەحنە...». {بڕوانە: رێزدار غەنی بلوریان بۆ کوردستانی ئیمڕۆ دەدوێ، ریپۆرتاژ: کاکشار ئورەمار، گۆڤاری کوردستانی ئیمڕۆ، ژمارە (٥ و ٦)، تەباخی ٢٠٠٠، ل٢٧ - ٢٨}.

{جێی سەرنجە کە غەنی بلوریان لە نامەیەکیدا کە لە ١٩٨٥/٨/٢١ دا بۆ کەریمی حسامی ناردوە، نوسیویەتی: «... گشت ئەوانەی لەگەلما شەریکی نومایشەکە بوون بە هیچ و پوچ دەرچوون. هێندێکیان بوون بە ساواکی ئێتر هەر باسیان ناکرێ تەنانەت فەراموش بکرین باشترە. تەنیا ناوی عبدلای نهری کە پارەکە ئەتو خوش لە بەر ئەوە رولی دایکی نیشتمانی هەبوو. پیاوێکی کارمەند بوو دنگ خۆش. ناوی ئەوم بردوە و شیاویەتی ...». بڕوانە: کەریمی حسامی، لە بیرەوەریەکانم ١٩٨٥ ـ ١٩٨٨، بەرگی نۆهەم، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٥، ل٤٣. کۆپی نامەکە لە هەمان ئەم کتێبەدا لە ل ٢٨٤ ـ ٢٨٥ دا بڵاوکراوەتەوە}.

هەروەها بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی شانۆیی «دایکی نیشتمان» بڕوانە:

١. برایمی فەرشی، کورتەیەک لەسەر شانۆی دایکی نیشتیمان، گۆڤاری گزینگ، ژمارە٧، بەهاری ١٩٩٥، ل٢٣ - ٢٨.

٢. ئەحمەد شەریفی، کێ دایکی نیشتمانی نوسی؟، گۆڤاری مهاباد، ژمارە ٤٩، ئاپریل ٢٠٠٥، ل ١٦ ـ ١٧. {تائێستا بەتەواوی ئەوە ساغ نەبوەتەوە کە نوسەری تێکستی دایکی نیشتمان کێ بوە. ئەحمەد شەریفی لەم وتارەیدا چەند ڕونکردنەوەی گرنگی نوسیوە و وادیارە کێشەکەی بەلایەکدا خستوە! پاش خوێندنەوەی ئەو وتارە دەگەینە ئەو باوەڕەی کە نوسەری ئەو نمایشە «ئیبراهیم ئەحمەد»ی سیاسەتمەدار، ڕۆژنامەنوس و چیرۆکنوس بوە}.

چوارەم ـ لەبەر ئەوەی کە شاری (سەقز) نەکەوتبوە نێو قەڵەمڕەوی کۆماری کوردستانەوە، ناکرێت چالاکییەکی ڕۆشنبیریی کە لەو دەمەدا لەو شارەدا ئەنجام درابێت، وەک چالاکییەکی ڕۆشنبیریی کۆماری کوردستان لێکبدرێتەوە!

پێنجەم ـ ئەوەش کە نوسیویەتی: «من بۆ خۆم لە (کامەران موکری)م بیستوە لەشانۆگەری ناوبراودا ڕۆڵی بینیوەو لەمەهابادو شارەکانی دیکەدا پێشکەشیان کردوە». زانیارییەکی تەواو هەڵەیە و فڕی بەسەر ڕاستییەوە نییە!

لە هیچ جێیەکدا نەم خوێندوەتەوە و نەمبیستوە کە کامەران موکری لەو ساڵانەدا چوبێتە مەهاباد! تەنانەت من خۆم لەنزیکەوە ناسیومە و گەلێک جار بەسەرهاتەکانی ژیانی خۆی بۆ گێراومەتەوە، بەڵام هەرگیز لێمنەبیستوە کە لەسەردەمی چالاکیی کۆمەڵەی ژ. ک. دا چوبێتە مەهاباد. بەڵام گەلێک جار باسی ئەوەی بۆ کردوم کە لەشانۆگەریی «لەڕێی نیشتماندا» وەک ئەکتەر بەشداریی کردوە. ئەو شانۆگەرییە مانگی ئۆگوستی ساڵی ١٩٤٦ لە سلێمانی پێشکەشکراوە و دواتر براوەتە شاری هەولێر و چەند ڕۆژ لەوێش نمایشکراوە[24].

بنکەی ژین
www.zheen.org

شەشەم ـ لە ل(٥٥)، لە پەراوێزی (١١)دا نوسیویەتی: «نمایشی (دایکی نیشتمان)، ئیگلتۆن ئەو ڕۆژگارەی بە چاوی خۆی لە مهابادێ دیویەتی و باسی کردووە ...». ڕاستییەکەی ویلیام ئیگڵتۆن ساڵی ١٩٦١ چوەتە مەهاباد،

---

[24] بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی شانۆگەریی (لە ڕێی نیشتماندا) بڕوانە:

١. مستەفا ساڵح کەریم، شانۆنامەی لە ڕێی نیشتمان دا، گۆڤاری ڕەنگین، ژمارە ٢٧، ئاپریلی ١٩٩٠، ل٣٨ ـ ٣٩.

٢. یاسین قادر بەرزنجی، ڕۆژنامەی عیراق، ژمارە ١٣٠٦، ٦/٩/.١٩٨٠

٣. حەسەن تەنیا، شانۆ و شانۆی کوردەواری، بەغداد، ١٩٨٥، ل٥٨ - ٥٩.

٤. یاسین قادر بەرزنجی، شانۆگەرییەکانی سلێمانی لە ساڵانی (١٩٢٦ - ١٩٦١)دا، سلێمانی، ٢٠٠١، ل٤٧ - ٤٩.

٥. د. فەرهاد پیربال، مێژوی شانۆ لە ئەدەبیاتی کوردیدا لەکۆنەوە تا ١٩٥٧، هەولێر، ٢٠٠١، ل ٨٧).

ئەویش ئەو کاتەی کە وەک کۆنسوڵی ئەمریکی لە شاری تەورێز کاریکردوە. سەردانەکەشی بۆ ئەوە بوە کە زانیاریی دەربارەی کۆماری کوردستان و کەسایەتییەکانی ئەو دەمە کۆبکاتەوە. چونکە ئەو چەند ساڵ لەوەپێش بیرۆکەی لێکۆڵینەوە لە کۆماری کوردستانی کەوتوەتە سەر. ویلیام ئیگڵتۆن لە پێشەکیی کتێبەکەیدا ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە کە لەکاتی سەردانی مهاباددا زۆربەی کات «سیرۆس حەبیبی» لەگەڵ بوە[25]. سیرۆس حەبیبی دایکی ئەمریکی و باوکی کورد و خەڵکی مەهابادە و ئێستا لە ئەمەریکا دەژی. ئەو لە نمایشی «دایکی نیشتمان»دا ڕۆڵێکی دیاری هەبوە. بێگومان ویلیام ئیگڵتۆن لە زمانی ئەوەوە دەربارەی ئەو نمایشەی نوسیوە، نەک بەچاوی خۆی دیبێتی!

* لە ل(٢٧٠)دا کورتەیەکی ژیاننامەی محەمەد شاپەسەندی نوسیوە کە چەند هەڵەی زەقی تێدا بەدیدەکرێت. لەوێدا ناوی نهێنیی محەمەد شاپەسەندی لەنێو کۆمەڵەی ژ. ک دا بەم جۆرە نوسیوە: «م.اذر». ڕاستییەکەی ناوەکەی بەم جۆرە بوە: «م. ش. اذر ٨٢١». ئینجا نوسیویەتی: «ئەم ڕوناکبیرە، لەساڵی (١٩٣٢ز)دا لەشاری مەهاباد لەدایک بووە«. محەمەد شاپەسەندی چەندین جار بەدەمی پێیگوتوم و لەو نامانەشیدا کە بۆی نوسیوم، ئەوەی دوپاتکردوەتەوە کە لە «پایزی ساڵی ١٩٢٠» دا لەدایکبوە[26]. ئەگەر وەک لەو کتێبەدا نوسراوە ساڵی (١٩٣٢) لەدایکبوبێت! کەواتە ئەو دەمەی چوەتە نێو کۆمەڵەی ژ. ک. ەوە تەمەنی (١١) ساڵ بوە!

پاشان هەر لە ل(٢٧٠)دا نوسیویەتی: «لەسەرەتادا لەگۆڤاری (نیشتمان) دەستی بەکاری چاپەمەنی و ڕۆژنامەنووسیی کردووە، پاشان لەسەردەمی کۆماردا لەپاڵ سەید موحەمەدی حەمیدی و قادری مودەڕیسی دا ئەرکی

[25] دەربارەی ژیاننامەی «سیرۆس حەبیبی» بڕوانە: سید محمد ڵمدی، نگاهی به تاریخ مهاباد، ل٢٥٣.

[26] ڕۆژی شەممە ٢٠٠٥/١/٢٩ کاتژمێر ٤ی پاشنیوەڕۆ ـ بەکاتی سوید ـ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفۆنم بۆ سلێمانی کرد و لەگەڵ محەمەد شاپەسەندی قسەم کرد و سەبارەت بە هەندێک لایەنی ژیانیی پرسیارم لێکرد. لە نێو قسەوباسدا جارێکی دیکە لەبارەی مێژوی لەدایکبونیەوە پرسیارم کرد و هەمان وەڵامی چەند ساڵ لەمەوپێشی دامەوە و دڵنیایکردم کە لە پاییزی ١٩٢٠دا لەدایکبوە و ئەو مێژوە ڕاست و دروستە.

بنکەی ژین www.zheen.org

بەڕێوەبردنی چاپخانەی لەئەستۆ بووە لەپێش ئەوەشەوە هەر وەکو خۆی دەڵێ هەوڵیداوە گۆڤاری (ئاوات)ی دەرکردووەو بە نازناوی (ڕەمزی) نووسیوویەتی و سێ ژمارەی لێ چاپ کردووە«.

لەبەرئەوەی زۆر کەسی دیکەش زانیاریی هەڵەیان لەبابەت ئەم گۆڤارەوە نوسیوە، لێرەدا کورتەیەک دەربارەی دەنوسم: گۆڤاری ئاوات: لە ژێر ناوی گۆڤارەکەدا نوسراوە: (گوواریکی ادبی و تاریخی و کومەلایەتی کوردی یە)، (خاوەن امتیاز و مدیری مسئول: محمد اژر). لە ڕۆژی سێشەممە ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤) بە کوردی و فارسی لە شاری مەهاباد بە ئامێری چاپەکەی کۆمەڵەی ژ. ک. دەرکراوە. پێوانەکەی (١٥ بە ١٩.٥ سم). وێنەی شێخ عەبدولقادری شەمزینی لەسەر بەرگەکەی چاپ کراوە. زۆربەی بابەتەکانی محەمەد شاپەسەندی بە ناوی (محمد اذر)، (اذر) و (م. ا.)ەوە نوسیونی. دو شیعری هێمن، شیعرێکی هەژار بە نازناوی (ر. هـ.) و شیعرێکی (اشکەی) و وتارێکی فارسی لە لایەن (م. ح.) لەم گۆڤارەدا بڵاوکراونەتەوە. تەنها ئەم تاقە ژمارەیەی لێدەرچوە[27]. پاش بڵاوبونەوەی ئەو ژمارەیەی

---

[27] محەمەد شاپەسەندی سەبارەت بەم گۆڤارە گوتویەتی: «ئەوسا ئەوەندەی ئەقڵم پێدەشکا خولیای ئەوەم هەبو مجەلەیەکی وەک (خواندنیها) سازبکەم. خواندنیها شتی کەم دەنوسی، بەڵام باسی هەمو جەریدەکانی ئێران دەرەوەی تیادا بو». {بڕوانە: هانا، مامۆستا محەمەد شاپەسەندی - پیتچن و نووسەری ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان، ڕۆژنامەی کوردستان، (ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران)، ژمارە ٢٥٧، ١٩٩٨/٤/٢٢، ل٩} {سەرنج! قادر وریا لە ئێمایلێکیدا کە لە ٢٠٠٦/٤/١٠ دا بۆی ناردوم، نوسیویەتی: من ئەو بابەتەم بەناوی «هانا»وە بڵاوکردوەتەوە. واتە «هانا» قادر وریایە}.

دەربارەی گۆڤاری ئاوات بڕوانە:

١. جمال خزندار، رابەری رۆژنامەگەریی کوردیی، بەغداد، ١٩٧٣، ل.٤٨

٢. عبدالجبار محمد جەباری، مێژووی رۆژنامەگەری کوردی، کەرکوک، ١٩٧٠، ل١٤٣.

حەسەن قزڵجی لە گۆڤاری «هەڵاڵە« دا ئاماژەی بۆ ئەوە کردوە کە هەژار شیعری لەگۆڤاری «ئاوات»دا بڵاوکردوەتەوە، بڕوانە:

ح. قزڵجی، شاعری ملیی و بەناوبانگی کورد هەژار، گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە ٣، بانەمەڕی ١٣٢٥، ل١٨. هەروەها هێمن لە (تاریک و ڕوون)، ل٢١ دا نوسیویەتی: «کۆمەڵە گۆواری ئاواتیشی چاپ کرد و من لەویشدا نووسیم».

ئاوات، چەند کەس لەبەرپرسانی کۆمەڵەی ژ. ک.، محەمەد شاپەسەندییان بانگ کردوە و ڕەخنەیان لێگرتوە کە چۆن بەبێ ڕەزامەندیی ڕابەرانی کۆمەڵە، گۆڤارێکی بەو ئامێر و کەرەستانەی کۆمەڵە دەرکردوە! ئەویش مەبەستەکەی خۆی بۆ باسکردون و ڕەخنەکەیانی قبوڵکردوە. ئیدی نەیتوانیوە لەسەری بەردەوام بێت و ژمارەی دیکەی لێدەربکات!

محەمەد شاپەسەندی، چەندین جار باسی چۆنێتی دەرکردنی ئەم گۆڤارەی بۆ کردوم و تەئکیدی کرد کە لە (یەک ژمارە) زیاتری لێدەرنەکردوە و بەهەڵە لەهەندێک کتێب و تاردا نوسراوە (سێ) ژمارەی لێدەرکراوە.

* لە ل(٢٥٧)دا کورتەیەکی ژیاننامەی عەبدولڕەحمان زەبیحی نوسیوە و نوسیویەتی: «لە ١٩٢٠ز دا لەدایک بووە».

ساڵی ١٩٩٧ هونەرمەند زاهیر سدیق لەسلێمانی پەیکەرێکی بۆ عەبدولڕەحمان زەبیحی دروستکرد. لەودەمەدا پرسیاری لە من کرد، لەژێر پەیکەرەکەدا چی بنوسین؟ منیش بەپێی هەندێک زانیاریی گەیشتمە ئەو باوەڕەی کە عەبدولڕەحمان زەبیحی ساڵی ١٩١٨ لەدایکبوبێت. ئیدی لەژێر پەیکەرەکەدا نوسیمان: «تێکۆشەرو ڕوناکبیری گەورەی کورد عەبدولڕەحمان زەبیحی (عولەما) ١٩١٨ - ١٩٨٠» بۆ دڵنیابون لەوەی کە ١٩١٨ زیاتر جێیباوەڕە، چەند بەڵگەیەکم هەیە:

www.zheen.org

١. هەژار لە »چێشتی مجێور»، ل(١٨)دا نوسیویەتی: «زەبیحی بە تەمەن لە من باوخۆشتر بوو»[28]. بەو پێیەی کە هەژار لە ١٩٢١/٤/١٥دا لەدایکبوە. کەواتە زەبیحی چەند ساڵێک پێش ئەو ساڵە لەدایکبوە.

٢. محەمەد شاپەسەندی، چەندین جار ئەوەی لای من دوپاتکردوەتەوە کە زەبیحی دو تا سێ ساڵ لەو گەورەتر بوە. هەروەکو پێشتریش ئاماژەم بۆ

---

* سوپاسی بەڕێز عەبدوڵڵا سەمەدی دەکەم کە لە ڕۆژانی ٢٤ و ٢٦ ی دێسێمبەری ٢٠٠٥ دا لە ڕێگای ئیمایلەوە کۆپیی هەمو لاپەڕەکانی (گۆڤاری ئاوات) ی بۆ ناردم. بەوەش کۆمەڵێک کێشەمان بە چارەسەر گەیشت و مێژوی دەرچون و ناوەڕۆکی گۆڤارەکەمان بۆ ڕونبوەوە. {دەستخستنی ئەم گۆڤارە لەلایەن عەبدوڵڵا سەمەدییەوە جێی ڕێز و پێزانینە و شایەنی ستایشی تایبەتییە}.

[28] هەژار، چێشتی مجێور، پاریس، ١٩٩٧، ل١٨.

کرد، محەمەد شاپەسەندی لە (پایزی ساڵی ۱۹۲۰)دا لەدایکبوە. {بەڵگەی دیکەش لەو بارەیەوە زۆرن بەڵام لێرەدا هەر ئەوەندە بە پێویست دەزانم}.

* لەم کتێبەدا ناوی هەندێک کەس بەهەڵە یان بەشێوەی جۆراوجۆر نوسراون. لێرەدا من ئاماژە بۆ چەند ناوێک لەوانە دەکەم:

لە ل(٦٠) دا نوسیویەتی: «مرادو عەبدوڵلای ڕازماوەر...». ڕاستییەکەی «مراد ڕەزم ئاوەر و عەبدوڵلا ڕەزم ئاوەر»ە.

ناوی «دوکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ»ی سەرپەرشتیاری نامەی دوکتۆراکەی بە چەند جۆر نوسیوە: « د. عیزەددین ...، د. عیزەدین ...، د. عیززەدین ...».

ناوی «عەلادین سجادی»ی بە چەند شێوە نوسیوە: «علاءالدین سجادی، عەلائەدین سەجادی، علاءالدین سەجادی».

ناوی «سدیق ئەنجیری ئازەر»ی بە چەند شێوە نوسیوە: « ڵدیق ئەنجیری ئازەر، سەدیق ئەنجیری ئازەر ...».

لە ل(۳۰۹) دا نوسیویەتی: «یوسف مەلیک». «یوسف مەلیک» هەڵەیە، «یوسف مەلەک» ڕاستە. «یوسف مەلەک» ڕۆژنامەنوسێکی ناسراوی ئاشوری بو. لە ۱۸۹۹/۳/۱۵ دا لە بەغداد لەدایکبوە. لە قوبروس و بەیروت و گەلێک شوێنی دیکە وەک ڕۆژنامەنوسێکی تێکۆشەر و ئازا بەرگریی لە مافەکانی گەلی ئاشور و سریان... کرد و لە وتار و نوسینەکانیدا هەمیشە هاوسۆزیی خۆی بۆ نەتەوەی کورد دەربڕیوە. لە ۱۹۵۹/٦/۲٦ دا لە بەیروت کۆچیدواییکردوە.

* لە ل(۲٤٥)دا کورتەیەکی ژیاننامەی «هێمن»ی نوسیوە و باسی ڕۆڵی «مەلا ئەحمەد فەوزی»ی لە پەروەردەکردنی «هێمن»دا کردوە. پاشان لەدرێژەی ئەو باسەدا، لە ل(۲۸۰) و لەپەراوێزی ژمارە (۲٤)دا نوسیویەتی: «لەبارەی مەلا ئەحمەد حاجی عەلی هەڵەبجەییەوە علاالدین سجادی هەر ئەوەندەی نووسیووە، کە لەسابلاغ دانیشتوەو لەدەوروبەری ساڵی ۱۹۲۳دا مردوە». سەیر ئەوەیە هیچ لەوەی نەکۆڵیوەتەوە کە ئەو ساڵە تا چ ڕادەیەک دروستە! باشە ئەگەر وا دابنێین کەئەو ساڵە ڕاستە، کەواتە دەبێت هێمن کە لە ۱۹۲۱/٥/٥دا لەدایکبوە، بە «دو ساڵیی» لای ئەو خوێندبێتی !

سەبارەت بە ژیان و شیعرەکانی مەلا ئەحمەد فەوزی هەندێک زانیارییم لای خۆم تۆمار کردوە و لەچەند وتارو لێکۆڵینەوەمدا کورتەیەکیم بڵاوکردوەتەوە[29]. لێرەدا پوختەیەکی دەخەمە بەرچاو: مەلا ئەحمەد فەوزی ساڵی ١٨٧٥ لە گوندی عەبابەیلێی نزیک هەڵەبجە لەدایکبوە. لە سەردەمی حکومەتی شێخ مەحموددا یەکێک بوە لە منەوەرەکانی ئەو دەمی سلێمانی. پاش لەناوچونی حکومەتەکەی شێخ مەحمود، وەک زۆر تێکۆشەری دیکەی ئەودەمە، سلێمانی بەجێ دەهێڵێت و لە ناوچەی موکریان، لە گوندی حاجی کەند دەگیرسێتەوە. لەوێ بە پەروەردە وفێرکردنی منداڵان و مێرمنداڵانی ئەو دەڤەرەوە خەریک دەبێت. قازی محەمەد، هێمن، حەسەن قزڵجی و گەلێک ڕوناکبیر و تێکۆشەری دیکەی نەتەوەکەمان شاگردی ئەو بون و شانازییان بەوەوە کردوە کە فەوزی مامۆستایان بوە.

هێمن لە سەرەتای دیوانی «تاریک و ڕوون»دا، لە بیرەوەرییەکانیدا نوسیویە: «فەوزی بە بڕوای من یەکێکە لەگەورە پیاوانی مێژووی کوردستان، کە داخەکەم شوێنەوارەکانی فەوتان و خۆشی لەبیر چۆتەوە. ئەو لاوە کوردانەی لە سەردەمی پاتشایەتی ڕەزاخانی پەهلەوی دا... ئازایانە کوردایەتیان دەکرد، یا ڕاستەوخۆ شاگردی فەوزی بوون یا شاگردی شاگردەکانی ئەو. بەتایبەتی پێشەوا قازی موحەممەدی شەهید شانازی بەوەوە دەکرد کەشاگردی فەوزی بووە. مەلا ئەحمەد فەوزی یا مەلای سولیمانی کێ بوو؟ چکارە بوو؟ بۆ پەڕیوەی مەڵبەندی ئێمە ببوو؟ نازانم... دەیان گوت خەڵکی شاری سولیمانی یە و لەکوردستانی عیراقەوە لەگەڵ شێخەلیسلامی گەورەدا ... هاتۆتە موکریان. پاش مردنی شێخەلیسلام ژنەکەی ئەوی مارەکردبۆوە و کچێکی لێ هەبوو... بۆ خۆی لەساڵی ١٩٤٣-١٣٢٢ دا

---

[29] دەربارەی مەلا ئەحمەد فەوزی بڕوانە:

١. جوتیار حاجی تۆفیق، حەسەنی قزڵجی دڵێکە لەلێدان ناکەوێت، ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە ٢٣٩، ١٩٩٧/٢/١٩، پەراوێزی ٣.

٢. جوتیار حاجی تۆفیق، کورتەیەک لە ژیان و بەرهەمەکانی حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری ئاڤاشین، ژمارە ١٣، ساڵی ٢٠٠٠، ل ٨٢-٩٢، پەراوێزی ٤. {ئەم گۆڤارە لە ستۆکهۆڵم، بە دیالێکتی کرمانجی و سۆرانی و بەپیتی لاتینی دەردەچێت}.

لەگوندی حاجی کەند مردو لەخانەقای شێخی بورهان نێژراوە«[30].
{جێی سەرنجە کە لە «تاریک و ڕوون»دا ساڵە زاینییەکە بەدروستیی نوسراوە. بەڵام ساڵە هەتاوییەکە بە هەڵە بوەتە (١٩٢٢). ڕاستییەکەی ساڵی (١٣٢٢)ی هەتاوییە}.
* لە ل(٢٦٧-٣٦٩) و چەند لاپەڕەی دیکەشدا هەندێک زانیاریی کورتی دەربارەی سەید محەمەد حەمیدی نوسیوە، بەلام هیچی دەربارەی بیۆگرافیی ئەو نەنوسیوە، کە لەکاتێکدا سەید محەمەد حەمیدی یەکێک لەناسراوترین نوسەران و ڕوناکبیرانی سەردەمی کۆماری کوردستان و سەرنوسەری گۆڤاری کوردستان و ڕۆژنامەی کوردستان بوە. دەبوا لەم کتێبەدا تا ڕادەی پێویست دەربارەی ژیاننامەی بنوسرایە.

من لای خۆمەوە بەنامە و ئیمایل و فاکس، پەیوەندیم بەچەند کەسەوە کردوە و هەندێک زانیاریم سەبارەت بەبیۆگرافیی سەید محەمەد حەمیدی لای خۆم یاداشت کردوە. هەروەها ئەحمەد شەریفی لەوتارێکی بەنرخیدا کورتەیەکی ژیاننامەی ئەوی نوسیوەتەوە[31].
* لە ل(٤٢)دا ناوی «سدیق ئەنجیری ئازەر»ی هێناوە و لە ل(٦١)، لە پەراوێزی ژمارە (٣٨)دا نوسیویەتی: «ئەم ڕووناکبیرە لەساڵی ١٩٦٨ دا تیرۆر کرا». پاشان لە ل(٦٢)دا بەپێی سەرچاوەیەکی دیکە نوسیویەتی: «هێدی پێی وایە لە ساڵی ١٩٦٦دا لە مامەڕووت لە کوردستانی باشوور لە ئەنجامی سەرەڕۆیی ئەحمەد تۆفیق دا تێدا چووە». لە ل(٩٩)شدا نوسیویەتی: «سەدیق ئەنجیری ئازەر یەکێک بوو لە تێکۆشەرەکانی سەردەمی کۆمارو پاشتریش وەکو مامۆستای قوتابخانە، دوور خراوەتەوە بۆ تاران و لەوێ پەرەی بە خوێندن داوەو بووەتە مامۆستای زانستگا... پاش ڕووخانی کۆمار ئاوارەی کوردستانی باشوور بوو، دوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر لەگەڵ حیزبی (تودە)ی مارکسیدا کاری کرد».

---

[30] هێمن، تاریک و ڕوون، لەبلاوکراوەکانی بنکەی پێشەوا، ١٩٧٤، ل١١.

[31] بڕوانە: ئەحمەد شەریفی، سەید مەحەمەدی حەمیدی سەرنوسەری ڕۆژنامەو گۆڤاری کوردستان، گۆڤاری هاوار، ژمارە ١٥، ڕێبەندانی ٢٠٠٤، ل١٧-٢١.

لێرەدا چەند هەڵەی زەق بەرچاو دەکەون:

١. بەپێی هەندێک زانیاریی گەیشتومەتە ئەو باوەڕەی کە سدیق ئەنجیری ئازەر لە سەرەتای مانگی مای ١٩٦٦دا بە بڕیاری ئەحمەد تۆفیق «عەبدوڵلا ئیسحاقی» و بەدەستی سەید حەسەن ئیسحاقی (برازای ئەحمەد تۆفیق) تیرۆرکراوە. چەند کەسی دیکەش دەستیان لەوکارە تیرۆریستییەدا هەبوە کە هەندێکیان مردون و ئەوانی دیکەش لە ژیاندان!

٢. سدیق ئەنجیری ئازەر «مامۆستای زانستگا» نەبوە، بەڵکو کارمەند «فەرمانبەر» بوە لە وەزارەتی فەرهەنگ!

٣. سدیق ئەنجیری ئازەر پاش ڕوخانی کۆماری کوردستان نەهاتوەتە باشوری کوردستان، بەڵکو دوای ڕوخانی کۆمار خۆی گەیاندوەتە تاران و لە گوندی (گلندوک) کە دەکەوێتە نزیک تارانەوە، بوەتە مامۆستا و بەوجۆرە خۆی گومکردوە و لەگرتن و زیندان ڕزگاربیوە. ئیدی هەر لەتاران ژیاوە هەتاکو ساڵی ١٩٦٤. لە مانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٦٤دا لەسەر داوا و پێشنیاری «سلێمان موعینی» بۆ بەشداریی لە دوەمین کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان، لە تارانەوە هاتوەتە ناوچەی قەڵادزێ و دواتر نەیتوانیوە بگەڕێتەوە و ویستویەتی درێژە بە تێکۆشانی خۆی بدات. سەرەنجام ئەحمەد تۆفیق سەرنوگمی کردوە[32].

www.zheen.org

---

[32] شایانی باسە محەمەد خزری ساڵی ٢٠٠٣ لە وڵاتی سوید کتێبێکی بە ناوی «لاپەڕەیەک لە تێکۆشان و جوڵانەوەی ساڵەکانی ١٩٦٣ ـ ١٩٦٨ی حیزبی دیموکراتی کوردستان» بڵاوکردەوە کە بەشی زۆری دەربارەی ژیان و تێکۆشانی «سدیق ئەنجیری ئازەر»ە و تیایدا ڕۆشنایی خستوەتە سەر دوا ساڵەکانی ژیانی و چۆنێتیی سەرنگومکردنی. {بەداخەوە ئەو کتێبە هەڵەی چاپی زۆرە، ئەگینا باسەکانی بەنرخ و گرنگن و ڕاستگۆیانە نوسراون}.

* گۆڤاری هاواری نیشتمان، یەکەم ژمارەی ڕۆژی پێنج شەممە ١٩٤٦/٣/٢١ لەلایەن سدیق ئەنجیری ئازەرەوە دەرکراوە.

* عەلادین سجادی، ساڵی (١٩٥٢) لە کتێبی (مێژوی ئەدەبی کوردی) دا نوسیویەتی: «هاواری نیشتمان: تاقە ژمارەیەکی بە گوڤار و ئەوانیتری بە وینەی روژنامە لە لایەن لاوانی کوردوستانەوە لە سابلاخ لە ١٩٤٥- ١٩٤٦ چەن ژمارەیەکی لی دەرچوە». {بڕوانە: علاءالدین سجادی، مێژوی ئەدەبی کوردی، بەغداد، چاپخانەی معارف، ١٩٥٢، ل٥٥٧}.

٤. «حیزبی (توده)ی مارکسی» هەڵەیە، «حیزبی تودەی ئێران» ڕاستە.

* لە ل(٢٣١)دا کورتەیەکی ژیاننامەی «حەقیقی» شاعیری نوسیوە، لەوێدا ساڵی لەدایکبون و مردنی ئەوی بەم جۆرە نوسیوە: (١٩٠٢ ــ ١٩٩٥ز). ڕاستییەکەی حەقیقی لە ١٣٧٥/١٠/٢٨ (١٩٩٧/١/١٧)دا لە بۆکان کۆچیدواییکردوە، نەک ١٩٩٥.

* لە ل(٢٣٤)دا کورتەیەکی ژیاننامەی «سەید کاملی ئیمامی» شاعیری نوسیوە، بەڵام نەیزانیوە کەی کۆچی دواییکردوە و لە جێی مێژوەکە نیشانەی پرسیاری داناوە. سەید کاملی ئیمامی لە ڕۆژی ١٩٨٩/٨/٢٧ (١٣٦٨/٦/٥)دا کۆچیدواییکردوە.

* لە ل(٢٥٠)دا کورتەیەکی دەربارەی ژیاننامەی «خالید ئاغای حسامی» نوسیوە. لەوێدا نوسیویەتی: «هێدی ١٩٢٧ ــ ؟ ز». دەبینین لە جێی ساڵی (مردنی) نیشانەی پرسیاری داناوە! کە لە حاڵێکدا خالید ئاغای حسامی

---

* محەمەد تۆفیق وردی ساڵی (١٩٦٩) سەبارەت بە (هاواری نیشتمان) نوسیویەتی: «ڕوژنامەیەکی هەفتەیی و بلاوکەرەوەی بیری لاوانی کوردستان بو. لە لایەن (شەهید لَدیق ئەنجیری) لە (سابلاخ- مەهاباد) بلاوئەکرایەوە، دوای چەند ژمارەیەک ئەنجا بە وینەی گوڤار چاپ ئەکرا. (محمد توفیق وردی) سەرەک نووسەری بوو، هەر لە سالی (١٩٤٦) دا پەکی کەوتوە«. {بڕوانە: محەمەد تۆفیق وردی، ڕۆژنامەگەری لە کوردستانا، گۆڤاری ڕووناکی - النور، ژمارە ٢٩٠، هەینی ١٩٦٩/١٠/٣، ل٤٣}.

* {سەرلەبەیانیی ڕۆژی ٢٠٠٤/١٠/١٨ لە ستۆکهۆڵمەوە تەلەفۆنم بۆ لەندەن کرد و لەگەڵ عەبدولقادر دەباغی (مامە قالەی دەباغی) سەبارەت بە هەندێک باسی پەیوەند بە کۆمەڵەی ژ. ک. و گۆڤاری هاواری نیشتمان و سدیق ئەنجیری ئازەر وتوێژمان کرد، مامە قالە سەبارەت بە گۆڤاری هاواری نیشتمان گوتی: «سدیق ئەنجیری ئازەر ئەم گۆڤارەی بە پارەی خۆی و بە تیراژی ٢٠٠ دانە چاپکرد. لەبەر ئەوەی لەو دەمەدا سدیق ئەنجیری ئازەر وەک دۆست و لایەنگری حیزبی تودەی ئێران ناسرابو، لەو گۆڤارەشیدا هەندێک بابەتی لەو جۆرەی بڵاوکردبوەوە، ئیدی خەڵک پێشوازیی لە گۆڤارەکە نەکرد و هەرچەند کەمیشی لێ چاپکردبو، بەڵام زۆربەی لای خۆی مایەوە و بۆی نەفرۆشرا. سدیق ئەنجیری ئازەر بەر لەوەی گۆڤارەکە چاپ بکات بە قازی محەمەدی گوتبو نیازم هەیە گۆڤارێکی لەو جۆرە و بەو ناوەرۆکەوە دەربکەم. قازیش گوتبوی: باشە، هیچ مانیعێک نییە، بەڵام دەبێت تۆ بڕوات بە دیموکراتیی هەبێت و ئەگەر ڕەخنە لە ناوەرۆکی گۆڤارەکەت گیرا نیگەران نەبیت و ڕەخنەی خەڵک قبوڵ بکەیت ...).

ئێستا لە شاری هەولێر دەژی، تەنانەت نوسەری ئەم کتێبەش ئەو ڕاستییەی زانیوە و لە ل(٢٥٢)دا نوسیویەتی: «تا ئەمڕۆیش لە ژیاندا ماوەو لە شیعر نوسینیش بەردەوامە«. مادام خالید ئاغای حسامی هەتاکو ئێستا لەژیاندایە، دەبوا تەنها ئاماژەی بۆ مێژوی لەدایکبونی بکردایە و نەدەبوا نیشانەی پرسیار لەجێی مێژوی مردنی دابنێت ![33]

* لە ل(١٧٠)دا نوسیویەتی: «ڕۆژنامەی کوهستان یەکەمین ژمارەی لە دوو شەممە ٧ی ئاداری ١٩٤٤دا دەرچووە«.

لێرەدا چەند ڕونکردنەوەیەک بە پێویست دەزانم:

یەکەم ـ یەکەمین ژمارەی (نامەی هەفتەگی کوهستان)، ڕۆژی دو شەممە ٧ی اسفند ١٣٢٣ بەرامبەر بە(٢٦ی فێبروەری ١٩٤٥) دەرکراوە، نەک (٧ی ئاداری ١٩٤٤) !!

دوەم ـ جێی سەرنجە لە چەند لاپەڕەدا، لە پەراوێزەکاندا مێژوی دەرچونی هەندێک ژمارەی (نامەی هەفتەگی کوهستان)ی بەهەڵە نوسیوە، بۆ نمونە لە ل (٢١٩)دا لە پەراوێزی ژمارە (٢١)دا نوسیویەتی: «کوهستان، ژ (٢)، ١٤ی شوباتی ١٩٤٤». باشە ئەگەر (یەکەم) ژمارەی (نامەی کوهستان) لە ٧ی ئاداری ١٩٤٤دا دەرکرابێت، {وەک لەم کتێبەدا نوسراوە}، چۆن (دوەمین) ژمارەی لە ١٤ی شوباتی ١٩٤٤ دا دەرکراوە! خۆ بەرەودواوە نەڕۆیشتوە! (ڕاستییەکەی ژمارە (٢) لە ١٩٤٥/٣/٥ دا دەرچووە).

هەروەها لە ل(٢٢٠)، پ (٤٢) دا نوسیویەتی: «کوهستان، ژ ٦٦، ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٤٦»، بەڵام لە ل(٢٢١)، پ (٥٨) نوسیویەتی: «کوهستان، ژ ٦٦، ٢٩ی تەمووزی ١٩٤٦». دەبینین ژمارە (٦٦) جارێک بە (٢٩ی حوزەیران) و جارێکی دیکە بە (٢٩ی تەمووز) دراوەتە قەڵەم.

لە ل(٢١٩) دا لە پەراوێزی ژمارە (١٩) نوسیویەتی: «کوهستان، ژ ٣٥، ٢٨ تشرینی دووەمی ١٩٤٥». ڕاستییەکەی ژمارە ٣٥ لە ١٩٤٥/١١/١٩ دا دەرکراوە. هەر لە ل(٢١٩) دا لە پەراوێزی (٢٦) دا نوسیویەتی: «کوهستان، ژ ١٥، ١٤ی

---

[33] خالید ئاغای حسامی لەسەردەمی کۆماردا بە نازناوی «شێواو» و پاشتر بە نازناوی «هێدی»یەوە شیعرەکانی خۆی بڵاوکردوەتەوە.

مایسی ١٩٤٥». ڕاستییەکەی ژمارە ١٥ لە ١٩٤٥/٦/٤ دا دەرکراوە. هەروەها مێژوی دەرچونی چەند ژمارەی دیکەشی بە هەڵە نوسیوە.
* لەم کتێبەدا لە ل(١٧١) و هەندێک لاپەڕەی دیکەدا چەند ڕونکردنەوەی کورت دەربارەی «دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان» نوسراوە. هەروەها لە ل(٣٢١ ـ ٣٢٣) دا نامەیەکی جەلیل گادانی بڵاوکراوەتەوە کە لە (١٣٧٦/٥/٣١ ـ ١٩٩٧/٨/٢٢)دا نوسیویەتی و تیایدا بەشێوەیەکی گشتیی دەربارەی دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵانی نوسیوە. نە لەو نامەیەدا و نە لە لاپەڕەکانی دیکەدا زانیاریی گرنگ و پێویست دەربارەی بیۆگرافیی دوکتۆر ئیسماعیل ئەردەڵان نەنوسراوە.
* لە ل(٢٥٩) و (٢٦٠)دا چەند دێڕێکی دەربارەی دڵشاد ڕەسوڵی نوسیوە، بێ ئەوەی توانیبێتی گۆشەیەک لە بیۆگرافیی ئەو ڕونبکاتەوە. لەوێدا لە زمانی (د. عیزەدین مستەفا ڕەسوڵ)ەوە نوسیویەتی: «... لە شۆڕشی ئەیلوولدا دەستی لەگەڵ ڕژێمی بەغدا تێکەڵکردو بە دەستی شۆڕش لە ١٩٦٥دا کوژرا». سەیر ئەوەیە کە دوان لەو سەرچاوانەی نوسەری ئەم کتێبە سودی لێوەرگرتون، هەندێک زانیارییان سەبارەت بە ژیانی دڵشاد ڕەسوڵی تێدایە، بەڵام چونکە بە وردیی نەیخوێندونەتەوە، ئاگای لەوە نەبوە! یەکێکیان کتێبی (چێشتی مجێور)ی هەژارە، کە نوسەری ئەم کتێبە لە ل(٢٩٦)دا (وەک یەکێک لە سەرچاوەکان) ئاماژەی بۆکردوە. هەژار لەو کتێبەیدا، لە ل(٤٤٨)دا کورتەیەکی دەربارەی دڵشاد ڕەسوڵی نوسیوە و باسی دواساڵەکانی ژیانی ئەوی کردوە. ئەوی دیکەیان کتێبی «نگاهی بە تاریخ مەهاباد»، نوسینی (سەید محەمەد سەمەدی)یە، کە لە ل(٥٤) و چەندین لاپەڕەی دیکەدا وەک سەرچاوە سودی لێوەرگرتوە. سەید محەمەد سەمەدی لەو کتێبەیدا لە ل(١٧٤ ـ ١٧٧)دا لە زمانی عەبدولڕەحمان ڕەسوڵی (برای دڵشاد ڕەسوڵی)یەوە، کورتەیەکی ژیاننامەی دڵشاد ڕەسوڵی نوسیوەتەوە و تاڕادەیەک ناساندویەتی. سەید محەمەد صەمەدی لەو کتێبەیدا، لە ل(١٧٧)دا نوسیویەتی: «دلشاد در حدود سال ١٣٤٧ شمسی بە دست افراد بارزانی کشتە شد». ساڵی ١٣٤٧ی هەتاوی دەکاتە ١٩٦٨[34].

[34] کورتەیەکی ژیاننامەی «دڵشاد ڕەسوڵی»م لای خۆم نوسیوەتەوە و لە دەرفەتێکدا بڵاویدەکەمەوە. هەروەها محەمەد شاپەسەندی وێنەیەکی زۆر بەنرخی ئەوی داومەتێ کە کاتی خۆی دڵشاد ڕەسوڵی وەک هاوڕێیەکی نزیکی بۆ یادگاریی پێشکەشی کردوە.

* له ل(١٠٩) و (٢٦٣)دا نوسیویەتی: «حەسەنی قزڵجی له ١٩٨٥دا شەهید بووە«.
وەكو من له ژیاننامەی «حەسەن قزڵجی»م كۆڵیوەتەوە، گەیشتومەتە ئەو باوەڕەی كه له مانگی ئۆكتۆبەری ساڵی ١٩٨٣دا شەهیدكراوە. جێی سەرنجە كه نوسەری ئەم كتێبە له ل١٦٠، له پەراوێزی (٤٤) و له ل٢٨٢ ـ ٢٨٣، پ (٥٣)دا نوسیویەتی: «بۆ ژیانی شەهید حەسەنی قزڵجی بڕوانە: ڕۆژنامەی كوردستان، ح د ك ا، ژ ٢٥٧، ١٩٩٨، ل١٠».
كاتێك ئەم ئاماژەیەم خوێندەوە، سەرمسوڕما كه چۆن لەو ژمارەیەی «كوردستان» دا ژیاننامەی حەسەن قزڵجی نوسراوە و ئەوە بەسەر مندا تێپەڕیوە! كه لەكاتێكدا خۆم له ڕێگای «جەلیل گادانی»یەوە بەشدارییەكی بچكۆلانەم لەو ژمارەیەدا هەبوە و پاش دەرچون له چاپ چەند دانە بۆ من نێردرا هەتاكو بیاندەم بەو ئەدیب و نوسەرانەی سلێمانی كه بایەخ به مێژوی ڕۆژنامەنوسیی كوردی دەدەن. خۆشبەختانە ئێستا له كتێبخانە بچكۆلەكەی خۆمدا ژمارە (٢٥٧)ی ڕۆژنامەی كوردستانم هەیە. ئەو ژمارەیە له ١٩٩٨/٤/٢٢ دا دەركراوە و تایبەتە به جەژنی سەد ساڵەی ڕۆژنامەنوسیی كوردی. له لاپەڕە (١٠)ی ئەو ژمارەیەدا وێنەیەكی حەسەن قزڵجی و پەرەگرافێكی (یەك ستونی)ی زۆر كورت هەیە كه هیچ زانیارییەكی دەربارەی ژیاننامەی حەسەن قزڵجی تیادا نییە!

بەر له دەرچونی ئەو ژمارەیەی كوردستان و ساڵانێكی زۆر لەوەپێش، لەگەڵێك گۆڤار و ڕۆژنامەدا وتار و لێكۆڵینەوەی تایبەت سەبارەت به بیۆگرافیی حەسەن قزڵجی بڵاوكراوەتەوە، وادیارە نوسەری ئەو كتێبە ئاگای له هیچ كام لەوانە نەبوە، بۆیە بۆ ژیاننامەی حەسەن قزڵجی سەرنجی خوێنەری بۆ ئەو پەرگرافە كورتە ڕاكێشاوە!! لێرەدا (هەر بۆ نمونە) ئاماژە بۆ چوار وتار دەكەم كه تایبەتن به ژیاننامەی حەسەن قزڵجی و بەر له ژمارە (٢٥٧)ی ڕۆژنامەی كوردستان بڵاوكراونەتەوە:
١. عوسمان مەحمود ئەحمەد، له یادی نەمراندا «حەسەن قزڵجی»، گۆڤاری كاروان، ژمارە ٣٩، كانوونی یەكەمی ١٩٨٥، ل١٧ ـ ١٩.
٢. جۆیس بلاو، مرنا حەسەنی قزڵجی، گۆڤاری هیوا - هیڤی، ژمارە ٤، ئەیلوولی ١٩٨٥.

٣. کەریم حسامی، شەهیدی نەمر حەسەن قزڵجی، گۆڤاری پەیڤ، لەندەن، ژمارە ٣، .١٩٨٦

٤. جوتیار حاجی تۆفیق، حەسەن قزڵجی دڵێکە لەلێدان ناکەوێت، ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە ٢٣٩، ١٩٩٧/٢/١٩.

* نوسەری ئەم کتێبە (دو) کەسایەتیی نەتەوەکەمانی لێبوە بە (یەک) و خۆیان و نوسراوەکانیانی تێکەڵ کردوە! ئەو دو کەسایەتییە بریتین لە: «عەبدوڵڵا سۆفی کەریم سەراج» و «عومەر محەمەد ئەحمەد بابان». ئەم دیاردەی تێکەڵکردنە لە لاپەڕەکانی (٢٠٠، ٢١٠، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٣٣٤)ی کتێبەکەدا بە ڕۆشنیی دیارە.

عەبدوڵڵا سۆفی کەریم سەراج و عومەر محەمەد ئەحمەد بابان هەردوکیان خەڵکی شاری سلێمانین و هاوڕێ و دۆستی یەکترن. هەردوکیشیان بەشدارییان لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەکەماندا کردوەو لەو ڕێیەدا توشی دەربەدەری و گێرمەوکێشە هاتون. لە کاتی دامەزراندنی کۆماری کوردستاندا پێکەوە لەگەڵ هاوڕێیەکی دیکەیان بە ناوی محەمەد عەبدوڵڵا چون بۆ مەهاباد و بەشدارییان لەو کۆمارەدا کردوە.

عومەر محەمەد ئەحمەد بابان، لە ١٩٣٠ دا لە گەڕەکی مەڵکەندیی شاری سلێمانی لەدایکبوە. شیعر و وتار و بەرهەماکانی بەنازناوی (هۆمەر، عولە، مام هۆمەر، ع. م. ا. و ژیلەمۆ) بڵاوکردوەتەوە، لە ساڵی (١٩٨٦)ەوە لەگەڵ خێزانەکەی لە سوید دەژی[35].

ساڵی ١٩٨٨ بەشێک لە بیرەوەرییەکانی سەردەمی کۆماری کوردستانی بەناوی «ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا» لە سوید بڵاوکردوەتەوە[36]. ساڵی ٢٠٠٠

---

[35] عومەر محەمەد ئەحمەد بابان جیا لە نامیلکەی «ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا» چەند بەرهەمی دیکەشی بڵاوکردوەتەوە، لەوانە:

١. جەنگیزخان لەناوبەری گەلان، ١٩٧٢، وەرگێڕاوە.

٢. ڕاسپۆتین قەشەیەکی داوێن پیس و فێڵباز، ١٩٨١، وەرگێڕاوە.

٣. کڵپەی دەروونی ئاوارە، شیعر، ١٩٩٤، سوید، ١٥٠ لاپەڕەیە.

[36] بڕوانە: عولە (ع. م. ا.)، ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا، چاپی دووەم، هەولێر، ٢٠٠٠، لە بڵاوکراوەکانی بزاڤی ڕۆشنبیرانی نوێخواز.

ئەم کتێبە لە هەولێر چاپکراوەتەوە[37]. شایانی باسە کە لە کتێبی «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دیمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢ - ١٩٤٧»دا (کە من ئەم لێکۆڵینەوەیەم دەربارە نوسیوە) ناوی ئەم نامیلکەیە بەم جۆرە نوسراوە: «ساڵێک بوو کورد ئازاد نەژیا» {بۆ نمونە بڕوانە لاپەڕەکانی: ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٩٤}. ڕاستییەکەی «ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا»یە نەک (نەژیا) !!

عەبدوڵڵا سۆفی کەریم سەراج، ساڵی ١٩٢٨ لە گەڕەکی سابونکەران، لە سلێمانی لەدایکبوە. ساڵی ١٩٩٥ کورتەیەکی بیرەوەرییەکانی خۆی لە نامیلکەیەکدا بە ناوی«سەبازێکی ون لە تاکە کۆمارەکەی کوردا» بڵاوکردوەتەوە. هەرچەند خۆی لە سلێمانی دەژی، بەڵام نامیلکەکە لە هێلسینکی ـ فینلەندا، لەلایەن «کۆمیتەی ئاشتی و پشتگیری نیشتمانی کوردستان»ەوە چاپکراوە. ساڵی ٢٠٠٣ سەرلەنوێ بیرەوەرییەکانی خۆی بە ناوی «سەبازێکی ون لە تاکە کۆمارەکەی کوردستاندا» بڵاوکردوەتەوە. عەبدوڵڵا سۆفی کەریم سەراج ئێستا لە شاری سلێمانی دەژی[38].

* لە ل١١٠ دا دەقی ئەو زانیارییانەی دوکتۆر کەمال ئەحمەد مەزهەر کە لە کتێبی «تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا، ل ٢٣٩» دا دەربارەی گۆڤاری «هەڵاڵە«ی نوسیوە، وەکو خۆی ڕاگواستوە. پاشان سەبارەت بە زانیارییەکانی دوکتۆر کەمال نوسیویەتی: «ئەم ناساندنەی دکتۆر کەمال مەزهەر ناتەواوەو من وای بۆ دەچم تا ئەو کاتە ژمارەکانی گۆڤارەکەی نەدی بووبێ. چونکە نەینووسیووە چەند ژمارەی لێ چاپکراوە«[39].

---

[37] بڕوانە: عولە (ع. م. ا.)، ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا، چاپی دووەم، هەولێر، ٢٠٠٠، لە بڵاوکراوەکانی بزاڤی ڕۆشنبیرانی نوێخواز.

[38] نوێترین بابەتی کە بڵاویکردوەتەوە و من خوێندومەتەوە، وتارێکە لە هەفتەنامەی «هەواڵ» دا بڵاوکراوەتەوە. {بڕوانە: حاجی عەبدوڵڵا سۆفی کەریم سەراج، بەهاددین نوری دوێنی چی ووتووەو ئێستا چی دەڵێ..؟!، هەفتەنامەی هەواڵ، ژمارە ١٥١، ٢٠٠٥/١٠/١، ل٦}. هەروەها بڕوانە: ئەو وتوێژەی کە هەفتەنامەی هەواڵ لەگەڵیدا سازیداوە و لە ژمارە ١١٦، ٢٠٠٥/١/٢٥، ل٦ دا بڵاوکراوەتەوە).

[39] نوسەری ئەم کتێبە لە چەند لاپەڕەی دیکەشدا سەرنجی لەو جۆرەی دەربڕیوە و وای زانیوە (لە خۆی) بەولاوە کەسی دیکە گۆڤار و بڵاوکراوەکانی کۆماری کوردستانی نەدیوە و ئەوانەی

وەڵامی ئەم بۆچونە ناڕاستە بە چەند خاڵێک دەدەمەوە:

١. یان نوسەری ئەم کتێبە ئاگای لێنەبوە، یاخود بە ئەنقەست پشتگوێی خستوە، دوکتۆر کەمال مەزهەر لە هەمان سەرچاوەدا (واتە تێگەیشتنی ڕاستی، ل٨٢) دەربارەی گۆڤاری «هەڵاڵە« نوسیویەتی: «ژمارە یەکی بەر مانگی ڕەشەمێی ساڵی ١٣٢٤ دەکەوێ، واتە سەرەتای مارتی ١٩٤٦، لە بۆکان چاپ دەکرا. ژمارە ٢ی مانگی خاکەلێوە و ژمارە ٣ی مانگی بانەمەڕی ساڵی ١٣٢٥ (نیسان و مایسی ١٩٤٦) چاپ کراون. مودیری ئیدارەی ح. قزڵجیی بوو». دەبینین دوکتۆر کەمال مەزهەر ساڵی ١٩٧٨ ئاماژەی بۆ هەر «سێ» ژمارەکەی گۆڤاری هەڵاڵە کردوە و مێژوی دەرچونیانی بە دروستیی نوسیوە!

٢. دوکتۆر کەمال مەزهەر، لە هەمان کتێبیدا (لە ل٢٣٩) دا پێوانەی گۆڤارەکەی نوسیوە کە (٢٣سم بە ١٥سم بوە). ئایا بەر لەو کەسی دیکە پێوانەی ئەو گۆڤارەی نوسیوە؟ ئایا ئەگەر دوکتۆر کەمال گۆڤارەکە یان کۆپییەکەی لەبەردەستتدا نەبوبێت دەیتوانیی لە خۆڕا و لەگۆترە پێوانەکەی وا بە دروستیی بنوسێت!

٣. ساڵانی ١٩٨٥ ـ ١٩٨٩ ئەو دەمەی کە لە زانکۆی بەغداد، لە کۆلیژی ئاداب دەمخوێند، هەرکە بمزانیایە دوکتۆر کەمال مەزهەر لە ژورەکەی خۆی دانیشتوە و کاتی هەیە و کەسی لا نییە، دەچومە لای و سەبارەت بە زۆر باس

www.zheen.org

کە وتار و لێکۆڵینەوەیان لەو بوارەدا نوسیوە (لەگۆترە) بەو باسانەوە خەریکبون! {بۆ دڵنیایی بڕوانە: «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢ - ١٩٤٧، لاپەڕەکانی ٩٢، ٩٩، ١٢٣، ١٣١ ـ ١٣٢». ڕاستییەکەی ساڵانێکی زۆر بەر لە کتێبەکەی ئەو، دەیان نوسەر و لێکۆڵەری نەتەوەکەمان لەو بوارەدا وتارو لێکۆڵینەوەی سەنگینیان نوسیوە و بێئەمەکییە کە چاو لە ئاست ڕەنجی ئەو هەمو کەسە دڵسۆزەدا بنوقێنرێت. لەم لێکۆڵینەوەیەدا لە شوێنی خۆیدا ئاماژەم بۆ گەلێک لەو وتار و لێکۆڵینەوانە کردوە. لێرەشدا هەر بۆ نمونە ئاماژە بۆ ئەوە دەکەم کە نەوشیروان مستەفا ئەمین ساڵی ١٩٩٣ لە کتێبی «حکومەتی کوردستان ـ کورد لە گەمەی سۆڤێتدا»دا زانیاریی وردی دەربارەی گەلێک لە گۆڤارەکانی سەردەمی کۆمار و پێش کۆمار و ڕۆژنامەی کوردستان تۆمارکردوە و گەلێک وتار و پەرەگرافی لێیانەوە ڕاگواستوە و کلێشەی گەلێکیانیشی بڵاوکردوەتەوە. گومانی نییە ئەگەر ئەو گۆڤار و ڕۆژنامانە (یان کۆپییەکانیانی) لەبەردەستدا نەبوبێت، نەیدەتوانی پەرەگرافیان لێوە ڕابگوێزێت و کۆپیی بەرگەکانیان چاپبکات.

و کەسایەتیی نەتەوەکەمان پرسیارم لێدەکرد و ئەویش وەک مامۆستایەکی میهرەبان و دڵسۆز زۆر بە وردی و خۆشحاڵییەوە وەڵامی دەدامەوە و سەرچاوەی بۆ دەهێنام و ڕێنوێنیی دەکردم. تەنانەت چەند وتاریشی بۆ ڕاستکردمەوە و تێبینیی زۆر بەجێ و بەنرخی دەربارەیان بۆ نوسیم. جارێکیان سەبارەت بە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی ژ. ک. و کۆمار پرسیارم لێکرد. لە وەڵامدا گوتی: «من لە کتێبی تێگەیشتنی ڕاستی دا بە پێی ئەو ژمارانەی کە هەتاکو ئەوکاتە دەستم کەوتبون زانیارییم دەربارەی زۆربەیان نوسیوە، کاتی خۆیشی کە من لە کۆڕی زانیاریی کورد کارم دەکرد، هەندێک لەو گۆڤار و بڵاوکراوانەمان پەیداکرد و لە کتێبخانەکەیدا دامان نان بۆ کەسانێک کە کاری لێکۆڵینەوە دەکەن، جا نازانم ئێستا ماون یان نا؟!».
ڕۆژی ١٩٨٦/٤/٢١ سەردانی دوکتۆر کەمالم کردەوە، گوتی: «باش بو هاتیت، دانەیەکی کتێبی «تێگەیشتنی ڕاستی»م بۆ هێناویت و پێشکەشتی دەکەم». سوپاسم کرد و وەکو دیارییەکی زۆر بە نرخ لێموەرگرت. تا ئێستاش ئەو کتێبەم وەک یەکێک لە کتێبە سەنگینەکانی کتێبخانە بچکۆلەکەم هەر پاراستوە و لەم دورە وڵاتییەش هەر هاوڕێمە. ئیدی بەشوێن گوتەکەی دوکتۆر کەمالدا بە هاوکاریی مامۆستا محەمەدی مەلاکەریم و دلێری کوڕی مامۆستا عەلادین سجادی و چەند کەسی دیکە توانیم لە نێو کتێبخانە بێنازەکەی کۆڕدا، کۆپیی گەلێک ژمارەی (گۆڤاری هەڵاڵە، گۆڤاری گڕوگاڵی منداڵانی کورد، گۆڤاری کوردستان...) بدۆزمەوە و لە ماوەی چەند ڕۆژدا توانیم بیانخوێنمەوەو زانیارییەکی زۆر دەربارەیان بنوسم. تەنانەت ڕێگای ئەوەشیاندام کە چەند لاپەڕەیان لێکۆپیی بکەم.
* هەرچەند من نیازم نییە هیچ دەربارەی لایەنی زمانەوانیی و ڕێنوس و خاڵبەندیی ئەو کتێبە بنوسم، بەڵکو ئەوە جێدەهێڵم بۆ کەسانی پسپۆڕی ئەو بوارانە، بەڵام لە دوا سەرنجمدا چەند تێبینییەکی زۆر کورت دەخەمە بەرچاو:
١. لە چەند لاپەڕەدا وشەی «سەرانی» بۆ ڕابەرەکانی کۆماری کوردستان بەکارهێناوە. بۆ نمونە لە ل(٤٩)دا ناوی سەرباسەکەی بەم جۆرە نوسیوە: «دادگایی و لە سێدارەدانی سەرانی حکومەت».

بنكەی ژین www.zheen.org

لای هەمومان ڕۆشنە کە لە زمانی سیاسیی و ڕۆشنبیریماندا وشەی «سەران» وشەیەکی نێگەتیڤە و بۆ بەرەی دوژمنان و ناحەزان بەکاریدەهێنین. بۆ نمونە لەباری مۆراڵییەوە جوان نییە بنوسین «سەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان». ئەگەر نوسەری ئەم کتێبە پێیوایە کە ڕابەرەکانی کۆماری کوردستان لەبەرەی گەلدا بون و دژی داگیرکەرانی کورد و کوردستان بون، دەبوا وشەی وەک: «ڕابەرانی، سەرکردەکانی، بەرپرسەکانی ... » بەکاربهێنایە نەک «سەرانی»!

٢. چ «هێمن» و چ «هەژار»یش لە کتێب و شیعر و بەرهەمەکانیاندا کاتێک ناوی خۆیان نوسیوە، تەنها «هێمن» و «هەژار»یان نوسیوە. کەچی لەم کتێبەدا، لە دەیان لاپەڕەدا «هێمن موکریانی» و «هەژار موکریانی» نوسراوە. لە حاڵێکدا هەردوکیان، بەرلەهەرچی، خۆیان بە «کوردستانی» زانیوە نەک «موکریانی»!

٣. هەروەها لە دەیان لاپەڕەدا دەستەواژەی: «کوردستانی ڕۆژهەلات، کوردستانی باشور، کوردستانی باکور ...»ی بەکارهێنراوە. ئەگەر نوسەری ئەم کتێبە پێی وایە کە دەستەواژەی «کوردستانی ئێران، کوردستانی عیراق، کوردستانی تورکیا ...» داننانە بە پارچەپارچەیی کوردستان و دەستەواژەیەکن کە بە قازانجی داگیرکەرانن، بۆیە لە لێکۆڵینەوەکەیدا (کەمتر) بەکاریهێناون! ئەوا دەبوا بیزانیایە کە دەستەواژەی «کوردستانی ڕۆژهەلات، کوردستانی باشور، کوردستانی باکور ...»یش داننانێکی تەواوە بە پارچەپارچەیی کوردستاندا!

بۆ کەسێک کە کوردستان بە یەک وڵات بزانێت، باشترین و دروستترین دەستەواژە بۆ ئاماژەکردن بۆ بەشە جیاجیاکانی ئەوەیە کە بنوسێت: «باشوری کوردستان، باکوری کوردستان، ڕۆژهەلاتی کوردستان، ڕۆژئاوای کوردستان»، واتە کوردستان یەک وڵاتە و بەشێکی کەوتوەتە باشورەوە، بەشێکی دیکەی کەوتوەتە باکورەوە ... هتد.

جیا لەم هەڵانەی کە لێرەدا ئاماژەم بۆ کردون و ڕاستمکردونەتەوە، چەندین هەڵەی دیکەی نێو ئەو کتێبەم لای خۆم دەستنیشانکردوە. هەروەها زۆر باس و لێکدانەوەی نوسەرەکەی مایەی لێدوان و شیکردنەوەی زیاترن،

بنکەی ژین www.zheen.org

بەڵام بەپێویستی نازانم لێرەدا لەوە زیاتر درێژە بەم باسە بدەم. مەبەستی سەرەکیشیم لە ڕاستکردنەوەی ئەو هەڵانە ئەوەیە کە ئەو چەشنە هەڵە و کەموکوڕییانە بەسەرماندا تێنەپەڕێت و چیدیکە ئەو زانیارییە ناڕاست و نادروستانە لێرە و لەوی «چەند بارە« نەکرێنەوە و هەرچی زیاتر هەوڵ بدەین مێژوی نەتەوەکەمان بەبێ هەڵە و بەڕاستی و دروستیی بنوسنیەوە.

تێبینی:

لەم لێکۆڵینەوەیەمدا هەر ڕستە و پەرەگرافێکم لە کتێبی «ڕۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێمۆکراتی کوردستان ١٩٤٢-١٩٤٧» وەرگرتبێت، وەکو خۆی نوسیمەتەوە و بە هیچ جۆرێک دەستکاریم نەکردوە.

* ئەم لێکۆڵینەوەیەم لە سەرەتای مانگی جێنیوەری ٢٠٠٥ دا نوسیوە. پاشتر لە چەند کاتێکی جیاجیادا پیایدا چومەتەوە و گۆڕانکاریم تیادا کردوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆی سێیەم[*]:

گۆڤارو بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە

کۆمەڵە لەساڵیانی سەرەتای پێکهاتنیدا گۆڤارو نوسراوەکانی دەسنووس بوون و، بە هۆی هەلومەرجی دیکتاتۆری ڕژیمی شا لە ژومارەیەکی کەم دا بڵاَودەکرانەوە. ئەم نوسراوانە بە زمانی فارسی بوون، کە دەتوانین ئاماژە بە چەند نامیلکە بەم ناوانەی خوارەوە بکەین.

"چرا پراکندە ایم و چگونە متشکل شویم" واتە "بۆچی پەرش و بڵاوین و چلۆن ڕێکخراو بین" و "توطئە جدید علیە خلق کرد" واتە "پیلانێکی تازە دژی گەلی کورد" کە تایبەت بوون بە ئاکامەکانی ڕێککەوتنی شا و سەدام لە ئەلجەزایێر.

گۆڤاری "بسوی انقلاب" واتە "بەرەو شۆرش" کە چەند ژمارەیێکی لێ دەرچوو. هەروەها ژومارەیەکی دیکە نامیلکە لەسەر کێشە تایبەتییەکانی، خەباتی دژی دەرەبەگایەتی لە کوردستان، وەکوو زەرینەو گەچێنەو دارسێران و، هەروەها نامیلکەیەک لە سەر مانگرتنی کرێکارانی کارخانەی ئاسن تواندنەوە لە ئەسفەهان.

هەمووی ئەو گۆڤار و نامیلکانە لە نێوان ساڵەکانی ١٩٦٩ تا ١٩٧٨ دەرچوون. لە مانگەکانی کۆتایی ١٩٧٩دا، کۆمەڵێک ڕاگەیاندن و نامیلکە لەژێر ناوی "هاوڵاتیانی تێکۆشەر" بڵاودەکرایەوە، کە دوای سەرکەوتنی شۆرشی دژی پاشایەتی لە ئێران، جێگای خۆیدا، بە گۆڤارێکی خەبەری بە ناوی "خەبەرنامە". خەبەرنامە، بە دوو شێوە دەردەچوو. شێوەیەکی مەحەللی بوو، کە لە شاری سنە ئامادە دەکراوەو، شێوەیەکی سەرتاسەری

[*] بە باشمان زانی بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی چالاکی ڕۆژنامەوانی کۆمەڵە، بە داوای لێبوردنەوە لە کاک جوتیار تۆفیق، ئەم نووسینەی بەڕێز ئیبراهیمی عەلی زادە بکەینە پاشکۆیەکی تر.

که له شاری مەهاباد ئامادە دەکراو له هەموو کوردستان بڵاودەکرایەوە، بەدوای هێرشی ڕژیمی ئیسلامی بۆ سەر کوردستان دەورەی بڵاوبوونەوەی "خەبەرنامەی کۆمەڵە" له شاری سنه کۆتایی پێهات و، "خەبەرنامەی کۆمەڵە"، به شێوەیەکی سەرتاسەری له هەموو کوردستان بڵاودەکرایەوە، که له ناوچه ئازادەکانی کوردستان دا چاپ دەکرا. تەمەنی ئەم خەبەرنامەیەش هەتا دامەزراندنی ڕادیۆی کۆمەڵە، به ناوی "دەنگی شۆڕشی ئێران" درێژەی هەبوو.

لەگەڵ ڕووخانی ڕژیمی شا، که مەجالی دەرچوونی گۆڤار و ڕۆژنامەو کتێب له ئاستێکی بەرین دا پەیدا بوو، یەکەم گۆڤاری کۆمەڵه لەژێر ناوی "شورش"، به زمانی فارسی له بەهاری ۱۹۸۰ دا بڵاوکرایەوە. که تەنیا دوو ژومارەی لێ دەرچوو، دوای ئەوە له ساڵی ۱۹۸۱ یەکەم ژمارەی گۆڤاری پێشرەو، به زمانی فارسی دەرچوو و ساڵێک دواتری ئەو گۆڤارە، هاوکات به زمانی فارسی و کوردی بڵاوکرایەوە. دەورەی یەکەم، له ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۳ کاتی پێکهاتنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، دەورەی دوهەم، له ساڵی ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۱، کاتی یەکەم جیابوونەوەی ناو کۆمەڵەو حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، دەورەی سێهەم، له ساڵی ۱۹۹۱ەوە، هەتا ئێستا که بەردەوام دەرچوو و ۲۳۱ عەدەدی لێ بڵاوکراوتەوە.

جیا له گۆڤاری پێشرەو، کۆمەڵه دوو گۆڤاری دیکەشی هەبوو، یەکێکیان گۆڤاری " پەیام"، به زمانی فارسی بوو، که ۷۹ عەدەدی له ساڵی ۱۹۸۷ تا مانگی گوڵانی ۱۹۹۱ لێ بڵاوبۆتەوەو ئەوی تریان گۆڤاری ئەدەبی و هونەری "پێشەنگ"ە، که ئەویش له دەورەی یەکەمدا له پاییزی ۱۹۸۵ تا مانگی خاکەلێوەی ۱۹۹۳ی زایینی خایاند که ۱۵ ژومارە بوو و، که لەگەڵ هەر ژمارەیێکی به کوردی ژمارەیکی به فارسیش دەردەچوو. دەوری دوهەمی، گۆڤاری پێشەنگ بەهاری ۲۰۰۳ی زایینی دەستی پێکردەوەو، تا ئێستا بەردەوامەو، سەرجەم ۱۳ ژمارەی لێ دەرچووە .

له گەڵ هیوای سەرکەوتنتان

ئیبراهیمی عەلی زادە